

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Varstvo spomenikov
Poročila 47

Izdaja: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Zanj: dr. Jelka Pirkovič

Urednica: Biserka Ribnikar

Uredniški odbor: Mateja Kavčič, dr. Robert Peskar, Biserka Ribnikar, mag. Marko Stokin, Suzana Vešligaj

Lektoriranje: Alenka Kobler

Oblikovanje: Nuit d.o.o.

Tisk: Littera picta d.o.o.

Naklada: 600

Distribucija in prodaja: Buča d.o.o., Kolarjeva 47, 1000 Ljubljana, T: +386(0)1 230 65 80, E: buca@siol.net

Ljubljana 2012

ISSN 1580-5166

Varstvo spomenikov Poročila 47

Vsebinska navodila avtorjem za pisanje poročil

1. Kratek uvod z opisom spomenika ali dediščine, naselja, lokacije, objekta, predmeta, krajine.
2. Kratek opis stanja obravnavanega objekta: razlogi in predvideni cilji, zaradi katerih je prišlo do posega, ki ga predstavljate.
3. Opis konservatorskih postopkov:
 - program,
 - metodologija dela,
 - dokumentacija in raziskave,
 - prikaz rezultatov in nova spoznanja oziroma ugotovitve in sklepi,
 - interpretacija in prezentacija,
 - rezultate in zaključke lahko združite.
4. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih je pomembna natančna navedba tehnologije in uporabljenih materialov, večja pozornost naj se posveti novim tehnikam, metodologiji ali novim postopkom raziskav.
5. Ocena uspešnosti konservatorskih posegov z navedbo posameznih strokovnjakov in izvajalcev.
6. Z zaporednimi številkami označite natančne podnapise k slikovnim prilogam (kratek podnapis in avtor fotografije ali risbe). V mapo z imenom naselja, spomenika in EŠDja nato s pripadajočimi številkami shranite slikovne priloge (glej tehnična navodila).
7. Podpis konservatorja (ime in priimek).

Literaturo navedite med besedilom, s polnim citatom v oklepaju.
Opombe naj ne bodo vsebinske.

Tehnično navodilo

Prosimo, da dosledno izpolnite glavo poročila iz registra nepremične kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo)

EŠD:

Naselje:

Občina:

Ime:

Naslov:

Področje:

Obdobje:

Sledi naj poročilo, zapisano v Wordu, v pisavi Ariel velikosti 12; besedila ne oblikujte. Ker so v knjigi poročila razvrščena po abecednem redu, naj bo vsako poročilo shranjeno v svojem Wordovem dokumentu. Besedilo naj bi praviloma obsegalo največ dve strani (60 vrstic), le v primerih, ko gre za pomembnejše najdbe in nova odkritja, so dopustne tri strani (90 vrstic). Pri tehtnejših poročilih so priloge priporočljive in zaželene.

Slikovne priloge

K slikovnemu gradivu spadajo poleg slik in fotografij tudi tabele, grafi, načrti, zemljevidi in table. Črte na tabelah naj ne bodo tanjše od 0,2 mm, če pa je treba original pomanjšati, naj bo debelina črt vsaj 0,3 mm. Risbe, skice in tabele opremite z narisano merilno skalo (ne M = 1 : 1). Table naj imajo robove debeline 0,5 mm, zunaj robov jasno zapišite ime avtorja in številko table (avtor, številka table, slike). Slikovno in drugo gradivo (diaposnetki, črno-bele fotografije) ne sme presegati velikosti 13 x 18 cm. Vsako sliko opremite s podnapisom in imenom fotografa. Slikovno gradivo v digitalni obliki je treba poslati v velikosti formata A5 z resolucijo 350 DPI, v formatu datoteke JPEG (v najvišji kvaliteti) ali TIFF.

Slikovnega gradiva v elektronski obliki ne dodajajte med besedilo.

Slikovnega gradiva ne pošiljajte po e-pošti, ampak ga zapišite na zgoščenko.

Zgoščenki priložite iztis datotek s slikami in/ali tablam. Pod iztisom jasno zapišite tudi ime datoteke.

Omejite se le na slikovno gradivo izjemnih najdb ali slikovne priloge, ki bistveno dopolnjujejo vsebino poročila. Pri spomenikih državnega pomena in strokovno izredno zahtevnih posegih priložite slikovno gradivo pred posegom in po njem; priporočljivo je, da prikazete celoten potek posega.

Objavljena bodo le poročila, ki bodo sledila tem navodilom.

Za vsebino posameznih prispevkov v publikaciji so odgovorni izključno avtorji.

Kazalo posameznih spomenikov po naseljih

	EŠD	Naselje	Ime	Stran
1	3555	Avče	Avče – cerkev Marije Snežne	13
2	17642	Bavšica	Bavšica – domačija Bavšica 3	16
3	9, 815, 1620	Bela Cerkev, Orešje	Bela Cerkev – vaško jedro	16
			Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh	
4	11141	Bevke	Bela Cerkev – cerkev sv. Andreja	17
5	18400	Brezova Reber	Bevke – arheološko najdišče Zaloke	19
			Brezova Reber pri Semiču – domačija Brezova Reber 2	
6	2195	Brunk	Brunk – cerkev Sv. treh kraljev	20
7	24546	Budanje	Log pri Vipavi – spomenik madžarskemu vojaku	27
8	6881, 2930	Črešnjevec	Črešnjevec – arheološko najdišče sv. Mihael in cerkev sv. Mihaela	28
9	1729	Črnomelj	Črnomelj – cerkev sv. Petra	30
10	9841	Črnomelj	Črnomelj – hiša Ulica Mirana Jarca 3	30
11	9853	Črnomelj	Črnomelj – župnišče	32
12	94	Divča	Divča – domačija Kraška cesta	34
13	/	Divča, Lokev	predhodne arheološke raziskave na območju DPN II, tir Divča–Koper	37
14	15958	Dolenje	Dolenje pri Štjaku – vas	38
15	4768	Dolenji Novaki	Dolenji Novaki – domačija Dolenji Novaki 5	41
16	26211	Dolenji Novaki	Dolenji Novaki – kapelica pri hiši Dolenji Novaki 24	41
17	12520	Drenov grič	Drenov grič – Kovačija Drenov grič 3	42
18	15960	Dutovlje	Dutovlje – vas (domačija Dutovlje 65, Bunčetova domačija)	43
19	15453	Gabrje	Gabrje – vojaška kopalna kad na Sopotnici	46
20	8643	Gorenje Karteljevo	Gorenje Karteljevo – antični nagrobnik	47
21	28150	Grčarevec	Grčarevec – vodni zbiralnik	49
22	182	Idrija	Idrija – mestno jedro	51
23	8459	Ilirska Bistrica	Ilirska Bistrica – mestno jedro (stavba Bazoviška cesta 22, Sodišče)	51
24	11449	Jezero	Jezero – arheološko najdišče Sv. Lovrenc	55
25	6883	Jurišna vas	Jurišna vas – Ančnikovo gradišče	60
26	28955	Kambreško	Kambreško – zaselek Brdo	63
27	28955	Kambreško	Kambreško – zaselek Brdo	64
28	218	Kanal	Kanal – trško jedro	65
29	218	Kanal	Kanal – trško jedro	65
30	21210	Klavže	Klavže – vodno korito z znamenjem	65
31	5055	Kneža	Kneža – znamenje pri hiši Kneža 5	66
32	7342	Kobjeglava	Kobjeglava – domačija Kobjeglava 57	69
33	246; 235; 236	Koper	Koper – palača Kreljeva 6; Koper – mestno jedro; Koper – arheološko najdišče Koper	72
34	243; 235; 236	Koper	Koper – Ribiški trg 9, 10, 11 in 12; Koper – mestno jedro; Koper – arheološko najdišče Koper	74
35	15974	Kopriva	Kopriva – vas (vaški vodnjak)	77
36	4758	Kozana	Kozana – ambient hiš Kozana 68, 69, 70, 71, 72	80
37	5145, 274	Kranj	Kranj – grobišče Lajh in Kranj – mestno jedro	80
38	3798	Kred	Kred – cerkev sv. Nikolaja	82
39	15978	Kreplje	Kreplje – vas (komunski vodnjak)	84
40	16521	Leskovec pri Krškem	Leskovec pri Krškem – arheološko najdišče Leskovec	85
41	3813	Libušnje	Libušnje – cerkev Sv. duha	86

42	329	Ljubljana	Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana	88					
43	336	Ljubljana	Ljubljana – frančiškanski samostan	90	87	28534	Velika sela	Mala sela pri Adlešičih – vodenica	167
44	328	Ljubljana	Ljubljana – mestno jedro	93	88	819	Vipavski Križ	Vipavski Križ – mesto	168
45	328	Ljubljana	Ljubljana – mestno jedro	94	89	14943	Vodice	Vodice pri Ljubljani – hiša Škofjeloška cesta 5	168
46	328, 329	Ljubljana	Ljubljana – mestno jedro, Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana	96	90	4765	Vojsko	Vojsko pri Idriji – domačija Škratovše	170
47	8791	Ljubljana	Ljubljana – Poljansko predmestje	97	91	16015	Vrhovlje	Vrhovlje pri Sežani – vas (vaški vodnjak)	170
48	8825	Ljubljana	Ljubljana – Skupščina Republike Slovenije	98	92	857	Vuzenica	Vuzenica – cerkev sv. Nikolaja	172
49	8825	Ljubljana	Ljubljana – Skupščina Republike Slovenije	101	93	4946	Zatolmin	Loče pri Tolminu – vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne	175
50	397	Ljubljana	Ljubljana – trgovina Urbanc	103	94	1327	Žadovinek	Žadovinek – arheološko najdišče Petrovce	177
51	15919	Lokev	Lokev – ambient cerkve sv. Mihaela	107	95	8656	Ždinja vas	Ždinja vas – arheološko najdišče	178
52	426	Maribor	Maribor – arheološko najdišče Piramida	110	96	895	Železniki	Železniki – trško naselje	181
53	9050	Marija Dobje		113	97	/	Žirovnica, Vrba, Breg, Smokuč, Rodine	arheološka interpretacija lidar posnetka Dežele	186
54	9122	Matavun	Matavun – domačija Matavun 8	116					
55	22861	Medvode	Medvode – arheološko najdišče Svetje	121					
56	8710	Novo mesto	Novo mesto – arheološko najdišče Marof, Kapiteljska njiva	123					
57	3211	Olimje	Olimje – cerkev Marijinega vnebovzvetja	126					
58	29111	Otovec	Otovec – arheološko območje Pri sadežih	126					
59	525	Planina	Planina – trško naselje (stavba Planina 68a, Kulturni dom)	127					
60	545	Podraga	Podraga – domačija Podraga 51	129					
61	7199, 7207	Portorož	Portorož – arheološko najdišče Fizine, Portorož – skladišči soli Obala 10	130					
62	23104	Postojna	Postojna – vila Jenkova ulica 3 (vila Jurca)	134					
63	3318	Radelca	Radelca – cerkev sv. Pankracija	137					
64	28108	Radvanje	Maribor – arheološko najdišče Žgornje Radvanje	139					
65	7628, 7644	Ravne na Koroškem	Ravne na Koroškem – arheološko najdišče Javornik in Ravne na Koroškem – dvorec Javornik	142					
66	23312	Ročinj	Ročinj – Vas	144					
67	1734	Rodine	Rodine v Beli krajini – cerkev Marije Pomagaj	144					
68	24542	Sela pri Štravberku	Sela pri Štravberku – arheološko območje Ajdov grad	147					
69	651	Sladka Gora	Sladka Gora – cerkev Matere božje	147					
70	657	Slovenj Gradec	Slovenj Gradec – mestno jedro	149					
71	657, 658, 659, 4181	Slovenj Gradec	Slovenj Gradec – mestno jedro, cerkev sv. Duha, cerkev sv. Elizabete, Park herojev	152					
72	701	Štrmec na Predelu	Predel – predelska trdnjava	154					
73	3015	Šentilj pod Turjakom	Šentilj pod Turjakom – cerkev sv. Ilja	154					
74	5001	Škocjan	Škocjan pri Divači – arheološko najdišče Gradišče	156					
75	5001	Škocjan	Škocjan pri Divači – arheološko najdišče Gradišče	158					
76	7920	Šmarje pri Jelšah	Predenca – kapelice križevega pota	158					
77	753	Šmartno	Šmartno v Brdih – vas	159					
78	3436	Šoštanj	Šoštanj – cerkev sv. Mohorja in Fortunata	160					
79	7244	Štanjel	Štanjel – grad	160					
80	760	Štanjel	Štanjel – vas (Štanjel 6a)	160					
81	2589	Štatenberk	Štatenberk – cerkev sv. Martina	162					
82	29491	Štravberk	Štravberk – Ajdovski grad	164					
83	16006	Tabor	Tabor pri Vrabčah – vas (stara šola)	164					
84	9961	Tolminske Ravne	Tolminske Ravne – domačija Tolminske Ravne 14	165					
85	28332	Trebenče	Trebenče – domačija Trebenče 4	166					
86	9263, 29172, 29173, 29174	Trška gora, Ždinja vas, Golušnik, Dolenje Karteljevo, Gorenje Karteljevo	Trška gora – vinogradniško območje Golušnik – arheološko območje Sadeže Dolenje Karteljevo – arheološko območje Pristava Gorenje Karteljevo – arheološko območje Štreklje – Hmeljnik	166					

Varstvo spomenikov Poročila 47

I

EŠD: 3555

Naselje: Avče

Občina: Kanal

Ime: Avče – cerkev Marije Snežne

Področje: R

Obdobje: leto 1692

Avče so majhna gručasta vas visoko na terasi na levem bregu Soče. Na hribu, vzhodno nad vasjo v zaselku Nadavče, stoji romarska cerkev sv. Marije Snežne, ena najlepših gotskih cerkva na Primorskem. Vsa stavba je zgrajena v poznogotskem slogu; dobro ohranjen prezbitarij z rebrastimi oboki in s krogovičji okrašenimi okni je bil dokončan leta 1515. Cerkev se ponaša s kvalitetskimi rezbarskimi umetninami, tremi dragocnimi kipi iz 15. stoletja – Marije z detetom, sv. Elizabete in Marije Magdalene –, ter z baročnimi pozlačenimi polihromiranimi oltarji Sv. trojice, sv. Roka in Brezmadežne. Cerkev Marije Snežne je božjepotna, nekoč so prihajali v Avče »Lahi« iz Furlanije in Benečije in imeli tam svoje procesije. Po stilnih primerjavah sklepamo, da prihaja slog treh baročnih oltarjev iz Italije, iz tistih delavnic rezbarjev (Comuzzo, Saidaro, Ortari itd.), ki so med 17. in 18. stoletjem s pozlačenimi oltarji okrasile neštete furlanske cerkve. Oltarja Sv. trojice in sv. Roka sta stilno blizu delavnici Jerneja Vrtava, katere najbližji primer je glavni oltar v cerkvi sv. Kancijana na Britofu pri Ukanju (Kanal). Oltar na Britofu je bogatejši in večji, vendar so bili za rezbarsko okrasje uporabljeni isti vzorci kartuš, bisernikov, akantovih listov in kapljičnih rozet.

Restavratska dela na baročnih lesenih oltarjih so se začela konec poletja 2010 na oltarnem nastavku stranskega oltarja Svete trojice, ki je postavljen na kamniti menzi v levem vogalu cerkvene ladje pred prezbitarijem. Oltar je sestavljen iz predele s polžastima volutama ob straneh, vrh katere so postavljene tri niše. Srednja je večja od stranskih dveh, ločene pa so z dvema rezljanima stebroma. Profilirana preklada, s katere visijo rozete, loči spodnji del oltarja od atike z dvema manjšima zavitima stebroma. Atika se na vrhu zaključuje z rezljanim okrasom z volutama. V glavno nišo je postavljena skupina Sv. trojice, v stranskih pa stojita dve še neznani svetnici. V zgornji niši v atiki sta kipa Janeza Krstnika in Kristusa, ob straneh pa svetnici, sveta Katarina in še neznana svetnica. Nad arhitekturnim profilom preklade nad glavnima stebroma sedita dva angelčka. Na vrhu oltarja je postavljen kip svet-

nice s palmo mučeništva.

Po postavitvi delovnega odra je bil oltar demontiran po kosih in ustrezno zaščiteno prepeljan v delavnico ZVKDS, OE Nova Gorica. Sledilo je čiščenje prahu in umazanije s hrbtišča s čopiči in s sesalnikom, nato še z bazično vodno solucijo. Hrbtišče oltarja je bilo nato premazano z Boro-solom, sredstvom proti ponovni okužbi z insekti. Ves oltar smo nato premazali z raztopino insekticida Permetrina v bencinu Shellsoll. Zavitega v PVC-folijo smo pustili mirovati 30 dni. Večje poškodbe lesa so bile utrjevane s hrbtišča s postopnim nanašanjem tekoče smole Paraloid B72, raztopljene v acetonu in etil acetatu (razmerje 80 : 20). Manjkajoči deli so bili dodani z vstavljanjem novih lesenih kosov in domodelirani z dvokomponentno epoksisolom Araldit SV in HV 427.

Tako polihromirani kot tudi pozlačeni in posrebrni deli so bili v slabem stanju. Prvi pregled barvnih slojev je pokazal delno preslikavo in različne površinske popravke, na razgrajeni pozlati pa potemnjeno zlato bronzo. Temno rdeča preslikava z grobimi belimi madeži je prekrivala originalno svetlo rdečo plast z marmoracijo na vseh ploskih delih oltarja.

Na Naravoslovnem oddelku Restavratskega centra so bile opravljene raziskave, in sicer optična mikroskopija obrusov v vidni in ultravijolični svetlobi in infrardeča spektrometrija s Fourierjevo transformacijo. Iz analiz je bilo razvidno, da sta posrebritev in pozlatitev sestavljeni iz grunda, bolusa, srebra ali zlata, na katerega površini je bilo lokalno zaznati zaščitni lak, verjetno shellac, dodan pri prvem restavriranju. Originalne rdeče lazure na srebrnih bisernikih so bile narejene iz krap laka in sušičega olja, prekrite pa z rdečo preslikavo, ki vsebuje barijev sulfat. Iste sestave je bila temno rdeča preslikava z marmoracijo na vseh ploskih delih oltarja, atiki, nišah in bazi. Originalna modra barva niš in arhitekturnih elementov je sestavljena iz dveh plasti grunda in razbarvanega smalta. Čez njo je zaslediti modro preslikavo, ki vsebuje pigment barit, vezivo pa je verjetno proteinskega izvora. Na inkarnatu angelčkov skoraj ni več zaslediti originalne barvne plasti, podloga je sestavljena iz dveh slojev grunda in poznejšega inkarnata. Tudi tu je bil sušičemu olju in svinčenemu belilu spet dodan barijev sulfat, umetni pigment, iznajden šele v dvajsetem stoletju.

Čiščenje barvne plasti, pozlate, posrebritev ter rdečih in zelenih lazur na srebru je bilo izvedeno z alkoholno-acetonovim gelom in Ekolavo. Originalna svetlo rdeča plast z marmoracijo na

ploskih površinah je bila tako tanka in občutljiva, da temno rdeče preslikave z marmoracijo ni bilo mogoče odstraniti, ne da bi spodnjo močno poškodovali. Tako smo se po posvetovanju s strokovnimi sodelavci in odgovornim konservatorjem OE odločili odstraniti samo umazanijo in grobe bele madeže na preslikavi, ki imitirajo originalno marmoracijo. Med odstranjevanjem preslikav se je na predeli pokazala letnica nastanka oltarja 1692. Leseni nosilec in grund smo utrjevali z akrilnimi emulzijami (Sokrat in Primal E330 FM) in grelno lopatico. Vrzeli v podlogi so bile obdelane z novim akrilnim grundom, toniranim s pigmenti (Bolonjska kreda, Primal E330 FM, Lascoux akrilni grund). Po finem brušenju in modeliranju smo grundirane dele premazali z bolusom, nanесли zlate in srebrne lističe na akrilni mikstion, nato pa še retuširali z zlatom v prahu, vezanim z gumiarabiko. Za retušo polihromacije so bili uporabljeni Kremerjevi pigmenti v prahu in akrilna emulzija Primal AC 33, naknadno pa še smolnate Restauro barve. Poškodbe barvnih lazur na srebru smo retuširali z oljnato lazuro. Za manjkajoče lesene dele (rozete, arhitekturne profile itd.) smo naredili kalupe po originalnih

kosih, jih odlili v dvokomponentni smoli Neostik ep-101 in jih obdelali. Polihromirane dele smo zaščitili z dvema nanosoma svilnatega akrilnega laka, pozlato in posrebritev pa z enim nanosom alifatskega laka. Oba sta reverzibilna. Oltar smo vrnili na lokacijo maja 2011. Pri montaži so se dodali novi leseni ojačitveni kosi in kovinski L-profil.

Umetnini smo s konservatorsko-restavratorskim posegom vrnili estetsko in sakralno funkcijo ter ji zagotovili trdnost in trajnost s spoštovanjem do originalnega materiala. Ohranili smo površinske posebnosti, ki so posledica prvotne obdelave, in nekatere nepravilnosti, ki so nastale s časom. S tem smo se kolikor je le mogoče približali prvotnemu videzu umetnine.

Vodja posega: Marta Bensa; sodelavci v okviru OE Nova Gorica: Anton Naglost, Miran Cencič, Andrej Jazbec; naravoslovne preiskave RC: Ivo Nemeč; zunanji sodelavci: Katarina Brezigar, Marina Gruden, Tea Curk Sorta, Nataša Lapanja Jazbec, Polona Semenič.

Odgovorni konservator: Robert Červ, ZVKDS, OE Nova Gorica.

Marta Bensa

Avče, cerkev Marije Snežne, oltar Sv. trojice, spodnja predela, detajl pred posegom (foto: M. Bensa)

Avče, cerkev Marije Snežne, oltar Sv. trojice po posegu (foto: M. Vidmar)

2

EŠD: 17642

Naselje: **Bavšica**

Občina: Bovec

Ime: **Bavšica – domačija Bavšica 3**

Naslov: Bavšica 3

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

ohranila obstoječa lesena konstrukcijo, nanjo pa se je izvedla armiranobetonska plošča. Kljub injeciranju zahodne in južne nosilne stene se je pokazalo, da so stene še vedno statično nestabilne. Izvedenec gradbene stroke je zato zahteval, naj se objekt od kleti navzgor na novo pozida.

Andrejka Ščukovt

Hiša Bavšica 3 (foto: A. Ščukovt, 2011)

Stanovanjska hiša z gospodarskimi poslopji v Zabrajdi leži na začetku visokogorske doline Bavšica. Domačija obsega tipično vrhkletno oziroma vrhlevno bovško-trentarsko nadstropno hišo prvotno manjšega pravokotniškega tlorisa, ki je bila na začetku 20. stoletja na severni strani dozidana. Hiša je bila v dveh potresih leta 1998 in leta 2004 poškodovana. Poškodovani so bili predvsem nosilni zidovi in obe zatrepnji steni ter tudi dotrajana strešna konstrukcija. Državna tehnična pisarna je pripravila elaborat sanacije. Predlagane so bile sanacija sten z injeciranjem, napravo betonskih plošč in vezi ter nove strešne konstrukcije. Celovita obnova hiše se je pričela poleti 2010, najprej s statično sanacijo kleti oziroma hleva, kjer se je med kletjo in pritličjem

3

EŠD: 9, 815, 1620

Naselje: **Bela Cerkev, Orešje**

Občina: Šmarješke Toplice

Ime: **Bela Cerkev – vaško jedro**

Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje

Vinji Vrh

Bela Cerkev – cerkev sv. Andreja

Področje: A

Obdobje: *rimsko obdobje, zgodnji srednji vek, srednji vek, novi vek*

Nadaljevanje predhodnih arheoloških raziskav je potekalo na južnem delu vaškega pokopališča, kjer so se izvajala gradbena dela v okviru razširitve obstoječega pokopališča. Namen sondi-

ranja je bilo ugotoviti stopnjo poškodovanosti arheološkega najdišča, ugotoviti prisotnost arheoloških struktur in ostalin, zamejiti obseg arheološkega najdišča, določiti vsebino in strukturo najdišča ter ugotoviti naravo in globino stratigrafije. Raziskave so bile izvedene v skladu z določbami KVS MK št. 62240-190/2009/5 z dne 14. aprila 2010. V celoti jih je financirala Občina Šmarješke Toplice.

Arheološko dokumentiranje ob gradnji je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca, in namestnika vodje Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa, ter s sodelovanjem Mance Kavčič, absolventke arheologije. Terenska dela so potekala v aprilu 2010.

Celotno izkopno polje je bilo razdeljeno na štiri sonde, katerih predvidena velikost je bila 3 x 1,20 m. Prvotno je bil predviden izkop petih sond, vendar smo izkopali le štiri, in sicer sonde 2, 3, 4 in 5, katerih velikost je bila zaradi odkritih arheoloških struktur na koncu nekoliko večja od predvidene. Razdalja med sondami je bila 4 m. Sondo 5 smo razširili za 0,2 m, tako da je bila njena končna širina 1,40 m. Sonde 2 in 3 smo združili, tako da je bila končna dimenzija združenih sond 3 x 6,70 m.

Raziskave so prispevale nove pomembne podatke o uporabi prostora ob cerkvi sv. Andreja v preteklosti. Odkritje rimskodobnega žganega groba v sondi 5 je potrdilo obstoj rimskodobnega grobišča na tem območju, kar smo domnevali na podlagi predhodnih arheoloških raziskav iz leta 2009. Verjetno gre za nadaljevanje znanega rimskodobnega grobišča Strmec, ki se razprostira na južnem pobočju Velikega Vinjega Vrha, severno od vasi Bela Cerkev. Grob na območju pokopališča predstavlja edini primer strokovno izkopane rimskodobne grobne celote na tem območju. Prav tako je odkritje petih srednjeveških skeletnih grobov dokaz o nadaljevanju uporabe območja južno in vzhodno od cerkve kot grobišča oziroma pokopališča v celotnem srednjem veku. Pokopališče je nedvomno nastalo pred ustanovitvijo prafare na območju Vinjega Vrha in pred prvo omembo Bele Cerkve. Nastalo je na koncu 10. ali na začetku 11. stoletja ob verjetno že obstoječi cerkvi. Sledilo je preoblikovanje pokopališča okoli cerkve pred izdelavo prvih katastrskih zemljevidov v 19. stoletju, verjetno v 17. ali v 18. stoletju.

Philip Mason, Matevž Lavrinc, Manca Kavčič

4

EŠD: 11141

Naselje: **Bevke**

Občina: Vrhnika

Ime: **Bevke – arheološko najdišče Zaloke**

Področje: A

Obdobje: *zgodnja bronasta doba, srednja bronasta doba in prehod v pozno bronasto dobo, 19.–20. stoletje*

Arheološko najdišče Bevke – Zaloke leži na nadmorski višini približno 289 m vzhodno od vasi Bevke. Ta se razprostira na osrednjem delu enega izmed barjanskih osamelcev, katerega najvišja točka je vrh Brdo (345 m n. v.), ki se začne vzpenjati domala tik ob najdišču. Predhodne arheološke raziskave v obliki arheološkega izkopavanja je na območju načrtovane stanovanjske gradnje na parc. št. 975, k. o. Blatna Brezovica, v juniju in juliju 2010 izvajal Center za preventivno arheologijo ZVKDS.

Izkopavanje je na eni strani razkrilo razmeroma enostavno stratigrafijo, po drugi strani pa je ponudilo kopico zanimivih in delno doslej nepoznatih podatkov. Zse najzgodnejše geološko dogajanje je na tem mestu zaznamovano z naplavinso prodrnato fazo, ki je prekinila nalaganje jezerskih sedimentov oziroma polžarice, kar v okolici doslej še ni bilo dokumentirano. Časovni okvir teh dogodkov so zadnja stoletja tretjega tisočletja pr. n. š. in začetek drugega tisočletja pr. n. š. Jezerskim sedimentom – verjetno gre v najmlajši fazi za ostanke lokalne ojezeritve, ki ni več povezovala celotnega Barja – sledi organski mulj (gyttja), značilen ostanek močvirskega okolja. Nanj so odloženi šotni barjanski sedimenti, v dveh primerih prekinjeni s šotnim muljem, ki razkriva najmanj dve krajši poplavni fazi, ko se je ponovno vzpostavilo okolje s stoječo vodo.

Tudi arheološki podatki so izredno zanimivi, saj smo ob fazi iz 19. in 20. stoletja, vezani na kozolec, ki je bil tod postavljen, dokumentirali tudi dva prazgodovinska horizonta človeške dejavnosti. Najstarejši ostanke so bili najdeni na že omenjenih prodnih nanosih, ki so prekrivali meljasto-glinasti jezerski sediment. Gre za skupine kamnov, ki so, kot je moč razbrati iz lege lesenih kolov in vej ob njih, podpirali neke vrste ograjo. Časovno je moč te strukture umestiti v zgodnjo bronasto dobo, o čemer pričajo tako maloštevilni ostanke lončenine, izdelane in okrašene v maniri kulture Kisapostag, kot radiokarbonske datacije lesa. Med drugimi sočasnimi predmeti je treba izpostaviti roženo kopačo z ohranjenim delom lesenega toporišča.

Po zaključni jezerski fazi, katere sedimenti so pokrili prodnate nanose, se je območje začelo osuševati, vzpostavile pa so se močvirske oziroma barjanske razmere, v katerih so se oblikovale različne z organskim gradivom bogate plasti. V najnižji med njimi so bili najdeni odlomki lončenine, ki je bila odkrita tudi na plasti pod polžarico, ti pa skupaj z radiokarbonskimi datacijami iz obeh plasti dokazujejo relativno kratkotrajnost ojezeritve. Nasprotno lahko večino lončenine iz teh plasti po primerjavah datiramo v srednjo bronasto dobo in njen prehod v pozno bronasto dobo.

Prav tako je zanimivo, da je večina sicer maloštevilnega keramičnega posodja odlično ohranjena, ob tem pa so bili v nekaterih posodah odkriti tudi prepleti iz listov različnih močvirskih in vodnih rastlin, ki, po makroskopskih analizah sodeč, niso naravnega nastanka.

Ob številnih ohranjenih ostankih vegetacije, ki odslikujejo vsakokratno rastje, pa so posebej pomembni tisti, na katerih je moč prepoznati sledove človeške obdelave. Med njimi so bili najštevilnejši ostanki lesa, saj smo odkrili številne

odsekane veje, odcepke, ob njih pa tudi verjetno končne izdelke, kot so deščice, ki so bile pogosto na enem koncu ožgane, toporišče za ročno orodje itn. Kot zanimivejše najdbe iz šotnih plasti naj omenimo še sulico oziroma kol z ošiljenim in ožganim koncem, leseno veslo, ki je bilo odkrito prelomljeno in zagozdeno v šoti, in soho dolžine skoraj 6,5 m, ošiljeno in ožgano na enem koncu in razvejeno na drugem koncu, ki je bila verjetno namenjena za vgradnjo v stavbno konstrukcijo. Izkopavanje je razkrilo številne pomembne informacije o prostoru večkratnih raznolikih človeških dejavnosti, ki se nahaja zunaj ožjega poselitvenega jedra oziroma naselbine, v obeh časovnih obdobjih, najverjetneje locirane v neposredni okolici. Najdbe v novi luči prikazujejo dogajanje zunaj jasno izraženih poselitvenih struktur, tokrat na prehodu med suhim terenom osamelca in vlažnim močvirskim oziroma barjanskim svetom pod njim, ter nakazujejo arheološki potencial širšega prostora.

Matija Črešnar

Bevke, arheološko najdišče Zaloče. Odkrita lesena sulica oziroma kol (A) in soha (C) s priresteno in ožgano konico ter del keramične posode, v kateri je bil odkrit preplet iz močvirskih in vodnih rastlin (foto: M. Črešnar).

5

EŠD: 18400

Naselje: Brezova Reber

Občina: Semič

Ime: Brezova Reber pri Semiču – domačija Brezova Reber 2

Naslov: Brezova Reber pri Semiču 2

Področje: E

Obdobje: sredina 19. stoletja

V naselju Klenovik oziroma pod vasjo Zagrad pri Škocjanu je bila v letu 2009 rekonstruirana zidana klet Severjeve kašče, ki je pred tem stala v vasi Brezova Reber pri Semiču. Severjeva kašča je vrhkletna gospodarska stavba s kamnito zidano kletjo in dvoprostornim lesenim delom. Kašča je bila predelana in občasno namenjena tudi bivanju. Leta 2007 jo je kupilo Turistično društvo Zagrad pri Škocjanu, saj je lastnik ni več uporabljal in jo je želel odstraniti. K predvidenim posegom na kašči je območna enota Novo mesto podala kulturnovarstvene pogoje. Severjeva kašča je bila po delih razstavljena in pripeljana v Zagrad pri

Škocjanu. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev so se dela pri ponovni postavitvi zgornjega lesenega dela kašče nadaljevala v letu 2010.

Zaradi dotrajanosti so bili rekonstruirani trije stropniki nad kletjo. Po sestavljanju pritlične konstrukcije so bili zamenjani vsi dotrajani leseni špirovci z novimi, nato je bilo ostrejšje prekrito z opečno kritino. Pri izvedbi del se je v največji mogoči meri ohranjal star in obstoječ gradbeni material, medtem ko so bile rekonstrukcije oziroma zamenjave izvedene samo po potrebi oziroma v primeru dotrajanosti lesa. Tudi v letu 2010 dela pri obnovi kašče niso bila dokončana, saj turistično društvo ni imelo dovolj finančnih sredstev. Tako bo treba vgraditi še staro stavbno pohištvo, rekonstruirati vrata v kleti, obnoviti notranjščino kašče, dokončati lesen gank, stopnice, omete ...

Vsa dela so prostovoljno izvajali člani Turističnega društva Zagrad pod nadzorom firme IKA – UM kamnoseštvo Franc Kocjan, s. p., iz Zagrada pri Škocjanu.

Dušan Strgar

Brezova Reber pri Semiču, postavljanje lesenega dela kašče (foto: D. Strgar)

Brezova Reber pri Semiču, ponovno sestavljena Severjeva kašča (foto: D. Strgar)

6

EŠD: 2195

Naselje: **Brunk**

Občina: **Radeče**

Ime: **Brunk – cerkev Sv. treh kraljev**

Področje: **R**

Obdobje: **druga polovica 18. stoletja**

Slika Križanega z Marijo Magdaleno iz podružnične cerkve Sv. treh kraljev na Brunku v bližini Radeč je do nedavnega krasila južni stranski oltar sv. Alojzija. Slikar je znan, saj se je v desnem spodnjem podpisal kot »PAULUS ROSSINI / PINXIT VENETIIS«.

Naslikal je umetnino v oljni tehniki na platno, ki meri v višino 323 cm, v širino pa 224 cm. Zaradi izredno visoke vlage v objektu, kjer je bila slika hranjena, so se pojavile močne poškodbe platnenga nosilca in posledično tudi slikovnih slojev. Ko je bila slika leta 2007 urgentno pripeljana v prostore Restavratorskega centra (vodja Restavratorskega centra Jernej Hudolin, u. d. i. a.; vodja projekta mag. Barbka Gosar Hirci, ZVKDS, RC; konservatorke-restavratorke: Zoja Bajdč, akad. rest., Darja Čirič, Sanela Hodžić, akad. rest., Tina Istenič, akad. rest., Tihana Mioč, akad. rest., Andreja Omejc, akad. rest., mag. Lucija

Stepančič, Simona Škorja, akad. rest., in Mateja Vidrajz, akad. rest.; naravoslovne preiskave: dr. Polonca Ropret, ZVKDS, RC, mag. Andrej Hirci, Narodna galerija, Ivo Nemec, ZVKDS, RC, Sonja Fister, ZVKDS, RC; strokovna komisija: dr. Ferdinand Šerbelj, Narodna galerija, mag. Miha Pirnat ml., Narodna galerija, Nataša Podkrižnik, odgovorna konservatorka, ZVKDS, OE Celje; zunanji sodelavci: Janez Novak, s. p.), so bile po natančnem popisu in fotografiranju stanja izvedene naravoslovne preiskave, ki jih je bilo treba zaradi izredno slabega stanja umetnine izvajati v dveh fazah. Najprej so bile izvedene rentgenska radiografija, optična, elektronska vrstična, ramanška in ATR-FTIR mikroskopija. Ramanska mikroskopija je bila prvič uporabljena prav na Rossinijevi sliki in z njo so bili zelo natančno določeni pigmenti tako v originalnih slikovnih slojih kot tudi v retušah in premazu na hrbtišču slike. Z ATR-FTIR mikroskopijo je bilo identificirano vezivo v originalnem slikovnem sloju in eni od izbranih retuš. (ROPRET, Polonca. Brunk – cerkev Sv. treh kraljev: Paolo Rossini – »Križanje«, slika na platnu: EŠD 2195: poročilo o preiskavi materialov. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center, 2008. 118 f., ilustr.).

V letu 2007 je bil izveden prvi in nujni konservatorski poseg – zaščita močno dvignjenih in razpokanih barvnih slojev. Izveden je bil čez brez kislin specialni papir (Lens Tissue L2) s 7-odstotno raztopino toplega zajčega kleja v vodi. Nanašanje utrjevalca s čopičem skozi membrano onemogoča odnašanje poškodovanih slikovnih plasti. Poseg je delno utrdil in zaščitil lice slike med njenim premikanjem in ravnanjem z njo, obenem pa je bilo omogočeno nadaljevanje dela na hrbtni strani slike. Obstoječi podokvir je bil izdelan iz tankih letov v dveh velikih kosih. Lahko rečemo, da je šlo za dva ločena podokvirja, ki sta bila izdelana zrcalno in sta imela stičišče v vertikalni sredinski letvi. Podokvirja so povezovali, grobo rečeno, trije prečni plohi. Če bi kateri od plohov popustil, bi podokvir razpadel, slika pa bi se strgala. Že ob samem premikanju se je nosilec nevarno nagubal, zato sta bila transport in prenos umetnine izredno tvegana. Po odstranjevanju nestabilnega podokvirja je bilo ugotovljeno, da je bila slika v preteklosti kvalitetno restavrirana in konservirana (Zbornik za umetnostno zgodovino, I. letnik, dr. Izidor Cankar, Ljubljana 1921, izdalo Umetnostnozgodovinsko društvo v Ljubljani, str. 81). Robovi platna so bili lokalno podlepljeni. Domnevamo, da je material, ki ga je restavrator uporabil za podlepljanje robov, podobne sestave kot impregnacija pomožnega nosilca. Na naše veliko presenečenje smo namreč pod originalnim platnom našli drugo impregnirano platno – pomožni nosilec –, ki pa ni bilo zlepljeno z originalom. Rečemo torej lahko, da je restavrator že v preteklosti uporabil metodo, ki je danes zelo razširjena in jo lahko poimenujemo kar slepo podlepljanje. Gre za metodo, pri kateri namesto klasičnega podlepljanja, kjer se novo platno na hrbtišču zlepi z originalom, platno napnemo, impregniramo in čezenj brez zlepljanja položimo originalno platno. Metoda je zelo uporabna za slike, ki imajo nepoškodovan platneni nosilec, vendar velja, da mu je smiselno omogočiti dodatno oporo. Vzrok za izbiro opisane metode lahko pripišemo velikosti umetnine ali pogojem hranjenja, saj pomožni nosilec lahko deluje tudi kot blažilec negativnih vplivov prevelikih klimatskih sprememb.

Po snemanju Rossinijeve slike z nestabilnega podokvirja je sledilo mehansko odstranjevanje nalepljenih trakov z robov in premaza s hrbtišča slike. Premaz je bil izveden v tankem sloju z materialom, katerega pigmentna sestava je bila določena, medtem ko veziva nismo natančneje raziskali. Sledilo je utrjevanje slikovnih slojev s hrbtišča slike z 20-odstotno raztopino utrjevalca v topilu

(BEVA 371 v white špirtu). Po toplotnem aktiviranju utrjevalca in obdelavi slike s pritiskom v nizkotlačni mizi je sledilo odstranjevanje specialnega papirja in obeh utrjevalcev z barvne plasti. Postopek utrjevanja je do te mere stabiliziral platneni nosilec in slikovne sloje, da je bilo mogoče umetnino s klejnimi trakovi pritrditi na začasen podporni nosilec. Ta je bil posebej za sliko izdelan iz aluminija in lesa. Začasen podporni nosilec je omogočal varno transportiranje slike v Narodno galerijo, kjer so se izvedle dodatne naravoslovne preiskave, izredno pomembne za restavratorje. Multispektralna analiza je določila natančen obseg in lokacijo starih kitanj in retuš (preiskave je izvajal mag. Andrej Hirci), kar je ključnega pomena za njihovo odstranjevanje med posegom. Na površini barvne plasti je bila belkasta koprena, ki je nastala zaradi vpliva visoke vlage na zaščitni lak. Motiv je spremenila do te mere, da je bil izredno težko berljiv. Na beli kopreni so se temno odražale stare retuše. Odstranjevanje obsežnih starih retuš, ki so bile na določenih področjih izvedene direktno na platno, brez ustreznega kitanja, in odstranjevanje starega laka sta predstavljali zahteven restavratorski poseg. Rezultati naravoslovnih preiskav in sondiranja na posameznih področjih so ključ do izbora ustreznih materialov in metod dela.

Najzahtevnejša posega na sliki sta bila zagotovo odstranjevanje starega skrepenega laka, starih retuš in preslikav ter dopolnjevanje manjkajočih delov slikovnih plasti. Temeljno vodilo pri odstranjevanju posameznih neoriginalnih slojev je natančno analiziranje pridobljenih naravoslovnih preiskav in sondiranje vsake plasti posebej. Šele nato sledi zaporedno in postopno odstranjevanje dokazano neoriginalnih plasti. V primeru Rossinijeve slike so se najprej odstranjevali površinska umazanija, posamezni sloji starih lakov, moteče retuše in na koncu preslikave. S 5-odstotno raztopino specialne soli (Triammonium Salt of Citric Acid) v destilirani vodi (pH 7) je bila odstranjena površinska umazanija. Ta je bila na nekaterih predelih izredno trdovratna, zato se je za odstranjevanje uporabil gel na vodni osnovi, izdelan iz 50 ml destilirane vode, 1 g kisline (Citric Acid), 5 ml organske kemične spojine (Triethanolamine ali TEA) in 1,5 g zgoščevalca (CARBOPOL® EZ 2). Pripravljeni gel je bil nanesen na trdovratni sloj umazanije, ki se je v določenem času tako zmehčal, da ga je bilo mogoče v prvi fazi odstraniti s suhim tamponom. Sledilo je »izpiranje« površine z destilirano vodo. Z opisano metodologijo je bil odstranjen prvi sloj – umazanija – in šele potem je bilo mogoče nadaljevati odstranjevanje potemnelega in skrepenega zaščitnega sloja, ki je bil

Brunk, cerkev Sv. treh kraljev, stanje slike po postopku kitanja (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Brunk, cerkev Sv. treh kraljev, slika po končanih delih (foto: arhiv ZVKDS, RC)

sondiran s 100-odstotnim acetonom, 100-odstotnim etanolom in mešanico obeh (50 odstotkov alkohola in 50 odstotkov acetona). Po analiziranju rezultatov sondiranja je bila izbrana mešanica topil, ki je ustrezno delovala na skrepenel lak. Odstranjevanju sloja lakov je sledilo odstranjevanje po-

temnelih retuš in na nekaterih mestih tudi preslikav. Sondiranje je bilo izvedeno z mešanico topil, ki je bila uporabljena za lake, vendar se je izkazala za neuporabno. Delovanje je bilo počasno, zahtevalo je mehansko drgnjenje, kar bi lahko dodatno poškodovalo originalno barvno plast okoli

Brunk, cerkev Sv. treh kraljev, detajl angela pred konservatorsko-restavratorskimi posegi (foto: arhiv ZVKDS, RC)

Brunk, cerkev Sv. treh kraljev, detajl angela po opravljenih posegih (foto: arhiv ZVKDS, RC)

retuš. Področje delovanja topil se lahko omeji z zgoščenimi topili. Zato je bil za odstranjevanje retuš na Rossinijevi sliki pripravljen acetonski gel iz 100 ml topila (aceton), 20 ml Ethomeena C 25, 2 g zgoščevalca (Carbopola 934) in 10–15 ml destilirane vode. Gel je po določenem času ustrezno zmehčal staro retušo, ki je bila najprej odstranjena s suhim tamponom in nato s polarnim topilom. Kot pri odstranjevanju umazanije z vodnim gellom je bilo treba tudi v tem primeru izdatno »izpiranje« površine. Določeni predeli starih retuš pa so bili žal tako zelo trdovratni, da jih je bilo moč odstraniti le z industrijsko pripravljeno mešanico močnih topil z zgoščevalcem (Lavacol). Delovanje omenjenega gela je bilo natančno nadzorovano in uporabljeno izključno na območjih, kjer je bila retuša izvedena pastozno. Lavacol je omogočal mehčanje in posledično mehansko tanjšanje pastozne retuše.

Po odstranjevanju umazanije, starih lakov, retuš in preslikav je sledilo odstranjevanje starih kitov, ki niso imeli več vezivne moči. Slikovni sloji so nato potrebovali dodatno utrjevanje z lica slike, ki je bilo izvedeno z 10-odstotno raztopino utrjevalca v topilu (BEVA 371 v white špirtu). Po 24-urnem sušenju je bila slika obdelana z licem navzgor v nizkotlačni mizi. Pred začetkom dolgotrajnega procesa dopolnjevanja manjkajočih delov slikovnih plasti je bil s topilom odstranjen odvečen utrjevalec z lica slike.

Po vseh navedenih posegih se je pokazalo obsežno področje manjkajočih delov slikovnih plasti. Kitanje je potekalo z vnaprej pripravljeno maso iz akrilnega veziva (Lascaux® Acrylic Emulsion D 498 M), ki so mu bili dodani polnilo (bolonjska kreda) in zemeljski pigmenti, ki so ustrezali barvnemu tonu originalne podloge. Nanašanje mase za kitanje je potekalo z manjšimi modelirkami. Po sušenju je bilo treba maso površinsko obdelati s polarnim topilom in skalpeli. Na zakitana območja je bila vrisana struktura krakelir in manjših površinskih poškodb.

Zaradi izredne velikosti slike, okolja, kamor se umetnina vrača, in stanja nosilca je bilo treba sliko podlepiti z novim platnom. Poliestersko platno (Polyester Fabric P 110) omogoča stabilno in fleksibilno dodatno oporo. Impregnacija predhodno napetega platna (Lascaux® Hydro-Ground) pred nanosom mase iz akrilnih lepil (50-odstotni Lascaux® Acrylic Glue 360 HV in 50-odstotni Lascaux® Acrylic Glue 498 HV) je potrebna, saj omogoča lepilo, da ostane popolnoma na površini platna. Lepilna mešanica je bila v primeru Rossinijeve slike izbrana zaradi ustrezne lepilne moči. Po večkratnih nanosih lepilne mase z vmesnim

sušenjem sledita pozicioniranje novega platna na hrbtišče slike in obdelava v nizkotlačni mizi, kjer se lepilo aktivira in zlepi z originalnim nosilcem. Uporabljeni sta bili toplotno aktiviranje in zlepljanje pod ustreznim pritiskom.

Po podlepljanju je bila slika napeta na nov podokvir, ki je bil v celoti izdelan iz smrekovega lesa in po vzoru tujih restavratorjev. Zaščita hrbtišča slike je izdelana iz vezane plošče. Vpeta je v letve podokvirja, ki nudijo plošči stabilnost. Italijanski restavratorji zagovarjajo direkten stik lesene plošče s hrbtno stranjo slike. Zaradi boljše cirkulacije zraka smo se neposrednemu stiku izognili ter ustvarili distanco med vezano ploščo in hrbtno stranjo slike. Približno na polovici debeline letav podokvirja je zarez, kamor je vstavljen lesen profil v obliki črke T. To je mobilni del okvirja, ki posreduje platnu napetost, določeno z vzmetjo. Napetost platna se regulira z vijaki, ki potiskajo vzmet, ta pa potiska T-profil navzven. Vzmet, ki je s prostim očesom nevidna in se skriva v notranjosti podokvirja, ustvarja elastično napetost. Podokvir se lahko izdelava za vse vrste velikosti in oblike slik. Morda je njegova edina slaba lastnost teža, ki je večja od klasičnih podokvirjev. Bistvena razlika med novim in starim sistemom podokvirjev je tudi v načinu napenjanja. Pri novih podokvirjih ne smemo zabijati žbljev ob rob podokvirja, ker s tem onemogočimo T-profilu gibanje. Platno se napenja na hrbtni strani podokvirja. Pozitivno pri tem sistemu napenjanja je, da v večini primerov ne pritramo žbljev ali sponk skozi originalno platno, temveč na podlepljeno platno, kar smo storili tudi v primeru Rossinijeve slike.

Retuširanje je potekalo v dveh glavnih fazah: podlaganje z gvaš barvami in nato lazuriranje s smolnimi barvami. Seveda je bila slika med prvo in drugo finalno fazo retuširanja tudi laki-rana z damar lakom. Kljub obsežnim poškodbam slikovnih plasti je bilo mogoče izvesti retuširanje na večini območij brez problemov. Najzahtevnejše je bilo območje smrtne glave in kače. Kljub iskanju usteznih analogij, kakšen jezik in gobec ima kača, teh nismo našli. Zato je bilo odločeno, da se rekonstrukciji popolnoma izognemo in povežemo le ostanke barvnih koščkov. Kljub nedefiniranju detajla kače si lahko gledalec ustvari lastno percepcijo obravnavanega območja.

Konservatorsko-restavratorski posegi na Rossinijevi sliki so se končali v letu 2010. Aprila 2011 je bila slika nameščena v župnijsko cerkev sv. Petra v Radečah. Sprememba lokacije je bila žal nujna zaradi izredno slabega stanja cerkve Sv. treh kraljev na Brunku.

Barbka Gosar Hirci

7

EŠD: 24546

Naselje: Budanje

Občina: Ajdovščina

Ime: Log pri Vipavi – spomenik madžarskemu vojaku

Področje: Z

Obdobje: druga četrtina 19. stoletja, 1845

Spomenik v Logu pri Vipavi, posvečen madžarskemu vojaku huzarju Palnaku (Paulu) Rostasu, je bil postavljen leta 1845. Kamniti kip vojaka je izdelal Karel Seppenhoffer, postavljen pa je bil v spomin na spopad madžarskih huzarjev, ki so služili v avstrijski vojski s francoskimi enotami leta 1813. Na dvostopenjskem kvadratnem podestu vrh nizke groblje je valjast podstavek nekdanjega Rostasovega kipa v obliki spodnjega dela stebra s torusom na kvadratni plinti. Okoli celotnega podstavka je kamnit okvir – zidec z desetimi postavki za stebričke nekdanje železne ograje. Valj je na severni strani, ki je bolj izpostavljena burji in drugim vremenskim vplivom, poškodovan. Zadnji dve vrstici nemškega napisa sta močno poškodovani, ker je bila tam vklesana 5 cm globoka pravokotna vdolbina. Od spomenika je žal

ostal le podest, na katerem stoji valjast podstavek z napisom v madžarskem jeziku na severni strani in nemškem na južni strani, ki pa je tudi že slabo viden.

Ostanke kamnitega kipa – del trupa – hrani Goriški muzej v lapidariju, del noge pa je bil v pred kratkim najden pri enem od domačinov. Domačini so shranili tudi dele kovinske ograje. Kamniti kip je poškodovan, posamezni deli manjkajo, vendar ga je na podlagi ohranjene dokumentacije mogoče restavrirati.

Lokalna skupnost je dala pobudo za pričetek del na tem objektu kulturne dediščine. Izpostavljena lega spomenika, ob cesti in v neposredni bližini cerkve, že vrsto let kliče po ureditvi. Zaradi pomanjkanja sredstev smo se odločili za postopnost del. V letu 2010 so bili utrjeni temelji kamnitega podstavka spomenika in nosilni elementi kovinske ograje. Vsi kamniti deli podesta so bili očiščeni in površinsko zaščiteni, prav tako tudi valjasti podstavek z napisom.

Restavratorski posegi so bili uspešno zaključeni. Opravljena dela so šele prva faza obnove spomenika. V naslednji fazi je predvideno, se bodo dela nadaljevala na kipu huzarskega vojaka.

Ernesta Drole

Log pri Vipavi, ohranjeni del spomenika madžarskemu vojaku (foto: E. Drole, 2010)

Log pri Vipavi, spomenik madžarskemu vojaku (reprodukcija, arhiv ZVKDS)

8

EŠD: 6881, 2930

Naselje: Črešnjevce

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Črešnjevce – arheološko najdišče sv. Mihael in cerkev sv. Mihaela

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek

Med obnovo strehe na cerkvi sv. Mihela v Črešnjevcu in vzporedno obnovo kleparskih izdelkov ter namestitvijo nove odtočne vertikale so bile pri gradbenih delih zaradi odvoda meteornih voda stran od objekta potrebna tudi nekatera zemeljska dela. Zaradi izjemnih spomeniških elementov območja so bila ta dela načeloma načrtovana zelo racionalno z izvedbo v minimalnem obsegu, in sicer tako glede širine kot glede globine izkopov za položitev ustreznih odtočnih cevi. Obseg zemeljskih gradbenih del se je med samo izvedbo zaradi naknadno načrtovane ureditve in tlakovanja dostopa do cerkve po površini precej povečal,

v globino pa dodatna dela niso čezmerno posegala. Zaradi nekaterih v preteklosti že izvedenih arheoloških raziskav na območju cerkve (raziskave S. Pahiča v letih 1964, 1977, 1984) ter zaradi dogovorjenih minimalnih posegov v zemeljske plasti sva spodaj podpisana pristojna konservatorica in Stanko Gojkovič v okviru redne dejavnosti ZVKDS, OE Maribor, 16. julija 2010 med zemeljskimi gradbenimi deli opravila arheološki konservatorski nadzor. V zvezi z navedenimi zemeljskimi deli je bila na območju med vrhom stopnišča, glavnim in stranskim vhodom v cerkev strojno odstranjena vrhnja travnata ruša do največ 15–20 cm globine, pri čemer nismo zasledili nobenih sledov arheoloških ostalin.

Med istočasnim natančnim terenskim ogledom pa smo ugotovili, da je taborno obzidje ponekod v precej slabem stanju in bo zato nujno treba v razmeroma kratkem času pripraviti ustrezen načrt in izvesti sanacijo. Severni del obzidja na območju med cerkvijo in stanovanjskimi hišami je skoraj v celoti zaraščen in zaradi tega ponekod slabo prepoznaven in razvaljen. Tudi južni del obzidja je v razmeroma slabem stanju, zid je razpokan in izpran, tako da posamezni kamni že izpadajo. Prav pri pozornem ogledu razmajanih kamnitih elementov predvsem na južnem delu tabornega zidu smo odkrili tri doslej nepoznane obdelane rimske kamne, jih nato dokumentirali, nadzorovano odstranili in shranili. Ker njihovo vrednotenje in interpretacija zahtevata posebna znanja in veščine, smo za to prosili strokovnjaka dr. Milana Lovenjaka, ki nam je prijazno priskočil na pomoč. V nadaljevanju sledi njegovo poročilo.

1. Odlomek napisnega kamna s posvetilom celejanskega edila Marka Sukcesija Probat. Ohranjen je spodnji sprednji del kamna z zadnjimi štirimi vrsticami napisa. Napisno polje je obdano s profilirano obrobo, ki je na desnem vogalu povsem odbita. Profilirani sta tudi stranski ploskvi, pri katerih sta ohranjena le del sprednje in del spodnje obrobe, kar kaže, da bi bil kamen prvotno lahko precej debelejši, kot je ohranjen zdaj. Črke so pravilne in lepo klesane, na desni so nekatere precej poškodovane, a se v obrisih lahko predvidevajo. Kamen meri v višino do 51 cm, v širino do 69 cm, v debelino pa največ do 15 cm. Napisno območje je široko 52 cm. Črke so v prvih treh vrsticah visoke 4,2 cm, v zadnji pa 4,7 cm.

Napis se glasi:

M. Succes[sius]
 Probatu ae[d(ilis)]
 Cl(audia) Celeia
 v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

... Mark Sukcesij Probat, edil v klavdijski Celeji, je izpolnil zaobljubo rad in po pravici.

Vrstica 1: Pri drugem C-ju je odbit zgornji lok. Od črke E so ohranjeni del navpične črte ter srednja in spodnja prečna črta. Od drugega S-ja se sluti le spodnji lok. – Vrstica 2: Od črke E sta ohranjena le spodnji zaključek navpične črte in spodnja prečna črta. – Vrstica 3: Črka A se v obrisih še sluti v celoti.

Ohranjeni odlomek predstavlja sprednji spodnji del baze za kip nekega božanstva ali neprofilirane votivne are. Morda je bil poleg imena božanstva nad ohranjenim delom napisa naveden še kakšen posvetitelj (v tem primeru bi bila posvetilna formula v zadnji vrstici v množini), vendar to v primeru, da gre za bazo kipa, ni nujno, saj lahko ta meri v širino precej več kot v višino.

Gentilno ime Successius je bilo doslej izpričano na dveh napisih, in sicer na fragmentiranem napisu iz Viruna (CIL III: Corpus inscriptionum Latinarum, Berlin 1867–1902; CIL III 6501 = 11532) in na posvetilu Nutricam iz Zgornjega Brega na Ptujju (AIJ: V. Hoffiller, B. Saria, Antike Inschriften aus Jugoslawien 1: Noricum und Pannonia Superior, Zagreb 1938; AIJ 329). Slednje sta posvetila zakonca Sukcesij Maksimijan in Malija Verina za zdravje hčerke Sukcesije Vere (Nutricibus Aug(ustis) Successius / Maximianus et Malia Verina / pro sal(ute) Successi(a)e Ver(ae) fil(iae) / v(orum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito)). Tudi ime Probatu je izpričano le posamično, pri nas najbližje v Emoni na nagrobniku Kancijev iz 1. stoletja (CIL III 3857 = AIJ 183; L(ucius) Cantius, L(ucii) f(ilius), / Vel(ina), / Proculus, / v(ivus) f(ecit) sibi et / L(ucio) Cantio, L(ucii) l(iberto), / Probato patr(i), / Cantiae, L(ucii) l(ibertae), / Cirratae matr(i)).

Z rimskih napisov, ki so bili najdeni v Celju, Šempetru, Vojniku, Trbovljah in na avstrijskem Koroškem (Hemmaberg), je bilo doslej znanih pet celejanskih edilov (glej R. Wedenig, Epigraphische Quellen zur städtischen Administration in Noricum. – Aus Forschung und Kunst 31, Klagenfurt, 1997, 65–66). Najbolj znani je edil Gaj Vindonij Sukces, ki je v Šempetru dal postaviti veliko z reliefi okrašeno grobnico zase in za ženo Julijo Ingenuo (glej A. Iljuga et J. Šašel, Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt, Situla 5, Ljubljana 1963, 375 in 377; AE: Année épigraphique, Paris 1985, 702; Wedenig 1997, 144–145; D(is) M(anibus). / C(aius) Vindonius / Successus / aed(ilis) Cl(audae) Cel(eiae) / fec(it) sibi et / Iuliae Sex(ti) fil(iae) / Ingenuae uxori / fi-

delissimae / an(norum) L)). Tudi drugi člani celejanske mestne aristokracije – poleg edilov še njim nadrejeni župani (duumviri) in člani mestnega sveta (decuriones) – so znani predvsem z napisov z območja nekdanjega južnega Norika, sta pa dva župana v Celeji in člana mestnega sveta omenjena na nedavno odkritem nagrobniku iz cerkve sv. Petra na Jezeru pri Trebnjem (glej D. Breščak, in M. Lovenjak, The tombstone of two town magistrates of Celeia in the region of Neviodunum/Nagrobnik dveh mestnih veljakov iz Celeje na območju Nevioduna. – Arheološki vestnik 61, 2010, 57–72), na teritoriju Neviodunuma (Drnovo pri Krškem) v provinci Zgornji Panoniji. Napis sodi v drugo polovico 1. stoletja ali v 2. stoletje.

2. Odlomek napisnega kamna:

Ohranjen je osrednji del spomenika, ki je odbit z vseh strani. V višino in širino meri odlomek največ do 49 cm, debelina pa znaša 21 cm. Črke so kvalitetno klesane, nekatere precej poškodovane, velike pa so 3,2 cm.

Napis se glasi:

[--- li?]b(?)erorum [---]
 [---]lessiorum [---]
 [---]dini C(ai) FI[---]
 [---] Clau[d(?) ---]

Vrstica 1: Pred črko E se morda sluti še spodnji lok črke B, vendar to ni povsem zanesljivo. Od črke V je ohranjena le leva prečna črta. – Vrstica 2: Na začetku je pred E ohranjen še spodnji zaključek navpične črte. Drugi S je zelo poškodovan. Od črke M je ohranjena samo leva polovica. – Vrstica 3: Pri prvih štirih črkah (-dini) gre verjetno za del kognomena v roditeljskem. Med drugim I-jem in C-jem je večji prazen prostor kakor med posameznimi črkami na začetku, zato C ni del iste besede, ampak gre, kot kaže, za okrajšan preimen. Za C-jem je trikotno ločilno znamenje, za njim pa v obrisih še razpoznaven F in navpična črta, ki bi bila lahko I ali morda L (od filius ali Flavius). Zdi se, da je na koncu ohranjen še del navpične črte brez spodnjega zaključka, vendar to ni povsem gotovo. Vrstica 4: Prva ohranjena črka je nedvomno C, ki mu sledijo L in v obrisih še razpoznavna A in V. Za dopolnitev imena na -dinus v tretji vrstici je več možnosti, najpogostejši sta Calendinus in Secundinus.

3. Spodnji vogal nagobnega spomenika: Odlomek predstavlja del reliefnega območja z obrobo, okrašeno z rastlinskim ornamentom, in reliefnim območjem, v katerem je rombast podstavek za neko postavo, ki pa ni ohranjena. Ob-

roba je okrašena z viticami in bršljanovimi listi. Kamen meri 43 cm v višino, širina ploskve z reliefi je 38 cm, druga ploskev pa 66 cm.
Mihela Kajzer Cafnik, Milan Lovenjak

Črešnjevec, odlomek napisnega kamna s posvetilom celjanskega edila Marka Sukcesija Probata (foto: M. Lovenjak)

Črešnjevec, odlomek napisnega kamna (foto: M. Lovenjak)

Črešnjevec, odlomek spodnjega vogala nagrobnega spomenika (foto: M. Lovenjak)

9

EŠD: 1729

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Ime: Črnomelj – cerkev sv. Petra

Naslov: Črnomelj

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Zgornji del rimskega nagrobnika s tremi portreti, ki je bil vzidan v temelj stopnišča na kor v cerkvi sv. Petra v Črnomlju (gl. D. Breščak, VS 33, 1991, 221, sl. 40; M. Lovenjak, ILSI 1, Situla 37, 1998, 170), je bil zaradi prenove cerkvenih tlakov in spremenjenega dostopa na kor izzidan iz zidu. Na predlog ZVKDS, OE Novo mesto, in v dogovoru z župnikom župnije Črnomelj je bil nagrobnik prepeljan v Belokranjski muzej v Metliki in predan temu muzeju v hrambo. Deponiran je v dvoriščnih arkadah gradu Metlika v sklopu muzejskega lapidarija.

Danilo Breščak

Črnomelj, cerkev sv. Petra, nagrobnik na novi lokaciji v Belokranjskem muzeju v Metliki (foto: D. Breščak, arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

10

EŠD: 9841

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Ime: Črnomelj – hiša Ulica Mirana Jarca 3

Naslov: Ulica Mirana Jarca 3

Področje: R

Obdobje: 1844

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto, je od Občine Črnomelj, prek pooblaščenega projektivnega ateljeja ARHA, d. o. o., prejel vlogo za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za ureditev mestne muzejske zbirke, s prenovo nekdan-

je glasbene šole, katere lastnica je občina. Stavba je razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena. Izvira iz sredine 19. stoletja, kot šola pa so jo, po listini iz župnijskega arhiva, pozidali leta 1844 na parceli nekdanje mestne hiše. Ta, prvotna hiša je bila manjša od sedanje. Pozneje, ob koncu stoletja, so stavbo razširili in nadzidali na sedanjo velikost. Do leta 1890 je bila v njej črnomeljska šola, nato je bila nekaj časa sedež mestne občine, meščanska šola, zdravstveni dom in sedež odbora OF. Po drugi svetovni vojni je imela različne funkcije, nazadnje je bila v njej glasbena šola. Stavba je rojstna hiša pesnika Mirana Jarca, ki se je v Črnomlju rodil leta 1900; o tem govori spominska plošča na pročelju (Šurla, 2000). Stavba pomeni enega redkih ohranjenih primerov šolske stavbe iz prve polovice 19. stoletja v Sloveniji (Konservatorski načrt, mapa 01, ZVKDS, Restavratorski center, 2010).

Sonde, izvedene v času priprave konservatorskega načrta, so potrdile obstoj starejših plasti ometov, predvsem pa je bila odkrita dekorativna poslikava, ohranjena po celotni stavbi. Sondiranje je potekalo v pritličju in nadstropju stavbe. Sondirali smo stene in strope v sobah, hodnikih, stopnišču ter sanitarijah (15 prostorov). Sondiranje je bilo opravljeno mehansko, s skalpeli, dleti in kladivi. Narejeno je bilo 151 sond ter odvzeto 31 vzorcev ometa in barvne plasti. V vsakem prostoru je bila narejena stratigrafija. Večina sond je fotografiranih ter pisno in grafično dokumentiranih. Na podlagi sondiranja lahko poslikavo v vsaki sobi ocenimo glede na kvaliteto, starost in stopnjo ohranjenosti ter se odločimo za postopek ohranjanja oziroma restavriranja.

Po opravljenem sondiranju ometov in barvne plasti na stenah in stropih smo odkrili meščansko dekorativno sobno slikarstvo iz druge polovice 19. stoletja in prve četrtine 20. stoletja. Vsi prostori so bili okrašeni z dekorativnimi poslikavami. V nekaterih je bilo odkritih več plasti dekorativnih poslikav. Novejše plasti so beljene z valjčkom (dvobarvne) ali enobarvni oopleski. V posameznih prostorih je bilo s stratigrafijo določeno po petnajst in več plasti oopleskov. Nekateri originalni ometi so močno poškodovani zaradi obsežnih predelav prostorov in so danes ohranjeni samo v fragmentih. V pritličju je talna vlaga zelo prizadela spodnji del ometa, drugod pa so ometi dobro ohranjeni.

Sobne stene so opremljene s šablonskim vzorcem, ki ima neskončen ornamentni sestav, zgrajen na podlagi trikotne, kvadratne, pravokotne ali rombne mreže v kombinaciji s posnemanjem tkanin (damast ali brokat) in rastlinsko ornamentiko. Nekateri vzorci so večbarvni. Vsi prostori imajo enotno po-barvan talni zidec ali »cokel«, ki je temnejše barve in s črto ločen od poslikave. S črto sta ločena tudi

vogal in horizontalno členjen venec med steno in stropom. Stropi so tudi okrašeni. Nekateri vzorci se ponavljajo, sicer pa so poslikani po principu, kje se izmenično zarisujejo črte in šablone; vzorec je dodatno poudarjen še z vogalnimi poslikavami in rozeto na sredini. V nekaterih prostorih so poleg stenske poslikave poudarjena še okenska ostenja z motivom, ki imitira kamnit videz.

Vsaka soba je okrašena drugače. Soboslikarski mojstri so za vsako sobo uporabili drugačno šablono. Med barvnimi kombinacijami prevladujejo predvsem sivi toni. Barve in bogata raznolikost šablonske poslikave z bordurami in stropnimi motivi pa so odražale tudi pripadnost določenemu družbenemu sloju in odsevale pomembnost posameznih prostorov. Poslikave so bile narejene v sekotehniko, oopleski na suh omet oziroma na starejše oopleske. Stropi in nadstropju so leseni, omet je nanesen na trstiko. Različno dolga votla stebela trstike so povezana s kovinsko žico in pritrjena na stropnike. Stropi v pritličju so v nekaterih prostorih velbani, drugod pa ravni in ometani na opeko. Poslikava na velbanih stropih je poslikana s kombinacijo geometrijske in rastlinske motivike. Ravni stropi so poslikani samo z geometrijsko motiviko. Hodnika in stopnišče so bili okrašeni skromneje kakor sobe, vendar tudi tu najdemo zanimivo dekorativno poslikavo sten, stropov in stopnišča. Najbolj izstopa strop v nadstropju, ki ima enobarvno, nežno rastlinsko rozeto. Namen sondiranja je bil raziskati gradbene spremembe v notranjosti objekta ter omete in oopleske po posameznih sobah in hodnikih v objektu. Vse sonde so navedene v poročilu o sondiranju ter predstavljene z značilno fotografijo. Izmerjene so in vnesene v arhitekturni posnetek hiše. V posameznih sondah so bili odvzeti vzorci gradbenega materiala, ometov in barvnih plasti. Vzorci so v hrambi materialne dokumentacije restavratorskega oddelka ZVKDS, OE Novo mesto.

Tanja Mesojedec

Črnomelj, hiša ulica Mirana Jarca 3, sondiranje stropne poslikave (foto: T. Mesojedec)

11

EŠD: 9853

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Ime: Črnomelj – župnišče

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje

Polkrožna oltarna slika svetega Miklavža domnevno izvira iz cerkve sv. Miklavža na Stražnjem vrhu. Slika, naslikana na laneno platno, je bila pričvrščena na leseno desko, na kateri je daljši, slabše viden tekst z letnicami 1753, 1754 in 1755. Lanen nosilec je bil močno ohlapen, slabe

mehanske trdnosti, s številnimi luknjami in raztrganinami ter na spodnjem robu docela uničen. Na hrbtišču je bil popackan z barvo neznanega izvora. Sešit je iz dveh kosov platna različne debeline, s šivom po višini slike. Poškodbe so bile dobro vidne tudi na bolusno-klejni podosnovi, ki je bila slabe kvalitete, mehansko poškodovana ter je ponekod popolnoma odpadla.

Slika je bila večidel slikana lazurno, na nekaterih delih je nanos barve debelejši. Barvna plast je bila v celoti slabe kvalitete, luščeča se, drobeča se, mehanično poškodovana, ponekod tudi popolnoma izprana. Slika je bila preslikana po vsej površini, še posebno na mestih večjih barvnih izpadov. Za-

gotovo je bila barvna plast ponekod uničena tudi zaradi negativnega vpliva bolusne podloge. Lak je bil skrepenel, mehansko poškodovan ter močno umazan.

Zato je bilo treba pred kakršnimi koli posegi sliko utrditi, očistiti njeno hrbtišče in jo pripraviti za podlepljanje. Na mestu raztrganin je bilo treba vstaviti platnene vložke, spodnji rob pa rekonstruirati v širini približno 6 cm. Slika je bila podlepljena na novo platno z voščeno pasto in obdelana v vakuumski mizi.

Večina postopkov na tej sliki je bila zaradi izjemne krhkosti originalne barvne plasti izvedena previdno. Tako tudi kemično odstranjevanje pre-

slikav ni bilo mogoče zaradi izrednega odmičvanja originalne barvne plasti ter hkrati izjemne trdoživosti preslikav. Odstranila sem jih večinoma mehanično, le ponekod, kjer je to kvaliteta originalne barve dopuščala, sem odstranjevanje preslikav dokončala še z mešanico topil (alkohol : aceton : amonijak 1 : 1 : 0,5). Po odstranitvi preslikav je bilo opaziti, da je tudi avtor nekatere dele motiva prekomponiral in spremenil na primer položaj roke angela, ki drži pastore, in obliko mitre. Sliko sem zakitala v barvi rumenega bolusa ter jo nato polakirala.

Retuširanje je bilo obsežno, po vsej barvni površini in z rekonstrukcijami delov motiva. Tako sem an-

Črnomelj, župnišče, oltarna slika svetega Miklavža pred odstranitvijo preslikav, po podlepljanju (foto: Z. Salmič Pungerčar)

Črnomelj, župnišče, oltarna slika svetega Miklavža po končanem restavriranju (foto: Z. Salmič Pungerčar)

gelovo roko postavila v prvotni položaj (nekoliko višje), vzpostavila prvotno obliko mitre, rekonstruirala oblake pod Miklavževimi nogami ter poskušala povezati barvne ostanke na čipki albe. Posamezni deli motiva na spodnjem robu pa so bili tako uničeni, da rekonstrukcija ni bila mogoča (čoln s tremi dečki). Po končanem retuširanju sem sliko zaščitila z lakom.

Zdenka Salmič Pungercar

12

EŠD: 94

Naselje: **Divača**

Občina: **Divača**

Ime: **Divača – domačija Kraška cesta 26**

Naslov: **Divača, Kraška cesta 26**

Področje: **E**

Obdobje: **17.–21. stoletje**

V letu 2010 se je nadaljevala leto prej začeta prenova gospodarskih poslopij nekdanje Škratelnove domačije v Muzej slovenskih filmskih igralcev. Gospodarski poslopji, nekdanjo štalo in hram, so namenili postavitvi muzejske zbirke ter ureditvi večnamenske dvorane za potrebe občine, pritličje hiše pa preuredili v osrednji informacijski pros-

tor. Zunanji plato je namenjen poletnemu kinu na prostem. Nekdanja gospodarska objekta sta imela izdelano streho in fasade. Pri obeh je bilo z izvedbo kar precej težav. Pri tem se na objektu štale ni izvedel skrlat napušč, ki je bil predviden v projektu. Glede na današnje potrebe po zagotavljanju primerne toplotne izolativnosti objekta in drugih tehničnih zahtev se je izvedel sodobnejše zasnovan venec, ki je rezultat povečanja debeline strehe ter potrebe po prezračevani strehi. Skupaj s projektanti smo dorekli rešitev, ki predvideva zaključek venca s poševnino, ki pa ni izdelana v kamnu in ne želi posnemati tipičnega zaključka venca s kamnito skrlo. Zaradi tega spodnji del venca ni oblečen v kamen, ampak je zaključek izdelan iz sodobnega materiala, ki jasno kaže, da gre za nov poseg na objektu.

Pri izvedbi skrlatega napušča hrama pa je izvajalcu del povzročala težave precej kriva južna fasada. Usklajevali smo se tudi glede izvedbe ometov, saj je bila v projektu predvidena namestitvev toplotne izolacije na zunanje fasade. To smo uspeli preprečiti. Finalni sloj zunanjega in notranjega ometa je tako apnen, izveden brez vodil. Za usklajitev barvnega odtenka novega ometa s starim pa se je malta dodala minimalna količina zemlje. Zanimiv izziv sta predstavljala tudi vodnjak ob robu

Divača, domačija Kraška cesta 26, na zaključen tlak dvorišča ponovno postavljen vodnjak (foto: E. Belingar, 2010)

Divača, domačija Kraška cesta 26, na novo ometan banjasto obokan predprostor spahnjence v hiši (foto: E. Belingar, 2010)

Divača, domačija Kraška cesta 26, poslopje nekdanje štale po obnovi in ureditvi okolice (foto: E. Belingar, 2011)

dvorišča in ureditev njegove okolice.

Zaradi poravnave dvorišča, predvidenega za tlakovanje, je vodnjak nesorazmerno izstopal. Odločili smo se za znižanje nastavka podzemnega zbiralnika. Vodnjak ima zbiralnik delno vkopan v raščena tla, delno pa so ga pozidali nad nivojem terena. V preteklosti je bil vodnjak očitno obzidan in prostor med zidom in vrhom zbiralnika, na katerega je postavljen kamnit nastavek, šapa, zasut z zemljo. Zid so na strani dvorišča, domnevno zato, ker je oviral dostop, odstranili, postopoma pa se je zemljina sprala, tako da je ostal viden skelet vodnjaka. Zbiralnik se je izpraznil, očistil. V mulju na dnu so delavci našli kovinski nastavek, rompin, s katerim so ljudje zvelikli kose ledu s kalov do ledenic. Okrog vodnjaka se je pozidala stopnica, ki je bila razsuta, vrh nje pa so se krožno ponovno zložili kamni, konusni zaključek okroglega podzemnega zbiralnika vodnjaka. Pri tem je obroču širših ploskejših kamnitih skrl sledil obroč ožjih, a daljših, vedno prekrivajočih skrl spodnje plasti, tem pa spet širše, a debelejše. Kamni so se poglobljeno zastčili in na vrh se je ponovno namestil kamnit trebušast nastavek.

V tem letu so se restavratorsko obdelali obstoječi kamniti elementi na objektih, poškodovani ali načeti kamniti okvirji oken in vrat, za katere je bil predhodno izdelan natančen popis vseh potrebnih del. V razstavnem prostoru muzeja kot dvorani se je položil tlak, t. i. terrazzo veneziano.

V objektih so se namestile potrebne instalacije in začelo se je urejanje zunanosti. Kot so zapisali projektanti, se ta »osredotoča na stik arhitekturnega dela s krajino v treh motivih. Glavni, likast dostop v osrednje dvorišče – borjač z letnim kinom ter barom kot osrednjim družabnim prostorom kompleksa. Motiv travnika, omejenega z zidovi, pomeni prehod med ambientom dvorišča in vrtače za kompleksom. Slednja je, kot značilen kraški element, bistvena v celotnem kompleksu. Vrtača se lahko nameni teatralnemu prostoru dogajanja.«

Dvorišče se je tlakovalo, uredili so se klančina za invalide, t. i. poletni kino, parkirišče, pot med parkiriščem in dvoriščem, odvodnjavanje meteornih voda, v pripadajoči vrt so se vsadile sadike dreves, poiskala se je najprimernejša rešitev za strelodvod in klimat.

Zaradi dotrajanosti se je saniral tudi omet hiše same, predvsem na stopnišču in stiku fasade z dvoriščem. Urejalo se je tudi pritličje hiše, namenjeno predvidenemu sprejemnemu centru. Na novo se je z apnenim ometom zaščitil banjasti obok vhodnega prostora pritličja, poravnal se je rob ometa v spahnjenci, prebelil sosednji, že pred

leti ometan prostor.

Četrtega januarja 2011 je Občina Divača podpisala pogodbo z izbranim dobaviteljem avdiovizualne opreme, podjetjem RPS, Računalniško podprti sistemi za inženiring in proizvodnjo, d. o. o., Ljubljana, ki bo prostore opremilo za postavitev muzejske zbirke.

Gradbena dela je izvajalo podjetje Kraški zidar, d. d., iz Sežane, Kolodvorska 1, s podizvajalcem za kamnoseške detajle, podjetjem Marmor, d. d., Partizanska 73a, Sežana. Restavratorska dela na kamnitih elementih je izvedel restavratorski sodelavec Tomaž Bizjak iz Gradišča pri Vipavi. Dela je koordinirala in konservatorski nadzor izvajala odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar.

Dela so potekala po načrtovanem programu. Zaradi velikosti kompleksa in zahtevnosti del je bilo potrebnih veliko usklajevanj med projektanti, izvajalci, investitorjem in konservatorjem. Izvajalec del je nekatere posege moral izvesti na novo zaradi neustreznosti prvotne rešitve (na primer zaključek zatrepnega zidu hrama s skrlami, izvedba skrlatega napušča istega objekta, zamakanje kletnih prostorov hrama ...), kljub temu pa ocenjujem projekt kot zelo uspešen, kar nedvomno nakazuje tudi Plečnikova nagrada, podeljena v letu 2011 za uspešno prenovo.

Eda Belingar

13

EŠD:

Naselje: Divača, Lokev

Občina: Divača, Sežana

Ime: predhodne arheološke raziskave na območju DPN II, tir Divača–Koper

Področje: A

Obdobje: holocen, pozna bronasta doba, srednji in novi vek

Poleti 2010 je ekipa ZVKDS, CPA, regionalne enote Nova Gorica, v sodelovanju z geologom podjetja Arhej, d. o. o., opravila predhodne arheološke raziskave v vrtačah na območju novega železniškega tira Divača–Koper. Predpostavka, iz katere smo izhajali, je bila, da je mogoče vrtače, kvečjemu poleg jam, obravnavati kot edine geomorfološke oblike na Krasu, v katerih je akumulacija sedimentov daleč bolj prisotna od »erozije«, in jih lahko torej zaradi kontinuiranega nalaganja sedimentov obravnavamo kot zbirne bazene, v katerih se podatki o naravnih in antropogenih procesih lažje ohranijo kot kjer koli drugje. Poleg tega so arheološke najdbe v vrtačah na Krasu zelo

pogoste, zato smo se odločili, da v njih izvedemo sondažne izkope in zberemo čim več podatkov, na podlagi katerih bi lahko na eni strani spregovorili o njihovi človekovi uporabi skozi čas, na drugi pa o vplivu človeka na krajino in o preoblikovanju krajine v preteklosti.

V celoti smo strojno izkopal 30 testnih jarkov v 21 vrtačah različnih velikosti in globin. Kjer je bilo mogoče, smo testne jarke izkopal vzdolž celotnega dna vrtače, po njeni sredini, včasih pa smo jih izkopal na različnih mestih. Izkope smo načeloma poglobljali, dokler nismo dosegli skalne osnove. To nam je navadno uspelo le na robovih vrtač, proti sredini pa smo poglobljanje velikokrat prekinili, ko smo dosegli zelo skeletne depozite, ki so se jasno ločili od zgornjih sedimentov.

Dokumentiranje in zbiranje podatkov je potekalo na več nivojih. Beležili smo geografske značilnosti posameznih vrtač in lastnosti stratigrafije njihovega depozita. V vsaki vrtači smo zbirali vzorce tal in še pred tem na istih mestih merili tudi magnetno susceptibilnost. V profilih smo pobirali zoglenele rastlinske ostanke, ki smo jih deloma uporabili tudi za radiokarbonske datacije.

Preliminarne ugotovitve in hipoteze, ki smo jih postavili tako na podlagi terenskih opažanj kot tudi rezultatov nekaterih doslej opravljenih analiz, so:

- stratigrafska strukturiranost depozitov večine raziskanih vrtač je v nekaterih vidikih podobna; nekateri tipi plasti se pojavljajo v številnih vrtačah v podobni stratigrafski legi. Domnevamo, da so vsaj nekateri faktorji, ki so oblikovali sedimentne zapolnitve v vrtačah ali vplivali na njihovo oblikovanje, nadlokálni;
- sedimentne zapolnitve vrtač so pretežno holocenske; izjema so horizonti prave terra rosse na njihovem dnu in pa domnevno jamski sedimenti, predvsem živo rumene in živo rdeče ilovice, ki smo jih prav tako odkrili na dnu posameznih vrtač (brezstropih jam);
- sedimentne zapolnitve pogosto ležijo na zelo skeletnem depozitu. Gre za plasti grušč, ki navadno prekrivajo skalno podlago in za katere domnevamo pleistocensko starost. V tem kontekstu ostaja odprto tudi vprašanje, kakšna je bila krajina v pleistocenu, to je, ali so bile vrtače takrat pretežno brez sedimentov;
- do najbolj intenzivne akumulacije sedimentov je v vrtačah prišlo v zadnjem tisočletju, ko se je v njih naložilo približno toliko materiala, kot se ga je naložilo v sedmih tisočletjih na začetku holocena;
- na podlagi makroskopskih opažanj domnevamo, da so tla v vrtačah po nastanku vsaj del-

no, morda tudi pretežno eolska. Na to opozarja odsotnost skeleta in domnevna meljasta tekstura tal, hkrati pa tudi očitna odsotnost koluvalnih sedimentnih tekstur, na primer gline. V prid eolskemu nanosu govorijo tudi geometrija plasti, ki je dokaj ravna in ne sledi konkavnim oblikam, ter ostre meje z zelo skeletno okolico;

- tla v vrtačah so po izvoru poligenetski resedimenti; gre za kompozite z zelo razvejeno zgodovino, v katerih pričakujemo sledove flišnega sedimentacijskega bazena širšega alpskega bazena, netopnih ostankov karbonatnih kamnin iz nekdanjega nadkritja današnjega terena ter alohtone elemente eolskega izvora;
- o sledovih vpliva človeka na okolje v tej fazi raziskav težko govorimo. Morda je nihanje intenzivnosti sedimentacije povezano tudi s človekovo dejavnostjo, na primer z intenzivno pašo, izsekavanjem ali požiganjem gozda, kar povzroča pospešeno erozijo tal na površju. Sledove človekove intenzivne uporabe vrtač smo zasledili za čas pozne bronaste dobe ter novega veka. V prvem primeru gre predvsem za dejavnosti požiganja ter premetavanja tal, v drugem pa predvsem za sledove kmetijskih in obrtnih dejavnosti.

V tej fazi ostaja velika večina postavljenih vprašanj še brez odgovora. Prav gotovo bo do določenih razjasnitev prišlo, ko bodo znani rezultati laboratorijskih analiz. Ogromna količina zbranih podatkov pa bo, tako vsaj upamo, ponudila marsikateri odgovor o pretekli človekovi uporabi vrtač, o vplivu človeka na krajino in o preoblikovanju nekdanje kraške krajine.

Tomaž Fabec, Tomaž Verbič

14

EŠD: 15958

Naselje: **Dolenje**

Občina: **Sežana**

Ime: **Dolenje pri Štjaku – vas**

Naslov: **Dolenje, parc. št. 4395/1, k. o. Štjak**

Področje: **E**

Obdobje: **1912**

V Dolenjah, manjši vasi na južnem pobočju Vrhov nad dolino reke Raše, so domačini po izročilu leta 1912 ob robu ceste iz Štjaka proti Kazljam in zraven znamenja zgradili vaški vodovod, ki je pred zajetjem studenca Šulki leta 1959 za vaški vodnjak zadovoljeval potrebe vasi po vodi. Vanj se steka deževnica bližnjih domačij. Ob njem je tudi napajališče za živino, ki pa že dolgo ne služi več svojemu namenu. Dostop do vodnjaka zapira kamnit zid, ki se z ožjih prehodom odpre proti ces-

ti in na površini zamejuje podzemni vodni zbiralnik. Površina znotraj zidu je tlakovana s kamnitimi skrlami. Nad vodnjakom je betonski nadzemni del, šapa, ki ga je po drugi svetovni vojni zgradil domačin Florjan Turk, Dolenje 7. Nad podzemno cisterno je bila montirana tudi ročna črpalka, s pomočjo katere so dvigali vodo iz vodnjaka. Ker se je črpalka rada kvarila, so domačini vodo z vedrom na vrvi zajemali neposredno iz vodnjaka, kasneje, da ne bi kakšen otrok padel v vodnjak, pa so luknjo obzidali z betonsko šapo. Levo ob dostopu na plato je v nivoju tlaka kvadratna odprtina čistilnika s kamnitim pokrovom. Podzemni del vodnjaka je začel sčasoma puščati. Ker pa vodovod ni zadovoljeval vseh potreb po vodi v vasi, v kateri so redili še precej živine, so domačini pred kakšnimi 25 leti podzemni zbiralnik vodnjaka pokrpali, tako da še danes drži vodo.

Tlakovano pohodno površino nad vodnjakom je že pošteno najedel čas, skrle so bile nepopravnane, voda pa je pronicala skozi strop zbiralnika in ga uničevala. Zid okrog tega tlakovanega dela, zaključen z betonsko kapo, se je rušil in je bil nujno potreben obnove. Poškodovana je bila tudi betonska šapa vodnjaka, prekrita s pločevinastim pokrovom z vrezano letnico 1999.

V sklopu projekta obnove vaških jeder in večnamenskih zgradb v okviru javnega razpisa za

obnovo in razvoj vasi (ukrep 322) pri Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano iz Programa razvoja podeželja 2007–2013 (PRP) je občina Sežana v letu 2010 dobila odobrena sredstva za izvedbo nekaterih del za ureditev vodnjaka v Dolenjah.

V letu 2010 se je pričela obnova. Najprej so bile odstranjene skrle nad vodnim zbiralnikom. Ob razkritju se je pokazalo, da je zgornji rob oboka, ki prekriva vodni zbiralnik, precej visoko, tako da je bila površina le izravnana s peskom, v katerega so se ponovno položile skrle v enakem vzorcu. Pred odstranitvijo so bile skrle oštevilčene, tako da so jih postopoma spet polagali na svoje mesto. Vmesni prostori so se poglobljeno zapolnili z malto, čeznje pa se je nasul pesek. Odvečni pesek je bil pometen. Obenem smo se zaradi slabe kvalitete in recentne izvedbe odločili za razbitje kamnite šape vodnjaka. V tlaku se je pokazala enaka kamnita kvadratna odprtina kot pri čistilniku, za katero se je na novo izdelal kamnit krtačen pokrov z železnim obročkom v sredini za dviganje. Kamnit zid se je le ozko stičil z apneno malto. Betonski vrh se je odstranil. Na novo so bile izdelane in montirane kamnite krtačene plošče v širini zidu. Izdelala se je tudi nova kamnita stopnica v odprtini zidu za premostitev višinske razlike. Črpalka je zdaj očiščena, ni pa še nameščena na svoje mesto.

Dolenje pri Štjaku, vodnjak z obzidanim platojem pred pričetkom del (foto E. Belingar, 2010)

Dolenje pri Štjaku, po odstranitvi kamnitih skrli sta se razkrila vrh oboka podzemnega zbiralnika vode ter lep kamnit okvir vodnjaka, kjer so prvotno zajemali vodo (foto E. Belingar, 2010).

Dolenje pri Štjaku, manjkajoči deli ometa so dopolnjeni z ometi enake sestave in izvedbe kot prvotni, a žal nekvalitetno, nameščena sta kamnit zaključek vrh zidu in stopnica (foto E. Belingar, 2010).

Konservatorski nadzor je izvajala odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Velrad inženiring, d. o. o., iz Lokavca 130f, na novo izdelane kamnite kose pa Marmor Sežana, d. d., iz Sežane, Partizanska 73a.

Z izvajanjem del nismo bili najbolj zadovoljni. Gradbena dela so se izvajala sredi poletja, kar je za apnene omete neprimerno. Obenem izvajalec tega dela ni bil vešč, tako da je že med izvedbo moral vse omete odstraniti in jih ponovno nanesti, čez zimo pa so tudi ti razpadli, tako da so predmet reklamacije. Menim tudi, da je treba urediti tudi prostor ob vodnjaku, kjer so vaščani namestili pipo z manjšim koritom in betonske posode z rastjem, vendar to ni bilo predmet prijave na razpis. Vas sama zalogaja ni zmogla, čeprav smo s projektantom že dorekli in izdelali potreben projekt. Moteči element ob vodnjaku je tudi manjše poslopje, kjer so vaščani imeli pred leti kopalnico.
Eda Belingar

15

EŠD: 4768

Naselje: **Dolenji Novaki**

Občina: *Cerkno*

Ime: **Dolenji Novaki – domačija Dolenji Novaki 5**

Naslov: *Dolenji Novaki 5*

Področje: *E*

Obdobje: *19. stoletje*

Nad partizansko bolnišnico Franja stoji večja domačija Kamlonarše cerkljansko-škočjeloškega stavbnega tipa, oblikovana z značilnostmi za 18. in 19. stoletje. Na domačiji stojijo stanovanjski objekt s črno kuhinjo, kamro za gospodarja in izbo v pritličju ter skupina gospodarskih poslopij: hlev, svinjak, kozolec toplar, čebelnjak, kovačija in sušilnica za sadje – pajštva. Vsi ti objekti so bili prvotno pokriti s slamnato kritino. Hiša s hlevom, zidana kašča in delno toplar pa so slamnato kritino do danes tudi obdržali. Leta 2008 je ujma oziroma orkanski veter slamo poškodoval, predvsem na hlevu in zidani kašči. Zato je bilo treba zaradi potencialnih nevarnosti poškodb na ostrešju in v objektu lotiti se nujnih sanacijskih del. Ker je bila škoda zaradi vetra na škopnikih na južni strešini hleva velika, smo ocenili, da je najbolje, da se ostrešje v celoti zamenja oziroma na novo prekrije s slamo. Objekt je prekril S. Šorli z domačije pri Francu v Kneških Ravnah, saj je vešč prekrivanja streh s slamo, ki je značilna za Tolminsko in Cerkljansko. V letu 2011 pa bo prekril še kaščo.

Andrejka Ščukovt

Domačija Dolenji Novaki 5 (foto: A. Ščukovt, 2010)

16

EŠD: 26211

Naselje: **Dolenji Novaki**

Občina: *Cerkno*

Ime: **Dolenji Novaki – kapelica pri hiši Dolenji Novaki 24**

Naslov: *Dolenji Novaki*

Področje: *E, UZ*

Obdobje: *20. stoletje*

Kapelica z dvokapno streho, trikotniško poudarjenim čelom, v ometu izvedenimi vogalnimi pilastri in polkrožno zaključenimi visokimi okni in vratno odprtino je postavljena ob stari pešpoti, ki pelje iz spodnjega dela vasi proti vaškemu jedru. Na lokaciji zdajšnje kapelice je po ustnem izročilu prvotno stal križ ali razpelo. V prvi četrtini 20. stoletja pa je Lucija Peternelj tu dala zgraditi kapelico, zato je kapelica po prvotnem namenu posvečena sv. Križu. Kapelici, ki jo je zelo načel zob časa, je bilo treba najprej urediti temeljenje in drenažo, nato sanirati številne razpoke v stenah, obnoviti fasadno dekoracijo ter izvesti novo streho. Zaradi dotrajanosti so bila

izdelana tudi nova okna in vrata. Navkljub zapletom, saj so obnovo kapelice pričeli brez pridobljenih kulturnovarstvenih pogojev oziroma soglasja, in to kar s poenostavitvijo oblike strehe, brez vratnega profila ter venca in zaključka slopa, smo z naknadno posredovanimi pogoji, zrisanimi detajli, barvno študijo in nadzorom le uspešno zaključili celovito obnovo.

Kapelica je bila obnovljena s finančno pomočjo Občine Cerklje ob Savi ter denarnimi prispevki in prostovoljnimi delovnimi akcijami nekaterih vaščanov. Največ delovnih ur je opravil domačin Branko Bevk, ki je obnovil tudi vse tri plastike: Jezusa na križu, MB in apostola Janeza.

Andrejka Ščukovt

Dolenji Novaki, pogled na obnovljeno kapelico sv. Križa (foto: A. Ščukovt, 2010)

17

EŠD: 12520

Naselje: Drenov grič

Občina: Vrhnika

Ime: Drenov grič – Kovačija Drenov grič 3

Naslov: Drenov grič 3

Področje: T, Z, Ě

Obdobje: začetek 20. stoletja

Kovačija Friškovec stoji neposredno ob magistralni cesti Vrhnika–Ljubljana. Praded sedanjega lastnika je leta 1898 kupil zemljišče, na katerem je že stala pritlična zidana stanovanjska hiša, in ob njej leta 1908 postavil kovačijo. Ko so pred več kot 30 leti v bližini zgradili novo stanovanjsko hišo, bi morali porušiti staro kovačijo, ki pa je občasno še vedno delovala. V njej se je izučilo veliko kovačev iz bližnje okolice, Vnanjih Goric in Vrhnike, zadnji kovač Andrej Friškovec (oče sedanjega lastnika) pa je do smrti pred nekaj leti še koval in ohranjal tradicijo. Stanovanjski del hiše je bil že tako dotrajan, da ga je lastnik porušil, želel pa je ohraniti poslopje kovačije.

Leta 2008 smo za ogled in mnenje o splošnem gradbenem stanju objekta zaprosili statika Mirana Ježovnika u. d. i. g., ki je potrdil, da je objekt v precej dobrem stanju, in predpisal potrebne posege za ohranitev. Lastnik se je leta 2008 prijavil na razpis Ministrstva za kmetijstvo na Ukrep 323 in pridobil sredstva za gradbeno obnovo. Najprej je popravil strešno konstrukcijo, v celoti zamenjal strešno kritino in letve. Obnovil je polkrožne dele napuščja z novo leseno podkonstrukcijo, izvedel nove žlebove in obnovil dimnik. Za strop nad odprto lopo (nekdanji prostor za podkovanje konjev) je uporabil stare tramove iz porušenega stanovanjskega dela hiše, v južni steni pa je izvedel tri nove okenske odprtine po vzoru obstoječih. Vse stavbno pohištvo se je nadomestilo z novim iz macesnovega lesa, ohranile in obnovile so se okenske mreže. Izvedli sta se obodna drenaža in sanacija temeljev po zunanji strani objekta z obbetoniranjem in hidroizolacijo, fasadni ometi so bili odstranjeni v celoti in nadomeščeni z novimi tankoslojnimi. Obnova zunanosti kovačije je bila zaključena v letu 2010, lastnik pa želi obnoviti tudi notranjost, kjer bodo potrebni le minimalni posegi, saj je ohranjen ves inventar, od kovaške peči do drobnega kovaškega orodja.

Damjana Pediček Terseglav

Drenov grič, kovačija pred prenovo (foto: D. Pediček)

Drenov grič, kovačija po obnovi (foto: D. Pediček)

18

EŠD: 15960

Naselje: Dutovlje

Občina: Sežana

Ime: Dutovlje – vas (domačija Dutovlje 65, Bunčetovalna domačija)

Naslov: Dutovlje 65

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Ob robu osrednjega vaškega trga v Dutovljah, večji kraški vasi ob poti iz Stanjela proti Sežani, je postavljena v več fazah nastala domačija, nekdanja gostilna in trgovina, Bunčetovalna domačija. Stanovanjsko in nekdanje gospodarsko poslopje sta zgrajeni v zamiku, ki ustvari prostor za vhod na dvorišče skozi večji, segmentno sestavljeni portal. Nekdanje etažno stanovanjsko poslopje je bilo nadvišano za mezanin in je na ulico oblikovano s petosno fasado. V sredini je ravno oblikovan kamnit portal s profilirano preklado in napisom Tomaž Štok, 1878. Profilirane pristreške imajo tudi okna etaže. Umaknjeno s ceste za fasadami domačije se razprostira dvorišče z dvignjenim vrtom.

V sklopu projekta obnove vaških jeder in večnamenskih zgradb v okviru Javnega razpisa za Obnovo in razvoj vasi (ukrep 322) pri Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano iz

Programa razvoja podeželja 2007–2013 (PRP) je Občina Sežana v letu 2010 dobila odobrena sredstva za obnovo domačije, s katero je bilo predvideno dokončanje v preteklih letih začetih del. Urediti je bilo treba predvsem del domačije, ki zapira dvorišče z ene strani, vežo ter vrt s podpornim zidom na drugi strani. Del zidu je zidan iz lepo oblikovanih kamnov, zaključen s kovano ograjo, postavljeno med kamnite nosilce. V tem delu je tudi vratna odprtina s kovanimi vrati, ki se odpirajo na stopnice, ki vodijo na vrt. Drugi del zidu je zidan zelo nekvalitetno, v delu zidu je bila izvedena priročna drvarnica. Neurejena je bila tudi klenica, prehodni prostor v pritličju gospodarskega poslopja z dostopom na dvorišče.

Lokalna skupnost in občina sta domačijo obnavljali že več let, a brez sodelovanja konservatorske stroke. V letu 2010 so bile predvidene ureditve veže, pozidava fasade na dvoriščni strani, obnova mejnega zidu in ureditev zgornjega platoja vrta ter trajna postavitev Pepinega kraškega vrta. Na dvoriščni strani so se pozidale večje pred leti izvedene odprtine, vgradili so se kamniti okvirji oken, v katere so montirali lesena okna s polkni po vzoru že obstoječih na drugih fasadah. Fasado so na stiku z dvoriščem obložili s kamnitim talnim zidcem, preostali del pa ometali in barvali kot ostali del domačije, za kar pa ni bila izdelana barvna

Dutovlje, Bunčetovalna domačija (levo) na razglednici, poslani 1. septembra 1925 (hrani Zdravko Čuka, Senožeče)

Dutovlje, dvoriščni del stanovanjske hiše Dutovlje 65. Nekaj let po drugi svetovni vojni je bila lastnica domačije Kmetijska zadruga, ki je začela določene posege na objektih, tudi prizidave, a jih ni dokončala (foto: E. Belingar, 2010).

Dutovlje 65, vrt na dvignjeni terasi z razpadajočim podpornim zidom (foto: E. Belingar, 2010)

Dutovlje 65, dvoriščna fasada Bunčetove domačije po dokončanju del (foto: E. Belingar, 2011)

Dutovlje 65, vrt s saniranim in na novo izvedenim podpornim zidom in ograjo (foto: E. Belingar, 2011)

študija. Vhodni portal, kalono klenice, namenjeno družabnim dogodkom, so zaprli z lesenimi vrati in tla obložili s kamnitimi skralmi.

Del slabo zidanega zidu se je porušil, namesto tega pa se je zgradil zid po vzoru bolj obdelanega dela, tako glede obdelave kamnov kot glede zlaganja in ograje. Terasa z vrtom je izvedena kot travnata površina, na kateri so zasadili hraste in zimzelene drevnine ter postavili klopi. Tu se je prezentiral tudi Pepin kraški vrt, ki je bil nagrajen z zlato medaljo na eni največjih svetovnih razstav vrtov v Londonu. Zasnovan je kot predhišni vrt kraške hiše. Glavni elementi vrta so star vodnjak, tlakovane poti in kraška hiša. Vrt predstavlja izsek iz kraškega podeželja, kjer človek in narava živita v simbiozi. Pri postavitvi so prevladale želje lokalne skupnosti pred mnenjem konservatorke, ki se ji postavitev Pepinega vrta v nekdanji gostilniški vrt ni zdela upravičena.

Konservatorski nadzor je izvajala odgovorna konservatorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbeni dela je izvajalo Komunalno stanovanjsko podjetje, d. d., iz Sežane, Partizanska 2. Vrt je oblikoval Borut Benedejič, Hortikultura Sežana, d. o. o., Skalna pot 7, Sežana.

Gradbeni izvajalec je svoje delo opravil korektno. Bunčetova domačija je po oceni KS Dutovlje osrednji del vaškega jedra vasi Dutovlje, center Krasa, in že kot taka ponovno združuje vaščane in krajanje KS Dutovlje in sosednjih krajevnih skupnosti na kulturnih, turističnih, družabnih in sejemskih srečanjih. Poseg zato ocenjujem kot uspešen, navkljub nekaterim neustreznim rešitvam.

Eda Belingar

19

EŠD: 15453

Naselje: **Gabrje**

Občina: Tolmin

Ime: **Gabrje – vojaška kopalna kad na Sopotnici**

Področje: Z

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1917, prva svetovna vojna

Ob potoku Sopotnica nad vasjo Gabrje je postavljena zanimiva betonska kad. Izdelana je v obliki skodelice in je bila namenjena italijanskemu poveljniškemu osebju za vzdrževanje higiene v času spopadov na soški fronti v prvi svetovni vojni.

Leta 1917 jo je postavil 1. gradbeni oddelek italijanskega 156. pehotnega polka. Postavljena je na pobočju Mrzlega vrha. To je bilo zaledno območje italijanske vojske, ko so v številnih napadih iz doline poskušali zavzeti greben Mrzlega vrha, ki ga

je držala avstro-ogrska vojska.

Kad je bila poškodovana, saj je bila prepuščena zobu časa. Ker je bila postavljena pod previsno skalo, ki je služila kot zaščita, jo je del odlomljene skale poškodoval, skala pa je ostala prislonjena nanjo. Očistiti je bilo treba neposredno okolico kadi. Skala, ki je bila prislonjena na kad, se je predhodno utrdila, del skale, ki je ogrožal kad, pa se je odstranil. Posegi so bili izvedeni tako, da se je čim manj posegalo v naravno okolje oziroma se ga spreminjalo.

Betonska površina kadi je bila poškodovana. Površina se je očistila in odstranili so se razpadajoči delci betona. Vsi detajli so bili oblikovani po originalnih vzorcih in so se barvno prilagodili originalu. Po končani sanaciji je bila površina kadi hidrofobno zaščiten.

Pri delih je s svetovanjem in svojimi materiali sodelovalo podjetje TTK, d. o. o., Srpenica. Dela so izvedli tisti člani Društva Peski, ki so poklicno usposobljeni za tovrstna dela in imajo izkušnje že iz preteklih podobnih del.

Ernesta Drole

Gabrje, vojaška kopalna kad pred obnovo (foto: S. Kenda, 2007)

Gabrje, vojaška kopalna kad po obnovi (foto: S. Kenda, 2011)

20

EŠD: 8643

Naselje: **Gorenje Karteljevo**

Občina: Novo mesto

Ime: **Gorenje Karteljevo – antični nagrobnik**

Naselje: **Gorenje Karteljevo**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Nagrobna stela je vzdana v cerkev sv. Primoža in Felicijana na Gorenjem Karteljevem (EŠD 2045) kot temeljni kamen v severozahodnem vogalu ladje. ((AIJ 238 = ILSI 1, 83: Lovenjak, M., ILSI 1 Neviodunum. Inscriptiones Latinae Sloveniae 1 (Situla 37). Ljubljana, 1998)

Spodnji del nagrobnika je bil ob dozidavi zvonika v drugi polovici 17. stoletja zakrit. Ob prenovi fasad je bil eden od pogojev ZVKDS, OE Novo mesto, izsek dela zidu zvonika, da bi bilo mogoče ugotoviti stanje zakritega dela in prebrati manjkajoči del napisnega polja.

Napisno območje je na zgornji strani obrobljeno z enojnim profiliranim robom, na preostalih treh pa s trojnim. Enojni rob in poševni rez zgoraj morda kažeta na to, da je imel nagrobnik v prvotni formi na vrhu nišo s portreti družine.

Kamen leži bočno neposredno na razširjenem temelju romanske cerkvene ladje. Na doslej manjkajočem delu napisnega območja sta bili odkriti še dve vrsti originalnega besedila. Profilacija napisnega območja se spodaj zaključuje v trojnem robu, pri čemer je zunanji rob ožji od zunanjih stranskih. Pod napisom sledi še 28 cm visoko ornamentalno območje, ki je omejeno le z enojno profiliranim robom. V območju je reliefni prizor. V sredini stoji dvoročajna posoda z ozkim in visokim vratom. Ročaja segata od ramena do sredine vratu (amfora). Desni ročaj je proti ustju nekoliko poškodovan, vendar je bolje viden kakor levi. Z obeh strani posode se k njenima ročajema in ustju vzpenjata dve krilati živali. Glavi sta stilizirani, zelo nespretno klesani, v predelu vratu sledi poudarjeni del, trup se zaključuje z visoko dvignjenim uvitim repom. Sprednji nogi s šapama sta razmaknjeni, zadnji pa sta prikazani skupaj kot ena v sedečem oziroma horizontalnem položaju. Nad ramenom sta nakazani krili. Po videzu glave bi v prizoru lahko videli dva k ustju posode vzpenjajoča se krilata grifona. Pod reliefnim ornamentalnim poljem sledi še trnasto izklesan nastavek za postavitev nagrobnika (stele) v režo kamnitega podstavka.

Nagrobnik je bil izdelan iz sivega apnenca, ki domnevno izvira iz enega od rimskih kamnolomov v hribu Brnek pri Dolenji Nemški vasi pri Trebnjem. Podatki o velikosti nagrobnika: v. 145 cm, š. 90 cm,

š. napisnega polja 60 cm, deb. pribl. 12 cm.

Višina črk: 1. vrsta = 11 cm, 2. vrsta = 10,5 cm, 3. vrsta = 9 cm, 4. vrsta = 7 cm, 5. vrsta = 6,5 cm, 6. vrsta = 6 cm, 7. vrsta = 5,5 cm.

Sedaj znano celotno besedilo napisa se glasi:

D(is) M(anibus).
T(itus) Mar(cius)
Respectus
vi(v)us fe(cit) si(bi)
5 et M(arcia)e
Satullal(iae), con(iugi)
pie(ntissimae), an(norum) L.

Prevod:

Bogovom manom. Tit Marcij Respekt je dal postaviti (nagrobnik) za časa življenja sebi in Marciji Satulaliji, svoji zelo vdani ženi, stari 50 let.

Črke v napisu so zelo lepo, klasično klesane. V prvi vrsti je kot delilno znamenje vklesana podoba bršljanovega lista (hedera), v 2., 4., 6. in 7. vrsti so vklesana trikotna delilna znamenja (skupaj 5). Črki T v 3. in 5. vrsti sta povišani nad ostalimi, črka N v 6. vrsti je kot ligatura pomanjšana vpisana znotraj črke O.

Ob prenovi fasade je bil izrez v zvoniku zidarsko

Gorenje Karteljevo, cerkev sv. Primoža in Felicijana, položaj nagrobnika v SZ vogalu cerkvene ladje (foto: J. Grobovšek, arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

obdelan, tako da je ostal celoten nagrobnik viden. (Celovito objavo gl.: D. Breščak, M. Lovenjak, Rimska nagrobnika iz Štatenberka in Gorenjega Karteljevega na Dolenjskem, Zbornik, posvečen

Ljudmili Plesničar – Gec, Mestni muzej Ljubljana, v tisku.)

Danilo Breščak

Gorenje Karteljevo, cerkev sv. Primoža in Felicijana, perspektivno korigirana fotografija nagrobnika (Foto: M. Pršina, arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Gorenje Karteljevo, cerkev sv. Primoža in Felicijana, risba nagrobnika (risba: A. Fortuna Saje, ZVKDS, OE Novo mesto)

21

EŠD: 28150

Naselje: **Grčarevec**

Občina: **Logatec**

Ime: **Grčarevec – vodni zbiralnik**

Naslov: **Pod cesto Grčarevec – Planina**

Področje: **T, E**

Obdobje: **1893**

Na mestu izvira studenca sredi kotlastega pobočja z ledinskim imenom Grapa, tik pod cesto Logatec–Planina, so domačini Grčarčevca leta 1893 postavili vodnjak in tako uredili vodni izvir, potreben za zagotovitev stalne količine čiste pitne vode za domače prebivalstvo ter za furmane in gozdne delavce, ki so s konji in vprežno živino prevažali tovor po cesarski cesti in les iz bližnjih gozdov. Zidani vodnjak, med domačini poznan z imenom kotla, je postavljen na živo skalo, od koder pronica vanj voda, in ima kvadratasti tloris (3,90 x 3,70 m). V višini 2

m od tal se ravne stene povežejo v banjasti obok iz apnenčastih blokov. V čelno polkrožno steno je vgrajen pravokoten vhod, nekdanj zaprt z lesenim vratnim krilom. Do meje, kjer so se stikale stene in obok, je bil vodnjak z zunanje strani zasut z zemljo, obok pa prekrit s kamni, da se je preprečilo segrevanje vode v njem in stekanje površinskih vod v notranjost vodnjaka. Tik pred vhodom je bilo nekdanj leseno napajalno korito za živino, ki so ga kasneje nadomestili z betonskim. Leta 1912 so vzdolž obeh bočnih strani vodnjaka postavili po tri betonske stebre in jih povezali z drogovi, da bi preprečili dostop živini. Po napeljavi vodovoda v Grčarčevcu je vodnjak izgubil svoj pomen, z leti ga je zaraslo grmovje, deloma se je udrl obok, notranjost je postajala odlagališče odsluženih predmetov, izvir pa je bil deloma zasut s kamenjem in listjem. Postavitev čistilne naprave z izkopom in nasutjem v neposredno bližino vodnjaka leta 2007 je stanje še poslabšala.

Na pobudo domačinov smo leta 2008 izvedli postopek vpisa v register nepremične kulturne dediščine, občina Logatec pa je bila leta 2009 uspešna na Razpisu iz Programa razvoja podeželja 2007–2013, sofinanciranega iz Evropskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP), in je pridobila sredstva za obnovo. Izbrani izvajalec TGM Žakelj, d. o. o., iz Logatca je pričel delati konec leta 2009 in je dela zaključil v letu 2010. Največji obseg del so predstavljali čiščenje zaraslega grmovja na oboku, črpanje vode in mulja, čiščenje dna vodnjaka ter zunanjih betonskih površin od mahu in rastlinja. Najprej sta se izvedli sanacija stranskih in zadnjega parapetnega zidu z dobetoniranjem porušjenih delov ter izgradnja novih treh stebrov ob bočnih straneh, povezanih z novimi nerjavečimi drogovi. Potrebno je bilo ščetkanje notranjega oboka s čiščenjem in zafugiranjem vseh fug z epoksidno malto. Izvedla se je jeklena povezovalna vez skozi čelno steno pod obokom in sidranje na zadnjo steno vodnjaka.

Zahtevnejša je bila sanacija betonskega korita, kjer je bilo treba izkopati zlomljene kose, jih dvigniti, utrditi podlago, zlepiti dele in obdelati stike med kosi. Žal je bil po vseh teh opravljenih delih na koritu izveden samovoljni poseg – celotno korito se je preplastilo s tanko cementno maso, ki so jo izvajalci morali nato odstranjevati z brušenjem. Vhod v čelni steni se je delno zaprl z debelimi horizontalno položenimi lesenimi plohi. Ob odstranjevanju z leti nanosene zemljine ob koritu so se pokazale talne kamnite plošče, ki smo jih očistili, ostala okolica in nasipane površine na drenažnem mineralnem filtru na strehi oboka pa so se zatravile.

Damjana Pediček Terseglav

Grčarevec, vodni zbiralnik, kotla pred prenovi (foto: D. Pediček)

Grčarevec, vodni zbiralnik, kotla po zaključeni prenovi (foto: D. Pediček)

22

EŠD: 182

Naselje: **Idrija**Občina: **Idrija**Ime: **Idrija – mestno jedro**Naslov: **Mestni trg 14**Področje: **E, U**Obdobje: **19., 20. stoletje**

Dvonnadstropna stanovanjska hiša Mestni trg 14 stoji v središču mestnega jedra in na južni strani glavnega trga v Idriji. Hiša je bila okrog leta 1882 zgrajena na mestu starejšega stanovanjskega poslopja ter je bila delno vključena v staro konstrukcijo. V drugi svetovni vojni, ob bombardiranju trga in cerkve sv. Barbare, je bil objekt poškodovan. Takrat je bila hiša deležna tudi zadnje večje obnove.

V letu 2010 so bila v objektu zamenjana vsa dotrajana okna in v pritličju vzhodne fasade so bila izvedena nova stranska vhodna vrata. Dekorativni venec, poškodovan v času obnove po drugi svetovni vojni, ni bil sanirani, zato je bil ta sedaj rekonstruiran. Pročelje hiše je preslikano po barvni študiji. Zamenjana je bila še obstoječa bakrena kritina z novo, prav tako bakreno. Na zadnji strešini pa sta izdelani dve novi frčadi. Okna in vrata je izdelalo Mizarstvo Erjavec – Ivan Erjavec, s. p., Rejcov Grič, Idrija. Fasado je saniralo podjetje Spekter, d. o. o., IDRIJA. Krovnska dela pa je izvedlo podjetje Štimac iz Kamnika.

Andrejka Ščukovt

Idrija, pogled na hišo Mestni trg 14 (foto: A. Ščukovt, 2010)

23

EŠD: 8459

Naselje: **Ilirska Bistrica**Občina: **Ilirska Bistrica**Ime: **Ilirska Bistrica – mestno jedro (stavba Bazoviška cesta 22, Sodišče)**Naslov: **Bazoviška cesta 22**Področje: **E**Obdobje: **začetek 20. stoletja**

Ilirska Bistrica, ki je leta 1911 postala trg in leta 1952 mesto, se je razvila na severnem robu Reške doline, ob vodotokih Bistrica in Sušec. Za razvoj mesta so bili odločilni močni izviri in bližina snežniških gozdov. Lastnica glavnine teh gozdov je bila družina Schönburg Waldenburg, ki si je dala v mestu postaviti dvorec; v njem je bila nastanjena uprava teh gozdov. V času, ko je bilo snežniško posestvo po prvi svetovni vojni razdeljeno med Jugoslavijo in Italijo, se je v Ilirski Bistrici ustanovila uprava, ki je pokrivala del snežniškega posestva, ki je spadal pod Italijo. Upravnik tega dela posestva je bil Kenig, glavna direkcija pa je bila na Snežniku. Žal natančnejših podatkov o objektu nismo uspeli pridobiti. Ve se, da naj bi bili načrti izdelani že nekje leta 1911/12. Gradil se je v 20. letih 20. stoletja. Objekt je dvonnadstropen, le delno podkleten. Nad pritličjem je na enem delu stavbe pohodna terasa. Zidava je opečna, stropovi leseni, razen nad kletjo, kjer je bila nameščena masivna betonska plošča. Stavba je višinsko in tlorisno razgibana, na vogalu jo zaključuje stolpič z večkapno streho. Okna so lesena, škatlasta. Danes imata v stavbi sedež Okrajno sodišče v Ilirski Bistrici in Zemljiška knjiga.

Zaradi potreb Okrajnega sodišča in lažje dostopnosti strankam smo v letu 2010 prejeli vlogo za izvedbo vzdrževalnih del v notranjosti objekta. Prostori Okrajnega sodišča so bili dotrajani in niso ustrezali več potrebam in predpisom delovanja sodišča.

Predvidena dela so se začela izvajati po nalogu Direktorata za pravosodno upravo v letu 2010. Zagotoviti je bilo treba, da je stika med zaposlenimi in obiskovalci čim manj, s čimer se doseže nemoteno delovanje sodišča in zagotovita varnost sodnega osebja in obiskovalcev ter varovanje opreme, prostorov in sodnega gradiva. Predvidena je bila nova razporeditev prostorov, kjer se v pritličje in prvo nadstropje umesti t. i. javni del. V pritličju so se dodale še ena razpravna dvorana ter ločene sanitarije. Tu so ostali prostori zemljiške knjige, vodja zemljiške knjige, vložišče in priročni arhiv ter soba za tehniko. V levem traktu prvega nadstropja se je ohranila velika razpravna dvorana, v desni trakt pa sta se umestila izvršilni oddelek in prostor za sodnika za prekrške. Zaradi pomanjkanja prostora so bili v drugo nadstropje nameščeni pisarna in urad predsednika, kabinet za vpisničarko, pripravnik, strokovnega vodjo, štiri strojepiske, čajna kuhinja in sanitarije.

Po statični presoji je bilo ugotovljeno, da je lesena stropna konstrukcija dotrajana, stropniki so bili na nekaterih mestih v ležiščih gnili in zato oslabiljeni. Tudi finalni tlaki so bili dotrajani. Statik

je predvidel montažo novih jeklenih nosilcev, katerih zgornji rob je 1 cm nad lesenimi nosilci, ki so se ohranili, ter izvedbo armiranobetonske plošče na HI bond pločevini. To so omogočile večje višine stropov od standardnih. Stropovi v prvem in drugem nadstropju, izdelani iz trstike, so bili v slabem stanju in ne bi prenesli namestitve

novih električnih inštalacij. Ohranili so se pod na novo izvedenimi spuščeni stropovi, saj sanacija obstoječih za lastnika ni bila finančno vzdržna. V kleti se je namestil podložni beton in izvedla hidroizolacija.

V nosilne stene se razen nekaj prebojev za vrata ni posegalo. Rušile so se nekatere predelne stene

Ilirska Bistrica, Bazoviška cesta 22. Na prvem posnetku je stavba med gradnjo, domnevno v letu 1924/25, na spodnji razglednici, poslani 2. februarja 1931, pa v času italijanske okupacije (hrani: Jožef Šlenc, Ilirska Bistrica).

Ilirska Bistrica, Bazoviška cesta 22, lesena predelna stena v vhodni veži je bila odstranjena in shranjena (foto: E. Belingar, 2010).

Ilirska Bistrica, Bazoviška cesta 22, leseni stropovi so se ohranili. Nosilnost so okrepili z jeklenimi nosilci (foto: E. Belingar, 2010).

Ilirska Bistrica, Bazoviška cesta 22, lesena prvobitna vrata so le prebarvali in jih ponovno namestili (foto: E. Belingar, 2010).

v pritličju, vse pa v prvem in drugem nadstropju. Nadomeščene so bile s Knauf ploščami. V prvem in drugem nadstropju so se po statični ojačitvi stropne konstrukcije izvedli novi tlaki po vzoru obstoječih. V vzorcu ribje kosti se je položil hrastov parket. V pritličju so bili prvotni tlaki že predhodno uničeni, tako da se je namestil PVC-tlak.

V veži se je zaradi zagotovitve varnosti in namestitve detektorskih vrat demontirala lesena predelna stena, ki se je shranila v prostore Pokrajinskega muzeja v Ilirski Bistrici (nekdanji vojaški muzej). Nadomeščena je bila s stekleno z avtomatskimi vrati, ob pogoju, da se ob izvedbi predvidenega prizidka za nov vhod lesena stena v prihodnosti ponovno namesti na svoje mesto. Preprečili smo tudi namestitev klančine za invalide ter namestitev elektroomarice tik ob vhodnih vratih, kar bi vhodno fasado popolnoma degradiralo. Omarica je bila tako nameščena na južno, v vrt obrnjeno fasado. Tudi vhod za invalide se je izvedel z vrtni strani neposredno v pritlično čakalnico pred razpravnico dvorano. Vsa prvobitna notranja vrata so se ohranila, prebarvala in ponovno namestila na svoje mesto. S terase se je odstranil leseni provizorij ter uredilo se je odvodnjavanje meteornih voda.

Sodelavci restavratorji so sondirali beleže levega dela, kjer pa niso odkrili nobenih kvalitetnih poslikav. Vse stene so se tako prebelile na novo.

Konservatorski nadzor je izvajala odgovorna konservatorka ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Givo, d. o. o, Dvorec Selo, Zaloška 69, Ljubljana.

Izvajalec je svoje delo opravil kvalitetno, čeprav je pogosto izsiljeval cenejše rešitve (na primer namestitev ladijskega poda namesto parketa ...), zato poseg ocenjujem kot uspešen.

Eda Belingar

24

EŠD: 11449

Naselje: Jezero

Občina: Brezovica

Ime: Jezero – arheološko najdišče Sv. Lovrenc

Področje: A

Obdobje: mlajša kamena doba, bakrena doba, bronzna doba, rimsko obdobje

S predhodnimi terenskimi pregledi v vasi Jezero smo v letu 2008 ponovno potrdili prisotnost arheološkega najdišča Sv. Lovrenc. V letu 2010 smo te rezultate dopolnili s historično analizo območja južno od osamelca, na katerem stoji

cerkev sv. Lovrenca, ter ugotovili, da ima predvsem osrednji del parc. št. 287/7, k. o. Jezero, visok arheološki potencial. Večje število arheoloških naključnih najdb, odkritih ob vznožju hriba, pri terenskih ogledih in posegih v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ter lokalno poimenovanje travnatih teras »na selih« pričata o obstoju starodavne naselbine v neposredni bližini. Na podlagi zbranih podatkov smo na območju, predvidenem za gradnjo enostanovanjske hiše, v juniju 2010 zamejili območje raziskav ter pričeli zaščitna arheološka izkopavanja. Raziskave potekajo pod vodstvom ZVKDS, CPA, Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke, in Alje Žorž, dipl. arheologinje, konservatorke, s sodelovanjem strokovne ekipe.

V tem poročilu bomo predstavili rezultate prve in druge faze raziskav, ki sta bili zaključeni v letu 2010, tretjo fazo pa smo pričeli v aprilu 2011. Prav tako vzporedno še vedno potekajo tudi predhodne arheološke raziskave na območju, predvidenem za gradnjo infrastrukture (vodovod, električna napeljava, kanalizacija), ki bo potrebna za oskrbo predvidenega naselja.

Najdišče leži na skrajnem zahodnem robu manjše depresije s kraškimi značilnostmi. Okvir depresije tvori naraven skalni greben, sestavljen iz apnenčastih dolomitiziranih skladov. Z dvignjeno lego nad barjanskimi ravnici predstavlja izjemno naravno zavarovano rodovitno območje. V geološki preteklosti je bila vrtača zapolnjena z usedlinami colskega in delno erozijskega nastanka. Arheološke ostaline so bile nakopičene predvsem v delu, zapolnjenem z zemljenimi plastmi naravnega nastanka, medtem ko so bile redke jame vkopane tudi v skalnato podlago (slika 1).

Do konca avgusta 2010 je bilo na tem mestu raziskanih približno 110 m² površine, pri tem pa je bilo na globini do 170 cm odkritih več kot devet tisoč arheoloških najdb.

Odkrite ostaline lahko glede na dosedanje izsledke poizkopavalnih raziskav umestimo v čas od neolitika ali mlajše kamene dobe do konca bronzne dobe.

Med najstarejše arheološke ostaline smo umestili najdbe več manjših jam nepravilne oblike, odtis kola ter ostaline objekta ali hodne površine. V celoti jih lahko razumemo kot sledove manjše mlajše kamenodobne naselbine in najrazličnejših dejavnosti, ki so potekale tudi v širši okolici. Med njimi izstopa ena večjih jam za shranjevanje, vkopana v skalo, v kateri smo odkrili skoraj v celoti ohranjeno, natančno okrašeno bikonično posodo (slika 2), ki po okrasu in obliki spominja na lončenino, odkrito v najstarejši koliščarski

naselbini na Ljubljanskem barju, na najdišču Resnikov prekop. O raznovrstnih dejavnostih v naselbini in njeni okolici priča večja količina značilnih naselbinskih najdb: odlomki okrašene in neokrašene grobe in fine, prostoročno izdelane lončenine, fino izdelano kremenasto orodje, jedra, odbitki, luske, brusni kamni, žrmlje in živalski ostanki, sledovi kurjenja ter večji kosi dobro ohranjenega hišnega lepa. Živalski ostanki po večini pripadajo govedu. Med zanimivejše najdbe zagotovo sodita odlomek peščenjaka z reliefom (slika 3) ter keramičen stožec, ki spominja na neolitske pečatnike. Zaradi kasnejše uporabe tega prostora, predvsem v obdobju bronaste dobe, so bile jame in plasti uničene, njihove vsebine pa razpotegnjene in premešane, kar je močno otežilo terensko delo, še bolj pa je vplivalo na datiranje ter interpretacijo najdb in struktur.

Najdiščno fazo III predstavljajo jame za kole, sledovi kurjenja, kulturna plast in večja jama z nevsakdanjim zbirom najdb, morda obredne narave. Nekdanja hodna tla so bila posejana z ogromno količino odlomkov prazgodovinske lončenine, kosi hišnega lepa, živalskih kosti goveda in drobnice ter kamnitimi predmeti, kot so orodje iz kremenca, brusni kamni in žrmlje. Po surovini od teh

odstopa puščična konica iz vijoličastega finozrnatega roženca. Tudi te najdbe in strukture so bile poškodovane v kasnejših obdobjih bronaste dobe in so se slabo ohranile, zato jih tipološko ni bilo mogoče natančno opredeliti. Na podlagi letošnjih raziskav predvidevamo, da sodijo v bakreno dobo, domneve pa bodo potrdili rezultati radiokarbonskih analiz.

Faza IV predstavlja sledove dogodkov in dejavnosti, ki so na tem mestu potekale v ločenih ali kontinuiranih obdobjih bronaste dobe, predvsem od srednje bronaste dobe naprej. S tem namenom smo fazo štiri razdelili v tri podfaze. V prvo (a) smo umestili ostanek prazgodovinske ornice, v drugo (b) pa vsaj tri zaključene kontekste, ki jih sestavljajo jame za kole in jamice naselbinske narave. Tretji podfazi (c) pripada kulturna plast z ogromno količino premešanih bogatih arheoloških najdb ter večje število manjših in večjih jam, ki morda predstavljajo sledove nevsakdanjih ali vsakdanjih obredov. Med njimi izstopa predvsem kamnit venec s celo posodo in živalskimi kostmi (slika 4). V vseh obdobjih prazgodovine je veliko vlogo igrala naravna kraška tvorba, ki smo jo odkrili ob severozahodnem robu izkopnega polja (slika 5). Manjši subvertikalni kanal na samem robu vrtače

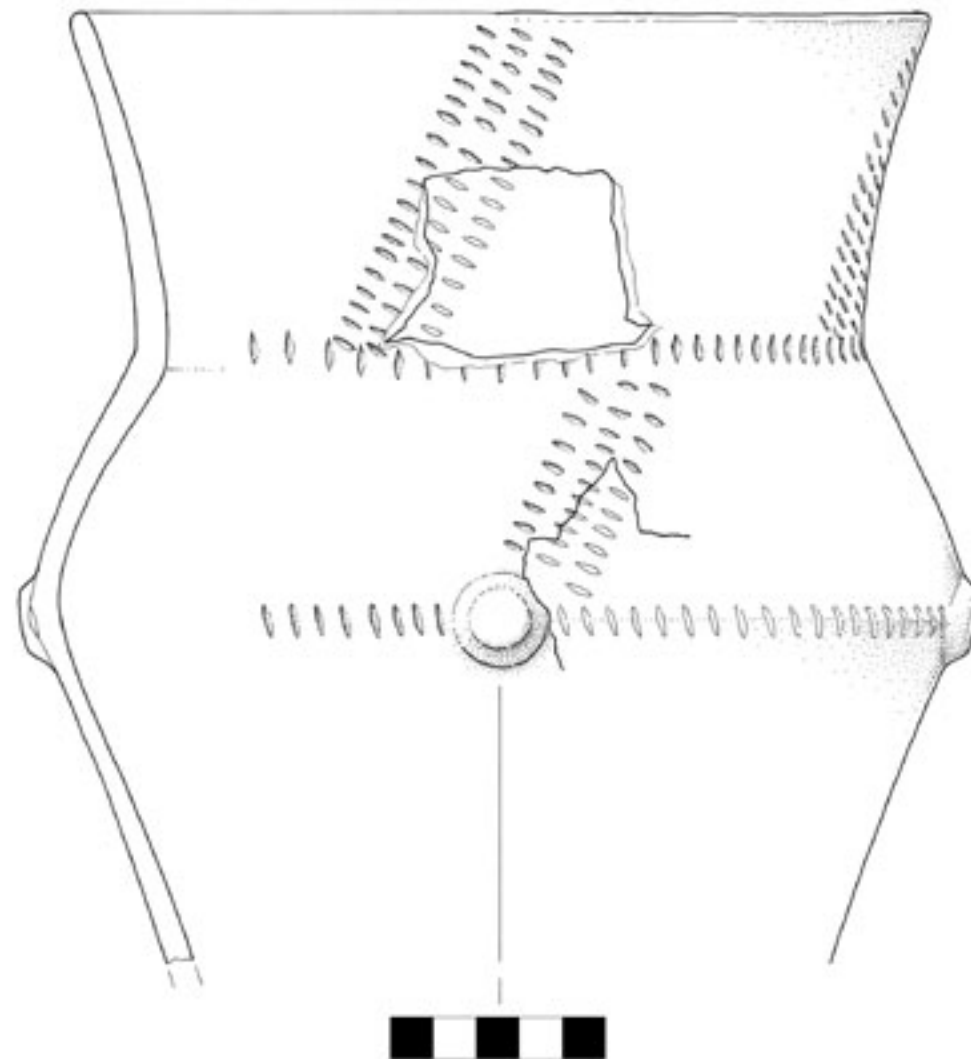

Jezero, arheološko najdišče Sv. Lovrenc, pogled na skalnato geološko podlago in prazgodovinsko kulturno plast z vkopanimi jamicami (foto: A. Žorž)

je v geološki preteklosti služil za navpični prenos zemljine in apnenčastih kamnov. Severovzhodne stene pa so bile kasneje dodatno izklesane. V zaplnitvah, nastalih ob uporabi brezna, smo odkrili odlomke lončenine, kose ožgane gline, kremenasto lusko, ožgane in neožgane ostanke goveda, drobnice, prašiča, ožgano semenko in večje kose oglja. Zaradi naravnega pretoka vode skozi kanal so se najdbe in zemljina premešale, v spodnje plasti pa so se vrinili redki odlomki novoveške lončenine in železen žebelj. Raziskovanje izjemne naravne in človeške tvorbe je bilo oteženo zaradi velikosti in strmice kanala ter se je zaključilo na globini 360

cm, kjer smo naleteli na izvir vode. Brezno je bilo, glede na rezultate dosedanjih analiz, od prihoda prvih živinorejcev in poljedelcev v uporabi v več arheoloških obdobjih, morda kot neke vrste depo ali odlagališče.

Pri obdelavi arheoloških najdb preseneča predvsem številnost, ki je za tako majhno območje raziskav izjemna. To še dodatno dokazuje, da so celotni prostor depresije in širše okolice intenzivno uporabljali. Največjo koncentracijo najdb smo zasledili v posameznih kulturnih plasteh oziroma na nekdanjih hodnih površinah (SE 007, 046, 032) ter v kontekstih jam, ki tipološko sodijo v več

Jezero, arheološko najdišče Sv. Lovrenc, risba natančno okrašene neolitske posode (risba: I. Murgelj)

Jezero, arheološko najdišče Sv. Lovrenc, odlomek peščenjaka z reliefom (foto: M. Lavrič)

Jezero, arheološko najdišče Sv. Lovrenc, pušična konica iz finožrnatega roženca (foto: S. Tomažin)

Jezero, arheološko najdišče Sv. Lovrenc, jamica obredne narave s kamnitim vencem in posodo (foto: A. Žorž)

arheoloških obdobjih. Prazgodovinskim najdbam, ki so najštevilnejše, smo največkrat lahko pripisali naselbinsko naravo, vendar pa je bila zaradi poljedelskih dejavnosti in naravnih procesov (kisle prsti) večina najdb slabo ohranjena. Nekatere predmete je bilo težko prepoznati. Skoraj v celoti je bilo mogoče rekonstruirati le natančno okrašeno neolitsko posodo ter bronastodobno posodo z apliko. Odlomki grobo in fino izdelanega posodja (amfore, pitosi, skleda), okrašeni z najrazličnejšimi okrasi (aplike, kanelure, vrezi, odtisi šila, nohta, prstov), predstavljajo kulturo mlajše kamene dobe in srednje bronaste dobe. Med prazgodovinskimi najdbami izstopata predvsem del miniature posodice ter preluknjan držaj pokrovice, okrašen z modeliranjem, za katerega pri nas še nimamo analogij. Redke najdbe kažejo, da so bili ljudje na tem območju dejavni še v obdobju antike, srednjega in novega veka. Odlomek terre sigillate ter antične mozaične kocke lahko povežemo z antičnimi ostalinami, odkritimi na osamelcu Sv. Lovrenc. Med mlajše najdbe pa sodita odlomek reliefne pečnice ter obešenka iz 16. stoletja.

Najdbe z arhitekturnimi sledovi nakazujejo, da je bilo območje raziskav naseljeno dlje časa, predvsem pa v več časovnih obdobjih. Ves ta čas so znotraj naselbine potekale dejavnosti, povezane z izdelavo orodja, poljedelstvom, živinorejjo, tekstilstvom, umetnostjo in pripravo hrane. Peščenjak z reliefno upodobitvijo, kamnit venec s posodo in živalskimi kostmi ter naravno kraško brezno, ki je bilo v prazgodovini najverjetneje namenoma zapolnjeno z odlomki lončenine, oglja in živalskimi ostanki, pričajo tudi o odvijanju raznolikih obredov. Med do zdaj odkritimi najdišči iz obdobja mlajše kamene dobe na Ljubljanskem barju to najdišče sodi med redke naselbinske ostaline na suhem (Brest in Iški Vršaj), zato je tudi njegova sestava drugačna od množičnih koliščarskih naselij v širši okolici Ljubljanskega barja. Jame, kot ostaline naselbine, so bile vkopane v geološke plasti in tudi v živo skalo, ki zamejuje depresijo, kar kaže, da so naseljenci naravne danosti terena izkoristili v celoti.

Postavitev objektov oziroma potek dejavnosti v zavetju erozijsko nedejavne kraške vrtače temu najdišču na slovenskem prostoru nedvomno daje poseben pečat. Arheološka najdišča v vrtačah so pogosta na slovenskem Krasu, vendar predstavljajo specifičen del arheologije ter zaradi debelih naravnih koluvialnih nanosov zahtevajo povsem drugačen metodološki pristop. V primeru najdišča Sv. Lovrenc pa geološko podlago v depresiji predstavljajo že ustaljena paleotla (peščena ilovica).

Legla vrtače ni dopuščala večjih erozijskih procesov, zato se je sediment odlagal vodoravno.

Z zaščitnimi arheološkimi izkopavanji smo potrdili pričevanja domačinov ter povezali predhodno odkrite naključne najdbe z najnovejšimi odkritji bogatih arheoloških ostalin v širši kontekst. S tem smo prišli do novih ugotovitev o naselitvi in uporabi širšega prostora, ki sodi pod okrilje fare Preserje, vsaj od mlajše kamene dobe ter do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja.

Zaradi načrtov gradnje, ki predvidevajo vzpostavitev nove ulice, pozidavo celotne terase ter preureditev okolice, bomo v prihodnosti prisiljeni nadaljevati zaščitne arheološke raziskave. S tovrstnimi posegi se trajno izbriše velik del naše kulture in zgodovine, v celoti pa se bo spremenila tudi kulturna krajina terasasto urejenega območja, ki predstavlja zapuščino preteklega prostora od prazgodovine dalje.

Alja Zorž

25

EŠD: 6883

Naselje: Jurišna vas

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Jurišna vas – Ančnikovo gradišče

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, zgodnji srednji vek

ZVKDS, Center za preventivno arheologijo – RO Maribor, je v juliju 2010 opravil arheološka izkopavanja na predelu naselbine, kjer smo že v letih 2008 in 2009 odkrili del obrambnega zidu in delno že raziskali vhod v gradišče ob notranjem severnem kraku obzidja. V strokovni ekipi so pod vodstvom podpisane sodelovali Teja Gerbec, Stanko Gojkovič, Andrej Gulič, Vid Kmetič, konservatorski nadzor pa je opravila odgovorna konservatorka ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik. Projekt je finančno podprl Zavod za kulturo Slovenska Bistrica.

Na podlagi lanskoletnih rezultatov (Strmčnik Gulič, M., Kajzer Cafnik, M., Varstvo spomenikov 46, Ljubljana, 106–107) je bilo tudi tokrat raziskovanje usmerjeno na območje severnega obrambnega zidu in vhoda v gradišče.

Nadaljevali smo z ustaljeno metodo arheološke dokumentacije (fotografska, geodetska, risarska in opisna dokumentacija). Fotografska dokumentacija je bila izvedena v obliki dokumentarnih fotografij struktur v vseh pozicijah in plasteh ter z izdelavo fotoskic, vpetih v mrežo geodetsko izmerjenih točk. Geodetske meritve so zajemale izmero odkritih in raziskanih plasti in struktur. Tlorise, profile in pre-

seke posebej izpovednih stratigrafskih enot smo risali tudi ročno v merilu 1 : 20 in 1 : 50, naredili računalniški izris tlorisa (vseh štirih faz), preseka in posameznih struktur s pomočjo elektronskega tahimetra v Gauss-Krügerjev koordinatni sistem.

Sonda 2010 v velikosti pribl. 1 oziroma 3,30 x 6,50 m, je bila umeščena na še neraziskan notranji prostor, med sondo 3/2008 in sondo 4/2008–2009 oziroma med vzhodnim delom severnega kraka zidu in vhomom v gradišče.

Pod plastjo ruše (SE 001) je bil definiran do 90 cm debel nasip (SE 002). Gre za depozitno zemljo iz izkopavanja, ki so leta 1987 potekala na območju zgornjega (južnega) kraka vhoda. Pod to plastjo je bila plast stare ruše (SE 003), ki smo jo odkrili že v prejšnjih dveh raziskovalnih sezonah, torej povsod, kjer je bilo najdišče leta 1984 strojno poškodovano in je bila njegova površina deloma izravnana. Pod njo je bila jasno zaznavna do 70 cm debela kulturna plast (SE 005), katere zgornji del je bil izrazito ruševinski. V rahlo naloženi temno rjavi zemlji so tičali kamni z obzidja, vmes redke najdbe: odlomki keramike, odlomek ustja z ostenjem steklene čaše, manjši kosi marmorja, rahlo ukrivljen železen nož s trnastim nastavkom, del bronastega zaključka pasnega jermena, ob severni stranici zidu je bil najden neopredeljen železen paličast predmet z razširitvijo – delno poškodovano objemko na enem koncu in brus.

Pri odpiranju ruševine v kulturni plasti smo ob spodnjem kraku vhoda odkrili vrh štirih kosov večje marmorne plošče, v plasti pa nekaj odlomkov keramike, odlomek ostenja steklene posode, živalske kosti ter več železnih predmetov, kos svinca, del predmeta pravokotne oblike iz bronaste pločevine, večji brus. Na dnu te ruševine so bili ob notranjem vogalu spodnjega kraka vhoda, v bližini vzhodnega profila sonde, najdeni manjši železen paličast predmet s pravokotnima razširitvama, dva bronasta novca iz kovnice Siscia, eden od teh je novca cesarja Valensa (364–378 n. š.), in del ustja z ostenjem steklene čaše. Ob severnem zidu je bil najden železen žebelj, prav tam pa tudi del bronastega zaključka pasnega jermena, ob njem pa še bronasta pločevina. V to fazo spadata še brus in del ustja z ostenjem steklene čaše.

Pod ruševinskim delom kulturne plasti (SE 005) smo ob spodnjem kraku obzidja očistili marmorno ploščo, ki je bila rahlo premaknjena iz svoje prvotne lege – zdrsnila je v smeri pobočja ter razpadla na štiri dele. Ob tej plošči sta bila še dva večja kamna, za njima pa je bila površina do vogala obzidja izravnana in premazana z ometom. Kot se je kasneje izkazalo, je bila ta izravnava (delovno poimenovana »stopnica 1«; d. 2,6 m, š. 1 m) zgrajena iz več kam-

nov, vezanih z glino, ki je bila ponekod prežgana. Stala je na geološki osnovi, ki je bila na tem delu zaradi strmine umetno terasirana, prav ob severnem zidu pa na kamniti geološki podlagi. Višina izravnave je približno 90 cm (pogled proti jugu).

Pod ruševinskim delom kulturne plasti smo na območju od »stopnice 1« pa do spodnjega roba ognjišča 3/2008 definirali plast izredno temne, rahlo naložene plasti brez ruševine (SE 005/a, izravnava 1). Izkazalo se je, da je tvorila poravnavo za ognjiščem 3/2008 (delovno poimenovanje »stopnica 2«). V tej fazi je bila torej notranjost gradišča ob obzidju terasirana. Debelina plasti je bila 10 cm, ob severnem zidu nekoliko več. V tej plasti je bilo več najdb, v vogalu med »stopnico 1« in severnim zidom pa je bila še večja koncentracija oglja. Približno pol metra od vzhodnega profila je bil odkrit poznoantični bronast novc kovnice Siscia, ob severnem zidu pa odlomek ustja z ostenjem steklene čaše, odlomki keramike in živalske kosti, tudi divjadi. Nekaj kovinskih najdb smo odkrili pri pregledu odmetane zemlje: bronast novc cesarja Valensa iz kovnice Siscia, železen predmet (konica ali morda žebelj), del ploščatega železnega predmeta, košček svinca.

Pri delni odstranitvi te plasti se je ob vzhodnem profilu pokazala siva peščena plast, ki smo jo opredelili kot plast SE 005/b in jo definirali kot izravnavo 2. Debelina plasti je bila do 10 cm. V tej plasti je bilo najdenih nekaj odlomkov poznoantične keramike, železen predmet ter železen žebeljček. Plast je bila zaznana ob zaključku spodnjega vhodnega kraka, ležala je pod SE 005/a in se je izklinila pri kotanji za ognjiščem 3/2008.

Pri odstranjevanju plasti SE 005/a so bili ob zaključku spodnjega vhodnega kraka, tj. ob vzhodnem profilu, najdeni del keramične uteži, odlomki nedoločljivega železnega predmeta in del predmeta iz ukrivljene železne pločevine s trnom na notranji strani ter enojnim »cickak« oblikovanim robom. Ob severnem zidu sta bila kos roženca ter železen nož s trnastim nastavkom. Predvsem na tem delu, ki se je že pokazal kot rahla poglobitev (kotanja) za ognjiščem 3/2008, so bile številne živalske kosti (med drugim kosti ptic, srnjadi), odlomki steklenih in keramičnih posod ter dva železna predmeta. Predvsem na območju koncentracije oglja pa so v plasti tičali kosi preperle in ožgane žrnje iz peščenca.

Pod plastjo SE 005/a je bila definirana sivkasto rjava peščena plast SE 005/c. Gre za polnilo kotanje za ognjiščem 3/2008. V plasti so bili odkriti železen predmet in novc, nekaj odlomkov keramičnih in steklene posode ter živalske kosti. V plasti so bili redki kosi oglja.

Jurišna vas, Ančnikovo gradišče: sonda 2010, prva faza po odstranitvi ruševine, pogled iz vzhodne smeri (foto: A. Gulič)

Jurišna vas, Ančnikovo gradišče: sonda 2010, končni izkop raziskav, pogled iz vzhodne smeri (foto: A. Gulič)

Po odstranitvi polnila SE 005/c se je pokazala še ena faza obdelave prostora za ognjiščem 3/2008. V kotanji so bili različno veliki kamni, vezani z glino, ki je bila premešana z ostankom ognjišča starejše faze. Kamni so bili naslonjeni na zgornji (južni) rob ognjišča, ki je bil prepoznan kot linija kamnov, položenih na glino. Kamni in ponekod prežgana glina, ki smo jo iz kotanje odstranili, so prekrivali plast SE 005/d, ki je bila po konsistenci in barvi zelo podobna plasti SE 005/c. V njej je bilo nekaj odlomkov različnih keramičnih posod, med drugim ostenje posode z glazuro in del pokrova, odlomki steklenih posod, posrebrnen bronast novc, dva bronasta novca, del železnega predmeta, različne živalske kosti ter posamezni drobcji oglja.

Na dnu te plasti so bile kamnite plošče – izravnava, ki je bila postavljena deloma na geološko osnovo (del ob severnem zidu), deloma pa na tanko plast žganine spodnjega ognjišča (SE 005/e) iz starejše faze ognjišča 3/2008.

Ob severnem zidu in pod »stopnico 1« je bila pod kamnitimi ploščami odkrita pribl. 30 cm široka stopnica iz ometa, ki se navezuje na spodnjo peto oziroma ojačitev severnega zidu, odkrito že s sondo 2008 in očiščeno v sezoni 2009.

Ognjišče 3/2008-2010 (zgornji rob ognjišča d. 2,5 m, š. 0,8–1 m, v. pribl. 0,3 m) je bilo utrjeno, zidano s ploščatimi horizontalno položenimi kamni, vezanimi z glino, ponekod prežgano iz starejše faze ognjišča. Strukturo ognjišča smo postopno raziskali – odstranili smo ploščato kamenje (vel. do 20 cm) in del sežgane gline v osrednjem delu, kjer je tičala delno ohranjena keramična posoda. Kamenje je bilo na tem delu položeno na zgornji rob ognjišča in zamazano z glino, vmes so bili posamezni odlomki keramike ter odlomek ostenja steklene posode. Na spodnji strani ognjišča je bilo tik ob severnem zidu nekaj ploščatih kamnov, morda ravna delovna površina ognjišča.

Na dnu sonde 4/2010 smo odkrili 14 stojk, ki so bile vkopane v geološko osnovo – prvotno hodno površino na spodnji strani gradišča, ki je bila ponekod prežgana. Stojka 13/2010 je bila odkrita le deloma, saj se nadaljuje še v vzhodni profil, stojka 14/2010 pa je bila odkrita pod plastjo žganine starejše faze ognjišča 3/2008 (SE 005/e). Vse stojke so bile zapolnjene s temnejšo sivkasto plastjo, ki ni vsebovala najdb. Iz stojk 7 in 14/2010 smo vzeli vzorce oglja. Na dnu smo ob vzhodnem profilu odkrili ostaline še dveh kurišč, od katerih sta se ohranila le dno in tanka sežgana plast. Stojke so bile verjetno del nekih podestov, uporabnih površin ob obzidju, in so starejše od ognjišča 3/2008. Stojki 1 in 2/2008, ki sta večji, sta morda nekoč podpirali nadstrešek. Tudi opredelitev ognjišča je vprašljiva.

Verjetno ne gre za ognjišče, ob katerem so potekale metalurške dejavnosti, saj odkriti predmeti ne kažejo na to (žlindre skorajda ni, svinec je bil odkrit bistveno višje, v premešani plasti).

Z arheološkimi raziskavami v letu 2010 je v celoti raziskan in očiščen sam vhod v naselbino, ki je skupno z ostalinami ognjišča in sledovi nosilne konstrukcije pripravljen za prezentacijo.

Mira Strmčnik Gulič, Mibela Kajzer Cafnik

26

EŠD: 28955

Naselje: Kambreško

Občina: Kanal ob Soči

Ime: Kambreško – zaselek Brdo

Naslov: Brdo 1

Področje: E, U

Obdobje: 19., 20. stoletje

Zaselek Brdo, tipičen primer razpršene poselitve območja Kanalskega Kolovrata in Kambreškega, sestavljata dve večji domačiji, s stanovanjskimi in gospodarskimi stavbami, postavljenimi v gručo. V zaselku Brdo stojijo velike kvadrataste hiše s položnimi štirikapnimi strehami ter stavbnimi zasnovami iz 18. in 19. stoletja.

Vogal hiše Brdo št. 1 ima v nadstropju dve freski s figuralnima motivoma, ki sta uokvirjena v dva polkrožno zaključena pravokotnika. V prvem je narisana podoba sedeče Kristusove matere s sinom v naročju, v drugem je upodobljena mučenica s palmovo vejo v roki. Pod motivoma je kot fasadni okras zapisana letnica 1850.

Ker so lastniki v letu 2010 načrtovali izvesti nov fasadni omet so restavratorji, ob finančni pomoči Občine Kanal ob Soči, poslikavo restavrirali. Stroške fasadnega ometa so nosili lastniki sami, a niso upoštevali izvedbe glede na izdane kulturno-varstvene pogoje.

Andrejka Ščukovt

Kambreško, hiša Brdo 1 (foto: A. Ščukovt, 2010)

27

EŠD: 28955

Naselje: **Kambreško**

Občina: Kanal ob Soči

Ime: **Kambreško – zaselek Brdo**

Naslov: Kambreško 15

Področje: E, U

Obdobje: 19., 20. stoletje

Leta 1999 sem Lukčevo hišo v Kambreškem dokumentirala in ovrednotila na podlagi revizije terena. Ugotovila sem, da ima hiša z ohranjenim visokim mediteranskim ognjiščem spomeniško vrednost. Zato sem pripravila strokovne osnove za razglasitev za kulturni spomenik. Občina Kanal ob Soči je kuhinjo z ognjiščem pri Lukčevih v Kambreškem št. 15 leta 2000 nato razglasila za spomenik lokalnega pomena.

V tem času je odgovorna konservatorica tudi pričela aktivno sodelovati z lastniki objekta. Poleg kuhinje z ognjiščem so v Lukčevi hiši še bogata zbirka predmetov iz prve svetovne vojne, lokalna fototeka z dokumenti in številni (etnološki) predmeti iz vsakdanjega življenja.

Poleti 2010, ko sem opravila ogled stanja Lukčeve hiše, pa sem ugotovila, da je objekt oziroma

njegova notranjost z zbirko vred ogrožen zaradi zamakanja strehe. Velika štirikapna korčna streha, ki objekt pokriva, je imela namreč močno dotrajane posamezne dele strešne konstrukcije. Nekateri špirovci, ki so bili povešeni, pa so grozili, da se bo streha mestoma vdrla. Ker je zagotovo najboljši pristop pri ohranjanju objektov kulturne dediščine odkrivanje poškodb v zgodnjih fazah, saj jih je takrat lažje reševati in odpravljati kakor v fazi »akutnega stanja«, sem Občino Kanal ob Soči, ki je delno lastnica objekta, prosila za odobritev sredstev za investicijska vzdrževalna dela na strehi, da bi se izognili še večjim poškodbam in s tem povezanim večjim stroškom. Dela so bila opravljena konec leta 2010.

Lukčevo hišo v Kambreškem zaradi ohranjenih zgodovinskih in slogovnih vzporednic tako na zunanosti kot v notranjosti uvrščamo med redko ohranjene stavbne enote, značilne za začetek 20. stoletja na širšem območju. Zaradi vrste dejavnikov, ko je bilo porušenih veliko stanovanjskih objektov t. i. ljudskega stavbarstva, je zato danes Lukčeva hiša v Kambreškem ena izmed še redko ohranjenih prič tradicionalnega načina življenja.

Andrejka Ščukovt

Kambreško 15, Lukčevo hiša (foto: A. Ščukovt, 2011)

28

EŠD: 218

Naselje: **Kanal**

Občina: Kanal ob Soči

Ime: **Kanal – trško jedro**

Naslov: Staničeva ulica

Področje: E, U

Obdobje: 19., 20. stoletje

Pri gradnji pretočne hidroelektrarne Avče na Kanalskem vrhu je več let skozi naselje Kanal potekal pospešen promet večjih in težkih tovornjakov, ki so na objektih v Staničevi ulici v povzročali poškodbe na fasadah in za to naselje tako značilnih balkonih. Gradbeno podjetje Primorje iz Ajdovščine je ob zaključku del stanovalcem Staničeve ulice namenilo odškodnino za odpravo nastalih poškodb. V nekaj mesecih, od pomladi do konca poletja, je zato podizvajalec Primorja v Staničevi ulici saniral fasadni omet in poškodovane balkone.

Andrejka Ščukovt

Obnovljene fasade v Staničevi ulici v Kanalu (foto: A. Ščukovt, 2010)

29

EŠD: 218

Naselje: **Kanal**

Občina: Kanal ob Soči

Ime: **Kanal – trško jedro**

Naslov: Trg svobode 4

Področje: E, U

Obdobje: 17.–20. stoletje

Na osrednjem trgu v Kanalu stoji župnijsko poslopje, ki je vključeno v stavbni niz podrtje južne stranice obzidja srednjeveške naselbine.

Župnišče, oblikovano z značilno arhitekturo dvorcev in palač iz druge polovice 17. stoletja, značilnih za Posočje, ima izrazit pravokoten tloris. Objekt je enonadstropen z mezaninskim

podstrešjem, pokriva ga dvokapna streha. Glavno pročelje župnišča v osrednji osi, v pritličju in v nadstropju s konzolnim balkonom poudarjata polkrožno zaključena portala.

Sanacijo glavne fasade župnišča je investitor pričel brez kulturnovarstvenega soglasja. Izvajalec del je zato skoraj v celoti »uspeš« odbiti fasadni omet. Potem ko smo dela ustavili, smo lahko sondirali le še fragmente starega ometa. Sreča v nesreči pa je le bila, da ni bil odbit tisti del ometa, po katerem se je še dalo to sedemosno fasado rekonstruirati. Zato je danes ta prezentirana na podlagi sondaže in predvsem analogije podobnih dvorcev.

Andrejka Ščukovt

Obnovljena fasada župnišča v Kanalu (foto: A. Ščukovt, 2010)

30

EŠD: 21210

Naselje: **Klavže**

Občina: Tolmin

Ime: **Klavže – vodno korito z znamenjem**

Področje: E, UZ

Obdobje: 20. stoletje

Na trikotno zaključen betonski nastavek, prislonjen ob betonsko korito za napajanje živine, je okrog leta 1937 domačin, malar Tomaž Seljak, izdelal plitko uokvirjen relief Device Marije.

Pri rekonstrukciji ceste skozi naselje Klavže v Baški grapi pa so leta 2009 izvajalci del napajalno korito odstranili, ga uničili in znamenje deponirali v vasi. Na podlagi dogovora med svetom KS Kneža, Občino Tolmin in enim od potomcev malarja je bila sprejeta nova lokacija mesta postavitve.

Tako so bile izdelane podlage za mesto nove postavitve, rekonstrukcija obstoječega stanja po fotografskih dokumentih in izdelavo novega vodnega korita. Obstojec relief, ki je bil zaradi vlage in lastnih razpok skoraj neprepoznaven, je A. Naglost

ob finančni pomoči Občine Tolmin restavratorsko obnovil.

Celota danes stoji v neposredni bližini prvotnega mesta, pri hiši Klavže št. 15.

Andrejka Ščukovt

Klavže, pogled na obnovljeno vodno korito z znamenjem (foto: A. Ščukovt, 2010)

31

EŠD: 5055

Naselje: **Kneža**

Občina: Tolmin

Ime: **Kneža – znamenje pri hiši Kneža 5**

Naslov: pri hiši Kneža 5

Področje: E, UZ

Obdobje: 19. in 20. stoletje

Predmet posega je bila celovita sanacija znamenja v zaselku na Ilovici pri hiši št. 5A v naselju Kneža v Baški grapi. Značilno slopno znamenje je štiristrano, pokriva ga piramidasta kovinska streha z manjšim zatrepom nad vsako strešino. Sredi vsake stranice se na znamenju odpira zgoraj polkrožno zaključena niša s poslikavo. Niša ob cesti je bila naknadno povečana in zastekljena in

vanjo je bila nameščena skulptura Devica Marija. Znamenje je bilo predvidoma zgrajeno konec 19. stoletja. Ob izgradnji je bilo v celoti poslikano v freskotehniki in sredi 20. stoletja obnovljeno.

Leta 2010 so bila najprej na znamenju opravljena gradbena dela, saj je bilo treba bazo konsolidirati, ji odbiti recentne omete, nato izprati zidovje in ga utrditi. Sledilo je utrjevanje platoja, na katerem stoji znamenje, in kamnitega zidu ter poškodovanega armiranobetonskega okvirja, na katerega je pritrjena kovana ograja. Površina platoja se je zaradi zahteve lastnice zemljišča, na katerem znamenje stoji, zožila minimalno na zahodni stranici, na vzhodni pa za okrog 35 cm, zaradi lažjega avtomobilskega uvoza!

Na pločevinasti strehi, ki je v zadovoljivem stanju, smo pozidali trikotno izvedene zaključke, ki so jih pustili odprte ob zadnjem popravilu, ko so tudi poenostavili obliko strehe.

Popravila je bila potrebna tudi železna kovana ograja, ki je bila očiščena rje, nato poravnana ter fiksirana in prebarvana z barvo za kovine antik.

Posegi na znamenju so se nadaljevali z restavratorskimi deli, ki so potekali v septembru in oktobru 2010. Na znamenju so se beleži in umazanija najprej odstranili mehansko. Kjer je bilo potrebno, se je utrdil še omet z globinskim injektiranjem. Sledilo je kitanje razpok in vrzeli v ometu. Barvna plast pa se je utrdila.

V nišah so restavrirane poslikave sv. Frančiška, sv. Lucije, sv. Cirila in Metoda in obnovljen kip sv. Marije. Stranice znamenja so dekorirane z marmoracijami. Niša ob cesti, ki je bila naknadno povečana in zastekljena, vanjo pa je bil dan kip Marije z Jezuščkom, ima nov lesen okvir. Na novo je pobarvana še niša in restavriran lesen podstavek Marijinega kipa.

Konservatorsko-restavratorska dela so opravljena in izvedena skladno s konservatorskim načrtom (Mapa 01, Mapa 03, št. 003-10/KN, Ljubljana maj–junij 2009). Restavratorska dela je opravil mag. A. Jazbec. Gradbena dela podjetje Multing – Saša Leban, s. p., Grahovo ob Bači 41, 5242 Grahovo ob Bači.

Andrejka Ščukovt

Zidano znamenje naj bi postavili v 19. stoletju po porušenju bližnje cerkve sv. Jurija in njeni ponovni pozidavi na drugi lokaciji. Znamenje je zidano, zdaj prekrito s piramidasto bakreno streho s štirimi manjšimi trikotnimi zatrepji. V znamenju so štiri niše, od katerih je severna, ki je obrnjena proti cesti, večja, globlja in zastekljena, v njej pa je Marijin kip. V ostalih nišah so bile pločevinaste plošče, ki jih je leta 1973 po naročilu Suzane Biz-

Kneža, znamenje pri hiši Kneža 5 pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2009)

Kneža, znamenje pri hiši Kneža 5 po celoviti obnovi (foto: A. Ščukovt, 2010)

jak poslikala Danica Kuščer z motivi sv. Lucije, sv. Barbare in sv. Frančiška. Kakor koli, ob sondiranju znamenja leta 2009 je poslikava na ploščah že propadla. Plošče so bile povsem rjaste z nekaj neprepoznavnimi ostanki poslikave.

Ob odstranitvi pločevinastih plošč iz niš se je skozi luknje v kasnejših beležih pokazala starejša, prvotna poslikava v freskotehnikii. V zahodni niši je naslikan sv. Frančišek Asiški, v južni sv. Lucija, v vzhodni pa sta naslikana dva svetnika škofa, za katera lahko domnevamo, da sta sv. Ciril in Metod kot slovanska zavetnika ali pa sv. Mohor in Fortunat, oglejska zavetnika.

Po celotnem znamenju je bila na mestih, kjer so odpadli kasnejši beleži, vidna prvotna marmoracija, s katero je bila kapelica v celoti, razen baze, poslikana. Ugotovljeno je bilo, da je bila severna niša, v kateri je Marijin kip, kasneje razširjena v sedanjo obliko. Prvotno je bila po obliki enaka ostalim in tudi poslikana. Prav tako je bila kasneje vzdana kovinska darilna pušica pod severno nišo in izoblikovan sedanji profiliran strešni venec. Prvotno je bilo znamenje verjetno pokrito z enostavno piramidasto opečno, kamnito ali leseno

streho.

Kapelica je bila postavljena na ilovnati podlagi praktično brez temeljev. Poleg tega, da je bila že spočetka pozidana nekoliko postrani, se je še nagibala. Poslikava kapelice je bila delno prekrita z beleži. Stanje ometov je bilo slabo, površina ometa in barvna plast sta bili po večini trdni, omet pa je bil v globini pogosto preperel in brez veziva. Prisotne so bile vrzeli, večje in manjše razpoke, posebej na deblu kapelice je omet odstopal od podlage. Poškodovani so bili okvirji niš, izvedeni v ometu, in horizontalni delilni zidec v višini zgornje polovice niš. Polici južne in vzhodne niše sta bili popolnoma uničeni. Ti dve niši je povezovala luknja skozi kapelico, v kateri je bilo najdeno zapuščeno ptičje gnezdo. Strešni venec nad severno nišo je bil poškodovan zaradi prebitja kasnejše niše v trikotnem zaključku v strehi kapelice, v katero je bil postavljen zdaj izgubljen kipec Boga Očeta. Vsi trikotni zatrepi v strehi so zevali prazni. Ometi na bazi kapelice so nastali kasneje in so bili v slabem stanju. Prvotna poslikava je bila narejena v pravi freski. Opazni so bili ostanki delne preslikave v sekotehnikii.

Kneža, znamenje pri hiši št. 5. Niša s sv. Frančiškom pred restavratorskimi posegi in po njih (foto: A. Jazbec, 2010).

Domačini so demontirali kovinsko ograjo, gradbenik podbetoniral temelje in nanesel nov omet na bazo kapelice, pozidal in ometal trikotne zaključke v strehi in odstranil kasnejše kovinske pušice ter pozidal luknje pod severno, Marijino nišo.

Restavratorski posegi so zajemali odstranjevanje kasnejših ometov in beležev, globinsko utrjevanje – injektiranje ometov na mestih, kjer so odstopali. Opravljeni so bili površinsko utrjevanje ometov in barvne plasti z nanosi nanokalka, kitanje poškodb in vrzeli v ometu, retuša poškodb v barvni plasti, utrditev retuše in ometov z oblogami barijevega hidroksida. Ometi in beleži so se odstranjevali mehansko, ponekod pa zaključili s kationskimi smolami. Za injektiranje ometov je bila uporabljena apnena masa z dodatkom Ledana TB1. Kitanje je bilo opravljeno z apneno malto, robovi poškodb ometa so bili predhodno utrjeni z nanokalkom. Za retušo so bili kot vezivo uporabljeni 2-odstotni amonijev kazeinat in pigmenti. Odpornost originalnih pigmentov poslikave in pigmentov, uporabljenih za retušo, proti barijevemu hidroksidu je bila predhodno preizkušena. Obloge barijevega hidroksida so bile na površini poslikave 4–6 ur. Ker je obloga delno odnesla retušo, je bila opravljena dodatna retuša, za katero so bili kot vezivo uporabljeni 10-odstotni Primal 330FM v apneni vodi in pigmenti.

Prizori v nišah so se retuširali s črtkanjem, marmoracija na znamenju pa z lazurami. Manjše poškodbe se niso retuširale oziroma kitale, in tudi drugače se je odločilo za bolj »lahko« retušo, saj smo hoteli ohraniti nekoliko »star, obrabljen« videl kapelice brez motečih poškodb. Pri restavratorskih delih so pod vodstvom spodaj podpisane sodelovale Katarina Brezigar, Jasmina Rojc in Marjeta Hvala.

Andrej Jazbec

32

EŠD: 7342

Naselje: **Kobjeglava**

Občina: **Komen**

Ime: **Kobjeglava – domačija Kobjeglava 57**

Naslov: **Kobjeglava 57**

Področje: **E**

Obdobje: **18.–21. stoletje**

V samem jedru vasi Kobjeglava se z retrofasadami neposredno ob ogrado cerkve sv. Mihaela prislanja domačija Zancčevih. Na prvi pogled asketsko oblikovane fasade z notranje, dvoriščne strani razkrijejo harmonično oblikovano celoto s prostorom in namenu umerjenimi arhitekturnimi detajli, ust-

varjeno v času razraščanja domačije. Ime gospodarja, ki je v veliki meri zaslužen za razvoj domačije v takem obsegu, kot ga lahko občudujemo danes, je zapisano že kar na vhodni kaloni, ki vodi pod lopo na dvorišče zaprte domačije: »To kalono je storu delat Martin Pipan.« Dvorišče, borjač, je kar s treh strani zaprto s poslopji, nastalimi kot rezultat postopne rasti domačije in odraza potreb domačih skozi čas. S kamnitim zidom in hlevi za prašiče pa se je v preteklosti začela zapirati tudi edina še odprta, zahodna stran dvorišča, ki se izteče v vrt.

Roko Martina Pipana, ki se je po zapisu v Statusu Animarumu župnije Kobjeglava na domačijo Zancčevih, takrat Kobjeglava 78, priženil iz Gabrovice, je opaziti še marsikje. Družina je takrat živela v ta stari hiši, ki zapira JV del dvorišča, v vrhhlavnem poslopju z dvocelično zasnovo. Hišo na dvoriščni strani krasi leseni gank z bogato dekorativno obžaganimi letvami z nadstreškom, do katerega vodijo kamnite stopnice, pod streho, dvokapnico, krito s korci, po izročilu prvo tovrstno v vasi, pa se dviga mansardni del. Korci nadstreška ganka so bili prepereli, tako da je ob dežju dobesedno teklo skoznje pa tudi po fasadi in izpralo poslikave skoraj do nerazpoznavnosti. Sama lesena konstrukcija ganka in lesena ograja sta bili dotrajani, posamezne pokončne letvice so celo manjkale, številne pa so bile poškodovane.

Predhodno so se na gospodarskem delu domačije izvedla nujno potrebna gradbena dela, rekonstrukcija korčnega nadstreška lesenega ganka ter kamnitih stopnic, ki vodijo nanj. Sledila so restavratorska dela. Restavrirani so bili poslikava na ganku in elementi lesenega ganka.

Nadstrešek je bil v celoti odstranjen. Zamenjani so bili celotno ostrešje, nekatere dotrajane lesene hrastove konzole, podporna stebra ganka, stebri nadstreška ter lesen pod. Zamenjani leseni deli so bili izdelani po zgledu obstoječih. Korci so bili prepereli. Špirovci so se namestili v obstoječe odprtine. Čez špirovce so položene letvice, čeznje pa ohranjene planetke (12 x 25 cm). Za prekrivanje nadstreška so se uporabili stari gladki opečni korci. Z razmajanega zidanega podesta so se snele masivne kamnite stopnice. Podest se je deloma ponovno pozidal, učvrstilo se je ležišče stopnic ter nanj ponovno namestile kamnite stopnice. Na podestu se je obnovil apneni omet.

Dekorativno izrezane vertikalne ograjne prečke, del police ograje ter bolje ohranjeni deli vzdolžnih letov so se demontirali in v delavnicah ZVKDS, OE Nova Gorica, restavrirali. Leseni elementi so se očistili, dodali so se manjkajoči deli, zaščitili s premazom Borosol in lanenim firnežem. Novi deli

Kobjeglava, domačija Kobjeglava 57, stara hiša z monumentalnim gankom in poslikavo pod napuščem (foto: E. Belingar, 2009)

Domačija Kobjeglava 57, stara hiša po izvedenih gradbenih in restavratorskih delih, 2010 (foto: E. Belingar, 2011)

so se barvno prilagodili originalnim. Pri ponovni montaži ograje ganka so se vertikalne letve pritrdirile z medeninastimi vijaki, ti pa so se pokrili z vodoravnimi letvami, pritrjenimi z žebli. Poslikava na ganku posloplja zajema prizor križanja z angeloma in Janezom in Marijo ob straneh in prizor Žalostne matere božje z žensko figuro na vsaki strani okna. Naprej preko vrat šopek cvetja v vazi in naprej napis IHS, ki pa je bil že originalno razmazan. Nad oknom je letnica 1818, znotraj prizora Križanja pa je v starejši plasti napis N° 70. Poslikava je nastala v dveh fazah. Prvotna poslikava je zajemala dva šopka ob straneh vrat v nadstropju, ki sta naslikana v pravi freski na svež omet. V drugi fazi sta bila naslikana religiozna prizora v sekotehniku. Pri tem za levi šopek ni jasno, ali je bil v drugi fazi prekrit ali vključen v nov prizor ŽMB. Prav tako ni jasen pomen skrivnostne ženske figure na Marijini desni v prizoru ŽMB in tudi ni jasno, kateri plasti poslikave pripada. Glavni vzrok teh nejasnosti je predvsem zelo slaba ohranjenost originalne poslikave. Poslikave je pred leti že restavriral Rudi Pergar. Zazidane in ometane stare lege za tramiče v zgornjem delu fresk so pokazale, da je bil nadstrešek ganka prvotno nižji.

Lesen gank je bil v slabem stanju. Streha je puščala, dotrajani so bili nekateri konstrukcijski elementi, kot so konzole, strešna konstrukcija, hrastova stebra, ki sta podpirala gank. Dekorativno izrezane vertikalne prečke so bile zaradi nevzdrževanja in mehanskih poškodb v slabem stanju. Stopnice, ki vodijo na gank, so se podrle, zdrsele so z mesta. Mehansko so bili odstranjeni še zadnji ostanki kasnejših beležev in preslikav. Opravljeni sta bili globinsko utrjevanje ometov z injektiranjem apna in vode ter utrjevanje barvne plasti in površine ometov z nanokalkom. Opravljeno je bilo površinsko čiščenje z oblogami amonijevega karbonata. Retuširalo se je s pigmenti z 10-odstotnim Primalom v vodi. Ker je bila poslikava zelo slabo ohranjena, smo se znašli pred dilemo, ali ohranjati bolj ali manj fragmentarna stanja ali pa kolikor mogoče rekonstruirati manjkajoče dele poslikave. Odločili smo se za drugo možnost. Tako je bil okoli obeh prizorov rekonstruiran okvir z rastlinskim ornamentom, rekonstruirano je bilo enakomerno rožnato ozadje prizorov. Tonsko ojačane so bile vidne figure in njihovi deli. Enostavna okorna šablonska poslikava nam je omogočila rekonstrukcijo uničenih delov posameznih figur. Sv. Janez iz

Kobjeglava, domačija Kobjeglava 57, prizor z Žalostno materjo božjo po restavratorskem posegu (foto: A. Jazbec, 2010)

prizora križanja, ki je bil povsem uničen, se ni rekonstruiral. Nekoliko več svobode smo si dovolili tudi, ker je to ljudska arhitekturna poslikava in se nam je zdel vidik celovitosti pomembnejši kot popolna avtentičnost.

Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbene posege je opravilo podjetje Gradbeništvo Perčič Miha iz Sežane. Restavratorska dela je vodil in izvajal restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec s podizvajalkama Polono Semenič in Natašo Lapanja Jazbec, s. p. Gradbeni izvajalec je svoje delo opravil korektno in kvalitetno, zato poseg ocenjujem kot uspešen. Eda Belingar, Andrej Jazbec

33

EŠD: 246, 235, 236

Naselje: **Koper**Občina: **Koper**Ime: **Koper – palača Kreljeva 6; Koper – mestno jedro; Koper – arheološko najdišče Koper**Naslov: **Kreljeva 6**Področje: **A**Obdobje: **pozna antika, srednji vek, 16. stoletje/začetek 17. stoletja, 18. stoletje**

Med avgustom in septembrom 2010 je Inštitut za dediščino Sredozemlja Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem izvedel zaščitne arheološke raziskave v pritličju objekta Kreljeva 6 v Kopru, v palači Baseggio ali Borilnici (parc. št. 552, k. o. Koper). Arheološka dela so potekala v sklopu prenove palače in v okviru strateškega projekta SHARED CULTURE – »Strateški projekt za poznavanje in dostopnost skupne kulturne dediščine«, sofinanciranega v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007–2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev (glej tudi M. M. Kovač, Koper – palača Kreljeva 6 – Varstvo spomenikov. Poročila 46, 2010, 130–131). Raziskave so vsebovale arheološka izkopavanja večjih površin, z odmikom od nosilnih zidov in stebrov v širini približno 1 m v zahodnem ter osrednjem krilu palače (sonde 1a, 1b, 3a, 3b), ter arheološko dokumentiranje ob gradnji po načelu odpiranja in saniranja temeljev stranskih nosilnih zidov po celotnem tlorisu objekta.

Na lokaciji so že leta 1993 potekale konservatorske raziskave za pridobitev podatkov za prenovo palače in so vsebovale arhitekturne, restavratorske in arheološke raziskave. Glede na rezultate arhitekturnih raziskav je bilo ugotovljeno, da je

baročna palača združevala starejše objekte in da je najnižji vzhodni del palače (prostor 4 v našem tlorisu) samostojen gotski objekt, ki je ohranil svoje najpomembnejše gotske značilnosti, in sicer zazidana gotska okna, stropne konstrukcije in poslikavo gotskega obdobja: verjetno v pritličju pod zgornjo plastjo renesančnih fresk iz zgodnjega 16. stoletja, zanesljivo pa so v prvem nadstropju ohranjeni deli poslikav iz poznega 15. stoletja (J. Höfler, Srednjeveške freske v Sloveniji II: Primorska. Ljubljana 1997, 100–101; M. Guček, Koper, Kreljeva 6. – Dioecesis Justinopolitana: spomeniki gotske umetnosti na območju koprške škofije. Ko-

Koper, Kreljeva 6, sonda 1b (proti severu): grob 3 (foto: K. Zanier)

per 2000, 79–80). Istočasno so bila izvedena prva arheološka sondiranja pod vodstvom Marka Freliha za Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran. Arheološke raziskave so vzhodno krilo palače obsegale skoraj v celotnem tlorisu, medtem ko sta bila sredina in zahodno krilo palače raziskana le z eno prečno sondo. Rezultati so izkazali številne zidove, tlake in ostanke grobov poznoantičnega in srednjeveškega obdobja (M. Frelih, Koper – Palača Baseggio, Kreljeva 6, IV/3-25, sondiranja septembra 1993. Akcesijska knjiga. 1993, Tipkopis hrani ZVKDS, OE Piran). Prav tako so tudi letošnje arheološke raziskave

pokazale intenzivno zgodovinsko naselitev tega območja. V čas pozne antike sodijo ostanke lesene arhitekture (stojke in odtisi horizontalnih tramov ter apneni estrihi), v manjšem obsegu tudi kamniti zidovi, ki jih lahko povežemo z ločevanjem večjih parcel ter s terasiranjem naravne geološke osnove. V zgodnjem srednjeveškem obdobju opazimo na eni strani nastanek pokopališča s sedmimi grobovi v jugozahodnem delu parcele, na drugi pa zvišanje hodne površine v nastankom novih manjših bivalnih objektov v vzhodnem delu parcele, kjer sta bila odkrita še dva grobova, ki sta nastala potem, ko so obravnavane bivalne enote že propadle. V

Koper, Kreljeva 6, keramična figurica z izkopavanj v Kreljevi 6 v Kopru (foto: K. Zanier)

čas 14. in 15. stoletja sodijo arheološki depoziti, ki jih lahko povežemo s postavitvijo gotskega objekta v vzhodnem delu parcele oziroma že obstoječem vzhodnem krilu palače. V 16. stoletju ali v začetku 17. stoletja je med zahodnim in osrednjim delom parcele nastal nov objekt, katerega tloris smo delno zasledili, čeprav so bili njegovi zidovi ob gradnji enotnega kompleksa palače Baseggio v 18. stoletju v veliki meri odstranjeni. Izdelava kamnitih tlakov palače predstavlja v glavnem zadnjo fazo, ki ji lahko sledimo v sklopu horizontalne arheološke stratigrafije, z izjemo sledov arheoloških izkopov, izvedenih na lokaciji leta 1993 pod vodstvom M. Freliha. Novejše posege pa lahko identificiramo v vertikalni stratigrafiji obstoječih zidov.

Drobno gradivo (odlomki lončenine, steklo, obdelana kost in roževina, kovinski predmeti, novci, obdelan kamen, keramični gradbeni material) kaže na poselitev prostora od pozne antike dalje, četudi obstaja manjše število rezidualnega gradiva iz 1. stoletja n. š., ki izhaja predvsem iz izravnalnih plasti s prinesenim materialom. Med posebnimi najdbami naj omenimo keramično figurico v obliki ptice in dve okrašeni vretenci ter fragment glavnika iz kosti, ki jih datiramo v poznoantično ali zgodnje srednjeveško obdobje.

Katharina Zanier

34

EŠD: 243; 235; 236

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – Ribiški trg 9, 10, 11 in 12; Koper – mestno jedro; Koper – arheološko najdišče Koper

Naslov: Ribiški trg 9

Področje: A

Obdobje: 12. stoletje, 14. stoletje, druga četrtina 20. stoletja

Med 14. septembrom in 25. novembrom 2010 je Inštitut za dediščino Sredozemlja ZRS Univerze na Primorskem izvajal drugo fazo arheoloških raziskav na območju stavbnega kompleksa Ribiški trg 9 v Kopru.

Prva faza arheoloških raziskav je potekala novembra 2009 in je bila omejena na dve sondi velikosti 4 x 3 m. Bili sta locirani znotraj nekdanje stavbe, sonda A v zahodnem delu, sonda B pa na prostoru vzhodnega zidu stavbe (M. Guštin, K. Zanier, 70: Koper – Ribiški trg 9, 10, 11 in 12 – Varstvo spomenikov. Poročila 46, 2010, 127–129).

Druga faza arheoloških raziskav je vsebovala arheološko izkopavanje (sonda C) ter arheološko dokumentiranje ob gradnji med pilotiranjem in

izkopom gradbene jame bodoče kleti objekta kot tudi med izkopom za prestavitev javne kanalizacije ob severovzhodnem robu parcele. Najzanimivejše podatke je prineslo arheološko izkopavanje večje površine v osrednjem delu nekdanje stavbe (67 m²).

Po strojni odstranitvi stavbnih ostankov ter ruševine smo očistili in dokumentirali ostanke najmlajše pozidave in med njimi ležeče plasti. Dokumentiran je bil severni zid ter del vzhodnega temelja zidu objekta, vidnega v franciscejskem katastru. V severozahodnem delu je bila dokumentirana in raziskana večja jama, zapolnjena z recentnimi gradbenimi odpadki. Slednja je presekala zahodni del severnega zidu. Skrajni severovzhodni vogal objekta je bil delno odstranjen v novejšem času z gradnjo komunalne infrastrukture. Nekdanji zidovi objekta, ki je prikazan v franciscejskem katastru in tvori verjetno manjšo in nižjo stavbo v sklopu dvorišča stavbnega kompleksa, so bili ohranjeni v višini dveh do treh vrst naravnih, večinoma kvadratno lomljenih predvsem flišnih blokov srednje velikosti brez veziva. Zid je bil na severni strani utrjen s kvadratnim kontraforom, zgrajenim iz srednje velikih kamnitih blokov.

Zaključimo lahko, da je bil vzhodni del stavbnega kompleksa postavljen na območju nekdanjega obzidja v času po podrtju slednjega nekje v začetku 19. stoletja. Stavba, ki jo vidimo v franciscejskem katastru, je še dokumentirana na kasnejšem zemljevidu kot tudi v projektu prenove hiše N. Saura leta 1938 in je bolj razširjena proti vzhodu. Posledično lahko sklepamo, da je bila verjetno porušena okoli sredine 20. stoletja za ureditev vrtnega območja stavbnega kompleksa na Ribiškem trgu 9.

Pod nasutjem so bili odkriti ostanki tlakovanja, ki ga je v zahodnem delu sonde uničila večja recentna jama, zapolnjena z zemljo, premešano s sodobnimi odpadki. Na vzhodni strani izkopnega polja so bili ostanki tlakovanja tik pod recentnim površjem. Tudi v severnem delu sonde je bil tlak dobro ohranjen – več plasti ploščatih kamnitih blokov iz peščenjaka različnih dimenzijah je bilo pod izravnalno plastjo in tamponom, na katerega je bil postavljen odstranjeni objekt. Kamniti bloki so sledili površju, ki se je poševno spuščalo proti severu. Glede na njihovo lego in naklon lahko domnevamo, da predstavljajo kamnito utrditev in oblogo obalnega območja ob obzidju v sklopu mandrača Bošedrage.

V fazo izdelave in uporabe tlakovanja sodi verjetno tudi vodnjak, odkrit v osrednjem delu izkopnega polja. Zgrajen je bil s kamnito oblogo in

tlakom iz manjših plošč peščenjaka brez maltnega veziva. V zgornjem delu je bil okrogel, v spodnjem pa kvadratne oblike. Glede na lego v bližini morja in pomanjkanje vododporne obloge verjetno ne gre za vodnjak za pitno vodo, ampak za cisterno za slano vodo, uporabljeno v okviru prostora dejavnosti v okolici mandrača. V zasipu so bili odkriti številni odlomki zgodnje novoveške keramike, redki fragmenti stekla (posode in okensko steklo), živalskih kosti ter tudi leseni predmeti. Na podlagi arheoloških najdb lahko domnevamo, da je bil zasip zapuščen in zasut na koncu 16. oziroma na začetku 17. stoletja. Vodnjak preseka starejše gradbene strukture, locirane v južnem delu sonde. V osrednjem delu sonde sta se v preteklosti oba vzporedno potekajoča zidova naslanjala na prečno – od vzhoda proti zahodu – potekajoč starejši zid, ki ga glede na lego lahko interpretiramo kot ostanek srednjeveškega obzidja. Bil je najstarejša pa tudi najslabše ohranjena struktura, saj je bil uničen zaradi že omenjenega večjega recentnega vkopa v zahodnem delu sonde, ki je bil zaradi globine samo deloma izpraznjen.

Zid, ki je potekal od juga proti severu, je bil sestavljen brez malte iz pravilno obdelanih večjih blokov peščenjaka. Podobno – od juga proti severu – je potekal vzporedno z njim še en zid, ki je bil dokumentiran pod skrajnim vzhodnim robom izkopnega področja – oba sta verjetno tvorila os-

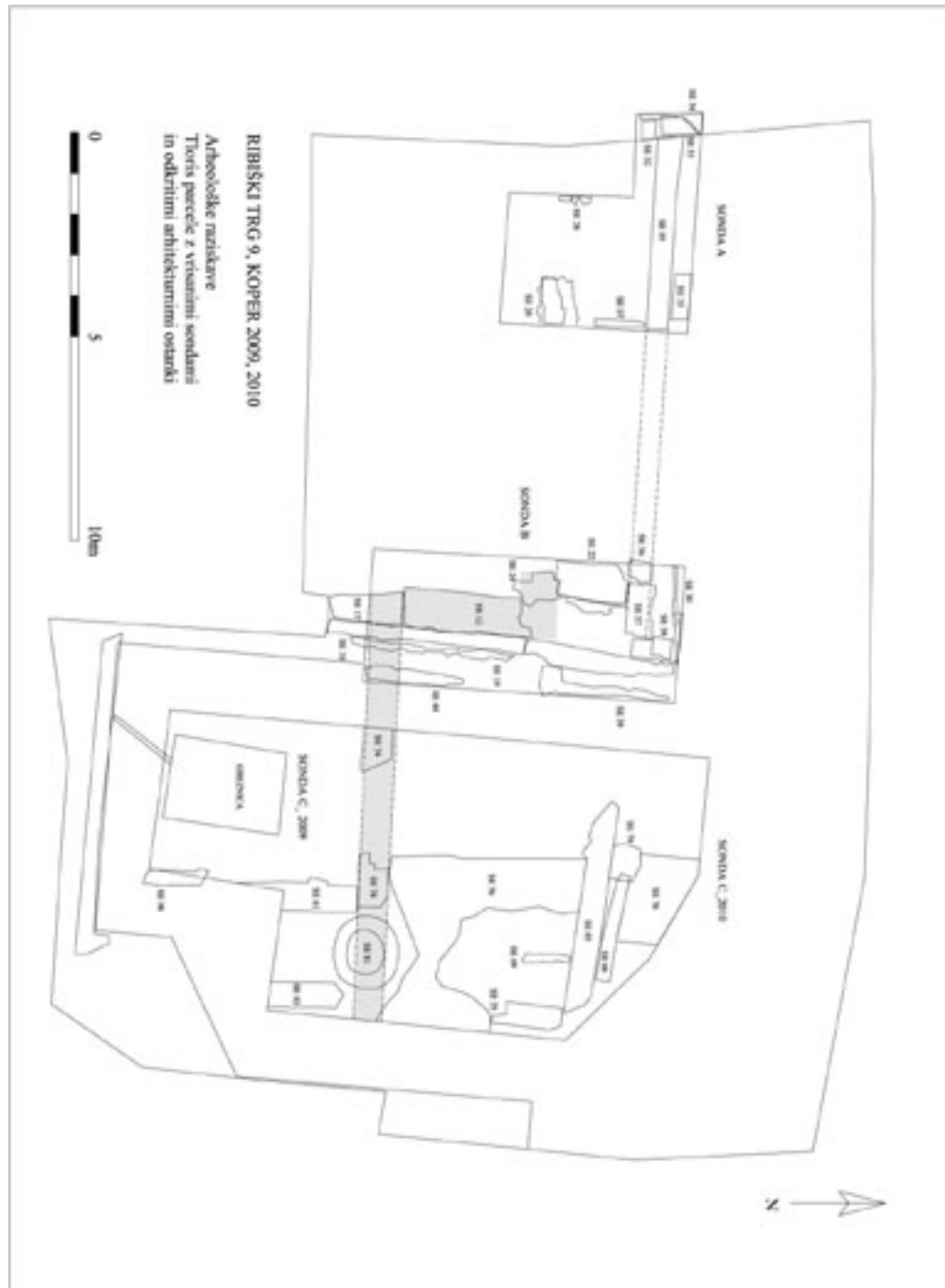
tanke stavbe, ki se je naslonila na notranji strani na kompleks obzidja. Bila sta postavljena na tanki črni plasti, v kateri smo odkrili keramiko, ki bi jo lahko datirali v srednji vek. Pod slednjo smo odkrili rdečkastorjavo plast s številnimi ostanki organskega materiala – večinoma lesa. Pod njo pa je bila tanka svetlosiva plast preperine peščenjaka, ki jo lahko povežemo z gradnjo starejšega zidu oziroma jo interpretiramo kot vodni sediment, ki se je nabral okoli temelja oziroma na notranji strani zidu. Slednji je bil postavljen na temnosivo plast z večjimi kamni, ki predstavljajo ostanke razdrobljene preperine geološke podlage, pod katero je bila dokumentirana sterilna plast zdrobljenega laporja.

Najstarejša odkrita struktura na najdišču je zid, ki se je ohranil le v dveh manjših delih v osrednjem in ob zahodnem robu sonde. Postavljen je bil brez uporabe veziva v širini 80 cm na preperino ter je potekal v smeri od zahoda proti vzhodu – presekala pa sta ga recentna jama in vkop za vodnjak. Idealna rekonstrukcija nadaljevanja zidu proti zahodu se lahko poveže z vogalom strukture (SE 12), dokumentirane v sondi B leta 2009, ki je bila zaradi lege in širine interpretirana kot del stolpne konstrukcije na vzhodni strani vrat v Bošedragi.

Katharina Zanier, Boris Kavur

Franciscejski kataster za Primorsko, Koper (1819) (Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo, Register nepremične kulturne dediščine: <http://giskds.situla.org/giskd/>)

Koper, Ribiški trg 9, sonda C: zidovi SE 74, 61, 82 ter cisterna SE 81 in tlakovanje SE 76 (foto: A. Preložnik)

35

EŠD: 15974

Naselje: **Kopriva**Občina: **Sežana**Ime: **Kopriva – vas (vaški vodnjak)**Naslov: **Kopriva, parc. št. 10I, k. o. Kopriva**Področje: **E**Obdobje: **1897**

V Koprivi, večji gručasti vasi na rahlem hribu ob glavni cesti iz Gorice proti Sežani, so domačini v Gornjem koncu s finančno pomočjo takratne avstro-ogrske oblasti leta 1897 postavili vaški vodnjak. S kamnitim zidom z odprtino za stopnice, ki z vaše poti vodijo do vodnjaka, je obzidan dvignjeni plato, pod katerim je zbiralnik vode za vodnjak. Platoji pri vodnjakih so dvignjeni, kadar je bil teren živo raščen in težak za izkop, zato so zbiralnik raje delno vkopali, delno pa ga nadzidali nad terenom in zasuli. Nadzemni nastavek, šapa, je kvadratnega tlorisa in zidan iz lepo obdelanih kamnitih kvadrov. Na kvadru, ki je obrnjen proti vaški poti, je napis Občinski vodnjak 1897.

Kovinski nastavek z vitlom je omogočal lažje dviganje vode, njeno onesnaženje pa je preprečevala kovana mreža na vrhu šape. V vogalu platoja tik ob stopnicah je urejen velik čistilnik, prekrit s kamnitimi ploščami, v preteklosti skoraj v celoti obzidanimi z betonom. Ob vaški poti je bila tik ob zidu nameščena ročna črpalka z manjšim betonskim koritom.

Zid okrog vodnjaka in šapa vodnjaka sta bila razmajana, ker je malta razpadla. Kamnite skrle v tlaku so se neenakomerno posedle, tako da je bilo že težko hoditi. Notranjost zbiralnika že več let ni bila očiščena, obenem pa je bil prekinjen tudi dotok deževnice s streh bližnjih domačij. Sanirati je bilo treba tudi čistilnik.

V sklopu projekta obnove vaških jeder in večnamenskih zgradb v okviru Javnega razpisa za Obnovo in razvoj vasi (ukrep 322) pri Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano iz Programa razvoja podeželja 2007–2013 (PRP) je Občina Sežana v letu 2010 dobila odobrena sredstva za nameravana dela pri vodnjaku v Koprivih.

V letu 2010 se je pričela obnova. Najprej so

Kopriva, vaški vodnjak pred pričetkom del (foto: E. Belingar, 2010)

Kopriva, del platoja vodnjaka s čistilnikom, prekritim s kamnitimi ploščami (foto: E. Belingar, 2010)

Kopriva, čistilnik po odstranitvi vrhnjih plošč. Levo cev, po kateri je dotekala voda, v sredini del kamenja, ki je služilo kot filter, in desno preliv, iz katerega se je voda stekala v zbiralnik (foto: E. Belingar, 2010).

Kopriva, pogled na plato z vodnjakom, do katerega vodijo kamnite stopnice, in ročna črpalka za črpanje vode ob zidu (foto: E. Belingar, 2010)

odstranili dotrajano malto med stiki kamnov obodnega zidu in jo ponovno na široko nanesti po vzoru prvotne. Na novo so izvedli tudi ozke stike na šapi vodnjaka. Izdelana je bila apnena malta. Uporabili so pesek iz kamnoloma Sežana, ki pa se je izkazal za pregrobeta in preostrega, tako da se ta malta, ki so ji dodali tudi minimalno količino zemlje, ni nanašala najbolje, ker je bila preslabo mazivna. Zatem so bile odstranjene skrle tlaka. Izvajalci so jih odstranjevali postopoma po odsekih in jih ponovno polagali na svoje mesto. Za izravnavo so uporabili le pesek. Vmesne prostore so po poravnavi vseh skrli poglobljeno zapolnili z malto, čez njo nasuli pesek in odvečnega pometli. Šapo vodnjaka so oprali pod visokim tlakom in stike med kamni ozko zapolnili. Razkrili so pokrov čistilnika. Posamezne kamnite bloke, ki so ga prekrivali, so očistili betona, manjkajoče dopolnili oziroma poškodovane restavratorsko obdelali. Robove na novo odrezanih kamnitih plošč je bilo treba še kamnoseško obdelati. Sam čistilnik je izdelan kot korito. Voda, ki je pritekla po cevi v zidu, se je prelila najprej čez oglje, s katerim so napolnili prvi del čistilnika, od tu naprej pa čez kamenje. Tako prečiščena je bila speljana v zbirnik vodnjaka. Utrjeno je bilo kamnito ležišče, čez katero so potem ponovno na suho položili plošče. Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Gradbeništvo Imer Spahijaj, s. p., iz Sežane, Cankarjeva ulica 6, kamnoseška dela domačin Kamnoseštvo Bele Severin, Kopriva 40 d, restavratorski poseg pa restavratorski sodelavec Tomaž Bizjak, Gradišče pri Vipavi 12a.

Izvajalec je svoje delo opravil korektno in kvaliteto, zato poseg ocenjujem kot uspešen. Potrebna so še manjša zaključna dela, ki bodo izvedena v letu 2011.

Eda Belingar

36

EŠD: 4758

Naselje: **Kozana**

Občina: Brda

Ime: **Kozana – ambient hiš Kozana 68, 69, 70, 71, 72**

Naslov: Kozana 69

Področje: E

Obdobje: druga polovica 17. stoletja, 18., 19. in 20. stoletje

Desetega marca 2010 je orkanski veter odkril in poškodoval streho hiše št. 69 v Kozani, ki leži v ambientu tipičnih briških domačij, po izročilu

nekdanji nunski samostan redovnic iz Čedad. Glede na razpoložljive vire in literaturo je na tem območju v 16. stoletju stal srednjeveški dvor, v 18. stoletju dvorec, v drugi polovici 19. stoletja pa so objekti prešli v kmečko last. Tako ima danes ambient hiš Kozana od št. 68 do 72 več lastnikov.

Hiša Kozana 69 je bila pokrita z zdravju škodljivimi azbestnimi – salonitnimi ploščami, ki jih je orkanska burja poškodovala. Zaradi potencialnih nevarnosti poškodb na hiši in posledično tudi na sosednjem objektu smo začeli nujne zaščitne ukrepe. Pri pregledu konstrukcije objekta pa je bilo naknadno ugotovljeno, da je treba tudi to delno zamenjati. Streha je pokrita s tradicionalno opečnato kritino – korci.

Gradbena dela je izvajalo podjetje GT Podgornik, d. o. o. Črniče 119, 5262 Črniče.

Andrejka Ščukovt

Pogled na hišo Kozana 69 (foto: A. Ščukovt, 2011)

37

EŠD: 5145 in 274

Naselje: **Kranj**

Občina: Kranj

Ime: **Kranj – grobišče Lajh in Kranj – mestno jedro**

Naslov: Savska cesta 10

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, starejša železna doba

Predhodne arheološke raziskave so potekale na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše, parc. št. 416, k. o. Kranj, ki leži na območju registrirane enote kulturne dediščine, ki je v Register nepremične kulturne dediščine vpisano kot Kranj – grobišče Lajh (EŠD 5145) in Kranj – mestno jedro (EŠD 274) in je varovano z varstvenim režimom za arheološko dediščino ter razglašeno za spomenik lokalnega pomena.

Območje raziskav leži na zahodni strani konglomeratnega pomola, na katerem je staro mestno jedro

Kranja, in na levem bregu reke Save. Arheološke raziskave so potekale na vrtu pred stanovanjsko hišo Savska cesta 10 in tik ob cesti. Zaradi višinske razlike med nivojem ceste in predvideno globino ročnega izkopa (do 3 m) je bilo treba na južni in vzhodni strani postaviti zagatne stene, na zahodni strani smo postavili le opažno steno, na severni strani pa smo kopali pod kotom. Po zaključku arheoloških raziskav zaradi nasprotovanja lastnikov parcele odstranitev zagatnih sten ni bila mogoča. Po gradnji pritličnega dela stanovanjskega objekta so lastniki pozvali k njihovi odstranitvi. Zagatnice so bile 26. marca 2011 odstranjene s ceste, za kar je bila potrebna popolna zapora Savske ceste.

Že ob raziskavah poznoantičnega grobišča Lajh na Savski cesti (od konca 19. stoletja dalje) je bilo na tem mestu najdenih nekaj prazgodovinskih najdb. Kot sta pravilno ugotovila M. Sagadin in B. Rozman, je šlo v tem primeru za ostanke prazgodovinske naselbine, ki je bila deloma uničena s pokopa-

vanjem v 6. stoletju (Rozman 2004, Arheološki vestnik 55, str. 60, op. 60).

Ob pričetku raziskav so bile ob prisotnosti arheologa strojno odstranjene zgornje plasti (humus, nasutje za vrt, v skupni debelini 1 m). Iz teh plasti je bil izbran določen, reprezentativni del najdb (novoveške in večinoma recentne najdbe). Ob spremembi plasti in pojavu prazgodovinske keramike je bilo strojno odstranjevanje zaustavljeno. Dela so bile zaključena na nivoju sterilne geološke osnove.

Na raziskanem območju predvidene gradnje stanovanjske hiše smo odkrili del prazgodovinske naselbine. Na podlagi različnih hodnih površin je bilo mogoče določiti tri faze poselitve, ki so s pomočjo drobnih najdb datirane v čas iz prehoda bronaste dobe v začetek starejše železne dobe. Geološko osnovo na najdišču predstavljajo nasutja reke Save, prodnate plasti, plast mivke in ilovice, v katere so bile vkopane stojke, ki so bile del prazgodovinskih objektov.

Kranj, grobišče Lajh, izbor najdb: keramična vijčka in uteži (foto A. Ogorelec, arhiv ZVKDS)

Najstarejši objekti so bili sestavljeni iz 27 stojk, v tej fazi raziskav smo določili tri objekte. Prvi je bil sestavljen iz sedmih stojk, drugi iz štirih stojk in ognjišča, tretji objekt pa iz desetih stojk. Hodno površino je pri vseh objektih predstavlja enotna plast temno sivkasto rjave meljaste gline z redkimi drobnimi prodniki in delci oglja ter odlomki keramike in živalskih kosti.

Naslednjo poselitveno fazo predstavlja pravokoten objekt, ki je bil sestavljen iz šestnajstih stojk, ugotovljeni so bili tudi dve ognjišči ter jama, namenjena shrambi. Manjše ognjišče je bilo v tlorisu nepravilne oblike, obdano je bilo z več kamni in prodniki. Osrednji del ognjišča je prekrivala ilovica rožnato bele barve, predvsem severozahodna in jugovzhodna stranica sta bili rdečkasto obarvani. Ostanki žganine so bili v severozahodnem delu in nekoliko manj v osrednjem delu. Večje ognjišče, prav tako nepravilne oblike, je bilo narejeno iz steptane ilovice in velikih prodnikov. Prodniki so bili vidni bolj na robu ognjišča, nekoliko več v vzhodnem delu. Približno na sredini ognjišča je bila površina prekrita le z ilovico in ogljem. Po odstranitvi vrhnje prežgane plasti je bila površina »tlakovana« s prodniki, tako da so bile ploščate strani prodnikov obrnjene navzgor in so sestavljale ravno površino. Ognjišče je ležalo na plasti, ki predstavlja hodno površino. Plast je sestavljena iz temnosivorjave zbite meljaste gline, v kateri so bili prodniki in ostanki žganine razširjeni enakomerno po celotni površini. Na površini so bile najdene keramične najdbe, odlomki različnih posod, in številni odlomki živalskih kosti.

Najmlajši prazgodovinski objekt je bil določen s petimi stojkami in hodno površino, ki jo predstavlja temno rumenkasto rjava plast glinenega melja s prodniki in konglomeratom različnih velikosti ter številnimi odlomki prazgodovinske keramike. Prazgodovinske plasti so bile prekrte z novoveškimi plastmi – nasutji za vrt.

Objekte smo datirali v prehod HaB3/C1 s pomočjo keramičnih najdb, med katerimi izstopajo odlomki keramičnih posod, okrašenih z inkrustacijo, raznimi vrezi, psevdovrvičastim ornamentom, na posodah je tudi okras apliciranih reber. Našli smo tudi keramične uteži, dele svitkov, dva keramična vijčka, nekaj kamnitih odbitkov. V vseh plasteh so bili odkriti odlomki živalskih kosti, med njimi tudi deli živalskih rogov, ki kažejo sledi človekovega delovanja – vrezi.

Predhodne arheološke raziskave, ki so potekale od 1. junija do 11. avgusta 2010, je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, Regionalnega oddelka Kranj, med junijem in avgustom 2010 pod vodstvom Judite Lux, univ. dipl. arheologinje, in namestnice dr.

Veronike Pflaum, univ. dipl. arheologinje. Sodelovali so še Gregor Čakš, univ. dipl. arheol., Anja Vintar, abs. arheol., Jurij Ravnik, abs. geograf., ter Martinka Bremec in Jan Križaj, oba študenta arheologije.

Judita Lux

38

EŠD: 3798

Naselje: Kred

Občina: Kobarid

Ime: Kred – cerkev sv. Nikolaja

Naslov: Kred

Področje: R

Obdobje: 15.–18. stoletje

Poslikave v cerkvi sv. Nikolaja v Kredu so bile najdene med popotresno obnovo leta 2002, v grobem pa odkrite izpod ometov in beležev v okviru popotresne obnove cerkve v letu 2004 (glej VS).

Restavratorski posegi v letu 2010 so bili prav tako izvedeni v okviru popotresne obnove. Sedanji restavratorski poseg je bil v bistvu priprava na statično utrjevanje, injektiranje zidov prezbiterija. Na površinah poslikav je bilo namreč treba pokitati poškodbe in vrzeli, skozi katere bi lahko na površino poslikave prodrli injektirna masa. Odločiti se je bilo treba, katero od treh plasti poslikave prezentirati in odpraviti zračne žepe med posameznimi plastmi poslikav ter poslikavo in podlago. Dodaten problem, ki ga je bilo treba rešiti, je bila arhitekturna prezentacija prezbiterija. Poslikave so bile namreč narejene še v stari gotški cerkvi, od katere so ostali le zidovi prezbiterija, ki je bil nadzidan in na novo obokan. Ob baročni prezidavi je bilo zazidano osrednje gotško okno prezbiterija, stranski pa sta bili nekoliko zmanjšani. V vogalih ob oltarju sta bila pozidana široka baročna pilastra, ki sta prekrila precejšnjo površino poslikave. Med baročni oltar in steni so verjetno v 19. stoletju prizidali oboka, ki sta dodatno prekrivala poslikavo in bila arhitekturno neusklajena tako z baročnim oltarjem in prezbiterijem.

Pri arhitekturni prezentaciji je bilo treba iskati sozvočje med starejšimi gotskimi in baročnimi arhitekturnimi prvini, s tem da v kar največji meri odkrijemo starejše poslikave in prezentiramo gotške arhitekturne ostaline. Od pilastrov smo se odločili ohraniti le kapitela, ki zdaj delujeta kot konzoli, ki podpirata horizontalna venca. Stranska oboka sta bila odstranjena. Osrednje gotško okno je bilo z notranje strani polovično odprto, stranskim oknom se je povrnila prvotna velikost.

Kot niša se je odprlo tudi starejše baročno okno v južni steni prezbiterija. Izkazalo se je, da ima poslikane špalete z rastlinskim okrasom, ki ga na vrhu sklepa angelska glava. Med urejanjem odprtin so se našli kosi gotških arhitekturnih členov, ki so bili sekundarno uporabljeni kot gradbeni material. Najdeni so bili kosi obočnih reber in konzol, krogovičja in stebriča iz osrednjega okna ter ostanki krogovičij stranskih oken. Vsi so bili izdelani iz lehnjaka in bili ohranjeni v fragmentih. Na njih so bili ohranjeni ostanki obarvanja. Med gradbenim materialom so bili najdeni tudi drobci stenskih poslikav.

Najdeni material je bil, če je bilo le mogoče, ponovno uporabljen. Sestavljeni in vzdani v okensko nišo so bili ostanki krogovičja in stebrička osrednjega okna, zlepljeni, dopolnjeni in ponovno vzdani so bili tudi ostanki krogovičij stranskih oken. Na prvotni mesti sta bila nameščena najdena fragmenta obočnih konzol. Ostanki reber in drobci fresk so se deponirali v cerkvi.

Ker ni bilo gotovo, koliko so ohranjene spodnje plasti, in ker je snemanje zgornjih plasti poslikav tvegano za spodnje, še posebej, če se slabše držijo podlage, tako kot v našem primeru, je bilo odločeno, da se figuralni del vseh treh plasti pos-

likav ohranja na steni. Snemala se je le baročna dekorativna zavesa v nižjem nivoju, ki je prekrivala gotski pasijon. Nadaljevalo se je odstranjevanje kasnejših ometov in beležev s površine poslikav, globinsko utrjevanje in kitanje poškodb v ometih poslikav. Problem je ponekod slabo stanje gotških ometov. Ti so krhki in brez veziva, čez njih pa je zelo trda plast ometa in beležev.

Odstranjevanje ometov in beležev je bilo opravljeno mehansko, za kitanje poškodb v ometu je bila uporabljena apnena malta, ometi so se utrjevali z injektiranjem mase, sestavljene iz apna, Ledan-a TB1, kalcitnega prahu in vode, ter površinsko z nanokalkom.

Opravljeno je bilo injektiranje sten prezbiterija, med razpokami ni prišlo do nikakršnih zapletov. S temi posegi so bila v prezbiteriju opravljena groba zidarska prezentacijska dela. Poslikava še čaka na dokončno odkritje izpod beležev, potrebni bodo še dodatni utrjevanje, kitanje, odstranjevanje umazanije in fina prezentacijska dela.

Pri restavratorskih posegih so sodelovali Marta Bensa, Polona Semenič, Katarina Brežigar, Primož Fučka in Andrej Jazbec.

Andrej Jazbec

Kred, cerkev sv. Nikolaja, detajl gotskega Kristusovega pasijona med restavratorskimi posegi (foto: A. Jazbec, 2010)

39

EŠD: 15978

Naselje: **Kreplje**

Občina: Sežana

Ime: **Kreplje – vas (komunski vodnjak)**Naslov: *Kreplje, parc. št. 4280/1, k. o. Dutovlje*

Področje: E

Obdobje: 1877

Na Kržadi, v središču Kreplj, kraške vasi ob cesti Dutovlje–Repentabor, je urejen z zidom obkrožen prostor z vodnjakom, imenovanim komunška štirna, ki so jo domačini s pomočjo takratnih avstro-ogrskih oblasti postavili leta 1877. Gradnja skupnih občinskih, komünskih vodnjakov je potekala ob finančni in strokovni podpori na podlagi nekakšnih javnih razpisov organov na ravni takratne avstro-ogrske vlade. Občina je bila lahko deležna tudi deželne podpore prek deželnega odbora.

Vodnjak je bil do napeljave vodovoda v vas leta 1934 iz Godenj glavni vir pitne vode, pa tudi središče vaškega družabnega življenja. Postavljen je na padajočem terenu, tako da je vodni zbiralnik grajen tudi nadzemno, širši okoliš je ograjen na stiku vaških poti, ki se tu razcepita, s kamnitim zidom in zasut z zemljo, tako da je nastal poravnan

plato, na katerega so postavili nadzemni del vodnjaka, šapo. Ta je kamnita, okroglega tlorisa in trebušasto profilirana. Na prednji strani so vklesani monogram IHS, letnica 1877 ter kratici DK. Šapa je pokrita z recentnim pločevinastim pokrovom, na katerega je bil nameščen večji pločevinasti zračnik. Deževnica se je s streh bližnjih domačij stekala v vodnjak po prosto stoječih pločevinastih ceveh.

V sklopu projekta obnove vaških jeder in večnamenskih zgradb v okviru javnega razpisa za obnovo in razvoj vasi (ukrep 322) pri Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano iz Programa razvoja podeželja 2007–2013 (PRP) je občina Sežana v letu 2010 dobila odobrena sredstva za ureditev tega središča vasi. Obnova vaškega jedra je bila zamišljena kot ureditev prostora ob komunškem vodnjaku in ohranjanje samega vodnjaka, ki je zaradi procesa modernizacije in spreminjanja načina življenja izgubil svoj prvotni pomen. Prostor okrog vodnjaka je bil precej zanemarjen, zid pa potreben obnove.

V letu 2010 se je pričela izvedba del. Zid je bil na novo kvalitetno pozidan v videzu suhozida. Izdelana je bila nova kapa zidu Z vodnjaka se je odstranil neprimeren zračnik. Obenem se je saniralo betonsko napajalno korito v bližini vodnjaka.

Kreplje, komunška štirna pred pričetkom del (foto: E. Belingar, 2010)

Kreplje, komunška štirna po izvedenih delih (foto: E. Belingar, 2011)

Odstranjeni so bili poškodovani deli betona in poškodbe so bile obdelane s fino malto.

Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbeni dela je izvajalo podjetje Gradbeništvo Imer Spahijaj, s. p., iz Sežane, Cankarjeva ulica 6.

Dela so potekala po načrtovanem programu. Izvajalec je svoje delo opravil korektno, zato poseg ocenjujem kot uspešen. Za zdaj še ni odstranjena kabina avtobusnega postajališča, postavljena na plato, ki je oblikovno in izvedbeno neprimerna.

Eda Belingar

40

EŠD: 16521

Naselje: **Leskovec pri Krškem**

Občina: Krško

Ime: **Leskovec pri Krškem – arheološko najdišče Leskovec**

Področje: A

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje*

Na območju predvidene gradnje stanovanjskega objekta, parc. št. 688/2, *61/3, k. o. Leskovec pri Krškem, je ekipa ZVKDS, CPA, avgusta 2010

izvedla predhodne arheološke raziskave v obliki podpovršinskega in površinskega terenskega pregleda.

Območje raziskav leži v vasi Leskovec pri Krškem. Terasast del je bil v preteklosti v uporabi kot travnik, nato pa so na njem zgradili posamezne stanovanjske in gospodarske objekte. Širša okolica je znana po odkritju prazgodovinske naselbine na Črnilih ter številnih rimskodobnih epigrafskih spomenikih, ki nakazujejo obstoj rimskodobne postojanke v neposredni bližini rimske ceste Celeia–Neviodunum.

Geološko podlago terase na bregu Save predstavlja plast drobljive peščene ilovice z večjimi količinami bobovca, značilna za ta del dolenske regije.

Z arheološkimi raziskavami smo odkrili več arheoloških plasti in najdb, ki sodijo v obdobje prazgodovine. Med najdbe sodi več kosov hišnega lepa, večji kos sprimka žindre in ožgane glinice, odlomek antične in odlomki prazgodovinske lončenine, večji kos oglja, odlomki živalskih kosti, odlomek železnega predmeta ter obdelan kamen. V večini sond smo pod recentnimi nasutji naleteli na plasti antropogenega nastanka, ki jih lahko razlagamo kot ostanke antične ali/in prazgodovinske naselbine. Sem sodi tudi jarek ali jama (SE 017, 018), v kateri je bila večja količina prazgodovin-

skih najdb. Med arheološke ostaline smo umestili tudi zaplate novoveških plasti z najdbami, sledovi novoveških objektov in njihove uporabe v 19. stoletju.

Plasti na zahodnem delu parcele so bile močno uničene ob modernih gradbenih posegih, vendar smo pod plastmi ruševine kljub temu prepoznali še starejše plasti antropogenega nastanka. Zaznavanje in določanje arheoloških ostalin na vzhodnem delu je bilo prav tako oteženo zaradi posledic, ki so jih na zemljišču pustili starejši gradbeni posegi (novoveški) ter ureditev sadovnjaka.

Odkrite arheološke najdbe ter primernost terasaste narave zemljišča vsekakor nakazujejo, da se pod površino nahajajo plasti in strukture iz obdobja novega veka, antike in prazgodovine, glede na najdbe verjetno naselbinske narave.

Na podlagi novo pridobljenih podatkov ter odločbe Ministrstva za kulturo bodo predvidoma v letu 2011 na območju predvidene gradbene jame potekala zaščitna arheološka izkopavanja.

Alja Žorž

41

EŠD: 3813

Naselje: **Libušnje**

Občina: **Kobarid**

Ime: **Libušnje – cerkev Sv. duha**

Naslov: **Sv. Marjeta z Jezusom, Ivan Grohar**

Področje: **R**

Obdobje: **okoli leta 1900**

Oltarna slika dimenzij 223,5 x 112 cm je zgoraj polkrožno zaključena. Motivno predstavlja ob Jezusu klečečo sv. Marjeto. Manj znano Groharjevo delo iz t. i. predzgodovine njegovega slikarstva (pred 1901) še ni bilo posebej raziskano in predstavljeno. Tihožitno zasnovana atribucija v spodnjem desnem kotu nosi tudi avtorjev podpis, ki se je kljub izrazitim poškodbam v tem predelu ohranil domala v celoti. Delo je slikano v oljni tehniki z zaključnimi lazurami, na klasični klejno-kredni temeljnik.

Stanje pred restavratorskimi posegi jasno kaže na slabe klimatske pogoje hranjenja.

Spodnji rob je zaradi delovanja vlage in drugih, tudi fizičnih dejavnikov močno poškodovan. Raztrganina po vsej širini je počasi razpadala, tako da pas nosilca širine 2–5 cm in dolžine 110 cm v celoti manjka. Na površini so vidne tudi številne druge poškodbe ter mrežasta razpakanost barvnih slojev in temeljnika.

Ohranjena barvna plast je na površini močno onesažena, vidni so porumeneli laki in manjše

retuše in preslikave. Nosilno laneno platno je fino tkano in tudi zato šibko. Njegov hrbet prekriva sloj prahu in drugih nesnag. Robovi za napenjanje so raztrgani, šibki, ponekod manjkajo. Prav tako šibek je prvotni podokvir, ki je konstrukcijsko neustrezen, izsušen, krhek in črviv.

Restavratorski poseg se je pričel novembra 2009 z ustrežno zaščitnim transportom likovnega dela. Po fotodokumentaciji in prvi UV-preiskavi je bilo nujno najprej stabilizirati obsežno poškodbo spodnjega pasu ter zaščititi avtorjev podpis, saj je obstajala možnost nadaljnjih poškodb že ob minimalni manipulaciji z likovnim delom. Tako je bilo prvo lokalno utrjevanje robov poškodbe z voščeno-smolno maso (damar, elemi, kolofonija) izvedeno še pred snemanjem s podokvirja in odstranjevanjem debelih slojev nesnag. Originalno platno se je predhodno izoliralo od podokvirja z montažo prirejene podlage, pokrite s folijo Hostapan. Enako se je s trakom folije stabilizirala poškodba s strani lica.

Ker je vsaj ena od folij držala položaj in obliko poškodbe vse do vstavljenega novega klejno-kredno grundiranega platna, je bilo treba že v tej prvi fazi dosledno ohraniti položaj in kot spodnjega roba za napenjanje.

Po lokalni izolaciji drugih kritičnih poškodb je bilo platno varno sneto s podokvirja. Po fizičnem čiščenju nesnag s hrbita, pivnanju in kemičnem čiščenju robov raztrganine se je spet lokalno immobiliziralo s folijo. Sondiranje in kemično čiščenje ter odstranjevanje lakov je bilo izvedeno z voščnim milom. Hkrati so se fizično in kemično odstranili tudi manjše neustrezne retuše, preslikave in star kit. Po vlaganju manjkajočega dela

Libuše, cerkev Sv. Duha, oltarna slika Ivana Groharja Sv. Marjeta z Jezusom, detalj pred restavratorskim posegom (foto: Vesna Obid)

nosilca je sledilo podlepljanje celotnega platna s smolno-voščeno maso v vakuumski mizi po ustaljenem postopku. Sledili so napenjanje na nov zagozdni podokvir, kitanje, prvo zaščitno laki-

ranje z damar lakom ter retuša in delna rekonstrukcija v straggio tehniki s podlaganjem. Delna rekonstrukcija linije pod podpisom se je opravila na podlagi ohranjenih fragmentov in

Libuše, cerkev Sv. Duha, oltarna slika Ivana Groharja Sv. Marjeta z Jezusom, slika po posegih (foto: Marij Vrenko)

študije slikarjevih signatur oltarnih slik tega obdobja. Izbrana barvna paleta je sledila osnovni avtorjevi paleti, razen svinčeve bele (Groharjevo pismo R. Jakopiču, november 1902).

Po oblepljanju robov in zaključnem lakiranju se je z vezanim lesom zaščitilo tudi hrbitišče slike. Vsi leseni deli so se predhodno premazali z raztopino šelaka z dodatkom voska. Za transport opremljeno delo je bilo po pregledu vodje oddelka za slikarstvo ZVKDS, RC, mag. Barbare Gosar Hirčič, vrnjeno v cerkev Sv. duha v Libušnje.

Način dela in odločitve za posamezne konservatorsko-restavratorske posege na tem delu sta pogojevala predvsem dva ključna dejavnika:

- vrnitev dela v prvotno okolje z neustreznimi klimatskimi pogoji, v katerih izbrani vgrajeni materiali in postopki izkazujejo dobre rezultate;
- kritično stanje fizičnega razpada spodnjega dela, ki je zahtevalo prerazporeditev posameznih, sicer ustaljenih faz posegov.

Predvsem zadnje pa tudi dimenzije dela so zahtevali konstantno sodelovanje dveh restavradorjev, ki lahko varno izvedeta vse potrebne manipulacije z likovnim delom.

Restavratorski poseg, ki sva ga opravila z mag. Marijem Vrenkom, je bil uspešno zaključen v maju 2010.

Vesna Obid

42

EŠD: 329

Naselje: **Ljubljana**

Občina: **Ljubljana**

Ime: **Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana**

Področje: **A**

Obdobje: *bakrena doba, bronasta doba, železna doba*

V februarju, marcu in aprilu 2010 je ekipa ZVKDS, CPA, pod vodstvom Alje Žorž, univ. dipl. arheologinje, konservatorke, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke, s sodelovanjem Manje Balek Jurjavčič, abs. arheologije, na območju, predvidenem za izvedbo vzdrževalnih del v okviru OŠ Prule, na parc. št. 22/3, 22/9, 22/22, 22/25, 22/26, 22/37, vse k. o. Prule, izvedla predhodne arheološke raziskave v obliki dokumentiranja geomehanskih jedrnih vrtin. S tem smo odkrili še nepoznane sledove človeških dejavnosti na tem delu Ljubljane.

Območje raziskav leži na desnem bregu Ljubljanske, na Prulah, pod pobočjem Grajskega hriba. Toponim Prule (staronemško »Bruel«, tj.

mokro, močvirnato ozemlje) poudarja značilno zamočvirjenost terena, do koder sega skrajni severozahodni rob Ljubljanskega barja, nanj pa je vplivala tudi dejavnost reke Ljubljanice. V 19. stoletju so bila ta zemljišča prekrita s travnikom. Leta 1911 je bila postavljena dvonadstropna stavba Osnovne šole Prule, ki so jo v letu 1964 obnovili, dozidali in uredili pripadajoče športno igrišče. Ob gradnji Osnovne šole Prule je bil najden rimski mlinski kamen.

Širšo okolico območja raziskav zaznamujejo naključne najdbe, odkrite ob regulacijskih delih ali podvodnih raziskavah v Ljubljani. Izstopajo posamezne kovinske najdbe, kot so bronaste osti in šila, sekire, bodala, meči, fibule, noži, pasna spona. Med pomembnejše arheološke raziskave sodi odkritje najdišča Tribuna v letih 2007 in 2008. Odkrite strukture in najdbe pripadajo naselju iz časa pozne bronaste in železne dobe, staroselskemu naselju pod Grajskim gričem, rimskemu vojaškemu taboru ter rimski cesti Emo-na-Siscia. Najnovejše arheološka izkopavanja, ki so v letu 2009 potekala na Špici, pa so potrdila, da so prebivalci v bakreni in bronasti dobi postavljali kolišča tudi na severozahodnem robu Ljubljanskega barja.

Na celotnem območju okrog nepozidanega zemljišča, ki sodi pod okrilje OŠ Prule, smo izvedli jedrno vrtnje ter shranili petnajst jeder (slika 1). Z dokumentiranjem in mokrim sejanjem vzorcev smo pridobili večje število arheoloških najdb ter prepoznali posamezne plasti antropogenega nastanka. V plasteh smo našli na večjo količino manjših kosov žlindre, v nekaterih primerih sprijete z ožganimi kostmi ali primesmi apnenca. Lahko jih razlagamo kot ostanke metalurške dejavnosti. Med ožganimi in neožganimi živalskimi ostanki izstopata patiniran odlomek kosti ter odlomek, ki kaže sledi obdelave z orodjem. Odlomki lončenine se pojavljajo v velikosti tudi do 4 cm. Glede na to, da so bili pridobljeni iz vzorcev jeder premera 10 cm, je to izjemen rezultat. Pozornost med arheološkimi plastmi vzbuja predvsem kulturna plast peščene ilovice, ki se pojavlja na globini 90–143 cm, pod recentnimi nasutji. Vsebovala je večje odlomke prazgodovinske lončenine, kos žlindre, kosti in živalskih zob ter drobce oglja. Med najdbami izstopa kameno orodje. Glede na to, da se plast pojavlja v več jedrih vrtin, ki so med seboj oddaljene vsaj 20 m, ter glede na dejstvo, da so odlomki lončenine v plasti ležali vodoravno, sklepamo, da z vrtnjem nismo presekali arheoloških struktur, kot so jame, temveč gre za homogeno plast, ki označuje širše

Ljubljana, prikaz geomehanskega vrtnja s pridobivanjem jedra ob osnovni šoli Prule (foto: A. Žorž)

Ljubljana, Prule, glajen kamen – tolkač ali polizdelek. Vrtina 14, SE 044, VZ 075 (foto: A. Žorž)

območje človeških dejavnosti. Zaradi premajhnega vpogleda v samo strukturo plasti (premajhnih vzorcev, ki jih pridobimo z jedrnim vrtnjem) je interpretiranje posameznih antropogenih plasti izjemno oteženo. Arheološki potencial predstavljajo tudi plasti, ki se pojavljajo globlje in vsebujejo ogromno količino ožganih kosti, drobcev oglja, žlindre in odlomkov prazgodovinske lončenine. Izstopajo predvsem najdbe iz plasti SE 40–42 (v vrtni 13), v katerih smo našli naleteli na odbitek iz tufa. Pod temi plastmi se menjajo plasti gline različnih odtenkov, ki vsebujejo manj najdb. Zaradi stalnega vpliva tekoče vode in zamokvirjenosti lahko material prehaja iz višjih v nižje plasti, zato težko ločimo plasti naravnega nastanka od tistih, ki so nastale s človeškim delovanjem. Za natančnejšo določitev bi bile potrebne podrobnejše naravoslovne analize. Vseeno smo v teh plasteh nedoločljivega nastanka odkrili zanimive najdbe: železen predmet s krilci, morda zakovica, ter kamnito glajeno orodje (tolkač ali polizdelek; slika 2).

Kulturne plasti prekrivajo recenta nastutja, ki so nastala ob modernih gradbenih posegih. Geološko podlago predstavljajo bolj ali manj mazave glinene plasti sedimentov sive barve z lečami peska. Pojavljajo se nekje na globini od 138 do 248 cm (odvisno od vrtnice). Na posameznih delih parcel jih prekrivajo naravne plasti meljaste gline rjave ali sive barve z večjim deležem peska ter z večjim ali manjšim deležem preperelih peščenjakov in preperelih peščenjakov (SE 019), vmes pa zasledimo prodnato-peskaste rečne naplavine, nastale ob pogostih poplavih reke Ljubljanice pred ureditvijo struge (SE 009). Omeniti je treba tudi ugotovitev, da stoječa (kot tudi tekoča) voda na tem območju predstavlja stalen vpliv na geološke in arheološke plasti. Nivo stoječe vode (na približno 240 cm) se ob poplavih in večjih deževjih dvigne in povzroča spremembe v sestavi zemljenih plasti. Vpliv takšnega naravnega delovanja nam je povzročal težave pri sami terenski izvedbi raziskav kot tudi pri oceni arheološkega potenciala in razumevanju procesa nastanka posameznih zemljenih plasti. Glede na rezultate arheoloških raziskav preseneča predvsem ohranjenost posameznih arheoloških plasti in najdb, ki so na območjih, kjer ni infrastrukture, ostale nedotaknjene že na globini od 90 cm. Novoodkrite ostaline ustvarjajo tako prostorsko kot časovno vez med najdiščem Tribuna in Špica.

Alja Žorž

43

EŠD: 336

Naselje: **Ljubljana**

Občina: **Ljubljana**

Ime: **Ljubljana – frančiškanski samostan**

Naslov: **Prešernov trg 4**

Področje: **R**

Obdobje: **18. stoletje, druga polovica 19. stoletja**

Leta 2010 se je na Oddelku za štafelajno slikarstvo Restavratorskega centra ZVKDS pod vodstvom mag. Barbke Gosar Hirci izvajal konservatorsko-restavratorski tretma slik na tkanih nosilcih, ki so se prvotno nahajale v nekdanjem frančiškanskem samostanu v Brežicah, ustanovljenem leta 1660. Precejšnje število slik zbirke brežiškega samostana je bilo kasneje, zaradi posledic druge svetovne vojne in ukinitve samostana, preneseno v ljubljanski frančiškanski samostan, ki jih trenutno tudi hrani. Čeprav je v samostanski zbirki iz Brežic mnogo umetniških del, ki bi potrebovala temeljito strokovno obravnavo, so finančna sredstva v lanskem letu dovoljevala le izvedbo konservatorsko-restavratorskih posegov na manjšem številu izbranih slik omenjene zbirke. Konservatorsko-restavratorski poseg je bilo tako mogoče izpeljati le na petih iz serije devetih baročnih slik celopostavnih redovnih svetnikov, datiranih z letnico 1729 – na sliki Sv. Frančišek Asiški, ki je pripisana Valentinu Metzingerju, ter štirih izmed preostalih osmih svetniških podob (Sv. Bonaventura, Sv. Ludvik Tuluški, Sv. Didak iz Alkale in Sv. Paskal Bajlonski), ki naj bi bile delo neznanega, verjetno lokalnega slikarja. Poleg naštetih se je konservatorsko-restavratorski poseg izvedel tudi na eni izmed treh ovalnih podob neznanega avtorja (Sv. Anton Padovanski) v okviru diplomske naloge na Oddelku za restavratorstvo ALUO.

Konservatorsko-restavratorske posege na omenjenih slikah so izvedli mag. Lucija Stepančič, višji kons.-rest. (Sv. Frančišek Asiški), mag. Barbka Gosar Hirci, višji kons.-rest. (Sv. Bonaventura, Sv. Ludvik Tuluški), Maša Kavčič, akad. rest. (Sv. Didak iz Alkale, Sv. Paskal Bajlonski), Katja Guček (Sv. Anton Padovanski) in sodelavci Zoja Bajde, akad. rest., Nina Dorič, akad. rest., in Sanela Hodžić, akad. rest.

Zaradi izjemno podobnih tehničnih materialnih lastnosti in stanja obravnavanih slik, posledično pa tudi podobne tehnološke in metodološke izvedbe konservatorsko-restavratorskih postopkov, je podrobneje podano le poročilo o konservatorsko-restavratorskem posegu na sliki Sv. Paskal Bajlonski.

Ljubljana, frančiškanski samostan, Sv. Paskal Bajlonski, stanje slike po končanem konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: M. Kavčič)

Slika Sv. Paskal Bajlonski neznanega avtorja, naslikana v tehniki (domnevno) olje na platnu, dimenzij 139 x 93 cm (150 x 103,5 cm z okrasnim okvirom), naj bi nastala leta 1729 in upodablja frančiškanskega svetnika Paskala Bajlonskega med molitvijo in videnjem. Letnica nastanka slike je zabeležena na zgornjih delih letev podokvirja, ki poleg datacije vsebuje tudi latinsko ime upodobljenega svetnika in datum njegovega godu.

Slika pred posegom ni bila v dobrem stanju, saj je očitno utrpela posledice neprimernih pogojev hranjenja – vidne so bile poškodbe in spremembe, tipične za slike, ki so izpostavljene večjim in pogostim spremembam relativne vlage. Na primer ukrivljenost letev podokvirja, lokalna področja preperelih niti tkanega nosilca, sekundarni napetostni venci na robovih platna med kovanimi železnimi žebli, močno rjavenje železnih žeblov in posledične poškodbe robu tkanega nosilca, izrazita razpokanost barvne plasti in podloge z značilno konkavno usločenostjo in odstopanjem od nosilca ob razpokah, skrepenost zaščitnega sloja idr. Slika je bila napeta na neprimeren in razpadajoč originalen podokvir, izdelan brez križnih letov in zagozd. Napetost tkanega nosilca je s časom popustila, tako da se je platno dotikalo letov podokvira, katerega oblika se je začela odražati na licu slike. Površina hrbitišča kot tudi lica slike je bila močno onesnažena s prašnimi delci in drugimi tipi umazanije. Usločena barvna plast je skupaj s podlogo na določenih mestih odpadla oziroma se krušila. Vidnih je bilo tudi več abraziv barvne plasti, ki so odkrivala podlogo. Slika je v preteklosti doživela tudi nekaj renovatorskih posegov. Prisotnih je bilo več plasti različnih in večinoma lokalno apliciranih kasnejših lakov, izmed katerih so nekateri močno potemneli. Odrngine barvne plasti so bile na posameznih območjih preslikane, pri čemer pa ni prišlo do sprememb naslikanih oblik. Edino konkretno problematično območje preslikave je predstavljal temen premaz v zgornjem delu slike, ki je skupaj s potemnelo plastjo domnevno originalnega laka v spodnjem sloju močno spremenil vizualni slikovni karakter, posledično pa je bila slika v zgornjem delu tudi težko berljiva. Na hrbtno stran slike so bile na mestih manjših lokalnih poškodb prilepljene tudi tri zaplate, ki so se v obliki izboklin začele odražati na licu slike. Na sliki je bilo opravljenih nekaj naravoslovnih preiskav, ki so večinoma potrdile določene slikovne spremembe oziroma prisotnost in lokacije ter okvirne materialne lastnosti sekundarnih lakov in preslikav ter tudi originalno up-

orabljenih materialov, hkrati pa do določene mere tudi določile usmeritev metodologije in tehnologije konservatorsko-restavratorskega posega. Izvedla se je rentgenska radiografija (Sonja Fister, kons.-rest. tehnik, Katja Kavkler, akad. rest., kons.-rest.), slika se je pregledala pod UV-lučjo in opravila fotografija UV-fluorescence (Maša Kavčič, akad. rest.), slikovna površina se je presondirala s puferskimi raztopinami s pH-vrednostmi 5,5, 7 in 8,5 ter z majhnimi dodatki šibkega in močnega tenzida (Tween 20 in natrijev dodecil sulfat) ter šibkega in močnega kelata (triamonijev citrat in etilen diamin tetra očetna kislina), nadalje z izbranimi nepolarnimi in polarnimi organskimi topili in izbranimi topilnimi mešanici ter z nekaj samostojno izdelanimi geli (Maša Kavčič, akad. rest.), odvzelo se je 9 vzorcev slikovnih plasti, na določenih vzorcih se je izvedla mikroskopija stratigrafije slikovnih plasti (Katja Kavkler, akad. rest.), na enem izmed vzorcev odvzetega sekundarnega laka pa se je opravila tudi FTIR spektroskopija (dr. Polonca Ropret, višji kons.-rest.), ki je pokazala prisotnost terpenoidne, najverjetneje šelakove smole. Osnovni namen konservatorsko-restavratorskega posega je bil s slike odstraniti ključne dejavnike, ki so vplivali na njen propad, ter stabilizirati sliko oziroma eliminirati možnost širjenja poškodb v prihodnosti. Površinska umazanija se je z lica slike odstranila s pufersko raztopino s pH-vrednostjo 5,5 (pripravljeno iz destilirane vode, CH₃COOH in 1M raztopine NaOH), s hrbtno stranjo slike so se površinska umazanija in stare zaplate odstranile mehansko, tkani nosilec in na njem ležeče slikovne plasti so se utrdili z 10-odstotno raztopino Plexisola P 550-40 v petrol bencinu in toluenu in toplotno obdelale v nizkotlačni mizi, poškodovani robovi slike so se ojačali in za potrebe napenjanja podaljšali s trakovi iz lanenega platna z delno izvlečenimi votkovnimi in stanjšanimi osnovnimi nitmi, lepljenimi na robove slike z akrilnim lepilom Lascaux Akrylkleber 498-20X, lokalne poškodbe tkanega nosilca so se premostile z lokalnimi aplikacijami Beva 371 filma in specialnega papirja Lens Tissue L3 (Lascaux), slike se je napele z dodanimi trakovi na nov, ustrenejši podokvir s križnimi letvami in na zagozde (izdelava podokvira Janez Novak, s. p.) in namestila se je zaščita hrbtno strani iz lesene vezane plošče. Poleg osnovnih, pretežno konservatorskih postopkov se je na sliki izvedel tudi obsežnejši restavratorski tretma, namenjen izboljšanju čitljivosti in vsesplošnemu vizualnemu karakterju slike. Izmed izvedenih postopkov je bilo najbolj problematično čiščenje slikovne

površine. Pri tem je bilo v veliko pomoč znanje, pridobljeno na delavnici Materiali in metode za čiščenje slik in lesene polihromirane plastike, ki je potekala od 10. do 12. februarja 2010 v prostorih ZVKDS, RC, pod vodstvom priznanega italijanskega kemika dr. Paola Cremonesija. Trdovratni sekundarni laki, temna preslikava in domnevno originalni lak, za katerega se predvideva, da gre za premaz iz jajčnega beljaka, so zahtevali izbiro sredstev, ki se v restavratorstvu uporabljajo izjemno redko, saj ob nepravilni rabi lahko predstavljajo precejšnje tveganje za umetnine. Odstranjevanje sekundarnih zaključnih lakov in preslikav ter tanjšanje potemnelega originalnega laka sta se izvajala s topilno mešanico agresivnega polarnega aprotičnega topila DMSO (dimetil žveplov oksid) in etil acetata v različnih odstotnih deležih – večinoma se je uporabilo 10-odstotni DMSO, lokalno pa tudi 20-odstotni in celo 40-odstotni DMSO, vendar izključno z majhnimi aplikacijami na ostanke lakov in preslikav, brez drgnjenja in izključno na površinah bolj odpornih barvnih področij, torej z večjo vsebnostjo svinčeve bele. Zaradi izjemno dolgega izhlapevanja DMSO (topilo se v barvni plasti lahko zadržuje tudi do 50 dni) je bila nujna tudi takojšnja zaustavitev delovanja topilne mešanice s samostojno uporabljenim etil acetatom. Temna preslikava se je odstranjevala tudi s karbopolnim gelom, pri pripravi katerega je bil kot baza, pa tudi zaradi dobrih kelatnih sposobnosti, uporabljen trietanol amin, katerega ostanki na tretiranih originalih in posledični degradacijski procesi lahko povzročajo rumenenje. Ker je bila slika močno razpokana in bi gel po čiščenju nedvomno ostal v razpokah, se je na sliko nanašal izključno čez specialni papir in pustil delovati krajši čas. Čiščenje lica slike je tako potekalo od območja do območja različno – lokalno in selektivno glede na občutljivost posameznih slikovnih področij in glede na to, kako moteče je delovala potemnelost sekundarnih lakov, originalnega laka oziroma preslikave. V fazi odstranjevanja preslikave se je odkrila tudi večja starejša poškodba manjkajoče barvne plasti, ki jo je bilo v nadaljnjih postopkih treba rekonstruirati z nerekonstrukcijsko retušo. Predhodno so se s pigmentiranimi klejno-krednim kitom v barvi originalne podloge dopolnila območja manjkajoče barvne plasti in podloge, tako tretirane poškodbe pa so se retuširale v dveh fazah – s podlaganjem v gvaš tehniki in finalizacijo s suhimi tabletami izbranih pigmentov, vezanih s kanadskim balzomom, in reaktiviranimi z etil laktatom. Finalna retuša se je večinoma izvajala kot popolna retuša.

Med fazama retuširanja se je slika lakirala z lakom, pripravljenim iz granul damarjeve smole in rektificiranega terpentina v razmerju 1 : 6, enak lak pa se je uporabil tudi za prvo fazo aplikacije končnega laka. Drugi nanos končnega laka se je po sušenju prvega zaradi boljše zaščite slikovne površine in usklajevanja leska z drugimi slikami iz omenjene serije izvedel s polsijajnim akrilnim lakom v pršilu, proizvajalca Lukas. Slika je po končanem konservatorsko-restavratorskem posegu neprimerno bolj jasna, čitljiva in razumljiva, močno se je izboljšal tudi njen kolorit.

Maša Kavčič

44

EŠD: 328

Naselje: **Ljubljana**

Občina: **Ljubljana**

Ime: **Ljubljana – mestno jedro**

Naslov: **Hiša Miklošičeva 13**

Področje: **UA**

Obdobje: **ok. 1920/21**

Stavba leži v severnem delu ožjega mestnega jedra Ljubljana, na vogalu Pražakove ulice in Miklošičeve ceste. Stavbo je okoli leta 1920 zgradila Kranjska stavbna družba za naročnika Jadransko banko.

Večstanovanjska stavba je bila projektirana in zgrajena kot trinadstropna stavba s komercialnim pritličjem. Kasneje so objekt na ulični strani zvišali za eno nadstropje. Stavba ima tloris v obliki črke L in je podkrošena. Konstrukcija objekta je železobetonska. Krita je z dvokapno streho.

Štiri nadstropja členi osemosni krak na Miklošičevi cesti in sedemosni krak ob Pražakovi ulici. Vogal obeh krakov je polkrožno zaključen. Vhod v objekt je orientiran centralno z Miklošičeve strani. Komercialno pritličje je členjeno s plitko rustiko členjeno v vodoravnih pasovih. Pritličje in prvo nadstropje ločuje venčni zidec. Celotna fasadna ravnina je gladka. Dekorativni elementi se pojavljajo nad okni prvega in drugega nadstropja. Dekoracija v obliki geometrijskega vzorca je izvedena v poglubljenem ometu. Poglobljena so tudi pravokotna polja, ki potekajo vertikalno med okenskimi osmi. Arhitekturna členitev nad okni je poudarjena v stranskih oseh oken prvega nadstropja z masivnejšim trikotnim zaključkom. Zadnje nadstropje je izvedeno v gladkem ometu. Fasada objekta je bila močno poškodovana, predvsem v prvih treh nadstropjih izraziteje na južni strani objekta. Poškodovan je bil fini omet, ki je odstopal. Pritličje je bilo že večkrat prenovljeno.

Ljubljana, hiša Miklošičeva cesta 13 (foto: S. Ravnikar)

Celotna obnova je potekala v okviru projekta Ljubljana, moje mesto, ki ga vodi Mestna občina Ljubljana za revitalizacijo mestnega jedra. V letu 2010 sta bili obnovljeni ulična fasada in streha objekta. Prenova fasade se je pričela v juliju, dela so bila končana oktobra.

Omet pritličja je bil ostrugan, medtem ko je bil omet ravnine fasade odstranjen do zdrave podlage na tistih mestih, kjer je bil najbolj dotrajan. Novi uporabljeni ometi so bili izvedeni z industrijsko pripravljenimi apnenocementnimi materiali, z večjim deležem apna. Struktura novih ometov se je čim bolj približala prvotnim. Vsi dekorativni elementi so bili obnovljeni zidarsko. Zamenjana je bila tudi streha objekta, prekrili so jo s sivim eternitom.

Sondažne raziskave za določitev barve je opravila restavratorka Tjaša Pristov, ki je pripravila barvno študijo fasade.

Gradbena dela je izvajalo podjetje Givo, d. o. o., Ljubljana.

Sabina Ravnikar, Tjaša Pristov

45

EŠD: 328

Naselje: **Ljubljana**

Občina: Ljubljana

Ime: **Ljubljana – mestno jedro**

Naslov: hiša Slovenska cesta 12, prvotno Gradišče 11

Področje: UA

Obdobje: prelom iz 19. v 20. stoletje, 1899–1900

Gradnjo stanovanjske stavbe za ubožne družine sta financirali mestna občina in ustanova pokojne grofice Stubenberg, ki je na tej lokaciji ustanovila eno od tedaj treh ljubljanskih mestnih ubožnic, imenovano Ubožnica grofice Stubenbergove. V potresu sta bila prvotna dva objekta močno poškodovana, zato so ju podrli in na istem mestu zgradili novo stavbo ki so jo zgradili po načrtih W. Trea in Ivana Zakotnika v letu 1900.

Dvonnadstropna stavba z izkoriščeno mansardo danes zaključuje stavbni niz Slovenske ceste ob lokaciji nekdanjega kompleksa Šumi. Vzdolžna trinajstosna stavba je podkletena in zasnovana tako, da je

prvotno imela vzdolž hodnika nanizanih 20 manjših stanovanjskih enot v vsaki etaži. Vhod v objekt je orientiran centralno na ulično stran. Iz vhodne veže, ki povezuje dvorišče, vodi v nadstropja levo in desno dvoje stopnišč. Historična fasada je v pritličju členjena z nekoliko masivnejšo rustiko, ki se vertikalno nadaljuje v levem in desnem vogalu hiše, ki komaj vidno izstopata kot rizalita. Okna v pritličju obroblja profilirana okenska špaleta. V centralni osi je poudarjen portal s polkrožnim lokom, ki ga prekinja kartuša, kjer je bil mogoče upodobljen grb ustanoviteljice. Fasadna ravnina je členjena v plitki rustiki. Okna prvega nadstropja so členjena s trikotnimi in polkrožnimi zaključki. V drugem nadstropju so nad okni profilirano stopnjevane ravne preklade. Nazobčan venčni zidec poteka vzdolž celotnega objekta, ki je na stranskih rizalitetih členjen z girlandami. Dvoriščna fasada je v celoti gladka, okna so dekorativno členjena s polkrožno rustiko. Objekt je krit z opečno dvokapno streho.

Fasada objekta je bila močno poškodovana. Na posameznih mestih je fini omet odstopal od podlage. Močno je bil poškodovan omet v pritličju zaradi bližine ceste in prometa, vidni so bili sledovi vlage. Zelo poškodovan je bil tudi venčni zidec. Celotna obnova je potekala v okviru projekta Lju-

bljana, moje mesto, ki ga vodi Mestna občina Ljubljana za revitalizacijo mestnega jedra. V letu 2010 so bili obnovljeni ulična, dvoriščna, stranski fasadi in streha objekta. Prenova fasade se je pričela v aprilu, dela so bila končana konec julija.

Omet pritličja je bil v celoti odstranjen in obnovljen, medtem ko je bil omet ravnine fasade obnovljen samo na tistih mestih, kjer je bil najbolj dotrajan. Novi uporabljeni grobi in fini ometi so bili izvedeni z industrijsko pripravljenimi apnenocementnimi materiali, z večjim deležem apna. Struktura novih ometov se je čim bolj približala prvotnim. V pritličju so uporabili izsuševalni omet. Vsi arhitekturni členi in dekorativni elementi so bili restavratorsko obnovljeni. Močno je bil poškodovan venčni zid, zaradi zamakanja strehe. Zamenjana je bila tudi streha objekta, prekrili so jo z opečnim bobrovcem.

Ob prenovi vhodne veže, smo ob struganju nanosov sekundarnih barvnih premazov, odkrili secesijsko šablonsko poslikavo ostenja, ki pa je zelo slabo ohranjena.

Sondažne raziskave je opravila restavratorka Tjaša Pristov, ki je pripravila barvno študijo fasade.

Gradbena dela je izvajalo podjetje, Givo d. o. o., Ljubljana; restavratorska dela restavrator Dušan Tomšič. Sabina Ravnikar, Tjaša Pristov

Ljubljana, hiša Slovenska cesta 12 (foto: S. Ravnikar)

46

EŠD: 328, 329

Naselje: **Ljubljana**Občina: **Ljubljana**Ime: **Ljubljana – mestno jedro, Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana**Naslov: *Stari trg, Gornji trg*Področje: *A*Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek*

V jeseni 2009 in leta 2010 je Muzej in galerije mesta Ljubljana v sodelovanju s podjetjem Tica Sistem, d. o. o., izvajal arheološke raziskave na lokaciji Stari in Gornji trg v Ljubljani. Raziskave ob menjavi komunalne infrastrukture so potekale kot arheološki nadzor, parcialno, kjer je situacija to zahtevala, pa kot arheološka izkopavanja.

Na Starem trgu smo po celotni dolžini izkopa za nove kanalizacijske cevi dokumentirali v veliki meri uničena paralelno potekajoča zidova – stranici starejšega kanalizacijskega kanala, ki ga na podlagi dokumentacije postavljamo v čas obnove Ljubljane po potresu leta 1895. Na mikrolokaciji Stari trg 3 in 4 smo dokumentirali zid, ki je ostanek srednjeveškega obzidja. Severna in vzhodna stranica zidu sta bili poškodovani ob izgradnji kanalizacije, zgornja površina pa ob izgradnji plinovoda. Ohranila se je le južna stranica, ki kaže ostanke lica; zalom lica v smeri JV/SZ kaže zamik v poteku zidu in morda nakazuje lego mestnih vrat.

Na mikrolokacijah Stari trg 32 in 34 ter Gornji trg 1–3 smo dokumentirali ostanke rimske in prazgodovinske naselitve. Arheološki depoziti so bili tudi na tem prostoru presekanji zaradi komunalnih vodov, poleg tega pa v zgornjem delu uničeni zaradi recentnih posegov, predvsem čiščenj in izravnav za pretlakovanja trga. Arheološka izkopavanja smo izvajali v več sondah, ki so se prilagajale izkopu za potrebe gradbenih posegov.

Na mikrolokaciji Stari trg 34 smo dokumentirali nasutja domnevno rimske ceste, ki je vodila iz Emone proti Dolenjski. Ob cesti smo našli veliko odpadno jamo, napolnjeno z razbitimi amforami, ki jo interpretiramo kot sekundarni odpad. Na mikrolokaciji Stari trg 32–34 smo dokumentirali rimskodobne hodne površine iz zbite oranžne ilovice, pod njimi pa nivo z več manjšimi jamami, stojkami in večjo jamo s kamenjem. Po odstranitvi plasti, v katero so bile jame vkopane, smo dokumentirali plast z večjo koncentracijo oglja in lepa. Na mikrolokaciji Stari trg 34 smo dokumentirali ostanke prazgodovinske poselitve: jame in stojke

ter odlomke prazgodovinske keramike. Tem plastem so sledili grušči, ki predstavljajo sterilno osnovo.

Na mikrolokaciji Gornji trg 1–2 smo pod debelo plastjo recentnih nasutij dokumentirali rjavozelenkaste grušče in pod njimi plasti s koncentracijami oglja, nanosi grušča, mivk ter peskov. V dveh večjih jama (ena z ožganim robom in več polnili) smo odkrili keramično gradivo, t. i. terro sigillato, oljenke ter ostanke amfor. Jami smo preliminarno umestili v poznoavgustejsko in tiberijsko obdobje, v prvo polovico 1. stoletja. Dokumentirani ostanke prazgodovinske poselitve na tej mikrolokaciji so glede na stratigrafijo nastali v dveh fazah. Prvo od teh lahko preliminarno postavimo v KŽG oziroma začetek železne dobe. Arheološki depoziti od lokacije Gornji trg 5 proti koncu Gornjega trga so bile uničene z mlajšimi posegi, predvsem gradnjo in prenovami komunalnih vodov. Zato smo v tem delu izvajali le nadzor. Iz istega razloga v naslednjem letu, ko bodo obstoječi komunalni vodi zamenjani do konca Gornjega trga, ne pričakujemo v večji meri ohranjenih arheoloških depozitov.

Bernarda Županek, Mateja Ravnik, Gojko Tica

Ljubljana, tloris raziskanega predela (avtorica: M. Ravnik)

Ljubljana, Gornji trg, oljenka z upodobitvijo konjenika (foto: N. Grum)

47

EŠD: 8791

Naselje: **Ljubljana**Občina: **Ljubljana**Ime: **Ljubljana – Poljansko predmestje**Naslov: *Hiša Ulica Janeza Pavla II. 3, prej Zrinjskega 3*Področje: *UA*Obdobje: *1906*

Stavbo, ki leži na območju Poljanskega predmestja, je zgradila Kranjska stavbna družba za naročnika Ivana Kregarja leta 1906. Stavba leži v nizu večstanovanjskih objektov. Prvotno je bila dvonadstropna, kasneje so jo zvišali za eno nadstropje. Krita je z dvokapno streho.

Trinadstropna stavba s sedemosno fasado je podkletena. Vhod v objekt ni orientiran centralno, ampak v levi okenski osi. Fasada je zasnovana strogo, z reduciranjem dekorativnih elementov v višjih etažah. Celotna ravnina je členjena v plitki rustiki, ki je v pritličju nekoliko močnejše poudarjena. Portal je poudarjen s profilirano preklado in sklepnikom. Pritličje in prvo nadstropje ločuje stopnjevan profiliran venčni zidec. Pod okni prvega nadstropja so dekorativno obdelane plošče z značilnim secesijskim fasadnim elemen-

tom. Nad okni so preklade členjene s polkrožnim zaključkom. Dekorativni elementi v drugem nadstropju se vse bolj reducirajo. Pod okni so ravnine poglobljena s profiliranim prehodom med ravnino fasade. Nad okni so preklade nakazane s poglobitvijo v ometu. Tretje nadzidano nadstropje je brez dekorativnih elementov. Fasado zaključuje raven profiliran venčni zidec.

Fasada objekta je bila močno poškodovana, predvsem v prvi in drugi etaži. Na več mestih je bil fini omet oluščen in izpran do opeke. Pritličje, razen cokla, je bilo manj poškodovano.

Obnovo ulične fasade so financirali lastniki, ki so za posege na objektu pridobili kulturnovarstvene pogoje. V letu 2010 je bila obnovljena ulična fasada. Prenova fasade se je pričela v maju, končana je bila konec julija.

Omet pritličja je bil v ostrugan do zdrave podlage, medtem ko je bil omet ravnine fasade z vsemi arhitekturnimi členi obnovljen skoraj v celoti. Sondazne raziskave za določitev barve je opravila restavratorka Tjaša Pristov, ki je pripravila barvno študijo fasade.

Gradbena dela je izvajalo podjetje podizvajalec podjetja SPL Ljubljana, ki je tudi izvajal nadzor nad deli.

Sabina Ravnikar, Tjaša Pristov

Ljubljana, hiša Ulica Janeza Pavla II. 3 (foto: S. Ravnikar)

48

EŠD: 8825

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Skupščina Republike Slovenije

Naslov: Šubičeva ulica 4

Področje: R

Obdobje: tretja četrtina 20. stoletja, 1958–1960
(slika, prva polovica 20. stoletja)

Slika Matije Jame Rašica iz likovne zbirke Državnega zbora v Ljubljani je v restavratorske ateljeje ZVKDS Restavratorskega centra prispela novembra 2009. Naslikana je v oljni tehniki na platnu. V višino meri 72 cm, v širino pa 132 cm. Datacija slike ni znana. Najverjetneje je bila naslikana v pozni prvi polovici 20. stoletja, ko se je Jama za stalno naselil v Ljubljani.

Pri pregledu stanja umetnine smo ugotovili, da je bila slika v preteklosti že restavrirana, in sicer leta 1965, o čemer priča dokumentarna nalepka na hrbtni strani podokvirja. Slika je bila podlepljena z voščeno-smolnim lepilom na novo platno. Za-

menjali so tudi star verjetno originalen podokvir, ki pa je bil neprimerno izdelan, saj ni omogočal enakomernega raztezanja slike v višino in širino. Ko smo sliko leta 2009 prejeli v restaviranje, je bilo njeno stanje relativno dobro. Originalni nosilec je po vsej verjetnosti bombažno platno, medtem ko je podlepljeno platno po naših predvidevanjih lanenega izvora. Zaradi omejenih finančnih sredstev pri realizaciji projekta natančne naravoslovne preiskave žal niso bile izvedene. Pastozno nanesena barvna plast je bila v dobrem stanju, če izvzamemo manjše mehanske poškodbe v zgornjem delu slike. Površino je prekrivala nekoliko porumenela zaščitna plast laka.

Konservatorsko-restavratorski poseg smo začeli z natančnim popisom stanja in izdelavo zapisnika o stanju umetnine. Sledilo je odstranjevanje okrasnega okvirja in fotodokumentiranje stanje slike pri vidni in ultravijolični svetlobi. Fotografija ultravijolične fluorescence nam je potrdila prisotnost laka na površini slike. S sondiranjem površine smo ugotovili, da se na sliki nahaja plast umazanije, predvsem prahu. Sondiranje zaščitne plasti

laka pa je pokazalo, da je lak nekoliko porumenel, kar je bilo moteče predvsem v zgornjem delu slike na svetlejših tonih barvnih plasti. Odstranjevanje površinske umazanije in zaščitne plasti laka smo izvajali s 100-odstotnim acetonom (Aceton puro (F.I.D.E.A. S.R.L.)), sistematično po kvadratih in naslikanih področjih. Postopek odstranjevanja starega laka je potekal na napeti sliki, kar nam je omogočalo boljši vpogled v proces dela. Po odstranjevanju površinske umazanije in zaščitne plasti laka smo sliko sneli s podokvirja. Sledilo je mehansko odstranjevanje podlepljenega platna, ki smo ga z nosilca odstranjevali zelo previdno z vlečenjem pod ostrim kotom. Po odstranjevanju podlepljenega platna smo ugotovili, da je bilo podlepljanje nepotrebno, saj bi originalen nosilec brez dodatne opore lahko opravljal svojo funkcijo. Odstranjevanje odvečnega voščeno-smolnega lepila s hrbtnišča slike smo izvajali v nizkotlačni vakuumski mizi. Na površino mize smo položili ustrezen filc (Promatko), ki smo ga zaščitili s silikonizirano folijo (Poliester Film PET 36 (Lascaux colours & Restauro)). Na folijo smo položili pivnik (Blotting paper No. 435 (Lascaux colours & Restauro)), nanj pa zaščitno plast polprepustne folije (Holytex 3257, 34g/m² (Lascaux colours & Restauro)), ki je preprečila, da bi se slika prilepila

na pivnik. Na kompleksno pripravljeno površino smo položili sliko, obrnjeno z licem navzgor, jo prekrili z nesilikonizirano folijo (Hostaphan RN 15 (Lascaux colours & Restauro)) in segreti na temperaturo 70 °C. Temperatura je zmečala voščeno-smolno lepilo, pivnik pod sliko pa ga je vpil. Po doseženi temperaturi smo vklopili vakuum na 25,0 kPa ali 50 odstotkov in tako pospešili postopek vpijanja odvečnega lepila v pivnik, obenem pa zravnali robove. Slika je bila izpostavljena omenjeni temperaturi pet minut, nato smo sliko pustili, da se shladi pod vplivom vakuuma. Zaradi lažjega napenjanja slike na nov podokvir smo ob robovih slike naredili tračno podlepljanje. Na zravnane robove smo nanесли lepilo za tračno podlepljanje (Lascaux Acrylkleber 498-20X (Lascaux Colours & Restauro)) in nanj položili predhodno pripravljene platnene trakove (Poliester Lascaux P 110, 215 g/m² (Lascaux Colours & Restauro)). Resice platnenih trakov v širini pribl. 1 cm, ki se stikajo z originalom, smo dodatno premazali z lepilom, prekrili s silikonizirano folijo in obtežili s kovinskimi utežmi. Po določenemu času smo uteži odstranili, da se lepilo lahko popolnoma posuši. Odvečno lepilno maso smo z robov lica slike odstranili s 100-odstotnim acetonom (Aceton puro (F.I.D.E.A. S.R.L.)). Manjše lokalne

Ljubljana, Skupščina Republike Slovenije, Matija Jama, Rašica, stanje pred konservatorsko-restavratorskim posegom (foto: S. Hodžič)

Ljubljana, Skupščina Republike Slovenije, Matija Jama, Rašica, stanje po konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: S. Hodžič)

poškodbe slikovnih plasti smo zakitali s kitom iz bolonjske krede (Kremer pigmente) in 7-odstotnega ribjega kleja v vodi (Kremer pigmente). Odstranjevanje in prilagajanje kita strukturi površine slike smo izvajali z omočenim vatnim tamponom v vodi. Zakitana področja na slikovni plasti so bila relativno majhna. Pri retuširanju s akvareli (Lucas) smo kombinirali metodi standardne in popolne retuše. Standardno retušo smo izvajali s finimi pikicami in lazurami. Izredno majhne zakitane površine pa smo retuširali po metodi popolne retuše, pri kateri je meja med originalom in retušo zabrisana. Nov podokvir smo zaščitili z 10-odstotno raztopino oranžnega šelaka v etanolu. Sledilo je napenjanje slike na nov razpiralni podokvir z napenjalnimi kleščami in palničnimi sponkami. Pri napenjanju smo nove platnene trakove pritrdili na hrbtno stran podokvirja in s tem zaščitili originalne robove slike. V preteklosti so se zaradi večkratnega napenjanja robovi slik močno poškodovali. Robove slike smo nato zaščitili s klejnim trakom. Dokumentarne elemente smo s starega podokvirja odstranili in jih nalepili na vezano ploščo, s katero smo zaprli hrbtno stran slike in ga na ta način zaščitili pred mehanskimi poškodbami in umazanijo. Stari okrasni okvir je bil v zelo slabem stanju. V posvetovanju z lastnikom, smo se odločili, da ga zamenjamo z

novim. Sliko smo v okrasni okvir pritrdili na vogalih s perforiranimi kovinskimi trakovi in vijaki. Na sredini zgornjega dela slike smo montirali kovinski obroček za obešanje.

Podlepljanje je bilo dolgo časa sinonim za preventiven poseg, ki se je izvajal zaradi preprečevanja propadanja slike, ki ga povzročajo klimatske spremembe okolja. V 19. stoletju pa vse do srede 20. stoletja je bilo podlepljanje z voščeno-smolno maso eden najbolj pogostih načinov sanacije nosilca slike ne glede na njegovo stanje. Proti koncu druge polovice 20. stoletja se je konservatorsko-restavratorska stroka usmerila v izboljšanje metodologij lokalnega saniranja poškodb na tkanem nosilcu in manj invazivnim načinom podlepljanja. Metodologija vključuje zmanjšanje temperature, pritiska in vnosa količine novih materialov v sliko. Načelo minimalnega poseganja v sliko je danes zasidrano v konservatorsko-restavratorski praksi in smo ga upoštevali tudi pri konservatorsko-restavratorskih posegih na obravnavani sliki.

V sliko smo vnesli minimalno količino novih materialov ter se držali načela minimalnih posegov. Na podlagi tega smo dosegli optimalne rezultate, sliki smo izboljšali splošno stanje in ji tako podaljšali življenjsko dobo.

Sanela Hodžič

49

EŠD: 8825

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Skupščina Republike Slovenije

Naslov: Šubičeva ulica 4

Področje: R

Obdobje: tretja četrtina 20. stoletja, 1958–1960
(sliki iz leta 1958 in 1960)

Po naročilu za opremo stenskih površin nove stavbe Ljudske skupščine LRS je slikar Gojmir Anton Kos leta 1958 naslikal Slovensko Jadransko obalo, dve leti kasneje pa Gorenjsko pokrajino in domačo obrt. Slikarju je bila za prvo slikarsko delo dodeljena stena v sprejemni dvorani. Mesto prezentacije druge slike nam ni znano.

Ob popisu likovnih del Državnega zbora od 18. januarja do 6. februarja 2007 smo zabeležili, da sta vrhunski umetnini hranjeni v skrajno neprimernem okolju. Bili sta nezaščiteni, postavljeni za kovinsko ograjo v nizki galeriji, dvignjeni pod strop obratujoče strojne delavnice in naslonjeni druga na drugo.

Vse nastale poškodbe na slikah so posledica neprimernega hranjenja in so prisotne na obeh delih. Nekoliko več poškodb je utrpela slika Gorenjska pokrajina in domača obrt, saj je bila postavljena z licem proti ograji. Sliki sta naslikani v tehniki olje na laneno platno, dimenzij 130 × 500 cm. Poleg drobnih mehanskih poškodb na slikovnih slojih, ki so nastale zaradi okrasnega okvirja, sta obe deli nosili lokalni predrtini in lokalne točkovne deformacije platna. Površini slike sta bili močno zamaščeni in prašni zaradi narave dela v strojni delavnici.

Slikarski deli smo obravnavali zelo podobno. Konservatorsko-restavratorske posege smo izvajali v takem zaporedju, da smo ju zaradi njune velikosti čim manjkrat obračali in tako odpravili dodaten stres za sliki.

Po prihodu obeh Kosovih slik v atelje ZVKDS Restavratorskega centra se je zabeležilo in fotodokumentiralo stanje umetnin. Sledila je demontaža ostankov okrasnih okvirjev, sestavljenih iz letev. Kljub minimalnim načrtovanim posegom je bilo treba sliki sneti iz originalnih podokvirjev. Umetnini sta bili položeni na trdno podlago. Gre namreč za dela velikih dimenzij in mehanski pritiski med postopkom čiščenja lahko povzročijo nastanek dodatnih poškodb nosilca. Pred snetjem smo zaščitili slikovne sloje na robovih obeh slik z vodnim lepilom (5-odstotni Klucel G v vodi) čez brez kislini papir (Lens Tissue L2). Sledil

je odvzem vzorcev za naravoslovne preiskave s slikovnih slojev na sliki Gorenjska pokrajina in domača obrt. Prah s hrbtno stran slika Gorenjska pokrajina je bil odstranjen s sesalnim aparatom, na sliki Slovenska Jadranska obala pa z radiranjem z radirko Wishab in sesalnim aparatom. Vlaženje in ravnanje lokalnih deformacij nosilca smo izvedli z vlaženjem in obteževanjem. Razpokane predele slikovnih slojev je bilo treba utrditi in stabilizirati s termoplastičnim utrjevalcem (Medium for Consolidation) tako s hrbtno stran kot kasneje z lica slike. Čez predrtini smo prilepili brez kislini papir s termoplastičnim lepilnim sredstvom (Beva 371 film). Takšna sanacija v obliki zaplate povezuje pretrgana vlakna platna in nudi oporo zlepljenim nitim. Vse robove slike je bilo treba zravnati z likanjem, bodisi z grelno lopatico bodisi z likalnikom čez rahlo ovlaženo bombažno krpo. Na robove smo nato prilepili izbrane in primerno pripravljene platnene trakove z lepilnim sredstvom (Lascaux Acrylkleber 498 – 20X). Ko smo končali postopke na hrbtni strani slike, smo sliki obrnili na lice.

Sledili so kemično sondiranje barvnih plasti, odstranjevanje zaščite roba slike, lokalno utrjevanje slikovnih nanosov na razpokanih predelih in odstranjevanje termoplastičnega utrjevalca. Sliki prvotno nista bili lakirani. Na prvi pogled njun mat videz ni razkrival, da sta močno pokriti z mastnimi nečistočami.

Na sliki Gorenjska pokrajina in domača obrt smo napravili sonde za ugotavljanje primernega čistilnega sredstva. Površinske nečistoče smo poskusili odstranjevati z vodo in vodno raztopino triamonijevega citrata (100 ml vode, 0,5 g triamonijevega citrata). Voda je nekoliko odstranjevala nečistoče, vendar zaradi mastne površine rezultati niso bili zadostni. Raztopina triamonijevega citrata pH 7 se je izkazala kot primerno čistilno sredstvo, saj je v celoti odstranjevala nečistoče. Sledilo je odstranjevanje topila in umazanije s tamponom, ovlaženim z vodo, in po sušenju je bila površina dodatno izprana s tamponom omočenim z white spiritom. Ker čistilno sredstvo vsebuje triamonijev citrat, je nekoliko agresivno. Po začetnem čiščenju smo opazili, da na nekaterih predelih in barvnih tonih povzročajo spremembe na barvni plasti. Ker je bilo to edino sredstvo, ki je delovalo, smo se odločili, da ga zgotavimo z trietanolaminom in ga tako spremenimo v gel. Uporaba gela je bila mogoča, saj slika skoraj ni imela razpokanih slikovnih slojev. Gel je deloval manj agresivno in ni povzročal sprememb na barvni plasti. Po nanosu smo ga odstranili s suhim tamponom, ga izprali s površine z vodo in po

Ljubljana, Skupščina Republike Slovenije, stanje slike Slovenska Jadranska obala po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: Arhiv ZVKDS, RC)

Ljubljana, Skupščina Republike Slovenije, stanje slike Gorenjska pokrajina in domača obrt po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: Arhiv ZVKDS, RC)

sušenju še z white spiritom. Kjer so bile nečistoče trdovratnejše, predvsem na levi strani slike, ki je bila tik nad delovnimi stroji, smo jo morali previdno čistiti z raztopino triamonijevega citrata.

Na slikarskem delu Slovenska jadranska obala pa smo se želeli izogniti zgornjemu načinu čiščenja. Odločitvi je pripomoglo sodelovanje na seminarju za strokovno usposabljanje restavratorjev. V okviru delavnice Materiali in metode za čiščenje slik in lesene polihromirane plastike, ki je potekala od 10. do 12. februarja 2010 pod vodstvom Paola Cremonesija in Erminija Signorinija, smo si pridobili novo znanje in se odločili, da posežemo po manj agresivnem sredstvu. V ta namen smo pripravili umetno slino (800 g destilirane vode, 0,1 g amonijevega citrata, 0,7 g mucina). Rezultati so bili dobri. Lice slike smo lahko enostavno, v celoti očistili z enim čistilnim sredstvom brez bojzani, da bi poškodovali barvno plast. Sline smo s površine slike odstranili s tamponom, ovlaženim z vodo. V primerjavi z načinom čiščenja, ki smo ga uporabili na sliki Gorenjska pokrajina in domača obrt, je bilo čiščenje z umetno slino bolj enakomerno.

Na dveh tehnološko identičnih slikarskih delih smo uporabili dva načina za odstranjevanje nečistoč na površini barvne plasti. Pri obeh načinih odstranjevanja umazanje je poprej pusta in mat površina znova dobila svoj prvotni lesk. Seveda ne velja, da je vsaka nova metoda primernejša od

tistih, ki jih dobro poznamo in uporabljamo. Vendar pa smo s preizkusom nove metode prišli do spoznanja, da je lažje obvladljiva in prijaznejša do obravnavanega slikarskega dela.

Da zagotovimo sliki ustrezno napetost, smo naročili izdelavo novega, močnejšega, zagozdnega podokvirja iz smrekovega lesa. Sliko smo napeli čez predhodno napeto sintetično platno na podokvir. Ta bo nudil dodatno oporo originalnemu nosilcu slike brez zlepljanja. Retuširanje na mestih kitanja s klasičnim kredno-klejnim kitom (7-odstotni ribji klej in bolonjska kreda) smo izvedli v tehniki gvaša. Sijaj okoliške površine na retuširanih predelih pa smo dobili z lakiranjem z voščeno pasto (200 g beljenega čebeljega voska, 20 g beljenega carnauba voska in 300 g white spirita). Robove slike smo zaščitili s klejnim trakom, hrbitšče slike pa zaprli z lesenimi vezanimi ploščami debeline 4 mm. Takšna zaščita hrbitšča bo preprečevala dostop nečistoč na nosilec slike ter postopno prehanje vlage iz stene v sliko.

Konservatorsko-restavratorske posege na sliki Gorenjska pokrajina in domača obrt smo izvajali v obdobju od 10. septembra do 18. decembra 2009. Na sliki Slovenska Jadranska obala pa od 29. marca do 28. maja 2010. Dela so potekala v sklopu projekta Državni zbor na ZVKDS, Restavratorskem centru, oddelka štafelajnega slikarstva (vodja enote Jernej Hudolin, kons.-rest. svetova-

lec.; vodja projekta in sodelavka mag. Barbka Gosar Hirci, višji kons.-rest.; zunanji sodelavci Nina Dorič, akad. rest., Tina Istenič, akad. rest.; Maša Kavčič, akad. rest.; Katja Kavkler, kons.-rest.; David Kunc, študent ALUO; Janez Novak, s. p.).

Zoja Bajdè

50

EŠD: 397

Naselje: **Ljubljana**

Občina: **Ljubljana**

Ime: **Ljubljana – trgovina Urbanc**

Naslov: **Prešernov trg 4B**

Področje: **UA**

Obdobje: **prva četrtina 20. stoletja, 1902–1903**

Trgovina Urbanc, delo arhitekta Fredricha Sigmundta, ki po kvaliteti izstopa v njegovem opusu, je bila po načrtih iz leta 1902 postavljena leta 1903. Je prva namensko grajena veleblagovnica in v času nastanka tipološko nov objekt.

Zasnova prostorskega koncepta trgovine kot enotnega prodajnega prostora v pritličju z monumentalnim stopniščem, povezanega z galerijo v nadstropju, se zgleduje po zasnovah sodobnih veleblagovnic v Parizu, Gradcu in Budimpešti. Oblikovanje notranjščine stilno spominja na belgijske vzore art nouveaja, kar je za slovensko secesijo izjema. Palača je ena najkvalitetnejših secesijskih celostnih umetnin na območju današnje Slovenije. Oblikuje vhod v Trubarjevo ulico in zaznamuje začetek Miklošičeve ulice, ki je v svojem južnem delu obzidana z najkakovostnejšimi primeri secesijske arhitekture. Z glavno, komaj 5,5 metrov široko fasado, obrnjeno proti Prešernovemu trgu, in z ostalim stavbnim fondom zamejuje Prešernov trg.

Sprva sta bili trgovski dejavnosti namenjeni le spodnji etaži, v zgornjih nadstropjih pa so bila stanovanja. Po drugi svetovni vojni je bil raznolik prodajni program trgovine umeščen v vse štiri etaže palače, nadzidana je bila podstrešna etaža in dodan je bil prizidek na dvorišču.

V postopku denacionalizacije je bila palača leta 2004 vrnjena prvotnim lastnikom družini Kolsler, ki so se na podlagi različnih študij odločili za nov prodajni program luksuzne veleblagovnice z oblačili.

Lastniki objekta so se povezali z ZVKDS, OE Ljubljana, že v najzgodnejši fazi priprave različnih idejnih študij preveritve novih vsebin z namenom pridobiti ustrezno rešitev, ki bi bila sprejemljiva z različnih vidikov in predvsem usklajena z naravo palače. S tem namenom

je ZVKDS, OE Ljubljana, marca 2006 za predvideno celostno prenovo palače izdelal Konservatorski program za posege v kulturni spomenik EŠD 397 Ljubljana – Trgovina Urbanc, odgovorna konservatorka: Marija Režek Kambič, vodja enote OE: Boris Vičič.

Za posege v prostorih in na elementih, ki se varujejo po najvišjem režimu, je bil izdelan Konservatorsko-restavratorski projekt, EŠD 397 Ljubljana, Trgovina Urbanc, projektanta ZVKDS Restavratorski center, vodja projekta mag. Boris Deanovič, september 2007.

Projekt rekonstrukcije objekta je delo arhitektov Uroša Birse in Petre Šimovec iz arhitekturnega biroja API Arhitekti, d. o. o. Subtilno je predvidel konservatorsko prezentacijo traktov palače s posebnim poudarkom na prvotnem prodajnem prostoru in nadomestitev motečega sekundarnega dvoriščnega prizidka z novim ter sodobnejšo preureditev kasnejše nadzidanega mansardnega nadstropja. Projektant je ohranil reminiscenco prvotne zasnovne palače z umestitvijo glavne vertikalne komunikacije in steklene strehe nad njim kot odmev steklene strehe, ki je nekoč pokrivala notranje dvorišče.

Z namenom minimalnega poseganja v reprezentativne prostore, nanizane vzdolž uličnih fasad, je rušitev poleg prizidka obsegala tudi del trakta na dvoriščni strani, prvotno namenjenega pomožnim prostorom. S tem je bilo doseženo, da so bili vsi osnovni vodi za različne inštalacije speljani v novogradnji, v historičnem delu pa so za razvod inštalacij zadoščali zgolj manjši preboji. Vodja nadzora projekta in predstavnik lastnika Palače Urbanc, d. o. o., na objektu je bil Borut Zabret, JUBING, družba za inženirske storitve, d. o. o., Ljubljana.

Gradbeno, obrtniška in inštalacijska na objektu je prevzelo podjetje Energoplan, d. d., Ljubljana, vodja projekta Gregor Greiser.

Zaključna dela v samem objektu in trgovinsko opremo so izvajali izvajalci po naročilu najemnika objekta Magistrat International, d. d.

V letu 2009 so bila opravljena pripravljajna in groba gradbena dela, ki so zajemala zelo zahtevno rušitev sekundarnega prizidka ter temeljenje z mikropiloti kot pripravo za izvedbo novega prizidka. V varovanih delih traktov vzdolž Trubarjeve in Miklošičeve ceste so bile odstranjene vse moteče sekundarne prvine. Spomladi 2010 je novi prizidek dobil streho, dela v notranjščini so se pospešeno nadaljevala.

Zaradi dotrajanosti gradbenih konstrukcij je bila potrebna statična sanacija etažnih plošč in zunanjih konzolnih previsov z uporabo karbonskih

Ljubljana, Trgovina Urbanc, dvoriščna fasada, očiščena prizidka (foto: M. Režek Kambič, 2009)

Ljubljana, Trgovina Urbanc, strop osrednjega prodajnega prostora med prenovno (foto: T. Adamič, 2010)

tkanin in trakov.

Do manjših zapletov je v času gradnje prišlo nekaj zaradi malomarnosti izvajalca, ki v času rekonstrukcije strehe kljub večkratnim opozorilom ni poskrbel za zadostno zaščito objekta pred vdorom meteornih voda. Prišlo je do zamakanja v takšnem obsegu, da je bilo treba rekonstruirati šturkaturno okrasje v drugem in tretjem nadstropju v traktu ob Trubarjevo cesti.

Premišljene rešitve projektantov v smislu minimalnih intervencij so upoštevale naravo objekta kot palače. Izjemen uspeh je vzpostavitev kletnih svetlobnikov, ki jih je projektant posodobil na podlagi prvotnih načrtov in v času sanacije kleti, odkritih prebojev.

Fasada palače je bila razen napušča v solidnem stanju. Obnova je obsegala predvsem odstranjevanje sekundarnih beležev, površinskih oblog in drugih nečistoč ter odstranjevanje neustreznih sekundarnih delov ometa in čiščenje dekorativnih elementov sekundarnih opleskov, plomb ipd. Barvna podoba fasade palače se je izvedla skladno z barvno študijo, ki temelji na izsledkih naravoslovnih raziskav iz leta 1986 in 2007 ter ostankov barvnih plasti na fasadi. Šele na podlagi pregleda očiščenih površin je bilo ugotovljeno, da je treba dodatno statično sanirati razpoke v konzolnem napušču. Vzdolžno masivno profilacijo je bilo treba zamenjati z repliko, izdelano iz lažjega materiala (profiliranega styrodurja), ker je predstavljala nevarnost za pešce. Ponovno sta bili vzpostavljeni in rekonstruirani vogalni čeli z motivom pavjega peresa.

Obnovo fasade z vsemi elementi je izvajalo podjetje GIVO, d. o. o., Ljubljana, vodja projekta Oskar Adamič, restavratorska dela je prevzel Dušan Tomšič, pozlato jajčnega friza pod napuščem in na elementih kovinskega nadstreška je izvedla restavratorka Janja Furlan.

Okna v nadstropjih so bila v celoti zamenjana z novimi dvokrilnimi škatlaznimi okni, na katerih je bilo ponovno uporabljeno obnovljeno prvotno okovje, nasadila pa izdelana kot replike. Lesene rolete so ohranjene zgolj na trški fasadi. Zunanja okenska krila so čisti posnetek prvotnih, medtem ko so notranja krila zastekljena z izolacijskim steklom.

Verjetno po drugi svetovni vojni zamenjana velika izložbena okna pa z novimi po vzoru prvotnih s posodobljenim izložbenim delom. Novo leseno stavbno pohošstvo je izdelalo podjetje Lesko Žiri, d. o. o., Žiri, pod vodstvom Tonija Erznoznika.

Zaradi izjemno slabega stanja kopije kipa Merkurja, izdelane iz armirane poliesterske

smole, je podjetje Gnom, d. o. o., s strokovnim sodelavcem Jožetom Drešarjem, izdelalo novo repliko Merkurja iz vlivne mase nemškega proizvajalca Keim - Keim Restavro.

Projekt osvelitve fasade je izdelala Marjeta Zupančič iz API Arhitekti, d. o. o., ki je s svetlobo sledila zasnovi palače v oblikovanju, ločeni na t. i. trgovski in stanovanjski del, ter poudarila vhodno fasado.

Postavitev minimalistično oblikovanega vetrolova izdelanega iz t. i. konstrukcijskega stekla, je kompromisna rešitev med novo rabo (vanj so umeščene nujno potrebne naprave sodobne veleblagovnice kot toplotna zavesa, varovala, senzori ipd.) in spomeniškovarstvenimi zahtevami po strogem varovanju izjemnega lesenega vhodnega dela palače pred preoblikovanjem.

Strogemu konservatorskemu nadzoru so bili v notranjščini podvrženi posegi v osrednjem delu palače, nekdanjem prodajnem prostoru z ohranjenim prvotnim pohoštvom. Predvsem zaradi učinkovite sanacije talnih plošč, tlakovanja in umestitve potrebnih inštalacij (električnih, strojnih) je bilo treba vgradne omare demontirati. Originalni oblikovani deli omare, izdelani iz javorja, so bili mizarško obnovljeni, notranjščina omare (del vgradne police in hrbitišče), izdelana zgolj iz neobdelanih smrekovih plohov, pa nadomeščena z novimi funkcionalno posodobljenimi elementi skladno z zahtevami uporabnika. Vetrolov, izdelan iz hrasta in javorja, pa je bil restavratorsko obnovljen. Zgolj obnovljeni so bili tudi okrasni medeninasti in bakreni elementi.

Barvna podoba osrednjega prodajnega prostora je bila določena na podlagi rezultatov naravoslovnih raziskav.

Na podlagi obstoječe fotodokumentacije so bila za ohranjenost tri svetila izdelane kopije steklenih buč premera 40 cm, ki so jih izdelali v Steklarni Rogaška, d. d.

Po vzoru prvotnega tlaka je bil nov hrastov parket položen v galeriji mezzanina, delo je izvedel Andrej Mrzlikar, s. p., Horjul.

Na stopnišču so bile zamenjane zgolj hrastove nastopne ploskve, ostali elementi so bili restavrirani. Z uporabo enovitega kamnitega tlaka v celotni palači, tako v starem kot v novem prizidku je na neki način prikazana in izpostavljena njena skoraj polstoletna zgodba, ko je bila v celoti namenjena trgovski dejavnosti (po drugi svetovni vojni, okoli leta 1947: sprememba namembnosti podstrešja z nadzidavo, pred letom 1964 oziroma okoli njega: preureditev celotne stavbe v trgovino z odstranitvijo steklene strehe dvorišča in pozida-

Ljubljana, Trgovina Urbanc, fasada pod napuščem v času obnove (foto: M. Režek Kambič, 2009)

Ljubljana, Trgovina Urbanc, galerija (foto: T. Adamič, 2010)

vo dvorišča; odstranitvijo triramnega stopnišča, vgradnjo eskalatorja, ipd).

Osnovno vodilo – načelo pri obnovi izjemnih delov – palače je bilo ohranjanje pristnosti avtentičnosti. Dela so v prostorih in na elementih, ki se varujejo po najvišjem režimu, potekala v skladu z navodili odgovorne konservatorke Marije Režek Kambič in v zaključni fazi Tatjane Adamič ter pod restavratorskim nadzorom, ki ga je vršil Boris Deanovič iz Restavratorskega centra. Izbor najustreznejše metode na podlagi rezultata za vsak element posebej potrdila odgovorna konservatorka in vodja projekta in/ali nosilec sklopa v konservatorsko restavratorskem projektu.

Strokovno, z izjemnim občutkom za staro, je obnovo lesenih omar s funkcionalno posodobitvijo in nadgradnjo izvedlo podjetje Emunio, d. o. o., Ljubljana; lesene elemente, pri katerih je bil potreben restavratorski pristop, pa je obnovil B.O. Consulting, Romana Bohinc, s. p., Gorenja vas, pod vodstvom Toneta Bohinca.

Restavratorska dela na štukaturah, profilacijah v ometu in kipu manufakture tako v osrednjem prodajnem prostoru kot v nadstropjih je opravil Amoret restavratorstvo, d. o. o., pod vodstvom Mira Klajderja, medtem ko je dela na kovinskih elementih (bakreni okrasni elementi pohištva, kovinska ograja in konstrukcija stopnišča) izvedel Gnom, d. o. o., pod strokovnim vodstvom Igorja Ravbarja.

Palača Urbanc je bila v času prenove predstavljena strokovni javnosti v okviru delavnice o konservatorskih načrtih (o ekonomskih in socialnih vrednostih kulturne dediščine: Kate Clark) v letu 2007, članom konservatorskega društva v sklopu redne letne skupščine pa leta 2008. Za konec naj omenim še izjemno aktivno vlogo tako lastnika, uporabnika, projektanta ter njihov nadzor ves čas poteka adaptacije in njihovo sodelovanje na okrogli mizi v okviru znanstvenega simpozija (Arhitekturna zgodovina, Arhitekti, naročniki in družba, 27.–28. november 2009 Prenova palače Urbanc). Dela so potekala skladno z zastavljenimi cilji in so usklajena z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji in pričakovanji. Z obnovo fasade in konservatorsko obnovo prvotno načrtovanega osrednjega trgovskega prostora, urejenega za prodajo ekskluzivnih modnih izdelkov, so vzpostavljeni pogoji za celostno prezentacijo tega ključnega secesijskega spomenika. Laični javnosti pa je na voljo tudi kratka predstavitev na spletnih straneh uporabnika (<http://www.galerijaemporium.si/>, Galerija Emporium nekoč in danes).

Marija Režek Kambič

51

EŠD: 15919

Naselje: **Lokev**

Občina: **Sežana**

Ime: **Lokev – ambient cerkve sv. Mihaela**

Naslov: **Lokev 119**

Področje: **E**

Obdobje: **19.–21. stoletje**

Lokev, važna postojanka ob nekdanj pomembni poti iz zaledja proti morju, je ena izmed šestih vasi na Slovenskem, ki je dobila ime po lokvah (Lokev skozi čas, Ljubljana, 1987, str. 17). V tej še v letih po drugi svetovni vojni drugi največji kraški vasi (Prebivalstvo in gospodinjstva ob popisih 1948, 1953 in 1961) je ob glavni cesti sredi vasi na platoju, ki skupaj z obrambnim stolpom oblikuje manjši trg, v predelu, ki mu domačini rečejo Britof, locirana cerkev sv. Mihaela, jugovzhodno od nje pa gotska kapela Marije Pomočnice. Plato je obdan s kamnito ogrado, z južne strani pa oblikuje zaporo stegnjen stavbni niz, danes sestavljen iz dveh stavbnih enot, hiše Lokev 119, t. i. templjarske hiše, in hiše Lokev 121, župnišča, prvotno kaplanije.

Enonadstropen niz, prekrit s simetrično korčno dvokapnico, ki zapira cerkveno ogrado z južne strani, tvorita danes dve stavbni enoti. Na vzhodni strani je postavljeno župnišče, še do leta 1947 kaplanija župnije Gročana, ki ima v vmesnem prostoru med zgradbo in cesto oblikovano zaprto dvorišče. Samo župnišče kot tudi stavba v nadaljevanju, t. i. templjarska hiša, ki je postavljena na mestu nekdanjega domnevnega samostana, imata osno razporejene okenske odprtine in centralno postavljena vhoda, oblikovana z ravnima kamnitima portaloma, ki je pri hiši Lokev 119 opremljen z letnico 1698 ter napisom Micel Fronc ter nadkrit s profilirano preklado. S kamnitimi prekladami so opremljena tudi okna v nadstropju te hiše. Občina Sežana je pred leti templjarsko hišo odkupila in jo dala v upravljanje KS Lokev. V hiši so se vrstili kulturni dogodki in srečanja, kot so likovne in kiparske razstave, predstavitve knjig, literarna branja in družabna srečanja. Z namenom ureditve prostorov za spremljevalne prireditve ob podelitvi nagrade Vilenica oziroma umestitev programa za evropske kulturne izmenjave je bil pripravljen projekt, realizacija katerega pa vse do lani ni stekla. Stavba ima štiridelno zasnovano z notranjim stopniščem v nadstropje. Desno od osrednje postavljenih vhodnih vrat je nekdanja kuhinja z zidanim štedilnikom. Stavba je bila več let zapuščena, nenaseljena in v propadajočem

Lokev, cerkev sv. Mihaela, kamnito notranje stopnišče v nadstropje (foto: E. Belingar, 2009)

Lokev, cerkev sv. Mihaela, retrofasada, obrnjena k cerkvenemu platoju, med izvajanjem gradbenih del (foto: E. Belingar, 2010)

Lokev, cerkev sv. Mihaela, obcestna fasada po izvedenih delih v letu 2010 (foto: E. Belingar, 2011)

stanju. Hiša je bila brez opreme. V lanskem letu je občina Sežana pričela obnovo. Zagotovljena so bila sredstva za statično sanacijo objekta in prekritje strehe. Zaradi izkoristka podstrehe in ohranjanja višinskih gabaritov se je izvedla betonska strešna podkonstrukcija, v napušč so bile nameščene kamnite skrle, proti cerkvi so se uporabile stare, na zatrepu in obcestni fasadi pa nove. Ohranili so se vsi vrednejši arhitekturni elementi, nosilne stene pritličja in ena nadstropja, leseni strop kuhinje, zidan štedilnik ter kamnito stopnišče in kamnit tlak vhodne veže. Na novo je bil vzpostavljen vhod iz veže skozi zadnjo fasado na cerkveni plato. Zunanje zidovje se je povežalo s sidranjem v armiranobetonske plošče z jeklenimi sidri z navojem in ploščicami na fasadni strani, ki se jih je utopilo v zid in na fasadi ne bodo vidne. Konservatorski nadzor je vršila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbene posege je opravilo podjetje Kraški zidar, d. d., Kolodvorska 1 iz Sežane.

Žal v lanskem letu ni bilo na razpolago dovolj sredstev, da bi se izvedli še zunanji ometi, kar bi prispevalo k racionalizaciji naložbe. Opravljena so bila najbolj nujna dela. Med izvedbo je prišlo do sprememb, ki pa so prispevale k večji ohranjenosti prvobitnih elementov, zato poseg ocenjujem kot uspešen.

Eda Belingar

52

EŠD: 426

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Ime: Maribor – arheološko najdišče Piramida

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, pozno rimsko obdobje, srednji vek

Prva faza arheoloških raziskav na Piramidi z izvedbo čiščenja in konsolidacije sond iz arheoloških raziskav leta 1985 je potekala med 20. aprilom in 10. junijem 2010. Izvajal jo je ZVKDS, CPA RO Maribor, pod vodstvom Mire Strmčnik Gulič, univ. dipl. arheol., kons. svetnice. V strokovni ekipi so sodelovali Bine Kramberger, Stanko Gojkovič, Andrej Gulič in Marko Milenkovič, konservatorski nadzor pa je opravila pristojna konservatorica ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik. Projekt je finančno podprla Mestna občina Maribor.

Dela so bila vsebinsko in izvedbeno zastavljena kot prva faza kasnejših sistematičnih arheoloških raziskav in so potekala na parc. št. 415/2 in 514/5,

obe k. o. Krčevina. Območje raziskav je obsegalo predvsem sonde iz leta 1985 na zahodnem delu platoja. Med pripravami smo očistili zidove in izkop predvsem na severnem delu na nekaterih mestih razširili. Tod se je pokazal močan več kot 2 m širok obodni zid palacija, ki je v veliki meri že izropan. Nanj so se naslonili kasnejši zidovi različnih gradbenih faz (od visokega do novega veka). V sondi 10/1985 so bile odkrite tudi sledi poznoantične in prazgodovinske poselitve.

Druga faza arheoloških raziskav (začetek sistematičnih arheoloških izkopavanj) pa je v letu 2010 potekala med 21. oktobrom in 30. novembrom 2010. Projekt je finančno podprla Mestna občina Maribor, izbrani arheološki izvajalec pa sta podjetji PJP, d. o. o., in Tica Sistem, d. o. o. Raziskave so potekale pod vodstvom Mire Strmčnik Gulič oziroma njene namestnice Mateje Ravnik, konservatorski nadzor je opravila pristojna konservatorica ZVKDS OE, Maribor, Mihela Kajzer Cafnik. V strokovni ekipi so sodelovali Stanko Gojkovič, Andrej Gulič, Vid Kmetič, Marko Milenkovič in Jan Pestiček.

Dela so potekala na parc. št.- 415/2 in 514/5, k. o. Krčevina, in so bila sestavljena iz strojnega dela, ročnih arheoloških izkopavanj ter primarne zaščite zidov.

Znotraj zahodnega krila palacija smo pod odstranjenem humusu in nasutih dokumentirali razmeroma močno uničene hodne površine, kjer so se izmenjavala nasutja, izravnave in maltni estrihi, verjetno različnih popravilanj v zadnjih dveh fazah življenja na gradu. Nadaljevali smo s čiščenjem površine v hodniku, kjer je bila slika podobna, le uničenja je bilo manj. Prav tako smo dokumentirali hodne površine ter njim pripadajoče izravnave in nasutja, večjo ovalno jamo ter izravnavo iz rumene ilovice. Z namenom, da vsaj delno ohranimo stabilnost postamentov, ki so del nekdanjega arkadnega hodnika ob glavnem dvorišču palacija, smo raziskave začasno prekinili na prvi izravnavi za estrihe. V okviru notranjega dvorišča smo nato najprej odstranili nasutja in izpraznili večjo apnenico. Zamejili smo tlakovanji iz t. i. mačjih glav (prodnikov), ki so se zaključili v maniri iztokov in ne kot tlakovanje notranjega dvorišča palacija. Pod nasutji smo sledili številnim kulturnim plastem in izravnavam ter žganinskim plastem na tem območju. Stratigrafska sekvenca plasti je razmeroma zapletena, saj je življenje na tem prostoru potekalo daljše časovno obdobje, ki je imelo številne podfaze izravnave, odlaganja in uničenja.

Med najdbami velja izpostaviti izjemen bronast pečatnik, datiran pred letom 1250. Na-

Maribor, pogled na Piramido pred posegi, 2010, pogled proti jugozahodu (foto: A. Gulič)

Maribor, pogled na Piramido po posegih v prvi fazi raziskav leta 2010, pogled proti jugozahodu (foto: A. Gulič)

pisno polje se bere: Ulrik III Marchpurch S., grb vzpenjajočega se leva/panterja pa je značilen za rodbino mariborskih gospodov, ki so bili minis-

triali oziroma upravniki Piramide od leta 1183 do leta 1376.

Mira Strmčnik Gulič, Mateja Ravnik, Bine Kramberger

Maribor, piramida, oktober 2010, južni del grajskega kompleksa med raziskavami, pogled proti zahodu (Foto: A. Gulič)

Maribor, piramida 2010, pečatnik in rekonstruirana podoba njegovega odtisa. (foto: A. Gulič, risba: M. Ravnik)

53

EŠD: 9050

Naselje: **Marija Dobje**

Občina: Šentjur

Ime: **Marija Dobje – znamenje**

Področje: UA

Obdobje: 1641

V letu 2010 je bila na mestu podrtega stebra-stega znamenja, datiranega v leto 1641 (Bogdan Badovinac, VS 42, Poročila, 2006, str. 88), postavljena njegova rekonstruirana kopija. Kopijo znamenja je izdelalo kamnoseško podjetje Stonex

iz Šentjurja na podlagi rekonstrukcijskega načrta ZVKDS, OE Celje, ki ga je izdelal Ivo Gričar. Na trupu znamenja nad napisi za kugo umrlih manjkajo tri operutničene angelske glave nad medaljonom z monogramoma MAR in IHS ter tretjim nerazpoznavnim napisom v medaljonu. Te sestavne elemente znamenja je treba še izklesati. Originalno znamenje je konserviral ZVKDS, RC, in sedaj stoji v kletnem razstavnem prostoru Galerije Zgornji trg v Šentjurju. Izdelavo in postavitev kopije je financirala občina Šentjur pri Celju.

Bogdan Badovinac

Marija Dobje, monogram IHS v kartuši z angelsko glavo (foto: A. Aškerc, 1976)

Marija Dobje, konservirano znamenje v Galeriji Zgornji trg (foto: B. Badovinac, 2011)

Rekonstruirano znamenje v Marija Dobju (foto: B. Badovinac, 2010)

54

EŠD: 9122

Naselje: **Matavun**Občina: **Divjača**Ime: **Matavun – domačija Matavun 8**Naslov: **Matavun 8**Področje: **E**Obdobje: **19., 20. stoletje**

Na robu vasi nad globeljo reke Reke pred vstopom v Škocjanske jame je ob glavno cesto Matavun–Vremski Britof postavljena nekdanja imenitna domačija in gostilna, ki je kasneje nudila prenočišče najrazličnejšim gostom. Tako so pod Italijo v njej radi prenočevali lovci iz Italije, ki so hodili na lov, pa tudi drugi letoviščarji, predvsem s Tržaškega, ki so se sem umaknili pred poletno vročino in slabim zrakom v mestu. Do kapitulacije Italije je v hiši deloval sanatorij za tuberkulozne bolnike. Tu so še po drugi svetovni vojni prebivale tudi učiteljice, ki so učile v škocjanski šoli.

Osrednji prostor ob cesti je namenjen klasicistično zasnovani stanovanjski hiši in nekdanji gostilni z dvoriščem pred njo, danes Matavun 8. Hiša, v kateri je nekako do leta 1968 delovala gostilna, je velika nadstropna stavba s štirikapno korčno streho in je danes nenaseljena. Hišo je kupil Javni zavod Škocjanske jame. Z rekonstrukcijo in obnovo hiše se bo spremenila tudi njena namembnost v Promocijski kongresni center. Opis stanja je bil podan v VS 45, str. 120. Obenem je v PGD in PZI dokumentaciji (PGD in PZI, št. projekta S7a/08, december 2008, LInear, d. o. o., Družba za projektiranje in inženiring, Pod gozdom 10, Ljubljana) podal svoje mnenje o stanju objekta statik, ki je ugotovil precejšnjo dotrajanost vseh konstrukcij.

V juliju 2010 se je začela prenova objekta, ki se financira iz evropskih strukturnih skladov, tj. 85 odstotkov EU in 15 odstotkov Ministrstvo za gospodarstvo, lastnih sredstev Javnega zavoda Park Škocjanske jame, ki je lastnik, in Ministrstva za kulturo. Nosilnost zidovja je bila zaradi slabe kvalitete malte tako na vertikalne kot horizontalne potresne vplive prenizka. Zidovje je bilo treba v celoti sanirati, odstraniti vse omete in slabo malto iz stikov, ponovno zaščiti, izvesti obojestranski obrizg ter sistematično injektirati zidovje. Zidovi so se med sabo spojili s togimi diafragmami ter izvedle so se horizontalne armiranobetonske vezi na vseh prostih zaključkih zidovja. Za injektiranje, stičenje in ometavanje so se uporabili apneni proizvodi tovarne Fassa Bortoli, 720 sanirni obrizg, sanirni omet s šifro 700, sanirni makroporo-

zni omet 717, zaključni sanirni omet 750, apnena injektirna masa 765, malta za stičenje 770, ki jih je potrdil tudi statik.

Tudi medetažne konstrukcije so bile dotrajane in niso mogle prevzemati pričakovanih vertikalnih obremenitev kakor tudi ne povezovati zidovja v primeru potresne obtežbe. Lesene stropne konstrukcije so bile nadomeščene z monolitnimi armiranobetonskimi ploščami, razen v salonu v nadstropju, kjer se je leseni strop s poslikavo ohranil. Zaradi zaščite poslikav obstoječega stropa se je predvidena armiranobetonska plošča nad njim zamenjala z lahko montažno konstrukcijo brez uporabe betona. Armiranobetonske plošče zagotavljajo tudi ustrezno zvočno izolativnost, majhna debelina pa omogoči izvedbe vseh talnih struktur po predpisih, pri čemer se skupna debelina stropne konstrukcije ohranja. Osrednji kletni steber, ki je nosil zgornje etaže in del strehe, se je zamenjal z armiranobetonskim.

Notranje zidovje se je povežalo z armiranobetonskimi ploščami (utori skozi stene v nivoju plošč), zunanje zidovje pa s sidranjem v armiranobetonske plošče z jeklenimi sidri z navojem in ploščicami na fasadni strani, ki so se utopile v zid in na fasadi niso vidne. V celoti se je zamenjala strešna konstrukcija. Del elementov vidnih tramov se je izdelal iz starih ter vgradil v novo konstrukcijo. Novo ostrežje se je naslonilo na armiranobetonske pozidne vezi kolenčnega zidovja. Sanacija je potekala od spodaj navzgor.

Zaradi predvidenih posegov v konstrukcijo sem pridobila drugo mnenje kolega Mirana Ježovnika, u. d. i. g., iz mariborske enote ZVKDS, ki je potrdil korektnost predlaganih statičnih rešitev. Prve večje težave so se začele, ko so začeli kopati v tla, da bi pridobili predvideno povečanje kletnih prostorov. Ugotovilo se je, da je ves objekt, razen že izvedene kleti, postavljen na raščeno steno, in bi bil izkop finančno prevelik zalogaj. Zato se je izkop izdelal le za nujno potrebne prostore (strojnica, stopnice in dvigalo).

Ob odstranitvi ometov se je ugotovilo, da je bil prednji del objekta v širini dveh okenskih osi, ki gledata na vrt, prvotno sezidan kot enocelična nadstropna enota. Nosilne stene veže so se na zunanje nosilne stene le prislonile, ohranjeni so bili še vmesni omet in beleži prvotnega prostora. Ves zadnji del s stopniščem je bil prizidan kasneje in se je na to osnovno celico spet samo prislonil. Na najstarejši katastrski mapi, s katero razpolagamo, je osrednje stanovanjsko poslopje že zarisano. Tedaj je imelo ob levi del južne fasade prislonjen nekakšen prizidek. Na reambulirani mapi iz leta 1872 tega prizidka ni več, ob levi

Domačija Matavun 8, salon v nadstropju z zaščitenim prvobitnim stropom s poslikavami (foto: E. Belingar, 2011)

Domačija Matavun 8, montaža kamnitega vhodnega portala na svoje mesto v kleti (foto: E. Belingar, 2011)

Domačija Matavun 8, vhodna fasada po nanosu grobega ometa in z izvedenim profiliranim strešnim vencem (foto: E. Belingar, 2011)

Domačija Matavun 8, pozidava obcestnega kamnitega zidu (foto: E. Belingar, 2011).

del severne fasade pa je že zarisani kuhinjski prizidek, ki je bil v višini pritličja in v osrednjem delu nadstropja. Nazadnje je imel enokapno proti dvorišču padajočo korčno streho. Spremembe so se na stavbi zgodile med letoma 1864 in 1872, kar dokazuje fotografija s prikazom prejšnjega stanja. Vhodna fasada takrat še ni imela balkončka nad vhodnimi vrati pa tudi streha je bila nekoliko drugače oblikovana – po vsej južni strani strehe se je vlekla velika frčada. Prejšnji lastnik Žnidarčič Slavko je pogojeval prodajo objekta sedanjemu lastniku Javnemu zavodu Park Škocjanske jame z odstranitvijo prizidka, saj je želel na njegovem mestu urediti parkirišča za goste apartmajev, ki so nameščeni v nekdanji hiši za hlapce. Tako je bil prizidek leta 2007 odstranjen. V pritličju je ostala odprta s polkrožno zaključnim lokom premoščena odprtina med kuhinjo in prizidkom. Tudi mapa iz leta 1911 kaže identično stanje.

Večji poseg je hiša doživela še leta 1959, ko je bil ob levi del vzhodne fasade dodan prizidek s sanitarijami. Zanimivo pa ni v nobenem katastru zaslediti zarisa spahnjenca ob vzhodni fasadi, ki je bila odstranjena leta 1958. Na mapi iz leta 1872 se na vrtu pojavi zaris lope ter na vzhodni

strani vrta zaris balinišča, balin placa. Oba sta zarisana tudi na naslednji mapi iz leta 1911.

Po večmesečnih pregovarjanjih z izvajalcem del, ki se je uštel pri ponudbi za izvedbo strehe, se je ta končno izvedla. Pozidali so se tudi dimniki. Kritina so gladki korci, obešeni na kljukice. Streha je prezračevana. Nad stopniščem so z notranje strani na letvice montirane stare opečne planetke, na preostalem delu so se uporabile nove. Streha je primerno toplotno in hidroizolirana, saj bodo prostori pod njo v uporabi. Na zadnji fasadi je izveden skrlat napušč s kamnitim žlebom, na ostalih fasadah pa je v izdelavi profiliran strešni venec v ometu. Prvotno so bile skrle v napušču okrog in okrog, na prednjih treh fasadah ometane s profiliranim vzorcem. Zaščitil se je leseni strop s poslikavo v salonu. Pozidal se je kamniti mejni zid med vrtom in cesto in utrdil del zidu med vrtom in potjo, ki vodi v jame. V izdelavi je stavbno pohištvo.

Konservatorski nadzor izvaja odgovorna konservatorska OE Nova Gorica, Eda Belingar, projektantka je Silvija Kajzer, u. d. i. a. Izvajalec gradbenih del je podjetje Makro 5 gradnja, d. o. o., Obrtniška ulica 5, 6000 Koper.

Eda Belingar

55

EŠD: 22861

Naselje: **Medvode**

Občina: Medvode

Ime: **Medvode – arheološko najdišče Svetje**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Na podlagi predhodnih terenskih pregledov, ki so bili izvedeni v letu 2009, smo na južnem delu parc. št. 141/1, k. o. Svetje, kjer je predvidena gradnja nove stanovanjske hiše, izvedli zaščitna arheološka izkopavanja. Raziskave so potekale od konca septembra do sredine oktobra 2010 pod vodstvom ZVKDS, CPA, Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke, in Alje Žorž, dipl. arheologinje, konservatorke, s sodelovanjem strokovne ekipe Manje Balek Jurjavčič, abs. arheologije, Elene Leghisse, abs. arheologije, in Diane Džidić, abs. arheologije.

Ravnice ob sotočju reke Sore in Save so intenzivno naseljevali in uporabljali predvsem v času prazgodovine ter kasneje v obdobju antike. O tem pričajo pretekla odkritja rimskodobnega grobišča, poznorimskega skeletnega groba, manjše bronastodobne naselbine na vzhodnem delu zavarovanega območja, naključne antične in bronastodobne najdbe, odkrite ob oranju in v strugi Save, ter le-

dinsko ime Svetje. Kot prehod med Ljubljanskimi vrati in Gornjesavsko dolino je raziskano območje nedvomno igralo vlogo že od antike. V srednjem veku pa se je tu razvilo lokalno središče Medvode, ki je prav na delu Svetja še danes ohranilo kmečko naravo. Širšo okolico Medvod zaznamuje večje število zanimivih turističnih točk in lokalnih turističnih društev, ki privabljajo obiskovalce tudi k ogledu ruševin gradu Smlednik in drugih spomenikov, ki tvorijo bogato kulturno dediščino tega dela osrednjeslovenske regije.

Najstarejšo fazo na najdišču predstavljajo terasaste ravnice Sorškega polja, sestavljene iz oligocenskih kamnin in prekrte s prodnatimi aluvialnimi nanosi. Na delu, kjer smo izkopavali, so te nanose prekrili eluvialne plasti preperine konglomeratov ter koluvialni nanosi iz severa in vzhoda. Ta se je sčasoma sprijela v čvrsto peščeno-ilovnato zemljinu in oblikovala paleotla.

Geološko podlago so prekrile kulturne plasti, v katerih smo prepoznali sledove arhitekture in redke najdbe, ki jih lahko glede na rezultate poizkopavalnih analiz umestimo v čas srednje in pozne bronaste dobe. Mednje sodijo večje in manjše jame, ostanki kolov, manjša kurišča ter kot najzanimivejša, kamnita struktura. Ožja tlakovana cesta oziroma pot je bila utrjena z zemljenim nasipom (slika 1). Glede na časovno umestitev

Medvode, arheološko najdišče Svetje, pogled na pot in serijo jamic ter stojk (proti zahodu) (foto: A. Žorž)

Medvode, arheološko najdišče Svetlje, toris stojk, sledovi lahkih lesenih konstrukcij (foto: A. Žorž)

Medvode, arheološko najdišče Svetlje, odlomki bronastodobne lončenine okrašeni z dvojnim rebrom (foto: A. Žorž)

najdb, odkritih med prodniki, sodi med redke, predvsem pa med najstarejše prazgodovinske poti na Slovenskem (podobne so bile najdene na najdiščih Požarnice, Rogoza, Grofove njive). Njen izjemni pomen v arheološkem in kulturnem smislu povečuje predvsem odkritje dveh vrst ostankov kolov (slika 2) zahodno od poti, ki sestavljajo enolinijske ali dvolinijske lesene strukture (palisade). Lažja ograja je morda služila za zaščito pred vetrom ali pa je varovala enostavne lesene konstrukcije (kozolce, ograde, nadstreške), katerih sledove smo prepoznali v zahodnem delu izkopnega polja. Med strukturami, ki jih povezujemo z gradnjo in uporabo poti (odpadne jamice, stojke, koncentracije oglja in lončenine), izstopa jama, zapolnjena z večjimi odlomki posod, okrašenimi z razčlenjenimi rebri, kosi zogljenega lesa, oglja in ožgane gline (slika 3).

Z raziskavami smo naleteli na do zdaj nepoznane ostanke dejavnosti, ki so potekale v neposredni bližini reke. Ob predhodnih terenskih pregledih ter ob pričetku izkopavanja smo domnevali, da gre za skrajni zahodni del naselbine (oziroma predhodno naselitev), ki se je raztezala proti zahodu od predhodno odkrite bronastodobne naselbine ob krožišču, ob glavni cesti Medvode–Kranj. Analize novo pridobljenih podatkov kažejo na pomanjkanje naselbinskih najdb oziroma pomanjkanje arheoloških najdb nasploh. Med temi prevladujejo odlomki raznolikih grobih kuhinjskih posod z ostanki hrane. Nenaselbinsko naravo odkritega najdišča potrjuje tudi odsotnost struktur, kot so ognjišča, kurišča, peči, hiše in delovni prostori. Redki večji kosi žindre nakazujejo, da so prazgodovinski obiskovalci nekje v bližini predelovali železo, žrmlje in brusi pa kažejo na občasno pripravo žita ter obdelovanja kamnov.

Primernost prostora, bližina gozda, vir tekoče vode ter plodne travnate terase so že v času bronaste dobe omogočali vsakodnevne kratkotrajne dejavnosti, pomembne za preživetje skupnosti. Kot povezavo med virom tekoče vode in polji so verjetno uporabljali odkrito ožjo tlakovano pot. Glede na rezultate predhodnih terenskih pregledov, izvedenih v letu 2009, se ta razteza vsaj še 50 m severneje. Morda je ta prostor v celoti kot posestvo pripadal prebivalcem že omenjene naselbine 400 m severovzhodno od najdišča.

Z rezultati raziskav smo nedvomno prišli do novih spoznanj o poselitvi prostora v okolici današnjih Medvod, širše gledano pa dopolnili razumevanja in razlage o življenju bronastodobnih naseljencev na območju osrednjeevropske regije, kjer je število bronastodobnih nižinskih najdišč še vedno v manjšini. *Alja Žorž*

56

EŠD: 8710

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – arheološko najdišče Marof

Kapiteljska njiva

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, starejša železna doba

S terenskim arheološkim posegom na Kapiteljski njivi smo v letu 2010 pričeli aprila z ekipo, ki je poleg dveh arheologov in dveh restavratorskih tehnikov štela še absolventko restavratorstva, mlajšo prostovoljko ter do dvanajst delavcev kopačev. Do konca julija smo izkopali in raziskali 1020 m² veliko površino prazgodovinskega grobišča.

Raziskali smo 12 poznobronastodobnih grobov, ki so jih predstavljale velike lončene žare, napolnjene z žganino, v kateri so bili še drobni predmeti (bronaste igle, steklene jagode ogrlic). Vse žare so bile v zgornjem delu poškodovane zaradi kmetijske obdelave.

Delo je potekalo še na treh starejšeeželeznodobnih gomilah, ki pa so bile izravnane in jih pred arheološkim izkopavanjem nismo mogli opaziti. To so bile gomile XXXIV, v kateri smo izkopali 12 grobov, s tem, da gomile v letu 2010 nismo uspeli v celoti raziskati. Gomili XXXV smo pripisali 3 grobove, gomili XXXVI pa 33 grobov.

Vsi grobovi so bili skeletni, čeprav se osteološki ostanke pokojnikov zaradi agresivne zemlje niso ohranili, grobne jame so v tlorisu pravokotne oblike z ohranjenimi sledovi lesenih krst. V sorazmerno majhnem številu moških grobov je bilo orožje izdelano iz železa, v ženskih grobovih pa je bil priložen nakit, med katerim so prevladovala obarvane steklene in jantarne jagode ogrlic, bronaste in železne sponke ter bronaste zapestnice in nanožnice.

Med moškimi grobovi velja izpostaviti grob 9/XXXVI v katerem je poleg oborožitve ležala še bogata bronasta pasna garnitura s pasno spono, izdelano v predrti tehniki, ter grob 38/XXXVI z značilnimi železnimi deli orožja in opreme, ki ga dopolnjujeta še bronasti fibuli.

K bogatim ženskih grobovom pa sodi grob 23/XXXVI s tremi lončenimi posodami, s kar sedmimi lončenimi vretenci, s tremi bronastimi zapestnicami in nanožnicama, z bronasto spono in bogato stekleno ogrlico.

Posebnost pa predstavlja grob 20/XXXVI v katerem smo našli tako predmete, ki jih pripisujemo moški noši – železno orožje, kakor tudi steklene, jantarne in bronaste predmete, ki jih pripisujemo ženski noši – ogrlica, zapestnice, nanožnice, sponke.

Novo mesto, Kapiteljska njiva, gomila XXXVI/grob 23. Grobna jama s sledovi krste in grobnimi pridatki ob odkritju (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, gomila XXXVI/grob 20. Bronasti, železni, stekleni in jantarni predmeti ob odkritju (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, gomila XXXVI/grob 9. Bronasta pasna spona v predrti tehniki, bronasta obročka in železen nož ob odkritju (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, gomila XXXVI/grob 12. Steklene in jantarne jagode ogrice (foto: B. Križ)

Domnevamo, da grob 20/XXXVI predstavlja dvojni grob, v katerem sta bila sočasno pokopana moški in ženska. Žal se ostanki pokojnikov niso ohranili, tako da osteološka analiza ni mogoča, domeni v prid govore le predmeti, ki sodijo v zaključni del starejše železne dobe.

Grobišče se z gotovostjo širi od letošnjega izkopnega polja proti S in Z strani, saj smo sledove kar petih grobov, ki segajo zunaj našega izkopnega območja, že opazili.

Predmeti, najdeni v letu 2010, so dokaj poškodovani, zato bo tudi njihova nadaljnja restavratorska obdelava dolgotrajna in zapletena. Glede na stanje predmetov v zemlji pa bi bilo treba zavarovalne posege na tem arheološkem najdišču nadaljevati.

Borut Križ, Petra Stipančič

57

EŠD: 3211

Naselje: **Olimje**

Občina: Podčetrtek

Ime: **Olimje – cerkev Marijinega vnebovzetja**

Področje: ŪA

Obdobje: 1766

Olimje, cerkev Marijinega vnebovzetja, obnovljen oltar sv. Franciška Ksaverija (foto: B. Badovinac, 2008)

Z obnovo oltarja, posvečenega sv. Francišku Ksaveriju, dela Vida Köningerja iz leta 1766 (Sergej Vrišer, Pavlinsko Olimje, Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786, Zagreb 1989, str. 259), se je v letu 2008 končala obnova baročne opreme v notranjščini cerkve. Oltar je bil konserviran v pravem smislu besede. Glavno delo na arhitekturi oltarnega nastavka je bilo čiščenje umazanije in skrepenega laka. Sedaj oltarna arhitektura v novih barvnih odtenkih rjavega marmorina z zelenimi, rumenimi in rdečimi žilicami, zlatom in rdečim baldahinom v atiki diha v sozvočju z barvnimi toni stenskih fresk v Franciškovi kapeli. Dokumentacijo o restavratorskih posegih hranita rezbar in pozlatar Miha Legan in restavrator Matjaž Vilar.

V VS 44, Poročila, 2008, je na str. 193 avtorjeva pomota. Slika pod pevskim korom na južni steni ladje predstavlja sv. Janeza Nepomuka.

Bogdan Badovinac

58

EŠD: 29111

Naselje: **Otovec**

Občina: Črnomelj

Ime: **Otovec – arheološko območje Pri sadežih**

Naslov: *predhodne arheološke raziskave OPPN GC Otovec*

Področje: A

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje*

Predhodne arheološke raziskave na območju podrobne občinskega prostorskega načrta (OPPN) za gospodarsko cono (GC) Otovec v okviru Občinskega prostorskega načrta občine Črnomelj je na območju 13,3 ha opravljala ekipa ZVKDS, CPA, med 7. in 21. aprilom 2010 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca. Raziskave so bile izvedene v skladu z določbami KVS MK št. 62240-402/2009 z dne 26. novembra 2009. Raziskave je v celoti financirala Občina Črnomelj.

Raziskano območje leži med vasjo Otovec in vasjo Talčji Vrh na prisojnem pobočju, ki se postopoma dviguje nad nižinskim svetom osrednjega belokranjskega kraškega ravnika do vinogradniškega območja Stražnjega vrha in Nakla na vzhodnih obronkih Kočevskega roga. Vasi Otovec in Talčji Vrh sta locirani na območju kraških izvirov, ki se pojavijo na pobočju med plastnicama 170 in 200 nmv. Območje predhodnih arheoloških raziskav predstavlja nekdanjo vojaško skladišče Otovec (Območje I) in območje zunaj ograje na njegovih zahodni strani (Območje II), ki leži med

vasjo Otovec na severu in vasjo Talčji Vrh na jugu. Območje znotraj ograje skladišča je močno preoblikovano s podzemskimi in nadzemskimi objekti, podzemskimi naftnimi rezervoarji, cestno in drugo infrastrukturo. Na južni strani Območja I in na Območju II je teren gozdnate narave z gosto podrastjo in izrazitimi kraškimi strukturami – vrtačami ter je manj preoblikovan. Geološko podlago območja raziskav označuje prevlada karbonatnih kamenin (apnenec in dolomit), kjer so razviti procesi zakrasevanja. Svet je rahlo valovit, vrtačast s različno debelino preperine.

Na pregledanem območju smo v ETP odkrili razmeroma malo arheoloških najdb. Odlomek rimskodobne lončenine in kosi ožgane gline nakazujejo na prazgodovinsko ali rimskodobne poselitev tega območja.

Ugotovljene arheološke sledi

1) Otovec – vojaško skladišče

2 kosa ožgane gline in fragment rimskodobne keramike (ZE I/ E27, parc. št. 2623, 2626, 2625/3, 2625/1, 2628/1, 2624, 2630, 2637/1, k. o. Talčji Vrh) nakazujejo na potencialno rimskodobno najdišče naselbinske narave.

2) Otovec – Pri sadežih

5 kosov ožgane gline (ZE II/C2, parc. št. 2390/2, 2394/2, 2396, 2401/1, 2401/2, 2401/3, 2401/4, 2402/2, 2406/7, k. o. Talčji Vrh; ZE II/D3, parc. št. 2394/2, 2401/4, 2401/6, 2402/1, 2402/2, k. o. Talčji Vrh, ZE II/A7, parc. št. 2396, 2397/1, k. o. Talčji Vrh) kažejo na potencialno prazgodovinsko ali rimskodobno najdišče naselbinske narave.

Philip Mason, Ildikó Pintér

59

EŠD: 525

Naselje: **Planina**

Občina: Postojna

Ime: **Planina – trško naselje (stavba Planina 68a, Kulturni dom)**

Naslov: *Planina 68a*

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Ob vznožju Planinske gore in ob robu Planinskega polja je ob pomembni poti iz Ljubljane proti morju nastal trg Planina z mogočnimi nekdanjimi furmanskimi domačijami. Ob zgornji cesti stoji poslopje kulturnega doma. Na njegovem mestu je stal pred tem sokolski dom, zgrajen med obema vojnoma.

Ob brek prislonjeno poslopje je z zgornje ceste pritlično, s spodnje pa nadstropno. Streha je strma dvokapnica s čopi, fasade pa obdelane utilitarno, brez arhitekturnih detajlov. Bilo je potrebno

temeljite obnove, od ogrevanja, zamenjave oken, toplotne izolacije, popravila sanitarij, prostorov mladinskega kluba ter posodobitve dvorane, ureditve odra in ustreznih prostorov za skladiščenje rekvizitov. Opečni zarezniki na strehi so bili dotrajani. Zaključni sloj fasade je mestoma odstopal. Vse instalacije so bile dotrajane in posledično nevarne za uporabnike. Dotrajana so bila tudi lesena okna, nekatere okenske odprtine pa so bile kar zabite s plohi. Tudi notranje obdelave so bile dotrajane, stene že več let neprebeljene, sanitarije neuporabne. Vodstvo KS Planina si je prizadevalo prostore urediti za izvajanje kulturno-umetniške dejavnosti v kraju, medgeneracijsko druženje lokalnega prebivalstva, za ohranitev kulturno umetniških društev v Planini, za izvajanje raznih pristočasnih dejavnosti

Leta 1980 so se obnovili streha in dimniki poslopja, dozidal se je prizidek z garderobo in sanitarijami. V kletnih prostorih so se uredili prostori za mladino in v dvorani postavil oder. V letih 1988 in 1999 sta Občina Postojna in Kulturno umetniško društvo spet obnovila streho, dimnike, montiral se je plinski grelnik v dvorani in delno izoliral strop.

Leta 2010 je Občina Postojna dobila odobrena sredstva iz naslova ukrepa skupne kmetijske politike Program razvoja podeželja RS za obdobje 2007–2013 za obnovo in razvoj vasi, ki prispevajo k izboljšanju kakovosti življenja ter zagotavljanju enakovrednejših bivalnih pogojev na podeželskih območjih. Izvedla so se vsa predvidena potrebna dela. Pri tem je občina zaprosila krajevno pristojno enoto ZVKDS za izdajo soglasja šele po zahtevi Ministrstva za kmetijstvo za dopolnitev vloge zaradi razpisa in po tem ko je bila streha že na novo prekrita s kritino bramac. Ostala dela so potekala skladno z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji in soglasjem. Izdelana je bila barvna študija, po kateri so se obarvali fasade in stavbno pohištvo. Med prenovo ni prišlo do novih ugotovitev.

Konservatorski nadzor je vršila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Barvno študijo je izdelal restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec. Gradbeni izvajalec je bil Givo, d. o. o., Družba za gradnjo, inženiring in vodenje investicij, d. o. o., Ljubljana, Dvorec Selo, Zaloška 69, 1000 Ljubljana.

Investitor je bil z gradbenim izvajalcem zelo nezadovoljen predvsem zaradi zamujanja rokov, pa tudi menjavanja delavcev na gradbišču, kar se je odražalo tudi na kvaliteti dela samega, čeprav so bila dela na koncu le korektno izvedena.

Eda Belingar

Planina 68a, stavba kulturnega doma pred prenovno (foto: E. Belingar, 2008)

Planina 68a, obcestna fasada po prenovi (foto: E. Belingar, 2010)

Planina 68a, preurejena dvorana kulturnega doma (foto: E. Belingar, 2010)

60*EŠD: 545**Naselje: Podraga**Občina: Vipava**Ime: Podraga – domačija Podraga 51**Naslov: Podraga 51**Področje: E**Obdobje: 19., 20. stoletje*

Na obronkih Vipavskih gričev v zgornji Vipavski dolini leži večja gručasta vas Podraga. Poleg posameznih stavbnih enot stoji v vasi tudi več velikih zaprtih domačij. Zdajšnji stavbni fond, ki ga uvrščamo v goriško-vipavski stavbni tip, se je izoblikoval v času od 18. do 19. stoletja. Stavbna dediščina vasi pa je predvsem prepoznavna po kamnitih portalih, kalonah, vodnjakih in slikovitih eno- in dvoločnih kamnitih mostovih. Domačija Podraga 51, pri Joškovi, je ena izmed najstarejših v vasi. Objekti so nastajali po principu adicije, spajanja posamičnih stavb v času od 17. do začetka 20. stoletja. V 19. stoletju so bili pri Joškovih predvsem znani kot napredni gospodarji. V družini je bilo več izobražencev. Na domačiji so kontinuirano živeli do leta 1980, ko je na njej umrla zadnja iz rodbine Trošt, gospa Anica.

Zametek domačije predstavlja objekt, ki stoji ob Mrzlem potoku. V pritličju je enoceličen prostor pravokotniškega tlorisa, pokrit z dvokapno korčno streho. Objekt je podkleten. Vhod v klet je iz zatrepne, stranske fasade po kamnitih stopnicah. Vhod na trikotniško zaključenem portalu ima letnico 1683. V nadaljevanju najstarejšega objekta stojita pritlična hiša s črno kuhinjo in nadstropna hiša z zunanjimi kamnitimi stopnicami, na eni z letnico 18 A T 30 /Anton Trošt/. Pravokotno na stanovanjske objekta stojijo gospodarski s t. i. repinim hramom – shrambo za kisló repo, krompir in orodje, pa ločena shramba za mesnino – pršut, salame, kis in »dragocenejš« pridelke ter vinska klet. Nadstropje teh gospodarskih objektov je služilo za skedenj.

Predmet letošnjega posega je bila obnova streh na nepremičninah s parc. št. *48 k. o. Podraga. Strehe na teh gospodarskih stavbah in vhodni lopi so bile rekonstruirane skladno s konservatorskim programom in gradbenim dovoljenjem OE Ajdovščina. Dotrajana strešna konstrukcija je bila na novo izvedena, stene objektov utrjene z izdelavo strešne vezi. Kritina so korci. In situ so hranjeni obstoječi kamniti strešni napušči na vseh objektih. Na lopi se je ohranilo obstoječe trikotno vešalo,

Domačija Podraga 51 (foto: A. Ščukovt, 2011)

dotrajane špirovce je bilo treba zamenjati. Odprto ostrežje lope je opremljeno s klasičnimi planetami na letvah. Nujno potrebni strešni žlebovi iz bakrene pločevine pa so montirani le na dvoriščno stran domačije. Obnovo je izvedlo podjetje GRM Marko Rovtar, s. p., Skrilje 24, 5263 Dobravlje. *Andrejka Ščukovt*

61

EŠD: 7199, 7207

Naselje: **Portorož**Občina: **Piran**Ime: **Portorož – arheološko najdišče Fizine, Portorož – skladišči soli Obala 10**Področje: **A**Obdobje: **rimsko obdobje, sredina 19. stoletja, 1825, 1858–1859**

Skladno s kulturnovarstvenimi pogoji, izdanimi Rižanskemu vodovodu Koper, d. o. o., kot investitorju je ZVKDS, Center za preventivno arheologijo, med oktobrom 2009 in aprilom 2010 izvedel stalni arheološki nadzor z dokumentiranjem gradnje vodovoda in meteorne kanalizacije na trasi Portorož–Bernardin. Stalni

arheološki nadzor del v Fizinah je potekal na parc. št. 1243/2, 1252/2, 1313, 7703/7, 7703/8, vse k. o. Portorož, in parc. št. 1587, k. o. Piran, na obalni cesti od bencinske črpalke Istrabenza oziroma ob njej, severno in zahodno od nekdanjega manjšega skladišča soli (t.i. Magazen Monfort) do Ceste rabskih žrtev. Vodil ga je Alfred A. Trenz, univ. dipl. arheolog, višji konservator, v sodelovanju z Jako Bizjakom, absol. arheologije (glej Poročilo o izvedbi stalnega arheološkega nadzora z dokumentiranjem ob gradnji vodovoda na trasi Portorož–Bernardin, ZVKDS CPA, poročilo št. 04-0498/2010-AT-2010-143, Ljubljana, maj 2010).

Gre za širše območje Fizin, deloma tudi za območje zaščitene arheološkega spomenika Fizine, z registriranimi in dokumentiranimi antičnimi najdbami tako v morju kot na kopnem, ter okolico prav tako zaščiteneh skladišč soli (Odllok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Piran, Uradne objave (Primorske novice), št. 26/83-379, 3/2009). Območje še danes zaznamujejo nekdanji državni skladišči soli, zgrajeni v 19. stoletju, in nasutje, ki je bilo potrebno za njuno gradnjo. Večje skladišče Magazen Grando je

bilo zgrajeno leta 1825, manjše, t. i. Magazen Monfort, v letih 1858–1859 (D. Milotti Bertoni, Zgodovinski podatki za strokovne podlage za predlog razglasitve Sečoveljskih solin (EŠD 7868) za spomenik državnega pomena, ZVKDS, OE Piran, julij 2009, 4).

Na območju Fizin je v zadnjih letih potekalo več različnih arheoloških raziskav: leta 1989 zaščitne arheološke raziskave ob gradnji bencinske črpalke (A. Gaspari, Portorož – arheološko najdišče Fizine, VS 39-41, 2006, 151–152; A. Gaspari, V. Vidrih Perko, M. Štrajhar, I. Lazar, Antični pristaniški kompleks v Fizinah pri Portorožu – zaščitne raziskave leta 1998, Arheološki vestnik 58, 2007, 167–218); leta 2004 in 2005 dva podvodna raziskovalna posega (A. Gaspari, Portorož – arheološko najdišče Fizine, VS 39–41, 2006, 152–153, A. Gaspari, S. Poglajen, Combined use of sonar and total station measurements in nondestructive underwater investigations at the Fazine near Portorož site, v: Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. The World is in your eyes, Tomar 21.–24. marec, Tomar 2005 (povzetek), A. Gaspari et al., Rimski pristaniški objekt z ribogojnico v Fizinah pri Portorožu. Poročilo o raziskavah podmorskega najdišča v letih 2004 in 2005, Annales 16/2, 2006, 421–442, M. Stokin, A. Gaspari, S. Karinja, M. Erič, Archaeological research of maritime infrastructure of Roman settlements on the Slovenian coast of Istria, v: R. Aurimma, S. Karinja (eds.), Terre di mare: L'archeologia dei paesaggi costieri e le variazioni climatiche, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Trst, 8.–10. november 2007, Trieste 2008, 56–74; (Fizine : 57–63)) ter leta 2006 arheološki nadzor pri odstranjevanju plasti ruše ob izvedbi začasnega makadamskega parkirišča za potrebe Policijske postaje Piran, na delu parc. št. 1252/1 in 1253, obe k.o. Portorož, vzhodno od bencinske črpalke (glej: A. A. Trenz, Zabeležka o arheološkem nadzoru nad zemeljskimi deli, ZVKDS, OE Piran, oktober 2006).

Tokratna gradbena dela so potekala na področju, kjer so moderni posegi za komunalno infrastrukturo (starejši vodovod, elektrika, telefon, gradnja starejše in mlajše asfaltirane ceste, itd.) že uničili velik del arheološkega zapisa. Profili jarkov so bili kljub temu v celoti fotografsko dokumentirani, plasti profilov pa opisane v skladu z načeli arheološke stratigrafske metode.

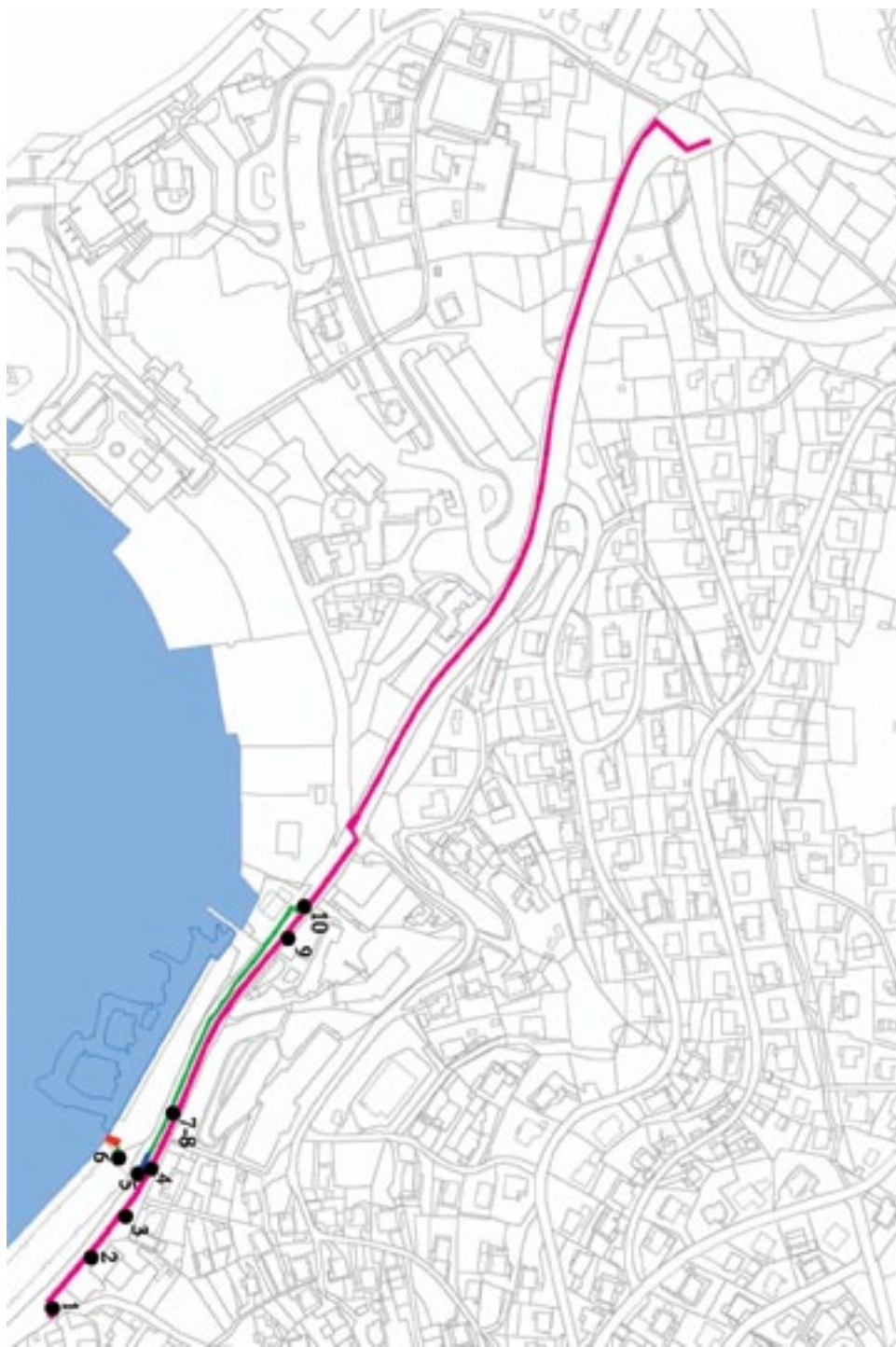
Jarek za vodovod, ki se je začel za manjšim skladiščem soli, nedaleč od bencinske črpalke in segal do Ceste rabskih žrtev, je bil širok od 3,0 do 3,3 m ter globok od 1,9 do 2,1 m.

Ob njegovem JZ profilu je bila puščena 0,5 m široka stopnica; tu je bila zato globina od 1,1 do 1,2 m. Jarek za meteorne vode na ulici Obala je bil širok od 1,0 do 1,5 m in globok od 1,5 do 1,8 m; zatem, ko je prečkal današnje parkirišče se je zaključil v morju. V sklopu jarka za meteorne vode sta bili izkopani tudi 3,4 m globoki jami za čistilni napravi.

V času arheološkega nadzora je bilo odkritih deset struktur. V profilih obeh jarkov je bila na več mestih registrirana nekdanja grajena obalna linija (1, 3, 4), v jarku za meteorne vode grajena razširitev nekdanje obalne linije (5–6), v jarku za vodovod ostanek vodnjaka (2), ruševina kamnitega zidu (7–8), kamnit kanal (9) in kamnita struktura neznane funkcije (10).

Izstopa zid nekdanje grajene obalne linije širok od 1,3 do 1,4 m, ki je bil ohranjen do višine 2,45 m. Deloma je bil grajen v suhozidni tehniki (3); tu sta bili lici zidu iz pravilnih, do 0,50 m velikih klesancev; njegovo jedro so sestavljali nevezani klesanci in lomljenci, med katerimi so bili tudi pesek ter fragmenti opeke. V profilu jame za čistilno napravo je bil zid (4) drugačen; predvsem bolj čvrsto grajen – morda tudi z uporabo santorinske zemlje ali cementa (glej: B. Volpi Lisjak, Uporaba vulkanske zemlje z otoka Santorina za pomorske gradnje na vzhodnem in severnem Jadranu v času avstrijske oblasti (Iz Državnega arhiva v Trstu), Annales 10, 1997, 163–174). Zid se je proti vrhu ožil; njegovo lice je bilo tako nagnjeno proti SV (tj. poševno na obalo). Prekrivale so ga moderne plasti asfaltnege cestišča s tamponom, ponekod plast opeke. Z zunanje (morske) strani sta bili na zid naslonjeni moderno nasutje in polnilo, uporabljeno pri gradnji moderne kanalizacije, z notranje (kopne) nasutje obale po gradnji zidu. Zid je bil zgrajen na utrditvi iz do 0,50 m velikih klesancev in lomljencev, med katere je bil vmešana santorinska zemlja (?) ali pesek (?). Utrditev je slonela neposredno na morskem sedimentu. Na podlagi lokacije, dimenzij, usmeritve, načina gradnje in stratigrafije zid grajene obalne linije ni povsem enovit. V vsakem primeru je hkrati služil tudi kot podporni zid cesti, najverjetneje tudi tisti, upodobljeni na franciscejskem katastru. Glede na to, da je bilo zadnje večje nasipavanje obale SZ od skladišč soli izvedeno šele po letu 1964, tu ne smemo izključiti niti mlajše variante gradnje zidu oziroma ceste. Z aktualnimi gradbenimi posegi je bil zid poškodovan in ponekod skoraj v celoti odstranjen, vendar je večji del vseeno ostal in situ.

Zid grajene razširitve starejše obalne linije (5–6)

je potekal pravokotno na grajeno obalno linijo v približni smeri SV–JZ. Ob izkopu jarka za meteorne vode je bil deloma poškodovan oziroma uničen. Višina odkritih in ohranjenih ostankov zidu je znašala 2,0, širina 1,9 m. Ponekod je bilo prepoznavno le SZ lice zidu. Deloma je bil grajen v suhozidni (?) tehniki, deloma so bili pravilni, do 1,6 x 0,5 m veliki, klesani kamniti bloki naknadno zaliti z betonom. Zid je prekrivala moderna cesta oziroma parkirišče, prečno sta ga presekala moderna vkopa jarkov. Zid grajene razširitve obale datiramo v sredino 19. stoletja, v čas pred gradnjo manjšega skladišča soli. Kljub preteklim in aktualnim poškodbam je večji del zidu ostal in situ.

Vodnjak (2), odkrit v SV profilu jarka za vodovod, je bil v tlorisu okrogle oblike; v profilu se je ohranilo notranje lice kamnitega oboda. Ohranjena struktura je bila visoka 1,3 in široka 1,4 m. Vodnjak je bil grajen v suhozidni tehniki iz klesancev velikosti 0,20 x 0,30 m. Prekrivali sta ga moderna plast zemlje in betonska struktura, ki sodita v čas gradnje bencinske črpalke,

oddaljene le nekaj metrov severno od profila. Hodna površina prvega zasutja obale z vkopanim vodnjakom je morala biti uničena, če ne prej ob gradnji bencinske črpalke. V bližini vodnjaka je bil v jarku na globini okoli 2,0 m odkrit morski sediment iz časa pred zasutjem obale.

Ruševina kamnitega zidu (7–8), je bila v prečnem preseku registrirana v JZ profilu jarka za vodovod in tudi v SV profilu jarka za meteorne vode. Ruševina je potekala v smeri SV–JZ. Ohranjena je bila do višine 0,95 m in širine 0,84 m. Sestavljali so jo lomljenci velikosti do 0,20 x 0,35 m, klesanci velikosti do 0,15 x 0,25 m in fragmenti opek velikosti do 0,10 x 0,15 m. Ruševino sta prekrivali starejša in mlajša asfaltirana cesta; cesta je bila vkopana v peščeno nasutje obale. Po končanih gradbenih delih je ruševina zidu ostala in situ.

Kamnita struktura neznane funkcije (10), ki je bila registrirana v JZ profilu jarka za vodovod, je bila sestavljena iz velikega klesanega kamnitega bloka ter plasti klesancev in lomljencev. Nad strukturo je poleg moderne ceste ležalo tudi

Portorož, grajena obalna linija (4) v profilu jame za čistilno napravo SZ od skladišča soli Monfort (foto: J. Bizjak)

ruševinasto nasutje. Vkop, ki ga je struktura za polnjevala, je presekal premočno plast glinaste-ga melja in premočeno glino. Težave pri njenem dokumentiranju je povzročala talna voda, ki je takoj po izkopu zalila jarek. Na svojem mestu je kamnita struktura ostala tudi po končanih gradbenih delih.

Rezultat stalnega arheološkega nadzora z dokumentiranjem je predvsem registrirana in deloma dokumentirana grajena obalna linija, ki je glede na upodobitve na franciscejskem katastru hkrati služila kot podporni zid za cesto v času pred nasutjem obale za gradnjo skladišč soli in deloma tudi po njem. Ugotovljene so tudi nekatere druge strukture, kot je razširitev starejše obalne linije iz časa gradnje skladišč soli sredi 19. stoletja, vodnjak, vkopan v prvo zasutje morske obale, ruševine kamnitega zida in kamnit kanal. Nekaterim kamnitim strukturam za zdaj ni bilo mogoče z zanesljivostjo določiti funkcije – morda gre za kamnite bloke z antičnega pristaniškega kompleksa Fizin, ki so bili sekundarno uporabljeni za utrjevanje zasutja.

Drobnih najdb pri stalnem arheološkem nadzoru ni bilo.

Poleg vpogleda v funkcijo in sosledje kamnitih struktur je pri obravnavanem nadzoru dobljen vpogled tudi v ostalo stratigrafsko dogajanje na tem področju od moderne ceste do morskega sedimenta, ki kaže na nivo morja pred zasutjem obale.

Alfred A. Trenz

62

EŠD: 23104

Naselje: **Postojna**

Občina: *Postojna*

Ime: **Postojna – vila Jenkova ulica 3 (vila Jurca)**

Naslov: *Jenkova ulica 3*

Področje: *E*

Obdobje: 1910

Stavbo Jenkova ulica 3, kjer ima danes sedež Okrajno sodišče Postojna, domačini imenujejo tudi vila Jurca, Jurcetava vila ali dvorec Adlershofen. Stoji na mestu dvorca Adlershofen, ki so ga v Postojni sezidali leta 1692 ob nekdanji glavni cesti skozi trg. Leta 1695 ga je Sebastijan pl. Raigersfeld prodal Mariji Suzani Kreutzberg, od njenega potomca pa ga je leta 1762 leta kupil Jurij Sigmund pl. Garzarolli. V rokah njegovih potomcev je dvorec ostal vse do leta 1895, ko ga je kupil postojnski veleposestnik, trgovec in lastnik žage Fran Jurca. Dvorec so skoraj popol-

noma podrli in na njegovem mestu okoli leta 1910 zgradili sodobno vilo v historicističnem slogu, poimenovano po lastniku vila Jurca. V rokah družine je ostala vse do nacionalizacije po drugi vojni, leta 1951 pa so sem iz spodnjega postojnskega dvorca preselili sodišče. Stari Jurca, ki je imel dva sinova, naj bi prišel v Postojno kot revež. V vili so bila poleg stanovanja za družino tudi stanovanja, ki so jih oddajali.

Fasada je členjena z rizalitom in okni, okvirjenimi na tradicionalen način z bogatejšimi okviri v ometu. Vilo je obdajal razsežen vrt, zaključen z ograjo, ki je delno še ohranjena. Na JV se na vilo navezuje nadstropno poslopje. Kletna okna so zaščiteni s kovanimi mrežami. Streha, ki se trikapno zaključuje, je krita s salonitnimi ploščami. Na ravnem delu slemena je bil stolpič ter na rizalitu vrh nekdanjega glavnega vhoda na severni strani dva orla v spomni na ime njene predhodnice, ki so bili kasneje odstranjeni. Orla hrani Notranjski muzej (Igor Sapač, Grajske stavbe v osrednji Sloveniji, III, Notranjska, Med Planino, Postojno in Senožecami, Ljubljana, 2005, str. 9–12).

V letu 2010 smo prejeli vlogo Direktorata za pravosodno upravo iz Ljubljane, s katero so zaprosili za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za obnovo strehe, ki je bila dotrajana in je zamakala.

Zahtevali smo ohranjanje obstoječih gabaritov strehe. Za kritino se uporabi čim bolj podobna tisti, s katero je bila vila prekrita ob dograditvi – ravne eternit plošče sive barve, dimenzije pribl. 30 x 30 cm, položene v diagonalo. Uporabile so se ravne Esal plošče sive barve. Strešica na frčadah na južni strani je brez napuščev. Do višine lesene strešne konstrukcije, ki je ostala ista, so se odstranili vsi tisti dimniki, ki niso bili v uporabi. Dopustili smo rekonstrukcijo stolpiča na strehi in namestitve orlov na prvotno lokacijo. Dileme so se pojavile tudi glede namestitve snegolovov. Predhodno na strehi ni bilo snegolovov in uporabnik s snegom ni imel težav, sama streha pa je členjena, tako da večja količina snega ne more zdrseti z nje. Zato smo se odločili, da namestitve snegolovov opustimo.

Konservatorski nadzor je vršila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Knuplež, d. o. o., iz Zgornje Velke 136a.

Dela so potekala po načrtovanem programu. Predsednik sodišča kot predstavnik lastnika nad predlagano izbiro kritine ni bil navdušen, a so to kritino le položili. Izvajalec je svoje delo opravil kvalitetno in hitro, zato poseg ocenjujem kot uspešen.

Eda Belingar

Postojna, stavba sodišča, vila Jurca, na razglednici, odposlani 17. julija 1911 (vir: Čuk, Alenka, Postojna na prelomu stoletij, Postojna, 2008)

Postojna, stavba sodišča pred pričetkom del (foto: E. Belingar, 2010)

Postojna, vila Jenkova 3, nameščanje novih letvic na predhodno položeno hidro izolacijo (foto: E. Belingar, 2010)

Postojna, vila Jenkova 3 po zaključku del (foto: E. Belingar, 2011)

63

EŠD: 3318

Naselje: **Radelca**

Občina: *Radlje ob Dravi*

Ime: **Radelca – cerkev sv. Pankracija**

Področje: *UA*

Obdobje: *konec 15. stoletja, 1490, sreda 17. stoletja, 1655, zadnja četrtina 19. stoletja, 1882*

Cerkev sv. Pankracija, ki stoji na slovensko-avstrijski meji, se prvič omenja leta 1490. Po ustnem izročilu naj bi tem izpostavljenem razglednem mestu na vrhu Kozjaka stal pomemben objekt, morda rimska postojanka ali pogansko svetišče.

Po turškem razdejanju leta 1532 naj bi cerkev leta 1655 znova pozidali. Leta 1866 je strela uničila del zvonika in cerkve. Delno je bila cerkev nato pozidana leta 1882.

Po nekaterih pisnih virih naj bi cerkev porušili, temelj za novo cerkev naj bi bil postavljen leta 1898, dokončana pa naj bi bila leta 1910.

Zvonik cerkve je bil leta 1935 za potrebe turizma spremenjen v razgledni stolp.

Po prvi svetovni vojni, ko so opravili razmejitve med Avstrijo in takratno Kraljevino SHS, je meja potekala po sredini cerkve. Pri razmejitvi so namreč upoštevali katastrsko mejo med kmetoma na današnji slovenski in avstrijski strani. Od leta 1966 je cerkev po posebnem meddržavnem dogovoru v celoti na slovenski strani.

Po drugi svetovni vojni je bil dostop do cerkve onemogočen, začela je propadati. Cerkev so v veliki meri uničevali tudi graničarji – razbili so vrata, okna, žlebove, odtočne cevi in poškodovali skodlasto streho –, v cerkev je začelo zamakati. V notranjosti so graničarji uničevali opremo (orgle, prižnico, oltarje, tlak), kurili ogenj in cerkev uporabljali kot hlev za konje.

Po intervenciji avstrijskega ambasadorja v Beogradu je med letoma 1962 in 1966 potekala obnova cerkve, ki sta jo financirali obe državi.

Cerkev sestavljajo pravokotna ladja, poligonalno zaključen prezbitერიj, zakristija in zvonik ob južni fasadi. Zunanjsčina je oblikovana preprosto. Celotna cerkev je prvotno imela leseno kritino (avtohtona kritina območja Dravske doline), ki je bila v drugi polovici 20. stoletja zamenjana s pločevinasto kritino.

Pločevinasta kritina je bila izjemno dotrajana – predvsem zaradi atmosferskih in vremenskih vplivov, saj cerkev stoji na enem od vršnih grebenov Kozjaka na izjemno izpostavljeni lokaciji (ki je pospešila propad kritine). Če ne bi prišlo do zamenjave dotrajane kritine, bi bila ogrožena tudi

notranjsčina cerkve.

V septembru 2010 in v nadaljnjih jesenskih mesecih so se na cerkvi pričeli izvajati naslednji posegi: zamenjava kritine na celotni cerkvi, zamenjava kleparskih izdelkov in namestitve linijskih snegobranov.

Pred deli se je statično pregledala strešna konstrukcija. Ob pregledu je bilo ugotovljeno, da je strešna konstrukcija v veliki meri v dobrem stanju – razen na manjših kapelah, kjer je bila strešna konstrukcija vključno z opažem zaradi zamakanja uničena.

Najprej se je odstranila dotrajana pločevinasta kritina. Na južni strešini se je odstranilo ležeče strešno okno, ki je služilo kot izhod za delna popravila kritine.

Hkrati s krovskimi deli pa so potekala tudi dela na ojačitvi strešne konstrukcije – ojačitev je bilo treba izvesti zaradi občutno povečane obtežbe kritine glede na prejšnjo (prej pločevinasta, sedaj opečna kritina). Na podlagi statičnega izračuna Mirana Ježovnika, u. d. i. g., so bile z jeklenimi C-profilmi ojačane sohe (C profil 160), povezniki (C profil 200), vmesne lege pa so bile ojačane z dodatno lego dimenzije 20/20 (lepljenec), opirači pa s plohi dimenzije 5/18 cm.

Obstoječa strešna konstrukcija je bila podeskana z deskami debeline 25 mm. Na opaž je bila nameščena parapropustna folija v prečni smeri dimenzije 8/5 cm. Po zaključnem letvanju z letvami dimenzije 5/4 cm je bila nameščena opečna kritina – bobrovec, ki je bila zaradi velikega naklona strešine in vetrovne lege objekta vijadena v vsaki tretji vrsti (kolikor je prekrivanje strešnikov). Ves novi les, ki je bil uporabljen pri sanacijskih delih, je bil predhodno zaščiten s sredstvom proti črvojedini.

Na strešine so bili nameščeni linijski snegobrani, zamenjali so se dotrajani kleparski izdelki z novimi bakrenimi – določile so se tudi nekatere primernejše lokacije za odtočne cevi. Ustrezno se je uredilo tudi odvodnjavanje s peskolovci in odtoki.

Z obnovo strešne kritine se je preprečilo nadaljnje propadanje spomenika.

Dela so pod nadzorom strokovnih delavcev zavoda odgovorne konservatorke Nine Nahtigal, univ. dipl. um. zgod., višje konservatorke, Branka Ramšaka, gr. teh., višjega konservatorskega tehnika I., in Mirana Ježovnika, u. d. i. g., konservatorskega svetovalca, izvajali Franc Rudolf, s. p., iz Trbonj – krovska dela, Sonjak, d. o. o., iz Prevalj – kleparska dela.

Obnovo sta sofinancirala Ministrstvo za kulturo RS in Občina Radlje ob Dravi.

Nina Nahtigal, Branko Ramšak

Radelca, cerkev sv. Pankracija (foto: N. Nahtigal)

Radelca, cerkev sv. Pankracija, dotrajana kritina – pred posegom (foto: N. Nahtigal)

Radelca, cerkev sv. Pankracija, nova kritina (foto: B. Ramšak)

64

EŠD: 28108

Naselje: **Radvanje**Občina: **Maribor**Ime: **Maribor – arheološko najdišče Zgornje Radvanje**Področje: **A**Obdobje: **prazgodovina**

Na širšem območju arheološkega najdišča v Radvanju so bila v letu 2010 izvedena arheološka izkopavanja na dveh ločenih zemljiščih. Terena smo delovno poimenovali RAJM/1 in RAJM/2. V nadaljevanju podajamo opis vsakega posebej.

RAJM/1

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije – Center za preventivno arheologijo, RO Maribor, je pod vodstvom Mire Strmčnik Gulič, univ. dipl. arheol., na območju prazgodovinske naselbine v Zgornjem Radvanju, na parc. št. 1176 – del in 1177 – del, k. o. Spodnje Radvanje, med 4. novembrom in 7. decembrom 2009 občasno izvajal arheološko dokumentiranje profilov gradbene jame

po destruktivnih posegih celotnega obravnavanega območja. Pri terenskem ogledu 28. oktobra 2009 so ugotovili, da gradbeni izvajalec pripravlja in že izvaja zemeljska dela na parc. št. 1172, 1176 – del, 1177 – del in 1180, k.o. Spodnje Radvanje, znotraj območja registriranega arheološkega najdišča Maribor – arheološko najdišče Zgornje Radvanje. Gre za najdišče, ki smo ga na širšem območju odkrili med gradnjo dela zahodne mariborske obvoznice v Radvanju in vzporedno ob izkopih za plinovod ter ga znotraj tedanjega gradbenega okvira v letih 2007 in 2008 raziskali. Na podlagi rezultatov arheoloških izkopavanj so najdišče 29. septembra 2008 vpisali v Register nepremične kulturne dediščine, kjer je dobilo evidenčno številko (EŠD 28108).

Na podlagi navedenega so 28. oktobra 2009 za vedna zemeljska dela začasno ustavili in izvedli urgentni sestanek z odgovornimi predstavniki izvajalca, da smo s kulturnovarstvenega stališča pojasnili status zemljišča in nadaljnji postopek, istočasno pa se je izkazalo, da ima izvajalec veljavno gradbeno dovoljenje. To je povzročilo odločitev investitorja in izvajalca gradnje, da zemeljskih del ne ustavi

Maribor, arheološko najdišče Zgornje Radvanje, fotoskica RAJM 2 po koncu izkopavanj (foto: J. Pestiček)

Maribor, arheološko najdišče Zgornje Radvanje, jama SE 077/065 med izkopavanjem (foto J. Pestiček)

Maribor, arheološko najdišče Zgornje Radvanje, kamnita sekira »in situ« (foto J. Pestiček)

in je tako – kljub nenehnemu posredovanju in obsežnemu postopku službe za kulturno dediščino ZVKDS – del najdišča znotraj gradbenega okvira popolnoma uničil.

Ugotovili so, da je bila kulturna plast pred uničenjem ohranjena na območju celotne gradbene jame, zato je ekipa PJP, d. o. o., pod vodstvom Mihe Murka, univ. dipl. arheologa, izvedla arheološka izkopavanja na še ne uničenem delu parcele, v skupni velikosti pibl. 600m².

Med izkopavanji smo pod plastjo ruše (SE 001), plastjo stare ornice (SE 002), aluvialno plastjo (SE 003) ter pod kulturno plastjo (SE 004) naleteli na jame in jame za kole (stojke) iz obdobja eneolitika, bronaste dobe in latenske dobe.

Jame so po večini vkopane v geološko osnovo (SE 005) (mogoče sicer je, da so bile nekatere, predvsem mlajše jame vkopane iz višjega nivoja, torej nivoja SE 004, vendar na terenu nismo mogli identificirati, ali sekajo druga drugo). Plast SE 004 je vsebovala večje količine fragmentov prazgodovinske keramike in drugih artefaktov iz zgoraj omenjenih obdobji. Geološka osnova SE 005 se pojavlja na globini od 40 do 110 cm od nivoja današnje hodne površine. Ločili smo 6 skupin struktur. Izkopavanja so potrdila domneve o intenzivni nas-

eljenosti tega območja v prazgodovini. Odkrili smo ostanke eneolitских, bronastodobnih in mlajše železnodobnih naselbin. Tri prazgodovinske faze pričajo o, sicer ne kontinuirani, poselitvi od mlajše kamene dobe do antike na tem mestu.

Vsekakor so najpomembnejši ostanke iz časa eneolitika. Iz tega obdobja je v Sloveniji ohranjenih zelo malo naselbinskih ostankov takega tipa in take razsežnosti, kot jo lahko vidimo v Spodnjem Radvanju. Celotna naselbina, katere meje smo odkrili na preteklih in sedanjih izkopavanjih se razteza na površini več kot 80.000m².

Na žalost ostanke iz drugih dveh obdobji niso tako dobro ohranjeni, je pa jasno, da je tudi mlajšeželeznodobna naselbina zavzemala kar velika areal, saj so njeni ostanke prav tako vidni na vseh treh izkopavanjih.

Zanimivo je, da se ostanke prazgodovinskih struktur pojavljajo na prav vseh robovih izkopnega polja, kar pa pomeni, da se eneolitska, mlajše železnodobna in bronastodobna poselitve raztezajo dalje proti obronkom Pohorja.

RAJM/2

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so bile izvedene na

območju predvidene novogradnje stanovanjskega objekta, parc. št. 1172, k. o. Spodnje Radvanje. Zemljišče leži tik ob varovanem območju registrirane kulturne dediščine Maribor – arheološko najdišče Zgornje Radvanje, EŠD 28108. Meja najdišča je bila določena na podlagi rezultatov arheoloških izkopavanj, ki so bila izvedena v letih 2007 in 2008; na podlagirezultatov, ki so predmet tega poročila, pa smo ugotovili, da se najdišče širi proti jugovzhodu, zato bo območje varovanega najdišča razširjeno. Raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, Regionalni oddelek Maribor, od 18. do 22. marca 2010 pod vodstvom Aleksandre Nestorovič, univ. dipl. arheologinje, konservatorke.

Na pregledanem območju predvidene novogradnje stanovanjskega objekta, parc. št. 1172, k. o. Spodnje Radvanje, so odkrili arheološke ostaline in po večjem delu parcele kulturno plast, ki se nahaja pod rušo in paleonrico.

Zaščitna arheološka izkopavanja na parc. št. 1172, k. o. Spodnje Radvanje, na območju predvidene gradnje objekta Habakuk 2 so potekale od maja do julija 2010 pod vodstvom Mihe Murka, univ. dipl. arheologa iz PJP, d. o. o. Med izkopavanji smo raziskali pribl. 1000 m² površine.

Med izkopavanji smo pod plastjo ruše (SE 001), plastjo stare ornice (SE 002), aluvialno plastjo (SE 003) ter pod kulturno plastjo (SE 004) našli jame in jame za kole (stojke) iz obdobja eneolitika (bakrene dobe), nekaj struktur bi lahko postavili tudi v mlajšo železno dobo, vendar bo za to potrebna podrobnejša post terenska analiza distribucije keramičnega gradiva.

Jame so po večini vkopane v geološko osnovo (SE 005) (mogoče sicer je, da so bile nekatere jame vkopane iz višjega nivoja, torej nivoja SE 004, vendar na terenu nismo mogli ugotoviti, ali seka jo druga drugo). Plast SE 004 je vsebovala večje količine fragmentov prazgodovinske keramike in drugih artefaktov iz zgoraj omenjenih obdobij. Geološka osnova SE 005 se pojavlja na globini od 40 do 90 cm od nivoja današnje hodne površine. Zelo pomembno vlogo na tem delu najdišča je ves čas naselbine na ožjem območju imel potok, katerega paleostrugo smo identificirali na severnem delu izkopnega polja. Vkop struge SE 050 je tekkel v smeri severozahod–jugovzhod. Tudi na tem delu najdišča smo po preliminarni analizi lahko ločili najmanj 6 skupin struktur.

Izkopavanja so potrdila domnevo o intenzivni naseljenosti tega območja v prazgodovini. Odkrili smo ostanke eneolitjskih in mlajšezelznodobnih naselbin. Dve prazgodovinski fazi pričata o, sic-

er ne kontinuirani, poselitvi od mlajše kamene dobe do antike na tem mestu.

Rezultati naših izkopavanj kažejo na to, da se naselbinski ostanki iz vseh obdobij širijo v vse smeri razen proti severu, kjer naselbino omejuje paleostruga.

Sama stratigrafija najdišča je veliko bolj zahtevna kot na območju izkopavanj pri objektu Habakuk 1, zato je tudi sama povezava struktur v smiselne celote (objekte oziroma komplekse) veliko težja, jasno pa je, da gre verjetno za mlajšo fazo naselbine, kot jo lahko vidimo v predhodnih bližnjih izkopavanjih. Očitno je, da se je eneolitjska naselbina sčasoma širila in razvijala proti vzhodu. Zelo zanimivo je, da so očitno tudi sami stanovanjski objekti na tem območju drugačnega tipa, tega pa ne moremo povezovati samo s starostjo, ampak mogoče tudi z drugačno funkcijo objektov v tem delu naselbine.

Iz tega obdobja je v Sloveniji ohranjenih zelo malo naselbinskih ostankov takega tipa in take razsežnosti, kot jo lahko vidimo v Spodnjem Radvanju. Celotna naselbina, katere meje smo odkrili na preteklih in sedanjih izkopavanjih se razteza na površini več kot 80.000 m².

Miha Murko

65

EŠD: 7628, 7644

Naselje: **Ravne na Koroškem**

Občina: Ravne na Koroškem

Ime: **Ravne na Koroškem – arheološko najdišče**

Javornik in Ravne na Koroškem – dvorec Javornik

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, srednji vek

V zvezi z načrtovano gradnjo kanalizacije in vodohrana na območju kulturnih spomenikov Ravne na Koroškem – arheološko najdišče Javornik in Ravne na Koroškem – dvorec Javornik je izbrani izvajalec arheoloških raziskav Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec in zanj Saša Djura Jelenko izvedel ustrezne predhodne arheološke raziskave. V strokovni ekipi so pod vodstvom navedene sodelovali Aleš Tiran, Marinka Janežič, Primož Juvan in dr. Jure Gulič. Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorka ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik. Raziskave je zagotovil investitor gradbenih del Komunalno podjetje LOG iz Raven na Koroškem.

Arheološke raziskave ob gradnji – delno z ročnim izkopom in delno z dokumentiranjem strojno izkopanega jarka – smo med 20. septembrom in 1. oktobrom 2010 izvedli na območju gradnje

znotraj zavarovanega območja kulturnih spomenikov. Namen raziskav je bil pred gradbenimi deli evidentirati eventualne arheološke ostaline, jih znotraj gradbenega okvira ustrezno raziskati, dokumentirati in nadzorovano odstraniti. Dvorec Javornik je bil zgrajen v drugi četrtini 16. stoletja in je bil do leta 1910 večkrat prezidan, do leta 1984 so bila v njem stanovanja, od takrat pa je žal prepuščen propadanju.

Na zahodni strani dvorca, na robu platoja in na bregu, ki pada proti trgu, smo na trasi načrtovane kanalizacije odprli dve strojni sondi, široki 2 m in dolgi 29,5 oziroma 15 metrov. Zaradi lažjega dokumentiranja odkritih struktur in najdb smo sondi razdelili na kvadrante 2 x 2 m. Strojno smo odstranili novodobna nasutja v povprečni debelini pribl. 1 m, nato pa sta sledila strganje odkopane površine in ročni izkop kulturne plasti in struktur. Vsa dela in najdbe smo sistematično in natančno dokumentirali, vse stratigrafske enote so bile opisane, fotografirane ter geodetsko izmerjene, arheološke strukture, vkopi in profili pa so bili dokumentirani tudi z risbo v merilu 1 : 20

Ravne na Koroškem, dvorec Javornik 2010, sonda I, kanal SE 105/106 (foto: P. Juvan)

oziroma 1 : 10. Posebne najdbe in ostali artefakti so bili shranjeni po konservatorskem postopku in predani v nadaljnjo obdelavo.

Sonda I je bila locirana na vrhu terase in tik pod zahodnim pročeljem dvorca, v smeri J–S. Že ob samem strojnem izkopu smo ugotovili več recentnih nasutij, ki so nastala med polaganjem vodovoda in ureditvijo oziroma izravnavo okolice dvorca. Omenjene cevi so bile v najmlajši fazi uporabe dvorca do leta 1984, ko je dvorec še služil za stanovanjske potrebe. V vseh nasutjih je bilo veliko gradbenega materiala iz samega dvorca (kamenje, opeke, železno okovje, steklo ...), poleg tega pa smo med tem našli tudi nekaj odlomkov keramike in pečnic. Po strojni odstranitvi nasutij smo se ustavili na temnejši kulturni plasti, v kateri smo odkrili kar nekaj odlomkov keramike, pečnic in stekla, ki so brez dvoma pripadali dvorcu in so bili koncentrirani na območju pod njegovo nekdanjo verando. Na istem nivoju s kulturno plastjo smo na dveh mestih našli na ostaline kanalov (SE 105, 106, 107/108 in SE 113/114), ki sta vodila od zahodne stranice dvorca proti robu terase. Kanala sta bila zidana iz opeke, vezane z malto, prekrita pa sta bila z večjimi kamnitimi ploščami kvadratnih oblik. Tudi dno kanala je bilo grajeno z opeke, kanala pa sta bila vkopana v kulturno plast in geološko osnovo. Zaradi omejenega izkopnega polja in premalo podatkov namena kanalov za zdaj ne moremo definirati.

Sonda II je bila locirana po brežini terase od severnega dela sonde I v smeri V–Z. S strojnim izkopom smo najprej odstranili dve recentni nasutji, ki pa sta se do kvadranta 4 izklinili. Sonda je bila namreč kopana v breg pod zahodno teraso platoja, tako da so bili na bregu le ostanki materiala, ki je padel čez rob platoja med njegovo ureditvijo oziroma izravnavo. Tudi kulturna plast je bila ohranjena le v prvih štirih kvadrantih, od tam naprej pa se na izteku brega že pojavi humusna plast današnjih zelenjavnih vrtov. V kvadratih 2 in 3 smo tik pod travnato rušo našli na betonsko cev za meteorne vode, ki poteka iz vodohrana na Piglu. Zaradi globine sonde in razmočenih nasutij ter posledično zaradi velike nevarnosti podora kulturne plasti nismo mogli poglobiti.

Niže od sonde II v jarku za nove vodovodne cevi nismo odkrili več nobenih arheoloških ostalin.

Poleg omenjenega smo opravili tudi arheološko dokumentiranje ob gradnji kanalizacije severno od dvorca Javornik, na cesti tik pod hribom Pigl, ki je zavarovan kot arheološko najdišče Javornik oziroma prazgodovinsko gradišče. Že na samem začetku zemeljskih gradbenih del smo našli na

ostanke kamnitega in opečnatega zidanega objekta, ki je najverjetneje pripadal dvorcu Javornik, poleg tega pa smo našli več cevi današnjega in še delujočega vodovodnega omrežja, ki naj bi potekalo na drugem mestu. Ker je obstajala nevarnost poškodovanja teh cevi, se je izvajalec odločil za prekinitve del in načrtovanje nove trase, ki pa za zdaj še ni določena.

Saša Djura Jelenko, Aleš Tiran, Mihela Kajzer Cafriuk

66

EŠD: 23312

Naselje: **Ročinj**

Občina: Kanal ob Soči

Ime: **Ročinj – Vas**

Naslov: Ročinj 59

Področje: E

Obdobje: 18., 19. stoletje

Gručasta vas s starejšimi stavbnimi zasnovami, ki so dokaj dobro čitljive v francijskejskem katastru, je doživela večjo prenavo po prvi svetovni vojni in temeljite predelave hiš v drugi polovici 20. stoletja. Vas leži na terasastem pobočju. Dominanto predstavlja župnijska cerkev sv. Andreja. Naselbina, ki je obstajala vsaj že v 11. stoletju, pa je bila v tem času središče srednjega Posočja. To funkcijo je obdržala do 14. stoletja, ko je njeno vlogo prevzel Kanal. Na robu naselja vsaj od 17. stoletja stoji dvorec. Na JV robu vaškega jedra pa stari osnovna šola, po celoviti obnovi danes Dom Valentina Staniča.

Nekdanjo staro šolo v Ročinju, v kateri je poučeval tudi Valentin Stanič, je Občina Kanal ob Soči s finančno pomočjo Agencije Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja prenovila in preuredila med letoma 2009 in 2010. Stara šola je ob prenovi in adaptaciji dobila poleg novega sodobnega in svežega videza navzven tudi nove in funkcionalne prostore s sodobno uredjenostjo v notranjosti. V kletnih prostorih, kjer se je že do sedaj večinoma zbirala in ustvarjala mladina, so ostali ti prostori v enakem obsegu in obliki in z obstoječimi zanimivimi napismi na stenah, ki odražajo duh glasbenikov, ki so ustvarjali v Ročinju. V pritličju stavbe je krajevna skupnost pridobila sodobne prostore za delovanje. V nadstropju objekta je večnamenska dvorana s pomožnim prostorom, kjer je sedaj tudi razstava nekaterih originalnih zapisov Valentina Staniča.

V zahodnem vogalu nadstropja objekta pa je restavrirana sončna ura z letnico 1746, ki jo je obnovil M. Cencič iz OE Nova Gorica.

Andrejka Ščukovt

Ročinj 59, stara osnovna šola (foto: A. Ščukovt, 2010)

67

EŠD: 1734

Naselje: **Rodine**

Občina: Črnomelj

Ime: **Rodine v Beli krajini – cerkev Marije Pomagaj**

Področje: R

Obdobje: na oltarju je letnica 1696

Pravokotna oltarna slika Marije Pomagaj izvira iz cerkve Marije Pomagaj v Rodinah. Do trenutka, ko so jo pripeljali v našo delavnico, pa je bila skupaj s pripadajočim oltarjem hranjena v župnišču v Črnomlju.

Slika je bila v delavnico dostavljena v ležečem stanju, brez podokvirja. Lanen nosilec, sešit iz dveh kosov platna, je bil slabe mehanske trdnosti, preperel in razvlečen, s številnimi luknjami in raztrganinami, na spodnjem robu pa je bil popolnoma uničen. Hrbitišče je bilo močno umazano in popackano z madeži neznanega izvora. Bolusno-klejna podosnova je bila slabe kvalitete, mehansko poškodovana, razpokana, luščeca in ponekod tudi popolnoma odpadla. Barvna plast je bila precej debela, slabe kvalitete, razpokana, mehansko poškodovana, ponekod luščeca se in odpadajoča. Na spodnjem robu je bila po vsej širini slike popolnoma uničena. Domnevam, da so z obsežnimi preslikavami pri postopku obnove v preteklosti želeli prikriti poškodbe barvne plasti (izpranost). Posamezni detajli so bili preslikani izrazito nekvalitetno in grobo, kot krona Marije, tančica na laseh in deli Marijinega oblačila (rokavi). Opazni pa so tudi popravki samega avtorja, ko je spremenil naklon glave putta in položaj ušesa. Glede na nejasne ostanke barve v zgornjih kotih slike je mogoče domnevati, da je avtor za konkretno sliko uporabil neko starejše, mogoče le delno poslikano platno in rjavo ozadje zaključil v polkrožni obliki.

Rodine, cerkev Marije Pomagaj, oltarna slika Marije Pomagaj pred odstranitvijo preslikav, po podlepljanju (foto: Z. Salmič Pungercar)

Rodine, cerkev Marije Pomagaj, oltarna slika po končanem restavriranju (foto: Z. Salmič Pungerčar)

Lak je bil skrepenel, razpokan, mehansko poškodovan ter močno umazan.

Sliko je bilo treba pred vsemi posegi utrditi ter nato odstraniti nečistočo s hrbtišča.

Temu so sledile priprave na podpleljanje. Na mestu raztrganin je bilo treba vstaviti platnene vložke in rekonstruirati spodnji rob v širini približno 5 cm. Slika je bila podpleljena na novo platno z voščeno pasto in obdelana v vakuumski mizi. Odstranjevanje preslikav je bilo delikatno zaradi debelih in trdovratnih slojev barve, pod katerimi so bile lazurne ali pa že močno izprane originalne barvne površine. Večidel sem preslikave odstranila mehanično, zgolj ponekod tudi s pomočjo mešanice topil (alkohol, aceton, amoniak v razmerju 1 : 1 : 0,1). Mesta, kjer so bile manjše raztrganine ali barvna plast popolnoma odluščena, sem zakitala v barvi rjavega bolusa. Temu je sledilo prvo lakiranje z damar lakom. Retuširanje je bilo obsežno, z rekonstrukcijami barvne površine in delov motiva: Marijinega obraza, rokavov Marijinega oblačila, delov plašča, obrazov puttov ter ozadja. Po končanem retuširanju sem sliko zaščitila z lakom.

Zdenka Salmič Pungerčar

68

EŠD: 24542

Naselje: **Sela pri Štravberku**

Občina: Novo mesto

Ime: **Sela pri Štravberku – arheološko območje**

Ajdov grad

Naslov: Sela pri Štravberku

Podroje: A

Obdobje: 11. do 13. stoletje

Na podlagi obvestila Jureta Smolinskega iz Ljubljane je bil opravljen terenski ogled lokacije Ajdov grad, med domačini imenovane tudi Cvinger, blizu Sel pri Štravberku.

Gre za utrjen gozdni greben, ki izstopa iz severnega pobočja nad dolino Male Loke. Greben se razširi v pribl. 40 x 30 m velik rahlo proti severu nagnjen plato, katerega vzhodno, severno in zahodno pobočje strmo pada proti slepi dolini, po kateri teče potok, ki 200 m vzhodno ponikne. Lažji dostop do naselja je z južne strani po pobočju, kjer pa je izkopen prečni obrambni jarek. Celoten plato je opasan z obrambnim jarkom, iz katerega je bil izkopani material deponiran na zunanji strani in daje videz dodatnega nasipa.

Znotraj platoja je ob vzhodnem robu pod rušo slutiti serijo lomljenih kamnov, ki bi lahko kazali na obstoj kamnitega zidu, vendar je brez mini-

malne raziskave to domnevo težko potrditi.

Objekt kaže na naravo utrjene lokacije, domnevno iz 11. do 13. stoletja, morda kot sedež ministeriala ali poverjenika zemljiškega gospoda za pobiranje dajatev okoliških kmetij. Teoretično bi ga lahko povezovali s posestmi Spannheimov in s serijo utrjenih postojank tega časa med Mirnsko dolino in dolino reke Krke.

Danilo Breščak

Sela pri Štravberku, Ajdov grad, utrdba z obrambnim jarkom (foto: M. Pršina, arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

69

EŠD: 651

Naselje: **Sladka Gora**

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: **Sladka Gora – cerkev Matere božje**

Podroje: UA

Obdobje: 1744–1754

Odločitev župnije Sladka Gora, da v letu 2009 ponovno po letu 1992 barvno obnovi tokrat samo severno fasado z zvonikoma je bila sprejeta brez predhodnega posvetovanja z odgovornim konservatorjem. Parcialna obnova zunanjsčine z minimalnimi finančnimi sredstvi ni prinesla zaželenega rezultata pri obnovi historične fasade. Sonde na mestih, ki se jih ni dotaknilo kladivo zidarjev številnih prenov, so na ohranjeni prvotni arhitekturni členitvi odkrile bogat okras in natančno izdelano profilacijo. Načrtovani stroški obnove so narasli, saj je bilo treba pred nanosom fasadnih barv firme KEIM odstraniti vse ostanke silikonske zaščite beležev. Z vidika varstva spomenika oziroma njegovih stavbnih elementov, bi bilo bolj treba zaščititi kamnite kipe Jožefa Strauba iz leta 1754. Fotografije kipov iz leta 1990 so v primerjavi s stanjem leta 2009 pokazale alarmantno stanje. Predlog konservatorja, da bi izdelali kopije kipov ali jih vsaj arhivsko varovali s izdelanimi kalupi, ni bil sprejet.

Sladka Gora, cerkev Matere božje, kapitel z delno ohranjenim cofastim lamberkinom (foto: B. Badovinac, 2009)

Sladka Gora, cerkev Matere božje, angel na timpanonu severne fasade (foto: B. Badovinac, 1990)

Namesto tega so bili kipi le očiščeni alg, nečistoč, cementnih plomb in nato po manjših popravilih zaščiteni s hidrofobnimi premazi. Restavratorska dela je prevzel Andrej Šebalj, gradbeno obrtna pa je izvajal Franci Zorko s svojo ekipo.

Bogdan Badovinac

70

EŠD: 657

Naselje: **Slovenj Gradec**

Občina: *Slovenj Gradec*

Ime: **Slovenj Gradec – mestno jedro**

Področje: *A*

Obdobje: *srednji vek*

V zvezi z načrtovano novo gradnjo glasbene šole na Cankarjevi ulici 5 v Slovenj Gradcu je izbrani izvajalec arheoloških raziskav Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec in zanj Saša Djura Jelenko izvedel vse ustrezne predhodne arheološke raziskave. V strokovni ekipi so pod vodstvom navedene sodelovali Maja Kumprej Gorjanc (namestnica vodje raziskav), Aleš Tiran, Mojca Horjak, Marjan Zlatoper, Nina Šisernik, Marinka Janežič, Primož Juvan in dr. Jure Gulič. Konservatorski nadzor je opravila pristojna konservatorica ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik. Raziskave je zagotovil investitor gradbenih del Mestna občina Slovenj Gradec.

Arheološke raziskave so potekale znotraj predvidenega gradbenega okvira na jugozahodnem robu območja mestnega jedra, med objektoma opuščene vrta na Cankarjevi ulici in jugozahodnim delom mestnega obzidja, ki naj bi skupaj z bližnjo mitnico nastalo med letoma 1270 in 1300. Ker doslej še nismo zadostno poznali arheološkega potenciala tega območja, so bile v avgustu 2009 z namenom določitve vsebine in sestave najdišča najprej izvedene predhodne arheološke raziskave s strojnim izkopom testnih jarkov. Izkopanih in dokumentiranih je bilo pet strojnih testnih jarkov skupne površine pribl. 30 m², ki so vsi pokazali pozitivne arheološke rezultate ter omogočili zamejitev in določitev metodologije nadaljnjih raziskav. Prvi pregled najdb je pokazal ostaline iz obdobja od 14. do 17. stoletja.

Na celotnem območju smo nato med 10. majem in 23. julijem 2010 izvedli zaščitna arheološka izkopavanja, ki so zajela skupno površino pribl. 470 m². Zaradi dejanskih terenskih okoliščin (betonski temelji nekdanjih igral, trasa vročevoda ...) je bilo izkopno polje razdeljeno na štiri sektorje. Površina je bila zakoličena v koordinatno mrežo velikosti 4 x 4 m, ki je bila vpeta vzporedno z zahodno linijo

mestnega obzidja. Povsod smo v debelini do 0,40 m najprej strojno odstranili novodobna nasutja, nato pa sta sledila strganje odkopane površine ter ročni izkop vkopov, struktur in kulturnih plasti. Vsa dela in najdbe smo sistematično in natančno dokumentirali, vse stratigrafske enote so bile opisane, fotografirane ter geodetsko izmerjene, arheološke strukture, vkopi in profili pa so bili dokumentirani tudi z risbo v merilu 1 : 20. Posebne najdbe in ostali artefakti so bili shranjeni po konservatorskem postopku in predani v nadaljnjo obdelavo.

V sektorju I se je delno ohranil spodnji del objekta 2, katerega zahodno stranico je predstavljalo kar srednjeveško mestno obzidje. Objekt je meril 7,65 x 6,20 m, širina zidov znaša 0,60 m, v višino pa se je ohranil do 2,65 m. Grajen je iz kamenja in malte. Oba zunanja vogala sta bila z zunanje strani polkrožno zaključena. V severnem zidu so se ohranile dnevnicca, tri tramovnice in manjša niša. Glede na najdbe iz ruševinske plasti (novci Franca II.), je bil objekt najverjetneje porušen okoli leta 1859/1860. V objektu so bili najdeni tudi številni odlomki poznosrednjeveške lončenine, 10 novcev, 44 bucik oziroma igel, 8 železnih nožev, 2 prstana, dvoje ostankov keramičnih pip, 3 gumbi, več lončastih in oploščenih neglaziranih pečnic, ostanki več deset bronastih in železnih predmetov, stekleni odlomki posod in okenskih šip ter velike količine živalskih kostnih ostankov.

V severnem delu sektorja I je bil odkrit zidan kanal, prekrit z večjimi kamnitimi ploščami, ki je zavijal proti srednjeveškemu obzidju. Stene kanala so bile zafugirane. V obliki treh stojk so bili odkriti tudi ostanki lesenega objekta.

V sektorju II poteka večina odkritih zidov v smeri V–Z, stratigrafsko najnižji zid pa v smeri J–S. K enemu od zidov je bila v JV delu prislonjena preprosta polkrožna apnenica. V JZ delu sektorja smo odkrili tlak iz manjših prodnikov, na katerem je bila ohranjena večja količina poznosrednjeveških najdb, med njimi lonček, železen ključ, rezilo železnega noža ter mnogo odlomkov lončenine in živalskih kosti. V skrajnem zahodnem delu profila izkopnega polja sektorja II smo odkrili del kanala, ki smo mu v nadaljevanju sledili še v sektorju IV in ki je podoben drugima kanaloma v sektorju I in IV.

Najstarejše ostaline v sektorju III predstavljajo temelji objekta 3 in skupek zidov v severnem delu sektorja. Poleg skoraj v celoti ohranjenega poznosrednjeveškega lončka smo v tem sektorju odkrili še dva novca (med njima krajcar), odlomke železnih in bronastih predmetov, železno nemško čelado iz druge svetovne vojne (M35), našitek

Slovenj Gradec, glasbena šola 2010, cisterna s tremi kanali (foto: N. Šisernik)

Slovenj Gradec, glasbena šola 2010, oploščena pečnica s podobo mladeniča s pokrivalom iz leta okoli 1500 (foto: P. Juvan)

s svastiko in stojalo. Odkrili smo tudi kovinsko ploščico s posvetilom nemškega združenja stolparjev.

V JZ vogalu sektorja IV smo in situ odkrili velik kamnit pokrov z osrednjo luknjo, pod katerim se je ohranila iz opek in kamnov grajena okrogla cisterna premera pribl. 2 m. Cisterna leži na steptani ilovici, do nje pa vodijo trije že omenjeni kanali – prvi iz vzhodne smeri, drugi iz južne (oba s padcem proti cisterni), tretji pa iz zahodne smeri. Ta vodi iz cisterne ven proti srednjeveškemu obzidju in se v drugi polovici obrne proti SZ. Med južnim in zahodnim kanalom smo odkrili opečnato strukturo, morda vratca v cisterno. V notranjosti cisterne smo našli veliko število steklenih odlomkov posod in tudi cele stekleničke. Med mlajšimi najdbami iz zasutja izstopa srebrnik Franca Jožefa I. iz leta 1879.

Čez cisterno in južni kanal je bilo kasneje speljano cestišče, ki je bilo ob straneh utrjeno s pokonci postavljenimi kamnitimi ploščami, vzetimi iz kanala. V nadaljevanju so bili robniki zgrajeni iz izbranih ploščatih prodnikov in so domnevno povezovali novejša betonska objekta v sektorjih III in IV.

Med najdbami na celotnem območju raziskav izstopajo lončaste in oploščene skledaste pečnice. Prve so značilne za 14. stoletje in predstavljajo najstarejše pečnice v Sloveniji. Iz teh se preko skledastih pečnic v 15. stoletju razvijejo oploščene pečnice, ki so jih izdelovali z odtiskovanjem v matrico ali model, kar je omogočilo serijsko proizvodnjo. Med najlepšimi se je v celoti ohranila oploščena pečnica z reliefno podobo mladeniča z značilnim pokrivalom iz leta okoli 1500.

Odkriti odlomki lončenine so žgani nepopolno oksidacijsko, kar ima za posledico črno barvo keramike. Poleg domače lončarske proizvodnje je bilo odkritih tudi nekaj kosov (na primer gravirana keramika), ki pripadajo uvoženi lončenini 16. stoletja.

Zaradi atraktivnosti in izpovednosti najdbe s kamnitim pokrovom pokrite cisterne in delno pripadajočih kanalov ter razmeroma ugodnih tehničnih možnosti in gradbenih rešitev smo se v dogovoru med ZVKDS, investitorjem, projektantom in Koroškim pokrajinskim muzejem uspešno dogovorili za delno naknadno prilagoditev izvedbenih gradbenih načrtov in izvedbo prezentacije izbranih ostalin na mestu samem v sklopu novogradnje glasbene šole. S tem bo mogoč skoraj nemoten ogled ostalin tudi za širšo zainteresirano javnost, na istem mestu pa bo postavljena tudi plakarna predstavitev rezultatov celotnih raziskav

na območju glasbene šole, s čimer bo novi prostor vsebinsko in oblikovno dodatno obogaten.

Saša Djura Jelenko, Mihela Kajzer Cafnik

71

EŠD: 657, 658, 659, 4181

Naselje: **Slovenj Gradec**

Občina: Slovenj Gradec

Ime: **Slovenj Gradec – mestno jedro, cerkev sv. Duha, cerkev sv. Elizabete, Park herojev**

Področje: A

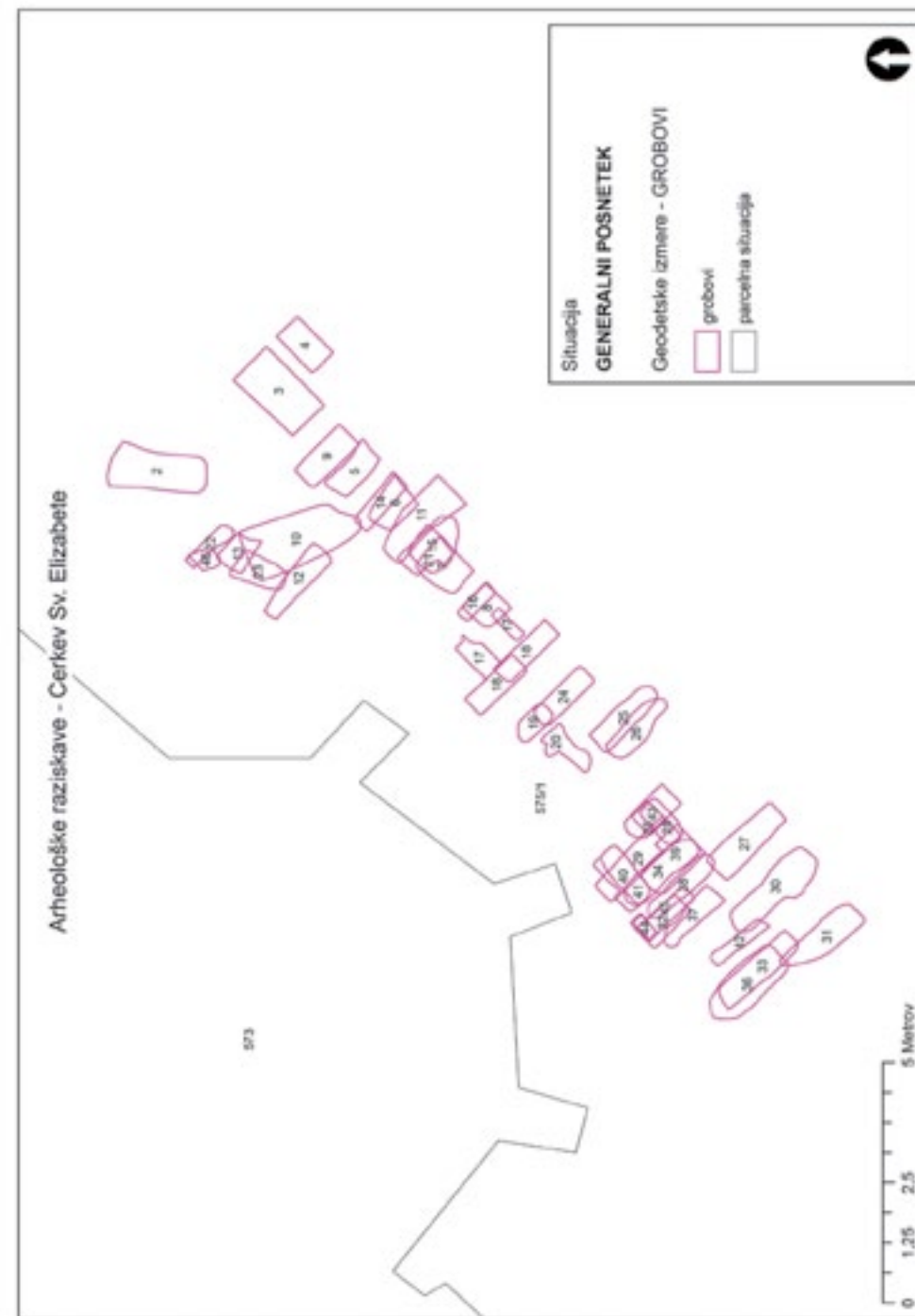
Obdobje: srednji vek

V zvezi z načrtovano parterno ureditvijo dela Glavnega trga, Trga svobode, Parka herojev in Gosposvetske ulice v Slovenj Gradcu je izbrani izvajalec arheoloških raziskav Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec in zanj Saša Djura Jelenko izvedel ustrezne predhodne arheološke raziskave. V strokovni ekipi so pod vodstvom navedene sodelovali Aleš Tiran, Mojca Horjak, Marinka Janežič, Primož Juvan, Nina Šisernik in dr. Jure Gulič. Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik. Raziskave je zagotovil investitor gradbenih del Mestna občina Slovenj Gradec.

Arheološke raziskave ob gradnji so potekale v času med 25. majem in 2. julijem 2010, in sicer predvsem na območju, predvidenem za ureditev poti in okolice cerkva sv. Elizabete in Sv. duha. Namen raziskav je bil pred zaključnimi gradbenimi deli evidentirati arheološke ostaline, jih znotraj gradbenega okvira ustrezno raziskati, dokumentirati in nadzorovano odstraniti. Med ureditvenimi deli odkrite arheološke ostaline smo raziskali na površini med jugovzhodno stranjo cerkve sv. Elizabete in jugovzhodnim mestnim obzidjem v obsegu pribl. 18,50 x 4 m. Površino smo zakoličili v koordinatno mrežo, ki je bila vpeta vzporedno z JV steno cerkve in mestnim obzidjem. Novodobna nasutja smo odstranili strojno, nato pa sta sledila ročno strganje odkopane površine in ročni izkop vkopov, struktur in kulturnih plasti.

Vsa dela in najdbe smo sistematično in natančno dokumentirali, vse stratigrafske enote so bile opisane, fotografirane in geodetsko izmerjene, arheološke strukture, vkopi in profili pa so bili dokumentirani tudi z risbo v merilu 1 : 10. Posebne najdbe in ostali artefakti so bili shranjeni po konservatorskem postopku in predani v nadaljnjo obdelavo.

Na raziskanem območju smo odkrili in dokumentirali 46 skeletnih pokopov. Grobovi so bili večinoma zelo slabo ohranjeni, saj je bilo

grobišče zaradi nekdanjih gradbenih posegov že močno poškodovano, nekateri grobovi pa so bili poškodovani tudi z naknadnimi pokopi iz istega obdobja. Večina grobov je ležala v smeri SZ–JV z glavami na severozahodu, redki pa so bili usmerjeni v smeri S–J z glavami na jugu. Na pridatke smo naleteli v 39 grobovih, in sicer gre za značilne devocionalije oziroma nabožne predmete. Ti v našem primeru predstavljajo svetinje, križe in rožne vence. Poleg omenjenega smo v grobovih našli tudi bronaste in koščene gume in bronaste zaponke, ki so spenjale spodnja oblačila. Med vsemi pridatki morda najbolj izstopa križ tipa karavaka, ki je visel na rožnem vencu z jagodami iz gagata in ga je premožnejši vernik prinesel iz romanja po Španiji. To najdbo in ostale pridatke lahko umestimo v časovno obdobje baroka oziroma v 17. stoletje.

V primeru grobišča okoli cerkve sv. Elizabete gre po vsej verjetnosti za mestno pokopališče takratnega Slovenj Gradca, ki ga (glede na pridatke) lahko umestimo v 17. in 18. stoletje, zelo verjetno pa se je na tem mestu pokopavalo že prej. Pokopališče je bilo v uporabi vse do reforme Marije Terezije oziroma njenega sina Franca Jožefa II., ko je prepovedal pokopavanje v mestih oziroma bližnji okolici. Ti najmlajši obovi zaradi novodobnih gradbenih posegov niso več ohranjeni.

Saša Djura Jelenko, Aleš Tiran, Mihela Kajzer Cafnik

72

EŠD: 701

Naselje: **Strmec na Predelu**

Občina: Bovec

Ime: **Predel – predelska trdnjava**

Področje: Z

Obdobje: prva četrtina 19. stoletja, 1809, sredina 19. stoletja, 1848, 1851

V času francosko-avstrijskih vojn je Napoleonova vojska prodirala po soški dolini in želela čez Predel doseči Koroško. Avstrijci so se trudili pot, pomembno komunikacijo znano že iz srednjega veka, čim bolje utrditi. Trdnjavo na Predelu so začeli graditi leta 1808 pod vodstvom stotnika Johanna Hermanna von Hermannsdorfa. Utrdbo so postavili ob predelski cesti med Mangartskim potokom in prelazom Predel. Za gradnjo dobro utrjenih objektov ni bilo časa, zato so postavili le dve kladari, eno nad cesto, drugo manjšo pod cesto. V svojem drugem pohodu je francoska vojska je maja 1809 dosegla Predel. V nekajdnevnom boju na življenje in smrt je bila posadka von Hre-

mannsdorfa poražena. Trdnjava je bila požgana in le nekaj posameznikov avstrijske vojske se je uspelo rešiti.

Nov trdnjavski kompleks so Avstrijci na Predelu sezidali leta 1848. Kamnita trdnjava je zapirala prehod nad in pod cesto.

Trdnjava Predel je precej obsežen objekt. Glede na trenutno stanje se je bilo treba odločiti, ali se ga prepusti nadaljnemu propadanju ali pa se prične postopno ohranjanje njegove vrednosti. Občina Bovec je začela postopno revitalizacijo tega objekta. Prva naloga, ki jo je bilo treba izvesti, je bilo očiščenje samega spomenika rastja ter urediti nov dostop do trdnjave. Prvotni dostop je bil z rekonstrukcijo regionalne ceste uničen. Dostop bo služil za vsa nadaljnja dela na objektu.

Izveden je bil minimalen poseg, saj je bila obstoječa pot do trdnjave v dobrem stanju. Izpeljati je bilo treba le priključek na regionalno cesto. Oporni zidovi prvotnega dostopa so se ohranili, novi dostop, pa se je po višinah in naklonu prilagodil obstoječemu. Ob dostopni poti so bila posekana tudi posamezna drevesa, da se je tako odprl pogled na spomenik.

S tem posegom je zgornja predelska trdnjava dostopna za obiskovalce, ki so prej dostopali po strmi brežini in uničevali rastje. Marsikateri potencialni obiskovalec JE spregledal, da je trdnjava tudi na zgornji strani ceste. Sedaj se odpre pogled na spomenik že takoj, ko se prestopi meja z Italijo.

Ernesta Drole

73

EŠD: 3015

Naselje: **Šentilj pod Turjakom**

Občina: Mislinja

Ime: **Šentilj pod Turjakom – cerkev sv. Ilja**

Področje: A

Obdobje: srednji vek

V zvezi z načrtovano gradnjo prizidka oziroma dozidavo cerkve sv. Ilja ter hkratno izvedbo drenaže ob zunanjem cerkvenem plašču je izbrani izvajalec arheoloških raziskav Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec in zanj Saša Djura Jelenko izvedel ustrezne predhodne in vzporedne arheološke raziskave.

V strokovni ekipi so pod vodstvom navedene sodelovali Aleš Tiran, Mojca Horjak, Primož Juvan in dr. Jure Gulič. Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik. Raziskave je zagotovil investitor gradbenih del Župnija Št. Ilj pod Turjakom.

Arheološke raziskave so zajele celotno območje gradbenega in ureditvenega okvira načrtovane dozidave cerkve med njeno zahodno steno in tabornim obzidjem ter drenažne izkope okoli cerkvenega plašča. Namen raziskav je bil arheološke ostaline pred gradbenimi deli sistematično raziskati in dokumentirati ter nadzorovano odstraniti, pričakovali pa smo predvsem ostaline nekdanjega srednjeveškega grobišča. Cerkev sv. Ilja je danes župnijska cerkev, ki jo znotraj obzidja členi romanski zvonik iz leta 1292, ladja cerkve je iz leta 1747 in ima obliko gotskega križa. V steno zvonika je vžidan rimski nagrobnik iz Zg. Dovž.

Sam potek raziskav je bil prilagojen dinamiki gradbenih del in je zato potekal v dveh sklopih (sektor I in sektor II). V prvem delu smo med 15. in 23. junijem 2010 raziskali in dokumentirali severovzhodno območje sakralnega objekta, v drugem delu med 12. in 23. julijem 2010 pa zahodni okvir cerkve in območje novogradnje. Vsa dela in najdbe smo sistematično in natančno dokumentirali, vse stratigrafske enote so bile opisane, fotografirane ter geodetsko izmerjene, arheološke strukture, vkopi in profili pa so bili dokumentirani tudi z risbo v merilu 1 : 10 oziroma 1 : 20. Posebne najdbe in ostali artefakti so bili shranjeni po konservatorskem postopku in predani v nadaljnjo obdelavo.

Na severovzhodnem območju med cerkvijo in ob-

zidjem smo dokumentirali dobrih 0,40 m debelo uničeno srednjeveško pokopališko plast, polno odlomkov kosti, ki je bila že pred našim prihodom strojno odstranjena. Intakten je ostal še predel ob severovzhodnem zunanjem delu prezbiterija, ki smo ga prva strojno (pribl. 0,20 m), nato pa ročno izkopal. V sedemdesetih letih 20. stoletja so SV del cerkve zaradi povečane vlage z zunanje strani (brez arheološke spremljave del) znižali za skoraj 1 meter, pri čemer so vrhnje plasti povsem uničili. Grobne jame nekdanjega pokopališča so se zato ohranile samo v najnižjih delih oziroma le še tik nad okostji. Prve tri odkrite grobne jame (G 1–3) smo dokumentirali v že izkopanem profilu gradbene jame, nadaljnje štiri grobove (G 4–7) pa med ročnim izkopom. Pri tem smo odkrili še temelj zidu in kamnito strukturo, ki verjetno pripadeta eni od starejših faz izgradnje cerkve, ter ostanke lesene konstrukcije. Med mlajše strukture sodita vkop za meteorne vode in kamnita groblja. Na skrajnem JV delu smo odkrili še rob prekopane kostnice, ki pa ni bila več znotraj območja raziskav. Kar se tiče najdb iz raziskanih grobov, smo pridatke našli le v grobu 1, in sicer svetinjico in dele rožnega venca. Najdbo je analiziral mag. Darko Knez in ugotovil, da gre za svetinjico Ježuška in sv. Benedikta, ki je bila izdelana v sredini 18. stoletja v Salzburgu.

Na območju sektorja II smo raziskali še ostaline

Šentilj pod Turjakom 2010, pogled na izkopno polje (sektor II) zahodno pred cerkvijo sv. Ilja, levo objekt 1 (foto: A. Tiran)

groba 8, ki je bil brez pridakov. V strojnem jarku, ki je v zvezi z drenažnimi izkopi potekal tik ob južnem, vzhodnem in delno severnem zunanem zidu cerkve, smo naleteli na kamnit tlak, ki je bil zelo verjetno zgrajen za starejše stopnice, ki so vodile v zvonik na južni strani. Na zahodni strani zvonika smo odkrili tri zidane grobnice, ki pa jih nismo kopali, saj jih gradbeni posegi niso dosegli. Grobnice smo zaščitili in jih geodetsko izmerili. Na SV vogalu smo naleteli tudi na kostnico, na katero smo bili že predhodno opozorjeni.

Na zahodnem delu platoja pred cerkvijo, kjer sta bili predvideni dozidava in podkletitev cerkve, smo raziskali in dokumentirali skupno pribl. 140 m² površine. Strojno smo odstranili novodobno nasutje kamenja in gradbenega materiala ter kmalu naleteli na zidove objekta 1. Poleg zidane strukture smo v zahodnem profilu izkopa odkrili tudi ruševinske plasti, tlakovanje ter v JZ vogalu še en zid, ki je verjetno del objekta 2. Tudi pri objektu 1 smo na južni strani ob vhodu zasledili tlak z okroglimi prodniki, ki je morebiti povezoval oba objekta. Zidovi objekta 1 so bili grajeni iz večjih lomljenih kamnov, vezani z malto. Južni zid je bil širok 1,20 m, vzhodni in severni pa pribl. 0,80 m. Na notranji strani vzhodnega zida je bil prislonjen 0,40 m širok obok, grajen iz lomljenih kamnov in vezan z malto. Objekt je bil ohranjen do višine pribl. 1,70 m, strop pa je bil porušen. Prvotna velikost objekta je bila pribl. 6 x 6 m z dober meter širokim vhodom. Zahodna stran objekta zaradi nedostopnosti ni bila raziskana, glede na ruševinske plasti v zahodnem profilu pa je mogoče, da je ta del že uničen. Južna polovica tal v objektu je bila utrjena s kamenjem, severni del pa predstavlja rdečkasta ilovica. Po celotnem dnu objekta smo odkrili strukture – stojke in jame ter odlomke srednjeveške lončenine, opek, odlomke pečnic, drobce ožgane gline in oglja. V zahodnem profilu znotraj objekta smo odkrili še dve mlajši hodni površini, nad njima pa še žganinsko plast. To kaže na to, da je v objektu gorelo, vendar je težko trditi, ali gre za ognjišče ali morda celo požar. Glede namembnosti objekta 1 lahko sklepamo, da gre za poslopje gospodarske narave, morda kaščo ali shrambo, deloma vkopano v zemljo, ali pa kletni prostor hiše. Vsekakor lahko na podlagi najdb trdimo, da je bil objekt v uporabi že nekeje v drugi polovici 16. stoletja, kar potrjuje tudi odkritje novca cesarja Rudolfa II., ki je vladal od leta 1576 do leta 1612. Ostali najdeni denar iz objekta je bil kovan za Ogrsko v Kremnici na Slovaškem in je datiran v leto 1582.

Tik ob južnem vhodu, v notranjosti objekta 1, smo odkrili skeletni grob. Očistili in dokumentirali smo lahko le noge od kolen navzdol, saj je bil gornji del skeleta pod zahodnim profilom. Gre za najstarejši del grobišča, saj je bil grob vkopan v geološko osnovo. Grob je najverjetneje sočasen z ostalimi osmimi odkritimi grobovi na SV strani cerkve.

Na vzhodni strani izkopnega polja smo pričakovano naleteli na temelje cerkve sv. Ilja, ki so nosili zahodni vhod v cerkev, ki so ga gradbinci zaradi dozidave cerkve podrli. Temelji so bili široki do 1,20 m in so segali pribl. 2 m v globino. V JV vogalu izkopnega polja smo v kvadrantu 3 odkrili temelj zidu, ki verjetno pripada objektu 3. Zgrajen je bil iz velikih kamnov, širok je skoraj 1 m in se še nadaljuje pod južni profil izkopa. Glede njegove časovne umestitve in eventualne povezave z objektoma 1 ali 2 za zdaj nimamo dovolj podatkov.

Saša Djura Jelenko, Aleš Tiran, Mihela Kajzer Cafnik

74

EŠD: 5001

Naselje: Škocjan

Občina: Divača

Ime: Škocjan pri Divači – arheološko najdišče Gradišče

Naslov: Matavun, parc. št. 698/3 in 698/4, k. o. Naklo

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, srednji in novi vek

Maja 2010 je bilo na območju predvidene novo-gradnje na parc. št. 698/3 in 698/4, k. o. Naklo, izvedeno arheološko dokumentiranje strojnih izkopov za gradnjo stanovanjskega objekta. Ker so bile takrat odkrite arheološke strukture (domnevni skeletni grob), je odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, P. Bratina, določila potrebo po sistematičnih raziskavah, ki so bile opravljene julija 2010.

Arheološke raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, Regionalnega oddelka Nova Gorica. Raziskave so bile izvedene v tlorisnem gabaritu načrtovane stanovanjske hiše približne velikosti 8 x 12 m, na parc. št. 698/3 in 698/4, k. o. Naklo. Na območju raziskav smo strojno odstranili ruševino zidanega hleva ter vrhnjo plast zemlje, ki je bila po pripovedovanju lastnice parcele sem navožena pred desetletji, da bi s tem povečali debelino obdelovalne prsti na vrtu. Pod njo je ležala starejša ornica, v kateri smo odkrili drobne najdbe iz časa od železne dobe do novega veka (predvsem

odlomke lončenine in kose opečnega gradbenega materiala). Glede na to, da je ta depozit deloma zapolnjeval tudi škraplje v skalni podlagi, ne gre izključiti možnosti, da je bila ta parcela prvotno izrazito skalnata in da je bila tudi ta prst sem nanesena. Tako razlago podpirajo sledovi odbijanja vrhov skalne podlage (trebljenja), maje pa jo odsotnost sledov površinske atmosferske korozije na skalnih vrhovih. Poleg tega je skalno podlago ponekod prekrivala plast meljaste gline, ki smo jo interpretirali kot horizont B tal in ni kazala znakov antropogenizacije.

V naravni skalni kotanji smo odkrili strukturo iz kamnitih plošč, ki je prekrivala človeški skelet. Skelet je gledal proti severu, proti ponoru Reke, in je bil postavljen na 4 skrbno zložene kamnite plošče. Bil je slabo ohranjen, od postkranialnih kosti so se ohranile le posamezne dolge kosti (predvsem diafize), od kranialnih pa posamezni zobje in močno razdrobljen lobanjski svod. Nekaj zob smo odkrili tudi na distalnem delu skeleta, ob nogah. Čeprav je bilo najprej videti, da kosti ležijo v anatomski legi, smo ob natančnejši analizi ugotovili, da to ni res. Tako je na primer stegnenica ležala s proksimalno epifizo na distalni strani,

nekatero kosti noge pa so ležale na mestu kosti rok. Pokojnik je ob smrti imel mlečne zobe, tako da gre grob pripisati mladi osebi.

Ob skeletu nismo odkrili morebitnih pridakov. Grobno jamo je zapolnjeval meljast in zelo skelетен sediment, v katerem smo sicer odkrili posamezne odlomke prazgodovinske lončenine in nekaj živalskih kosti, ki pa jih gre najbrž razumeti kot rezidualne elemente. Plošče grobne kritine so bile nagnjene, kar je najbrž posledica posedanja tal ali celo namenskih človekovih premikov plošč. Ne gre namreč izključiti možnosti, da so bili ostanki pokojnika posthumno relocirani, saj so kosti le navidezno ležale v anatomski legi. Da gre torej za sledove (obrednega) prekopavanja ali drugega namenskega poseganja v grob, sicer ne moremo trditi, te možnosti pa tudi ne moremo zavreči. Še v srednjem in celo novem veku je bilo namreč obredno poseganje v grobove dokaj razširjeno (Matičeto, M. 1955, Umita in v prt zavita lobanja pri Slovencih, Slovenski etnograf 8, 231–254), tako da smo do rezultatov radiokarbonskih analiz, ki skelet datirajo v pozno bronasto dobo, predvidevali mlajšo starost kosti.

Tomaž Fabec, Vesna Tratnik

Škocjan pri Divači, Matavun, parc. št. 698/3 in 698/4, k. o. Naklo. Ostanke poznobronastodobnega groba (foto T. Fabec)

75

EŠD: 5001

Naselje: Škocjan

Občina: Divača

Ime: Škocjan pri Divači – arheološko najdišče Gradišče

Naslov: brezno Okroglica

Področje: A

Obdobje: srednja bronasta doba, novi vek

Septembra 2009 je ekipa ZVKDS, CPA, Regionalnega oddelka Nova Gorica, opravila predhodne arheološke raziskave na dnu brezna Okroglica v Škocjanu pri Divači, parc. št. 738/2, k. o. Naklo, na kraju, kjer sta bila v okviru obnove turistične infrastrukture Škocjanskih jam predvideni postavitvi začasnega delovnega platoja in začasne poti do Mahorčičevega mosta. Konservatorski nadzor nad deli je izvajala P. Bratina (ZVKDS, OE Nova Gorica).

Z izkopi temeljev za delovni oder in začasno stopniščno pot smo odkrili intaktno arheološke sledove, ki ne dokazujejo doslej le predvidevanega arheološkega potenciala brezna Okroglica, temveč tudi prisotnost in ohranjenost arheološke stratigrafije v njem.

Zaradi specifičnih pogojev terena smo v dogovoru z odgovorno konservatorko ZVKDS, OE Nova Gorica, predviden obseg izkopov za temelje morali povečati. Na zahodni strani načrtovanega delovnega platoja se je namreč teren zaradi izredno velikega naklona, sipkosti klastov in gostote izkopanih jam za temelje, vsul, tako da smo izkope za točkovne temelje spremenili v »teraso«. Ležala je pravokotno glede na naklon nasipnega stožca. Nastali profil na zahodni strani terase (proti vrhu nasipnega stožca) smo očistili in ga arheološko dokumentirali. V profilu smo pod zelo skeletnim depozitom, ki je v vrhnjih plasteh vseboval veliko novoveških in predvsem recentnih ostalin (brezno je takrat služilo kot smetišče), približno 1 m pod površjem dokumentirali stratificiran depozit s prazgodovinskim (najbrž srednjobronastodobnim) drobnim gradivom. Šlo je predvsem za odlomke lončenine in živalske ostanke, ki so ležali razpršeno v treh plasteh. Najdena je bila tudi jagoda iz turkizno modre steklene paste. Interpretacija odkritih arheoloških zapisov ostaja odprta, saj le na podlagi izkopanega profila in redkih najdb ne moremo veliko povedati. Da morda le ne gre za odpadke, ki bi jih v brezno metali prebivalci škocjanskega gradišča, opozarjajo najdiščne okoliščine: ta prostor je še posebno od bronaste dobe »slovel« kot nadregionalni kulturni center, ki sta ga najbrž določali gostota in veličastnost kraških

pojavnov (brezen, ponikalne reke, udornic ipd.). Prav gotovo pa ne gre za naplavljen material, ki bi ga odložila narasla Reka, kar je razlaga za prisotnost večine arheoloških ostalin v sosednji Czoernigovi jami. V severozahodnem vogalu terase je profil segal v depozit blede rjave ilovice z ostrorobim gruščem in kamenjem. V njem ni bilo kakršnih koli sledov človeka in smo ga zaradi podobnosti z značilnimi paravtohtonimi jamskimi sedimenti opredelili kot naravno tvorbo.

Tomaz Fabec, Vesna Tratnik

76

EŠD: 7920

Naselje: Šmarje pri Jelšah

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Predenca – kapelice križevega pota

Področje: UA

Obdobje: zreli barok

V letu 2010 so se vsa gradbena obrtna dela izvajala le na obnovi zunanjsčine 14. kapele šmarske kalvarije. Dokončala so se krovna dela na strehi Božjega groba in strehi Svetih stopnic, pričeta leta 2009. Strehe so bile ponovno prekrte s škrliljem. V line laterne nad kupolo Božjega goba so bile montirane nove oknice z odprtini za zračenje. Po saniranju temeljev in izdelavi drenaže z revizijskimi jaški so bile popravljene zunanje stopnice ob vhodu v Svete stopnice in obnovljen kamnit okvirja vhoda. Vanj so bile ponovno montirane kovane vratnice. V štiri okna v vzhodni in zahodni fasadi Sv. stopnic so bile vstavljene nove oknice, narejene po vzoru starejših, obnovljene kovane mreže in v police oken vgrajene nove kamnite okenske police, izdelane po vzoru starejših. Ob vzhodno in zahodno steno Sv. stopnic, je bil na podlagi verodostojnih podatkov (Mihael Napotnik, Križev pot ob bregu sv. Roka v Šmarju pri Jelšah, Maribor 1913, str. 58) in starejših fotografij, izdelan talni izžidek. Novi fasadni ometi so barvani v osnovnem oker tonu in pripravljani za rekonstrukcijo baročne arhitekturne poslikave. Gradbena obrtna dela, ki jih je kvalitetno izvedlo podjetje HAI, d. o. o., Šmarje pri Jelšah, zanj Igor Habjan, so sofinancirali Župnija Šmarje pri Jelšah, Vrečarjev sklad, Občina Šmarje pri Jelšah in Ministrstvo za kulturo RS.

Na stenskih poslikavah v niši druge kapelice, ki so bile leta 1963 urgentno snete in leta 2003 restavrirane vrnjene na nosilcu, se je leta 2008 pojavila plesen. Ker še niso ugotovljeni vzroki, ki vplivajo na razvoj plesni, tudi niso podani predlogi za sanacijo same poslikave.

Bogdan Badovinac

Šmarje pri Jelšah, kapelice Križevega pota, plesen na stenski poslikavi v niši druge kapele (foto: B. Badovinac, 2009)

77

EŠD: 753

Naselje: Šmartno

Občina: Brda

Ime: Šmartno v Brdih – vas

Naslov: Šmartno 52

Področje: U, E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Vas Šmartno leži na griču, v geografskem središču Goriških brd, na skrajnem zahodu Slovenije. Pesnik Alojz Gradnik, rojen v sosednji Medani, je Šmartno označil za orlovsko gnezdo, ki ždi na točki, od koder se ob jasnem vremenu na vzhodu odpira pogled do Nanosa, na severozahodu do Karnijskih Alp in na zahodu na prostrano Furlanijo, vse do Jadranskega morja.

Šmartno uvrščamo v tip taborskega naselja, ki je vse do danes ohranilo definicijo tabora. Ko je sredi 18. in v 19. stoletju Šmartno izgubilo strateški pomen, je kmečki živelj s svojim načinom življenja in pojmovanjem stavbarstva delno prekril sporočeno obliko obzidanega taborskega naselja. Kljub temu se je do danes v Šmartnem dobro ohranilo obzidje, ki ga poudarjajo stolpi.

Desetega marca 2010 je streho hiše Šmartno št. 52,

ki stoji na vzhodnem obzidju, orkanski veter odkril oziroma poškodoval njeno kritino. Streho, do takrat pokrito s salonitnimi strešniki, je bilo nujno treba na novo pokriti, saj smo ocenili, da je škoda na tej tudi zdravju škodljivi kritini velika. Zaradi potencialnih nevarnosti poškodb na ostrerju in posledično temu na celotnem objektu so se začeli nujni ukrepi. Ob tej priliki je bil saniran še zunanji vidni del dimnika, ki ni bil oblikovan v skladu s tradicionalno lokalno tipologijo okoliških dimnikov, streha pa je sedaj prekrita s korci.

Andrejka Ščukovt

Hiša Šmartno 52 (foto: A. Ščukovt, 2011)

78

EŠD: 3436

Naselje: Šoštanj

Občina: Šoštanj

Ime: Šoštanj – cerkev sv. Mohorja in Fortunata

Področje: UA

Obdobje: 14. stoletje

Po sondažnih arheoloških raziskavah v starem prezbiteriju v zvonici v letu 2008 (Danijela Brišnik, Eva Butina, VS 46, Poročila, 2008, str. 365–367) in dodatnih sondah pod mlajšim tlakom iz apnečastih plošč je bil v letu 2010 na osnovi recepture restavratorja Aleksandra Šileša položen nov pohodni estrih. Na podložni pesek granulacije 0–4 mm in armaturo je bila nato nanesena masa za estrih na plasti, ki je nastala sočasno s poslikavo fresk (Janez Höfler, Srednjeveške freske v Sloveniji, IV. knjiga, Vzhodna Slovenija, Ljubljana 2008, str. 224–227). Navkljub poprej sklenjenemu dogovoru z investitorjem o nivoju polaganja talnega estriha je pri sami izvedbi prišlo do sprememb. Najdeni nivoji so bili dosledno izvedeni ob vzhodni steni in na delu južne ter severne stene. Nivoja ob zahodni steni in pod zlizanim pragom severnega – prvotnega vhoda v zvonico pa ne ustrezata najdbam. Obnovo talnega estriha je v celoti financiral Župnijski urad sv. Mihaela v Skornem.

Bogdan Badovinac

79

EŠD: 7244

Naselje: Štanjel

Občina: Komen

Ime: Štanjel – grad

Področje: A

Obdobje: železna doba, rimsko obdobje

Med zaščitnimi arheološkimi izkopavanji na gradu Štanjel smo na 4,5 × 6 m velikem območju na parc. št. 1009/1, k. o. Štanjel, odkrili ostanke zidanega objekta najverjetneje iz razvite starejše železne dobe. V depozitu, ki je zapolnjeval objekt, smo odkrili predvsem keramično gradivo (velike shrambene posode – silose, kuhinjsko posodje, ognjiščne predmete), fragment kačaste fibule, žlindro, živalske ostanke, zogleneli les in zoglenela semena. Od objekta se je ohranil le tisti del arhitekture, ki je bil vkopan v pobočje: zgrajen je bil v suhozidni tehniki, trije ohranjeni zidovi pa so bili prislonjeni na stene vkopa. Zahodni del objekta je bil odstranjen že med izkopavanji, ki jih je vodil

Z. Harej leta 1981. Najverjetneje gre za ostanke shrambenega prostora, na kar kažejo predvsem velike shrambene posode ter živalski in rastlinski ostanke. Lega, usmerjenost ter oblika objekta nekoliko presenečajo glede na dosedanje domneve, da je bilo štanjelsko naselje terasasto urejeno že v prazgodovini. Na isti lokaciji smo odkrili tudi sledove rimskodobne arhitekture, ki pa je bila veliko slabše ohranjena od prazgodovinske. Tudi ta objekt je deloma izkopal že Z. Harej, poleg tega pa je segal zunaj območja naših raziskav, zato je bil dokumentiran le njegov jugovzhodni del. Morda gre slabšo ohranjenost razlagati z plitvejšim izkopom za njegove temelje, čeprav je bil grajen iz obdelanih, z malto vezanih kamnov. V njem smo odkrili malo najdb. Prevladujejo odlomki amfor, nekaj pa je bilo tudi črepij namiznega in kuhinjskega posodja. Tako izkopavanja kot tudi arheološko dokumentiranje ob gradnji so pokazali, da smemo intaktne arheološke ostaline pričakovati na celotnem območju grajskega kompleksa. Te so se namreč ohranili pod poznosrednjeveškimi in novoveškimi depoziti. Pri tem se zdi zanimiva ugotovitev, ki so jo sicer že izpostavili drugi raziskovalci in so jo naše raziskave le potrdile, da rimskemu obdobju sledi faza mirovanja, ki jo prekine šele začetek intenzivnih posegov v poznem srednjem oziroma zgodnjem novem veku.

Tomaž Fabec, Manca Vinazza

80

EŠD: 760

Naselje: Štanjel

Občina: Komen

Ime: Štanjel – vas (Štanjel 6a)

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

V Štanjelu je ekipa ZVKDS, CPA Nova Gorica, opravila zaščitna arheološka izkopavanja pred gradnjo prizidka k stanovanjski hiši na parc. št. 1078, k. o. Štanjel. Geodetske izmere je opravil Januš Jerončič, univ.dipl. arheol. Arheološko izkopavanje je nadzorovala odgovorna arheologinja konservatorka OE Nova Gorica Patricija Bratina.

Na mestu novogradnje je lastnik parcele v sedemdesetih letih ob izkopih za vodnjak odkril ostanek kamnitega zidu, del zbitega, prežganega ilovnatga tlaka in več odlomkov prazgodovinske lončenine, kar je bilo interpretirano kot ostanke prazgodovinske hiše (Žbona Trkman, B. 1981, Štanjel. Varstvo spomenikov 23, 1981, 216–217.)

Ob tokratnih arheoloških raziskavah smo s tremi sondami raziskali prostor vzhodno in južno od

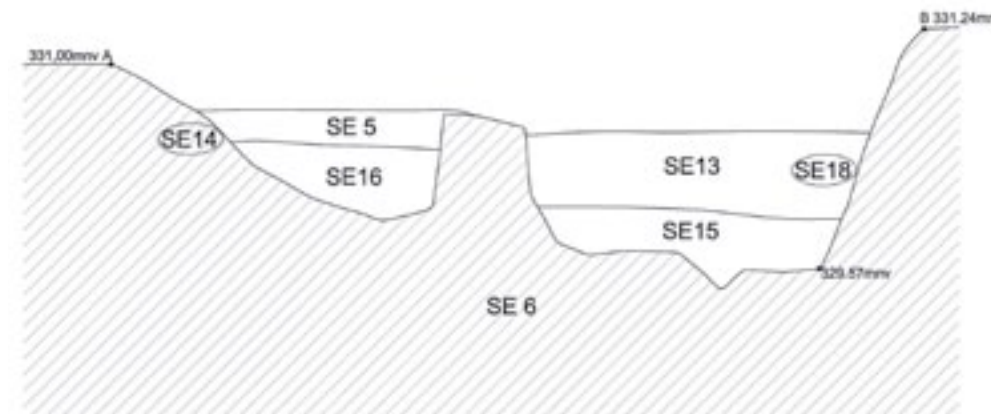
vodnjaka. Območje sonde 1 med vodnjakom in stanovanjsko hišo je bilo v preteklosti intenzivno v uporabi. Pod sodobnim tlakom in nasutjem za utrditev smo dokumentirali tlak nekdanjega prizidka oziroma hleva, pod tem pa še površino s precej peska in večjimi kosi apna, ki smo jo interpretirali kot verjetni ostanek nekdanje apnenice ob hiši. Geološka podlaga se je ob steni hiše nahajala že na višini 0,50 m, proti zahodu pa se je postopoma spuščala. Tam smo na globini 0,80 m dokumentirali dve jami, vkopani v skalno geološko osnovo, zapolnjeni z gruščem, v katerem smo odkrili tako odlomke prazgodovinske in rimskodobne kot tudi novoveške lončenine, nekaj živalskih kosti in školjk. Jami se širita zunaj območja raziskav, tako da ne poznamo njune oblike v celoti, globoki sta do 1,10 m.

Sonda 2 je obsegala ozek pas med vodnjakom in ulico, ki je bil v preteklosti že večkrat prekopan,

geološka osnova se je nahajala 0,80 m globoko, arheoloških struktur nismo odkrili, dokumentirali smo le recentna nasutja.

V sondi 3, zahodno od vodnjaka, smo na globini 1,25 m, pod recentnimi nasutji dokumentirali dve manjši jami, vkopani v geološko osnovo. Jami sta bili globoki do 0,36 m, zapolnjeni z gruščem, v katerem smo odkrili premešane prazgodovinske, rimskodobne in novoveške najdbe. Jami se širita še zunaj izkopnega območja.

Interpretacija dokumentiranih vkopov v skalno osnovo je problematična, časovno jih lahko opredelimo le grobo, kot prednovoveške, saj v novem veku očitno niso več funkcionirali in so bili zasuti. Namembnosti jam na podlagi zbranih podatkov ne moremo jasno definirati, možnosti je več, morda so jih uporabljali kot jame za shranjevanje živil. *Tomaž Fabec, Vesna Tratnik*

SONDA 1, PRESEK S - J

Štanjel, presek sonde 1 (avtor: J. Jerončič, V. Tratnik)

81

EŠD: 2589

Naselje: Štatenberk

Občina: Mokronog – Trebelno

Ime: Štatenberk – cerkev sv. Martina

Naslov: Štatenberk

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V cerkvi sv. Martina v Štatenberku, katere ladja je v svoji zasnovi še romanska, je bil jeseni 2009 ob zamenjavi zunanjšega kamnitega stopnišča na kor s kovinskim odkrit doslej neznan spodnji del nagrobne stele iz sivga apnenca z delom napisa, reliefnim poljem in zatičem za postavitev v bazo. Kamen je vzdian v severozahodnem vogalu cerkvene ladje na nekoliko razširjenem temeljnem zidu, kamor je bil očitno že ob gradnji cerkve položen z navzven obrnjenim napisnim poljem. Napisno polje, široko 50 cm, ima trojno profiliran rob. Zgornji prelom je presekala prvo ohranjeno vrstico, spodaj pa so v celoti ohranjene še tri. V spodnjem reliefnem polju, ki ima dvojno obrobo, je precej stilizirano upodobljena bikonična posoda na nogi z izvihanim ustjem, levo in desno od nje pa še bolj stilizirana vinska trta z listi in morda tudi

grozdi. Nagrobnik je spodaj zaključen z zatičem za postavitev v utor temeljnega kamna. Črke so neenakomerno klesane, po velikosti se razlikujejo tudi znotraj iste vrstice in tako kot reliefna upodobitev kažejo na manj večšega klesarskega mojstra. Celotna širina spomenika je 73,5 cm, ohranjena višina 104 cm, debelina pa okoli 22 cm. Mere zatiča so 38 x 22 cm, njegova višina pa 18 cm. Črke v prvi ohranjeni vrstici so poškodovane, v drugi merijo med 5,5 in 6 cm, v tretji med 5,5 in 6,2 cm, v četrti pa 5,5 cm. Besedilo napisa se glasi:

[---]g Crispina,
coniug(i) pient(issimae),
vivi fecer(unt)
sibi.

Prevod:

(...)g Krispina, zelo vdani ženi, sta si dala postaviti (nagrobnik) za življenja.

Nagrobnik lahko le okvirno datiramo v 2. stoletje ali začetek 3. stoletja.

Kot naslednji nov rimski spomenik iz štatenberške cerkve lahko opredelimo v polkrožni romanski portal stranskega vhoda vzdian kamniti blok z

Štatenberk, cerkev sv. Martina, položaj vzdianega nagrobnika v zahodni steni cerkvene ladje (foto: M. Pršina, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Štatenberk, cerkev sv. Martina, položaj temeljnega kamna z utorom, vzdianega v južno steno cerkvene ladje kot del podboja stranskega portala (foto: M. Pršina, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

utorom v sredini, ki predstavlja podstavek nagrobne stele.

Podstavek meri 120 x 87 cm in je visok med 28 in 30 cm, odprtina utora pa meri 43 x 28 cm in je globoka 19 cm. V steno štatensberške cerkve je bil vzdian tudi rimski nagrobnik Publija Nertomarija Kvarta in članov njegove družine (žene Meito in sina Sekunda), datiran v 1. stoletje, ki ga je leta 1885 ali 1886 Jernej Pečnik in poslal v Deželni muzej, danes Narodni muzej v Ljubljani (CIL III 10794 = RINMS 145 = ILSI 1, 85).

Ker mere zatičev obeh nagrobnikov ne ustrezajo meram utora zgoraj opisanega podstavka, ki je vzdian ob stranskem vhodu v ladjo, gre očitno za podstavek nekega doslej še neznanega nagrobne spomenika. Glede na lego kamnov lahko sklepamo, da so bili vsi trije pripeljani in vzdiani istočasno ob izgradnji prvotne romanske cerkve, verjetno ob koncu 13. stoletja.

(Celovito objavo gl.: D. Breščak, M. Lovenjak, Rim-ska nagrobna iz Štatensberka in Gorenjega Kartel-jevega na Dolenjskem, Zbornik posvečen Ljudmili Plesničar – Gec, Mestni muzej Ljubljana, v tisku.)

Danilo Breščak

82

EŠD: 29491

Naselje: **Štravberk**

Občina: Novo mesto

Ime: **Štravberk – Ajdovski grad**

Naslov: Štravberk

Področje: A

Obdobje: 11., 13. stoletje (?)

Severovzhodno od Blažičeve domačije na Štravberku, v gozdu Boršt na koti 566 m (parc. št. 25/2, k. o. Herinja vas, lastnik Franc Blažič, Štravberk 3, 8222 Otočec) je lokacija Na gradu oziroma med domačini znana kot Ajdovski grad. Gre za skalnat pomol s sledovi zidov 15 x 12 m velike stavbe. Vrh grebena poteka v smeri SZ–JV. Na JZ strani je pobočje skoraj previsno, na SV pa strmo, z ostalih dveh strani pa je greben lahko dostopen. Na SZ strani je bil izkopen en prečni jarek, na JV pa je vrhnji plato zavarovan z dvema prečno izkopanima obrambnima jarkoma in nasipoma. V rastru zidov stavbe je videti jarkast vkop, kjer so po izjavi Franca Blažiča njegovi predniki iz zidu izkopavali kamne za gradnjo Blažičeve domačije (grajena ob koncu 19. ali začetku 20. stoletja, kozolec toplar ob domačiji nosi letnico 1907).

Verjetno gre za srednjeveško lokacijo neke utrjene kmetije ali sedež ministeriala.

Danilo Breščak

Štravberk, Ajdovski grad, drugi (zunanji) obrambni jarek z nasipom na JV strani (foto: D. Breščak, arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

83

EŠD: 16006

Naselje: **Tabor**

Občina: Sežana

Ime: **Tabor pri Vrabčah – vas (stara šola)**

Naslov: Tabor pri Vrabčah 9

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje (1910)

Nad Vrabčami se strmo dviga višji hrib Tabor, kjer je strnjeno pozidana istoimenska vas. Na vzhodnem robu, tik za cerkvijo Marijinega darovanja in ostankom obrambnega stolpa, je bilo leta 1910 zgrajeno poslopje, kjer je svoje mesto dobila šola. Ta je bila v Taboru ustanovljena leta 1870 ali 1876 (SI PAK 0821, Fond Osnovna šola Vrabče, 1876–1967), sprva je bila nameščena v hiši Očerinovih. Šolsko poslopje so leta 1943 požgali Nemci. V šolskem letu 1948/49 so ga začeli obnavljati. Pouk je tedaj potekal v župnišču, v šolskem letu 1951/52 pa je spet stekel v tedaj obnovljenem poslopju. Z odlokom št. 162 Skupščine občine Sežana, objavljenim 30. junija 1962, je šola postala podružnica Osnovne šole Sežana. Učenci višjih razredov so odšli v šolo v Sežani. Število učencev na Taboru se je stalno zmanjševalo, tako da so 26. junija 1967 šolo zaprli.

Od prenehanja pouka je bilo šolsko poslopje zapuščeno in nevdrževano. Na pobudo krajanov se je pred leti v celoti prenovila streha. Začela se je postopna obnova notranjosti. V zadnjih letih se je v pritličju uredil prostor za potrebe vasi, tu so lesena okna in vhodna vrata v poslopje nadomestili s plastičnimi. Posledično se je pojavila tudi potreba po zunanji ureditvi objekta in prostora ob objektu, saj so bili tako fasada kot stavbno pohištvo dotrajani in potrebni prenove. V sklopu projekta ob-

Tabor pri Vrabčah, stara šola pred pričetkom del (foto: E. Belingar, 2010)

Tabor pri Vrabčah, manjkajoči deli ometa so dopolnjeni z ometi enake sestave in izvedbe kot prvobitni, nameščeno je stavbno pohištvo ter pobeljena fasada (foto: E. Belingar, 2011)

nove vaških jeder in večnamenskih zgradb v okviru Javnega razpisa za izvedbo operacije 322 – Obnova in razvoj vasi, je Občina Sežana 2010/2011 dobila odobrena sredstva za obnovo fasade, zamenjavo stavbnega pohištva, ureditev pločnika ob objektu ter okolice v neposredni bližini, kjer je večnamenska ploščad, na kateri so razne prireditve v poletnem času. V neposredni bližini se nahaja pred leti obnovljen obrambni stolp, na katerega se navezuje kamniti podporni zid, ki je tudi precej razrušen. Prenovljeni objekt bi služil za izvedbo raznih večjih kulturnih in družabnih prireditev, za dejavnost Medobčinskega komornega godalnega orkestra ter dejavnost Vaške godbe, ki se trenutno ustanavlja v KS.

V letu 2010 so se pričele obnova fasade, zamenjava stavbnega pohištva in ureditev pločnika ob objektu. Pri tem so se ohranili vsi kvalitetni ometi, manjkajoči deli pa so se dopolnili z ometom enake sestave in izvedbe. Ometi, ki so jih fino zaribali, so bili izdelani na apneni osnovi. Obenem so se

ohranili in ponovili vsi detajli fasade, kjer so bili ti uničeni, in sicer profilirani strešni venec, profilirani delilni zidec, vzorec izvedbe ometa pritličja, obrobe oken in vrat v ometu ... Zaradi občasne rabe objekta se je investitor odločil za namestitve plastičnih oken. Pri tem smo vztrajali, da se njihova delitev izvede po vzoru na nekaterih še ohranjenih prvobitnih lesenih oknih in s takimi zamenjajo tudi pred leti že nameščena nova okna, kar je bilo potem tudi izvedeno. Pripravili smo barvno študijo, ki je služila kot osnova za obarvanje fasade. Uporabila se je Jubova fasadna barva Revital color.

Konservatorski nadzor je vršila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Barvno študijo je pripravil restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec. Gradbena dela je izvajalo Komunalno stanovanjsko podjetje Sežana, d. d., Partizanska 2 iz Sežane.

KS Vrabče si želi, da bi ta objekt s svojo neposredno okolico služil druženju in povezovanju vseh krajanov kot tudi delovanju raznih društev. Dela so potekala po načrtovanem programu. Izvajalec je svoje delo opravil zelo korektno in kvalitetno, zato poseg ocenjujem kot uspešen.

Eda Belingar

84

EŠD: 9961

Naselje: **Tolminske Ravne**

Občina: Tolmin

Ime: **Tolminske Ravne – domačija Tolminske Ravne 14**

Naslov: Tolminske Ravne 14

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Tolminske Ravne so delno razložena in najvišja vas v občini Tolmin. Stojijo na rahlo valoviti ravnici prijazne krnice pod Migovcem (1885 m) na severu, Javorjem (1361 m) in Grušnico (1569 m) na severozahodu ter planino Na Rešlju (1100 m) na zahodu. Na jugovzhod pa se svet odpira proti grapi Zadlašice.

Naselje se je razvilo iz planine. Po potresu leta 1998 pa so bili skoraj vsi objekti v vasi zgledno obnovljeni. Zidane pritlične in nadstropne hiše s strmimi, prvotno s slamo kritimi strehami, uvrščamo v prehodni kobariško-tolminski stavbni tip, saj se tu primorska tipika prepleta z alpsko stavbno tipologijo.

Orkanski veter je 10. marca 2010 poškodoval slamnato kritino kašče na domačiji pri Skalarju, Tolminske Ravne 14, z Odlokom občine Tolmin razglašeno kulturni spomenik. Omenjenega dne

je veter slamo na obeh strešinah kašče tako močno poškodoval oziroma jo razcefal, da je bilo takoj treba začeti nujna sanacijska dela zaradi potencialnih nevarnosti poškodb na ostrešju in v objektu. Ker je bila škoda zaradi vetra na škopnikih tako velika, smo ocenili, da je najbolje, da se streha na novo prekrije s slamo. Kaščo je prekril S. Šorli z domačije pri Francu v Kneških Ravnah na podlagi prakse in večine prekrivanja streh s slamo, ki je značilna za Tolminsko.

Andrejka Ščukovt

Tolminske Ravne 14, kašča pri Skalarju (foto: G. Kutin, 2011)

85

EŠD: 28332

Naselje: **Trebenče**

Občina: Cerklno

Ime: **Trebenče – domačija Trebenče 4**

Naslov: Trebenče 4

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Hišo na domačiji Trebenče 4 zaradi ohranjenih zgodovinskih in slogovnih vzporednic tako na zunanosti kot v notranosti uvrščamo med redko ohranjene stavbe, značilne za 19. stoletje oziroma začetek 20. stoletja na širšem Cerkljanskem območju. Zaradi vrste dejavnikov, ko je bilo na Cerkljanskem porušeni veliko stanovanjskih objektov t. l. ljudskega stavbarstva, je zato danes hiša na domačiji pri Rinku ena od redko ohranjenih prič tradicionalnega načina življenja.

Celovita obnova hiše je v letu 2010 izvedena v sklopu popotresne obnove Posočja. Statična sanacija oziroma obnovitvena dela je izvedlo podjetje Zidgrad iz Idrije na podlagi projektne dokumentacije in konservatorskega nadzora, kjer so bili

podani in upoštevani pogoji za zaščito in varstvo značilnih oblikovnih elementov hiše ter notranje tradicionalne razporeditve prostorov. Namembnost objekta se z rekonstrukcijo ni spemila. Lastniku se je z obnovo omogočila boljša kvaliteta bivanja, prilagojena sodobnemu načinu življenja in standardom.

Andrejka Ščukovt

Hiša Trebenče 4 (foto: A. Ščukovt, 2011)

86

EŠD: 9263, 29172, 29173, 29174

Naselje: **Trška gora, Ždinja vas, Golušnik, Dolenje Karteljevo, Gorenje Karteljevo**

Občina: Novo mesto

Ime: **Trška gora – vinogradniško območje**

Golušnik – arheološko območje Sadeže

Dolenje Karteljevo – arheološko območje Pristava, Gorenje Karteljevo – arheološko območje Štreklje – Hmeljnik

Naslov: **Predhodne arheološke raziskave Vodovoda Trška gora**

Področje: A

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje*

Predhodne arheološke raziskave na območju trase vodovoda Trška gora v skupni dolžini 11.662 m je opravljala ekipa ZVKDS, CPA, med 24. avgustom 2009 in 4. septembrom 2009 ter med 4. in 14. majem 2010 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca, in Ildikó Pintér, abs. arheologije, kons. tehn. dokumentalistke. Raziskave so bile izvedene v skladu z določbami KVS MK št. 62240-187/2009/2 z dne 1. julija 2009. Raziskave je v celoti financiralo podjetje Komunala Novo, d. o. o.

Pregledano območje je večinoma vinogradniško

in leži severno od Novega mesta, Ždinje vasi, Gorenjega Kamenja in Gorenjega Karteljeva nad traso avtoceste Ljubljana–Obrežje znotraj območja registrirane enote kulturne dediščine Trška gora – vinogradniško območje (EŠD 9263). Celotno območje je gričevnato in gosto pozidano z vinogradniškimi objekti. Geološko podlago predstavlja siv in temno siv ploščast do plastovit apnenec, oolitni apnenec, apnenec s hidrozoji in plastovit apnenec z rožencem.

Ugotovljene arheološke sledi

1) Golušnik – Sadeže

Odlomek prazgodovinske lončenine (ZE VIII/A35, parc. št. 2369, k. o. Črešnjice) nakazuje na potencialno prazgodovinsko najdišče naselbinske narave.

2) Dolenje Karteljevo – Pristava

Odlomek rimskodobne lončenine in 8 kosov rimskodobne opeke (ZE XI/A8, XI/B8, XI/B9, parc. št. 657, 658/13, 658/14, k. o. Zagorica) kažejo na potencialno rimskodobno najdišče naselbinske narave.

3) Gorenje Karteljevo – Hmeljnik

28 kosov rimskodobne opeke in dva kosa žlindre (ZE XII/A4, XII/C4, XII/A5, XII/C5, XII/A6, XII/C6, XII/A7, XII/C7, parc. št. 624/10, k. o. Zagorica) kažejo na potencialno rimskodobno najdišče naselbinske narave.

Philip Mason, Ildikó Pintér

87

EŠD: 28534

Naselje: **Velika sela**

Občina: Črnomelj

Ime: **Mala sela pri Adlešičih – vodenica**

Področje: E

Obdobje: sredina 19. stoletja

Vodenica je kamnito obzidana vodna kotanja na dnu globoke kraške vrtače med naseljema Velika in Mala sela pod hribom Izgornik.

Vodenica je bila vse do leta 2009 zapuščena, dokler niso vaščani sprožili postopka njene obnove. Pri tem je bil gonilna sila domačin Alojz Novak. Pred obnovo vodenice so bili opravljeni temeljito čiščenje, izmera in izris. Notranji premer vodenice je 3 m, medtem ko je sama kotanja globoka pribl. 1 m. Med dnem in obokom je pribl. 5 m višine. Od vhoda do dna vodenice vodi petnajst kamnitih stopnic. Po čiščenju stavbe sta bili opravljeni sanacija okrogle kamnite stene ob kotanji in nato rekonstrukcija kamnitega oboka nad vodenico. Po obnovi oboka so bile sanirane tudi kamnite stopnice in kamnita zidova z obeh

strani stopnic, očiščena okolica in obnovljena dostopna pot do vodenice z jugovzhodne strani vrtače.

Obnovitvena dela so izvajali vaščani Malih sel s pomočjo Heliosovega sklada in Občine Črnomelj.

Dušan Strgar

Velika sela, stanje vodenice pred obnovo leta 2009 (foto: D. Strgar)

Velika sela, stanje vodenice po obnovi leta 2010 (foto: D. Strgar)

Velika sela, del obnovljenega kamnitega oboka vodenice (foto: D. Strgar)

88

EŠD: 819

Naselje: **Vipavski Križ**

Občina: Ajdovščina

Ime: Vipavski Križ – mesto

Naslov: **Vipavski Križ 14A**

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Predmet posega na nepremičnini parc. št. 3897, k. o. Vipavski Križ, ki stoji v neposredni bližini kapucinskega samostana in je bil v preteklosti stanovanjske, nato gospodarske narave, danes pa je ponovno stanovanjska hiša Vipavski Križ št. 14A, je obnova strehe ter sanacija vhodnega in zadnjega pročelja hiše. Dela za ta enonadstropni objekt pravokotnega tlorisa, ki ga pokriva dvokapna streha, so bila opravljena na podlagi PGD in nadzora odgovorne konservatorke. Tako je bila odstranjena dotrajana strešna konstrukcija in povečan strešni naklon s 30° na 35°. Ohranili pa smo obstoječo pozidno vez in širino obeh napuščev. Na zadnji severni strani hiše je bil izveden nov napušč iz štokanega kamna Repenca. Na prednji vhodni strani je napušč daljši in opremljen s klasičnimi planetami, 12 x 25 cm, na letvah. Streho prekrivajo korci. Saniran je fasadni omet, vhodni kamniti portal pa očiščen. Obe pročelji hiše sta slikani na podlagi barvne študije. Zidarska dela je opravilo Zidarstvo Martin Slejko, Velike Žablje 1, 5263 Dobravlje.

Andrejka Ščukovt

Vipavski Križ 14A, pogled na obnovljeno pročelje in streho (foto: A. Ščukovt, 2010)

89

EŠD: 14943

Naselje: **Vodice**

Občina: Vodice

Ime: **Vodice pri Ljubljani – hiša Škofjeloška cesta 5**Naslov: **Škofjeloška cesta 5**

Področje: E

Obdobje: 1909

Stanovanjska hiša na Škofjeloški cesti 5 stoji v središču naselja Vodice ob glavni cestni povezavi Škofja Loka–Moste. Pritlična zidana hiša je tlorisno zasnovana v obliki črke L z nadstropnim prizidkom. Nad glavnim vhodom s kamnitim portalom z letnico 1909 in dekorativnimi dvokrilnimi vrati ima veliko strešno frčado, bogato profiliran podstrešni venec pa deli pritličje od mansarde. Lastnica, ki je želela kakovostno in strokovno obnoviti stavbni ovoj hiše, je pridobila kulturnovarstvene pogoje za zamenjavo strešne kritine, obnovo fasadnih ometov in delno stavbnega pohištva. Za prenovno ostrejša je bilo izbrano podjetje Kaltak iz Škofje Loke, ki je obstoječe ostrešje ustrezno saniralo in nadomestilo že precej dotrajano staro kritino še ročno izdelanih betonskih špičakov z novimi temno sivimi špičaki, ki jih strojno izdeluje podjetje Jakoba Jezerška, s. p., v Hotavljah v Poljanski dolini. Obnovo fasadnih ometov je kvalitetno izvedlo podjetje Givo. Odstranili so se le poškodovani stari ometi, predvsem v področju cokla, kjer so se uporabili sanirni ometi, ostale fasadne površine je bilo treba le postrugati in izvesti fini apneni omet iz industrijsko izdelane malte. Vsi podstrešni venci in profilirane okenske obrobe iz ometa so se obnovili s pomočjo izdelanih šablon, obnovile so se opečne prezračevalne line pod slemeni, ki jih je bilo na nekaterih mestih treba nadomestiti z novimi opekami. Na mestu starih betonskih stopnic pred vhodom so se pozidale nove. Dva dotrajana dimnika je bilo treba ponovno pozidati in zaključiti z značilno dvokapno strešico, pokrito z osnovno kritino. Na podlagi vzorcev sta bila izbrana dva svetla barvna tona za fasadne površine in vence ter okenske obrobe in siv za področje cokla. V nadstropju prizidka in v podstrešnem delu hiše je bilo žal že pred časom v celoti zamenjano stavbno pohištvo z novim, tako da smo dopustili zamenjavo tudi v pritličnem delu kljub izredno kvalitetnim in dobro ohranjenim dvojnimi (škatlastim) oknom.

Damjana Pediček Terseglav

Vodice pri Ljubljani, hiša Škofjeloška cesta 5 pred prenovno (foto: D. Pediček)

Vodice pri Ljubljani, hiša Škofjeloška cesta 5 po obnovi strehe in fasade (foto: D. Pediček)

90

EŠD: 4765

Naselje: **Vojsko**Občina: **Idrija**Ime: **Vojsko pri Idriji – domačija Škratovše**Naslov: **Vojsko 46**Področje: **E**Obdobje: **19., 20. stoletje**

Vzhodno od vaškega jedra na Vojskem nad Idrijo leži na večji ravni samotna domačija Škratovše. Ob stari hiši domačije stoji enonadstropen dolg in prostoren hlev, ki ima v pritličju križno obokan stropom z loki, ki jih nosijo kamniti stebri, postavljeni v dveh vrstah. Objekt, ki je v funkciji, je bil v več potresih poškodovan, nazadnje leta 2004. Sanacija hleva je zaradi izjemne velikosti načrtovana v dveh fazah. Popotresna sanacijska dela so zato leta 2010 najprej obsegala konstrukcijske ukrepe v temeljih objekta. Dela je opravilo podjetje Treven, d. o. o., - Obrtna cona Logatec 22, 1370 Logatec, ki je izvedlo podbetoniranje nosilnih kamnitih zidov s ciljem doseči zadostno potresno odpornost.

Andrejka Ščukovt

Vojsko, hlev na domačiji Škratovše (foto: A. Ščukovt, 2010)

91

EŠD: 16015

Naselje: **Vrhovlje**Občina: **Sežana**Ime: **Vrhovlje pri Sežani – vas (vaški vodnjak)**Naslov: **Vrhovlje pri Sežani, parc. št. *100 k.,o. Voglje**Področje: **E**Obdobje: **začetek 19. stoletja**

Vas, nastala ob vzpenjajoči se stari cesti, ki glavno cesto Gorica–Tiršt prečka na Prelovcu, je svoj razcvet doživela po odprtju kamnoloma pri bližnjem Repentabruv drugi polovici 19. stoletja, ki je deloma izkoriščal tudi vrhovske parcele, v

drugi polovici 19. stoletja. Ob njej so domačini menda že leta 1830 zgradili tudi velik vaški vodnjak, kar je za kraške razmere kar zgodaj, nadzemni del, šapo pa so dodali leta 1870 (Krajevni leksikon Slovenije, Zahodni del Slovenije. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1968, str. 343). Ob breg prislonjen podzemni zbiralnik so s prednje strani obzidali, tako da je za zidom nastal večji plato, do katerega vodijo kamnite stopnice. Dostop nepovabljenim so preprečevala kovana dvokrilna vratca. Polkrožna šapa je kamnita, zidana, vrh pa zaključuje kamnita obroba. Postavljena je na dvignjeno kamnito stopnico. Na večjem kosu kamna, obrnjenem proti stopnicam, je monogram IHS, a brez datacije.

Podporni kamnit zid, za katerim je nameščen zbiralnik vodnjaka, v katerega se steka meteorna voda s streh sosednjih domači, in urejena večja pohodna površina, je bil na več mestih razmajan. Zid je zaradi pritiska zemljine, vode in napol suhe zidave na več mestih popustil, tako da je obstajala nevarnost, da bi se porušil. Na ograjeni dvignjeni plato vodijo kamnite stopnice. Na vhodu so montirana kovana železna vrata. Na platoju so bile v preteklosti vgrajene kamnite kanale, ki pa so bile pred desetletji odstranjene. Del kamnitih kanalov so shranili. Nad vodnjakom je zidana kamnita šapa s pločevinastim pokrovom. Plato je bil ograjen z nizkim propadajočim kamnitim zidom, ki sega dobrega pol metra nad nivo zgornjega terena. Plato je bil izravnán in posejan s travo. V sklopu projekta obnove vaških jeder in večnamenskih zgradb v okviru Javnega razpisa za izvedbo operacije 322 – Obnova in razvoj vasi, je Občina Sežana 2010/ 2011 dobila odobrena sredstva za obnovo kamnitega podpornega zidu ob vaškem vodnjaku. Predvideni so bili tudi ureditev samega platoja, položitev kamnitih kanalov, očiščenje zbiralnika vode kot tudi nadzemnega dela vodnjaka in izdelava novega pokrova.

V letu 2010 se je pričela obnova. Okrog platoja je bil izveden pasovni armiranobetonski temelj. Vidni del zidu je v celoti iz lokalnega kamna, ravno tako zid nad platojem. Kamnite stopnice so razstavili, izvedli čvrst temelj ter jih ponovno položili na svoje mesto. Pri tem so manjkajoči del spodnje stopnice dopolnili s kamnom v zaokroženo celoto. Med obnovo so izpraznili in očistili zbiralnik vodnjaka, tako stene kot dno, saj so domačini želeli narediti vodnjak vodotesen in primeren za hranjenje vode. Notranjost je bila ponekod na novo ometana in premazana s hidrotresnimi premazi. Na platoju so odstranili vrhnjo plast zemlje in gramoza. Ponovno so vgradili kamnite kanale ter izdelali peskolov in

Vrhovlje pri Sežani, vaški vodnjak pred pričetkom del (foto: E. Belingar, 2010)

Vrhovlje pri Sežani, urejeni plato po končanju del. Do vodnjaka so speljani kamniti kanali, sanirana je šapa vodnjaka ter ob njem urejena tlakovana površina za posedanje (foto: E. Belingar, 2011).

Vrhovlje pri Sežani, na novo pozidani zid ter na novo položene kamnite stopnice, ki vodijo skozi kamnito kalono z obnovljenimi starimi vrati k vodnjaku. Do vodnjaka se po pločevinastih ceveh steka deževnica z bližnjih streh (desno) (foto: E. Belingar, 2011).

filter za deževnico. Plato so utrdili ter deloma tlačkali s kamnitimi ploščami. Preostali del platoja je urejen kot zelenica. Kovana vrata, ki zapirajo dostop do platoja vrh stopnic, so bila peskana in zaščitena z barvo. Na eni strani platoja je bil urejen tudi dostop za invalide. Po obodu opornega zida so vgradili svetilke, tako da je plato deloma osvetljen.

Šapo, nadzemni del vodnjaka, so oprali pod visokim pritiskom ter fuge poglobljeno zapolnili z apneno malto. Izdelan je bil nov pokrov vodnjaka iz kovanega železa. Namestili so nove pločevinaste cevi, ki pobirajo vodo s streh bližnjih domačij in jo dovajajo v zbiralnik vodnjaka.

Konservatorski nadzor je vršila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, Eda Belingar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Gradbeništvo Perčič Miha, s. p., iz Sežane, Cesta na Lenivec 26.

Dela so potekala po načrtovanem programu. Izvajalec je svoje delo opravil korektno in kvaliteto, zato poseg ocenjujem kot uspešen. Obenem je pri obnovi aktivno sodelovalo vodstvo krajevne skupnosti, kar se je izkazalo za zelo dobrodošlo.

Eda Belingar

92

EŠD: 857

Naselje: **Vuzenica**

Občina: Vuzenica

Ime: **Vuzenica – cerkev sv. Nikolaja**

Področje: A, UA, R

Obdobje: prva četrtina 12. stoletja, sredina 13. stoletja, 14. stoletje, zadnja četrtina 15. stoletja, 18. stoletje

Cerkev sv. Nikolaja je bila prvič omenjena v listini iz leta 1238. Masivno cerkveno zgradbo, njeno podobo in tlorisno zasnovo sestavlja pet prostorskih enot: romanska, v gotiki podaljšana glavna ladja, t. i. vzhodni romanski zvonik, nadzidan v gotskem in neogotskem slogu, dolg gotski prezbiterij s stopnjevanimi oporniki in na severni strani prizidani kapeli (1360, 1400), ki tvorita nekakšno stransko ladjo, ob prezbiteriju je prizidana nadstropna zakristija (1890).

Ladja cerkve sv. Nikolaja je najstarejši del cerkve, lahko jo datiramo v prvo polovico 13. stoletja. Okoli leta 1400 je bila povišana, podaljšana in ponovno ravnostropana. Po letu 1496 so ladjo ponovno dvignili in obokali z zvezdastim poznogotskim obokom.

Vuzenica, cerkev sv. Nikolaja, tlak v ladji pred posegi, februar 2010 (foto: N. Nahtigal)

Vuzenica, cerkev sv. Nikolaja, obnova kamnitega tlaka v glavni ladji, pogled proti vzhodu, november 2010 (foto: N. Nahtigal)

Tlak v cerkvi je kamnit – v ladji, zvonici, prezbiteriju in v zakristiji. Tlak naj bi bil v cerkev prinesen iz propadajočega vuzeniškega gradu leta 1781.

Originalni tlak v kapelah ni ohranjen.

Zaradi kompleksne problematike obnove tlaka v cerkvi sv. Nikolaja se je v februarju in nato v oktobru 2010 sestala strokovna komisija.

V februarju 2010 je komisija dorekla način obnove obstoječega tlaka za celotno cerkev – tudi kar se tiče arheologije.

Komisija je bila ponovno sklicana v oktobru 2010 zaradi pobude župnije glede preureditve cerkvene ladje, ki pa je bila povezana z obnovo tlaka.

Župnija je želela oltarni prostor iz zvonice premestiti v ladjo z namenom opravljanja liturgičnih obredov bližje občestvu. Zato je predlagala podaljšanje prezbiterija v ladjo z umestitvijo kamnitega »podija« oziroma stopnice, ki bi segala od kornega zvonika do prvih slopov ladje.

Ker bi poseg spremenil značilen tloris cerkve in prostorska razmerja – oltarni prostor bi se nesorazmerno podaljšal v ladjo – in glede na izjemne kvalitete cerkve, je komisija sklenila, da je nameravan poseg tako umetnostnozgodovinskega kot s konservatorskega stališča neupravičen.

Konservatorsko-restavratorska dela delne obnove kamnitega tlaka v cerkveni ladji so se izvajala v jesenskih mesecih 2010.

Predhodno je bil izdelan načrt obstoječega stanja kamnitega tlaka, posamezne kamnite plošče so se oštevilčile.

Prav tako je bilo pred posegi pregledano stanje posameznih kamnitih plošč v cerkveni ladji. Ob pregledu je bilo ugotovljeno, da so kamnite plošče v ladji deloma v dobrem stanju, deloma poškodovane, dotrajane, preperle, kamen se je luščil. Ponekod pa so bile kamnite plošče v preteklosti odstranjene in neustrezno nadomeščene z betonom oziroma keramičnimi ploščicami.

Še preden so bile odstranjene cerkvene klopi, je bilo ugotovljeno, da pod njimi kamnit tlak ni ohranjen (beton).

Ob začetku obnove oziroma ob dvigovanju kamnitih plošč so bila zaradi izjemnih spomeniških elementov in velikega arheološkega potenciala zemeljska dela načrtovana zelo racionalno – z izvedbo v minimalnem obsegu, tako glede obsega kot globine potrebnih posegov za izravnavo terena in ponovno polaganje kamnitega tlaka. Zaradi vpogleda v plasti pod obstoječim tlakom in evidentiranja eventualnih arheoloških ostalin tik pod njim je izbrani izvajalec med obnovitvenimi deli izvajal vzporedno arheološko spremljavo del, ki jo je zagotovil investitor Župnija Vuzenica.

Obnova kamnitega tlaka je zajela skupno površino ca 50 m². Po strokovnem dvigu posameznih kamnitih plošč, velikih pribl. 50 x 50 cm smo pregledali plasti neposredno pod njimi. Praviloma smo pod tlakom našli le na njegovo umetno pečeno nasutje, na območju prezbiterija pa je bila izravnalna površina pod kamnitim tlakom delno iz apnene malte. Ker dodatne terenske poglobitve niso bile potrebne, v te plasti nismo posegali, in tako tudi na nobenem mestu nismo zasledili arheoloških ostalin. Predvidene arheološke najdbe, pozitivne plasti in arheološke strukture pričakujemo nekoliko globlje, vsaj pod najmlajšo gradbeno izravnavo pod obstoječim tlakom, ki pa tako za zdaj ostajajo varno spravljene in zakrite.

Dotrajane kamnite plošče so bile zaradi slabega stanja odstranjene, ostale so bile obnovljene. Iz kamnitih plošč so se odstranili vsi tujki (cement, lepilo za keramiko ...), poškodovane plošče so se sanirale z istovrstnim materialom. Posedene kamnite plošče so se naravnale na ustrejni nivo celotnega tlaka.

Pod nadzorom strokovnih delavcev zavoda – odgovorne konservatorke Nine Nahtigal, univ. dipl. um. zgod., ter Mihele Kajzer Cafnik, univ. dipl. arheol., je arheološke raziskave izvajal Otmar Kovač, s. p., iz Ljubljane, tlak je strokovno in kvalitetno obnavljal Novak Petr iz Zlechova na Slovaškem.

Nina Nahtigal, Mihela Kajzer Cafnik, Otmar Kovač

93

EŠD: 4946

Naselje: Zatoľmin

Občina: Tolmin

Ime: Loče pri Tolminu – vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne

Področje: Z

Obdobje: prva četrtina 20. stoletje, 1917, prva svetovna vojna

Vojaki, pokopani na avstro-ogrskem vojaškem pokopališču iz leta 1916, so padli na Krnu, Mrzlem vrhu in Vodil vrhu. Nagrobniki so betonski in železni križi. Ohranjenih je 11 oficirskih nagrobnikov in osrednji spomenik.

Skulpture na osrednjem spomeniku so narejene iz betona, (cement in pesek). Za armaturo je uporabljena železna žica debeline 3–5 milimetrov, ponekod so bili vidni tudi drugačni močnejši kosi železa. Osnovni material za modeliranje je cementna malta. Sklepamo, da je bila vsa figuralna plastika modelirana direktno na železno armaturo. Na vrhu piramide je skulptura dvoglavega orla.

Pred piramido pa je osrednja figurativna kompozicija dveh figur, levo ženska in desno moški, ki držita v rokah venec (premer venca 80 cm). Figuri sta naslonjeni in delno zaviti v draperijo, iz venca pa se vije trak z napisano vojaško oznako enote. Na vencu je bil kljub razjedenosti in odluččenosti viden rastlinski vzorec. Vidni so bili še nekateri detajli na figurah, na primer frizura, modelacija las, poteze obraza na levi ženski figuri in prsti na nogah na desni nogi moške figure. Prav tako je bila na orlu vidna gravirana risba pernatega vzorca.

Najhujše in najbolj vidne poškodbe so bile na skulpturah, na orlu in na figuralni kompoziciji. Poleg umazanije, lišajev, mahov in sige je bilo vidno obsežno luščenje zgornjega sloja cementne malte. Ta se je odlučila predvsem na delih, kjer je železna armatura blizu površini. Poškodbe so nastale predvidoma zaradi razlike v razteznosti materialov (malta, železo). Cementni omet pa je na nekaterih delih razpadal in je bil razpokan. Pri vseh figurativnih plastikah je bila na nekaterih delih vidna železna konstrukcija. Predvsem

na izpostavljenih delih, na nogi leve figure, je bila obrabljena celotna plast ometa, s tem pa so izgubili vsi detajli.

Statično je celoten spomenik v dobrem stanju, nekaj kamnov je bilo zamaknjenih, počenih in odlomljenih, manjkalo je tudi nekaj materiala v fugah.

Dva nagrobnika sta skoraj v celoti izklesana iz naravnega kamna. Dva sta v celoti betonska, dva pa sta kombinirana (beton in kamen). Pri teh dveh je bel marmor vstavljen (inkrustacija) v betonsko osnovo. Deli iz betona so bili ponekod zelo razpokani in so razpadali. En nagrobni kamen je bil počen in zalepljen. Vsi nagrobniki so bili umazani in prerasli z lišaji.

Restavratorska dela, ki so bila opravljena na objektu, so bila nujno potrebna, ker so posamezni deli figur že propadali. Pokopališče namreč leži ob reki Tolminki in v zimskem času nima sonca, zračna vlaga je visoka, svoje prispevajo tudi nizke zimske temperature. Restavrirati je bilo treba betonsko površino figur in vse kamnite dele spomenika in posameznih nagrobnikov.

Loče pri Tolminu, obnovljen spomenik na vojaškem pokopališču iz prve svetovne vojne (foto: E. Drole, 2010)

Restavriranje osrednjega spomenika in nagrobnikov

Najprej sta bili izvedeni sondiranje in dokumentiranje stanja osrednjega spomenika in nagrobnikov. Sledilo je mehansko in kemično čiščenje. Čiščenje zidane in kamnite površine je bilo izvedeno z mikropeskanjem (izvajalec Peskanje Lah, s. p.), čiščenje skulptur in občutljivih delov pa tudi s kemičnimi oblogami.

Posamezne dele je bilo treba utrditi. Razmajani in premaknjeni kamni so bili postavljeni na svoje mesto, razpoke in špranje med kamni so bile injektirane s cementno maso, fuge pa delno narejene na novo, delno zakitane. Razpoke na poškodovanih kamnih so bile zakitane, manjkajoči deli so dozidani (vsi dodani materiali so barvno in strukturno prilagojeni originalu).

Skulpture iz cementa so bile detajlno utrjene. Na površini vidna kovinska armatura je bila antikorozijsko zaščitena in zakitana. Odkrušeni deli so bili demolirani in tonsko prilagojeni originalni barvi. Razpoke in razjede so injektirane in zakitane.

Rekonstruirani so bili poškodovani in nekateri manjkajoči deli spomenikov, predvsem odlučeni in obrabljeni deli. Poškodovani deli, kot na primer detajli desne ženske noge, so bili delno rekonstruirani glede na ostale podobne ohranjene detajle. Na nekaterih delih sta bila odstranjena kasneje dodana beton in cementni kit, ki je bil originalu dodan med zadnjo obnovo v 70. letih. Razpokani in odlučeni deli so zakitani. Za modelacijo je bil uporabljen Stonit, barvno prilagojen originalu. Rekonstruirani deli so bili usklajeni z originalom (retuša, tonsko, strukturno). Skulpture so bile površinsko zaščitene z hidrofobnno zaščito (Nanoprotekt)

Pri delih so bili uporabljeni naslednji materiali:
– čiščenje: Leonardo – čistilo za freske, voda, druga čistila,
– injektiranje in utrjevanje: utrjevalci na osnovi akrilov, na nekaterih mestih utrjevalci na osnovi epoksidnih smol, lepljenje (epoksidna lepila), cement z dodatki akrila, Stonit,
– rekonstrukcija: Stonit (tonsko prilagojen originalu), cement, pesek, sredstvo za oprejemljivost starega in novega betona,
– hidrofobnna zaščita: Nano protect

Vsa restavratorska dela je opravil restavrator Damijan Kracina, akad. kipar mag. umetnosti. Ernesta Drole

94

EŠD: 1327

Naselje: **Žadovinek**

Občina: **Krško**

Ime: **Žadovinek – arheološko najdišče Petrovce**

Naslov: *predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča obrtne cone MDB jug v Krškem in krožišča K1 – 1*

Področje: **A**

Obdobje: *rimsko obdobje*

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so potekale znotraj območja bodoče obrtne cone MDB jug v Krškem in krožišča K1 – 1. faza. Predhodne arheološke raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, v času od 9. do 11. decembra 2009 in od 24. do 29. marca 2010 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca, in Katarine Udovč, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke. Raziskave so bile izvedene v skladu z določbami KVS MK št. 62240-421/2009 z dne 26. novembra 2009. Raziskave je v celoti financiralo podjetje Consulting projekt, d. o. o.

Pregledano območje, ki se nahaja na Krškem polju, na vzhodu zamejuje reka Sava, na zahodu južna vpadnica v Krško, na severu in jugu pa cesti, ki vodita v Žadovinek in Brege. Zahodno od območja se nahaja gričevje, ki proti vzhodu oziroma Savi postopno prehaja v ravnino. Na topografski karti je lokacija poimenovana Pod Bregom. Geološka osnova je glinast prod, prav tako je na terenu viden terasni odsek, kar je razvidno tudi iz orientacije oziroma parcelacije zemljišč.

Z izvedbo intenzivnega podpovršinskega terenskega pregleda so bile ugotovljene arheološke sledi. Območje I (ZE I/D 4, parc. št. 803/1, k. o. Leskovec pri Krškem).

Kos rimskodobne opeke in kos ožgane gline je indic za morebitno rimskodobno najdišče.

Sledil je izkop 6 testnih sond (TS) velikosti 2 x 2 m, ki smo jih locirali glede na gostoto najdb znotraj območja pregleda. V TS 2 sta bili odkriti rimskodobna opeka in svinčena ploščica, prav tako je bil odkrit kos rimske opeke tudi v TS 5. Najdbe so bile najdene v ornici. Večina najdb, tako recentnih kot rimskodobnih, je bila najdena med TS 2, TS 3 in TS 4 na osrednjem, rahlo dvignjenem območju, ki se proti vzhodu in severu rahlo spušča. V vzhodnem delu smo naleteli na paleostrugo reke Save.

Philip Mason, Katarina Udovč

95

EŠD: 8656

Naselje: Ždinja vas

Občina: Novo mesto

Ime: Ždinja vas – arheološko najdišče

Arheološka interpretacija lidar posnetka okolice Ždinje vasi

Področje: A

Obdobje: vsa obdobja

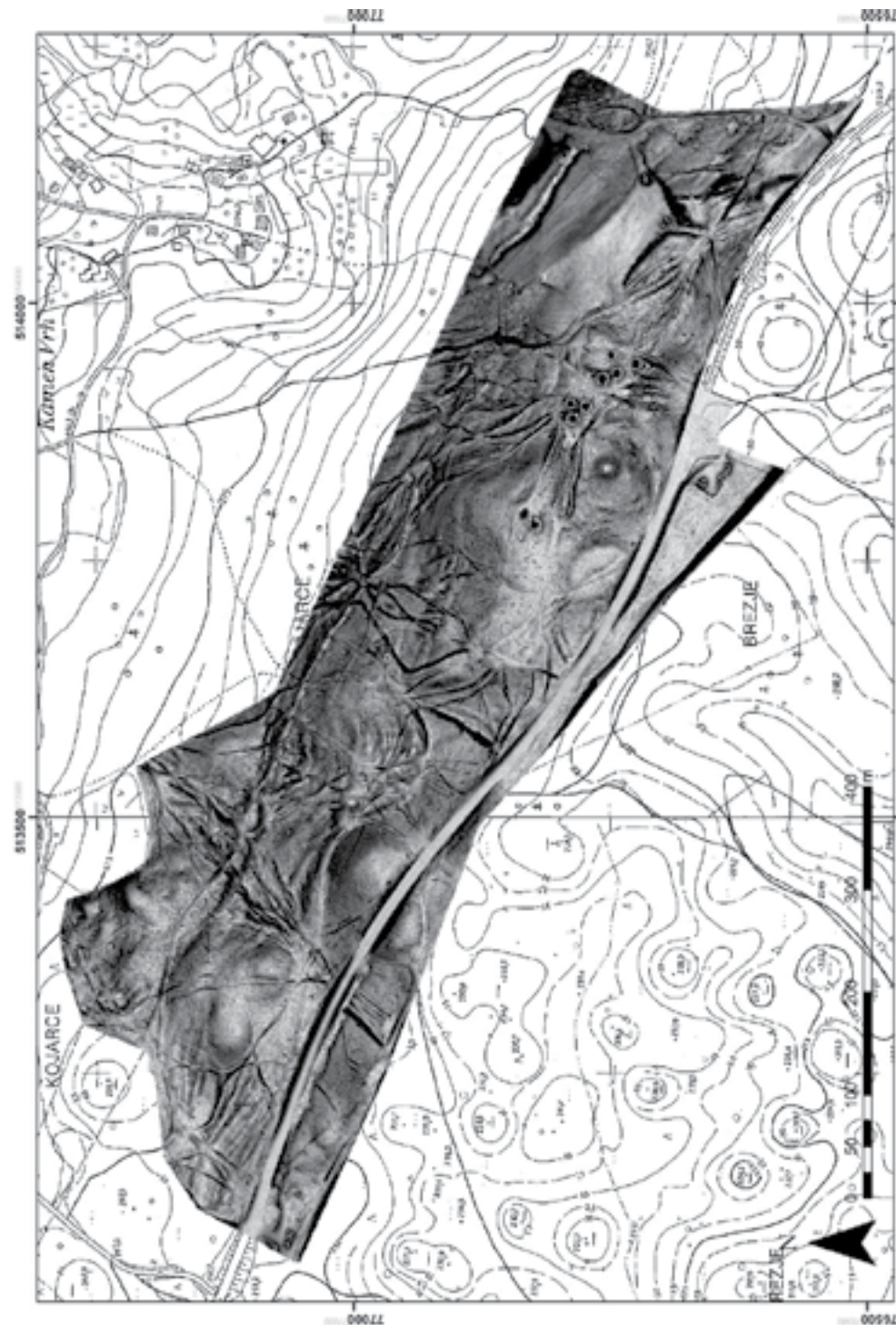
Arheološka interpretacija lidar posnetka okolice Ždinje vasi

Lasersko skeniranje površja (LiDAR, Light Detection and Ranging ali ALA, Airborne Laser Altimetry) je metoda daljinskega zaznavanja, s katero je moč zelo natančno izmeriti zemljino površje. Zaradi natančnosti, zmožnosti opazovanja tal pod vegetacijskim pokrovom in tridimenzionalnega digitalnega modela površja, ki je rezultat metode, ponuja veliko možnosti za prepoznavanje topografskih značilnosti arheoloških krajin in razumevanje geomorfoloških ali antropogenih procesov, ki so krajino preoblikovali. Analize LiDAR posnetkov površja nam omogočajo hitro in relativno natančno analizo velikih površin, tudi kadar so te prekrte z gozdom. To je še posebej pomembno v Sloveniji, saj je velik del površja prekrit z gozdom in tako zaprt za običajne arheološke prospekcije kot je aerofotografija.

Naš glavni cilj je bila identifikacija vseh sledov antropogenih dejavnosti, kot so sledovi rabe tal, mreže komunikacij, sledovi čiščenja površine, sledovi agrarnih dejavnosti in podobno. Zanimalo nas je, v kolikšni meri lahko značilnosti kulturne krajine, kot jih lahko prepoznamo na lidar posnetku, povežemo z znanim arheološkim najdiščem (EŠD 8656) in tako bolje razumemo krajinski kontekst najdišča kot tudi časovno globino krajine. Kartirali smo vse sledove antropogenih dejavnosti in jih poskušali kronološko razslojiti. Tako smo identificirali devet faz dejavnosti na obravnavanem prostoru.

Študijsko območje je okoli 33 ha velika površina nepravilne oblike, ki leži severno od avtoceste Ljubljana–Obrežje in južno od Ždinje vasi. Prostor je skoraj v celoti poraščen z gozdom, izjema je le cesta Mačkovec–Dolenje Kamenje in 50 m široka poseka za daljnovod. Prostor je razgiban (nadmorske višine med 218 in 278 m, nakloni do 64 stopinj), z značilnimi kraškimi pojavi, kot so vrtače, skalni čoki in pečine. Tekstura površja je značilna za gozdna tla, brez očitnih »gladkih« površin, ki nastanejo zaradi trebljenja in oranja tal. V franciscejskem katastru je raba tal označena kot

gozd. Na takih tleh lahko pričakujemo, da skoraj vsak človeški poseg pusti »brazgotino« na površju; lahko pričakujemo, da so znaki dobro ohranjeni. Na študijskem območju smo kartirali vse antropogene sledove. Ker je značilnosti, ki smo jih prepoznali kot antropogene sledove ogromno (356, kar znaša 10,7 značilnosti na ha), smo jih združili v sloje podobnih značilnosti. Na študijskem območju je ena sama enota nepremične dediščine, EŠD 8656 – Ždinja vas, arheološko najdišče. Gre za osamljeno, dobro ohranjeno, najbrž železnodobno gomilo, premera okoli 30 m in višine do 3 m. Na digitalnem modelu terena jo prepoznamo kot pozitiven znak okrogle oblike, premera med 28 in 30 m in višine med 2,5 in 3 m. Leži na sredini naravnega pomola, ki sega iz pobočja proti cesti Mačkovec–Dolenje Kamenje. Prehod med podlago in gomilo je zelo mehek, zato je težko določiti, kje se gomila začne. Zato lahko podvomimo o tem, da sploh gre za gomilo, tudi tekstura površja gomile namiguje, da gre morda za naravno tvorbo. Druga možnost je, da gomila le izkorišča naravno konfiguracijo terena in je gradnja le malenkostno spremenila površje. Pomol, na katerem stoji gomila, je okrogle oblike z uravnano površino in relativno strmimi pobočji. Premer pomola je okoli 90 m in leži okoli 8 m nad okolico. Zdi se, da je bila kontura pomola morda umetno preoblikovana. Morebitni sledovi tega posega so najbolj vidni južno in vzhodno od gomile kot vseki v pobočje in izravnave na vznožju pobočja. Tekstura gomile in pomola je enaka teksturi tal večine študijskega območja, gre za značilna gozdna tla. Na gomili ni moč prepoznati nobenega antropogenega posega, z veliko gotovostjo lahko sklepamo, da je nedotaknjena. Severno od gomile lahko opazimo dva negativna linearna znaka, gre za vgreznjene poti (ang. holloway, sunken lane). Stratigrafsko razmerje do gomile je nemogoče vzpostaviti. Severno in severovzhodno od gomile lahko opazimo 7–9 negativnih znakov okrogle oblike premera okoli 8 m in globine do 2 m. Obdani so z linearnim znakom okrogle oblike (svitkom) višine do 0,1 m. Gre najbrž za bombne kraterje. JZ od gomile, ob vznožju pomola, na katerem leži gomila, je antropogeno izravnana površina ovalne oblike, približnih dimenzij 50 x 80 m. Na J robu jo preseka cesta Mačkovec–Dolenje Kamenje. Na njej je nekaj pozitivnih in negativnih linearnih znakov, ki jih lahko povežemo s potmi. Rob izravnave je še posebej očiten in oster na SV strani, na stiku s pobočjem pomola na katerem stoji gomila. Ker lahko nekaterim značilnostim določimo stratigrafska razmerja (je v superpoziciji s oziroma je kasnejši od), smo značilnosti združili v devet

faz. Tako smo značilnost razdelili v faze: gomila, antropogena izravnava, štiri faze vgreznjenih poti, cesta, bombni kraterji in recentni posegi.

Razmerja med nekaterimi značilnostmi niso jasna. Tako smo predpostavili, da je gomila najstarejša značilnost (EŠD 8656 – Ždinja vas, arheološko najdišče), ki jo lahko datiramo v čas železne dobe. Antropogena izravnana pod gomilo je strejša od poti tretje ali četrte faze. Sledi nekaj faz vgreznjenih poti. Vgreznjene poti (ang. hollow way, sunken lane, nem. Hohlwege, fr. chemin creux) so poti, ki so se zaradi dolgotrajne dolgotrajne uporabe spustile pod nivo okoliških tal. Običajno nastanejo zaradi erozije, prometa (prevsem vozov) in delovanja vode. Iz globine vgreznjene poti ne moremo sklepati o njeni starosti, ob intenzivni uporabi in na primernih tleh lahko vgreznjene poti nastanejo v nekaj desetletjih. Bolj so pomenljiva sklenjena območja razvejenih pogreznjenih poti. Ta nastanejo tam, kjer ob opuščeni poti nastane nova, stara pa se zaraste. Bolj so pogoste na strminah. Sklenjena območja vgreznjenih poti lahko razumemo predvsem kot koridorje ali območja premikanja kot komunikacije v ožjem pomenu. Veliko sklenjenih območij razvejenih vgreznjenih poti lahko povežemo tudi z izrabo gozda, bodisi s spraviлом lesa, oglarstvom ali pridelavo apna. Datiramo jih lahko v srednjeveško in posrednjeveško obdobje. Ni pa izključeno, da so poti najstarejše faze in so povezane s komunikacijami med prazgodovinskimi najdišči. Nekatere izmed poti pete faze lahko prepoznamo v franciscejskem katastru, kjer še ni vrisane ceste Mačkovec–Dolenje Kamenje. Bombne kraterje lahko datiramo v čas druge svetovne vojne.

Čeprav je kulturna krajina, kot je dokumentirana na lidar posnetku, dobila končno obliko v 20. stoletju, je rezultat trajanja človeškega bivanja na tem prostoru in je obrise dobila že mnogo prej. V marsikaterem primeru je preoblikovala in vključila elemente starejših krajin.

Dimitrij Mlekuž

96

EŠD: 895

Naselje: **Železniki**

Občina: Železniki

Ime: **Železniki – trško naselje**

Naslov: Na Plavžu, Racovnik, Trnje

Področje: UZ, E

Obdobje: druga polovica 14. stoletja, 17. stoletje

V okviru projekta obnove fasad spomeniško zaščitenih objektov kot programa odprave po-

sledic poplav v Železnikih iz leta 2007, ki ga financira Ministrstvo za okolje in prostor RS, je bilo v letu 2010 od vseh predvidenih 70 obnovljenih 41 objektov. Nekaj obnov so izvedli lastniki sami še pred začetkom projekta oziroma kmalu po naravni nesreči, večino pa sta prevzeli na javnem razpisu izbrani gradbeni podjetji Cestno podjetje Kranj in Givo Ljubljana. Pretežni obseg del se je nanašal na obnovo v poplavi poškodovanih fasadnih ometov in stavbnega pohištva, redkeje na obnovo notranjosti – tlakov in ometov. Konservatorski pristop k obnovi kulturnih spomenikov in dediščine v okviru trškega jedra – kulturnega spomenika Železniki je temeljil na uporabi ustreznih materialov, pravilnem načinu izvedbe in na upoštevanju predhodnih raziskav stavbnih detajlov in poslikav. Za objekte, ki so jim lastniki v preteklosti neustrezno obnovili fasadno lupino oziroma uporabili neprimerne materiale, se je tako pokazala priložnost za popravo napačnih posegov. V popisnih listih z oceno škode, ki so bili izdelani za vse v poplavah prizadete objekte smo predpisali potrebne posege – večinoma je šlo za delno obnovo namočenih fasadnih ometov v pritličjih hiš, oziroma za nadomestitev ometov v celoti zaradi prevelikih poškodb ter barvanje objektov. Kjer stavbnega pohištva niso nadomestili z novim že takoj po poplavah, se je načrtovala tudi obnova tega. V mnogih primerih so lastniki med potekom del s svojim finančnim vložkom obnovili tudi poškodovane ali manjkajoče podstrešne vence ali celo strehe in strešne kritine, tako da so se lahko stavbe uredile celovito. Med poškodovanimi objekti je žal tudi nekaj takšnih, ki jim je povodenj gradbeno tehnično stanje še poslabšala in trenutno ne izpolnjujejo predpisanih statičnih normativov, potrebnih za izvedbo zaključnih del (so v fazi delne porušitve oziroma z večjimi vidnimi razpokami zaradi slabih temeljev). Ker predvideni program državne pomoči statične sanacije ni predvidel, v nasprotju s popotresno pomočjo, obnova na njih ne bo izvedena.

Kot primere uspešne, dokaj celovite prenove lahko izpostavimo tri kulturne spomenike. Popčeva hiša na Racovniku 50 je mogočna fužinarska nadstropna hiša, ki izhaja iz poznega 18. stoletja. Skoraj v celoti je podkletena, glavni vhod krasijo mac-esnova vrata, izdelana leta 1898. V notranjosti je ohranjen izjemen hišni inventar. Stavba je izredno dobro vzdrževana, le fasadni ometi do poplave še niso bili obnovljeni. Ob pričetku del smo predvsem v nadstropnem delu ugotovili dokaj dobro stanje ometov, v pritličju pa smo jih morali odstraniti in uporabiti sušilne omete. Na večini fasadnih površin se je odstranil neustrezen v pretek-

Železniki, Racovnik 50, Popčeva hiša pred obnovo (foto: D. Pediček)

Železniki, Racovnik 50, hiša po obnovi oken in fasad (foto: D. Pediček)

Železniki, Racovnik 50, odkrit in restavriran napis nad vrati (foto: D. Pediček)

losti pogosto uporabljan drobní obrizg. Na osnovi predpisane tehnologije podjetja Roefix so se stari ometi ustrezno utrdili ter prebarvali z apneno barvo v svetlem odtenku, določenem s sondiranjem. Okoli oken so se po vzoru obstoječih izdelale pogreznjene obrobe v ometu. Nekaj okenskih okvirjev in lesen gank na dvoriščni strani se je mizarško popravilo in prebarvalo, obnovil se je dimnik. Nad vhodnimi vrati smo ob sondiranju odkrili napis v dekorativnem okviru F. Košmelj – mesar, ki ga je restavratorka več kot odlično obnovila v prvotni obliki. Vsa dela so bila zaključena jeseni 2010.

Na Racovniku št. 9, v t. i. Poldetovi ali Jegličevi fužinarski hiši z ohranjenimi stavbnimi elementi iz zgodnjega 17. in 18. stoletja je bila v okviru poplavne obnove sanirana tudi notranjost. Šele dve leti po povodnji se je pokazalo, da so bili zaradi vdora vode ometi in stare lesene podnice v celotnem pritličju tako poškodovani, da je bilo treba v vseh prostorih odstraniti omete v višini 1 m in izdelati nove, odstraniti s hišno gobo prizadete

lesene obloge in na ustrezno pripravljeno podlago estriha položiti nove hrastove podnice. Poldetova hiša s kaščo in z bližnjim velikim prav tako obnovljenim gospodarskim poslopjem – »magacinom« – je po obnovi ponovno ena najlepših in najkvalitetnejših stavb v naselju.

Lastniki stare Dermotove hiše, nekdanje usnjarne, na naslovu Na Plavžu 11 so se po povodnji, ki je hišo precej prizadela, odločili za celovito rekonstrukcijo, ki je vključevala odstranitev celotnega ostrešja in izdelavo novega s spremembo namembnosti v dvoetažno stanovanje in odstranitev poškodovanega prizidka na južni strani ter gradnjo novega. S pomočjo programa odprave posledic poplav, odobrenih sredstev na razpisu za obnovo kulturnih spomenikov Ministrstva za kulturo in svojim vložkom je bila obsežna obnova, skladna z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji in soglasjem, zaključena v letu 2010. V okviru poplavne sanacije smo izvedli nove toplotnoizolativne omete na starem delu hiše, pri čemer smo na podlagi starih fotografij uspeli rekonstruirati

Železniki, Racovnik 9, poplavljena veža (foto: D. Pediček)

Železniki, Racovnik 9, odstranjeni ometi in podnice v veži (foto: D. Pediček)

Železniki, Racovnik 9, Poldetova hiša (foto: D. Pediček)

Železniki, Na Plavžu 11, Dermotova hiša pred poplavam (foto: D. Pediček)

Železniki, Na Plavžu 11, Dermotova hiša po obnovi (foto: D. Pediček)

nekdanjo obliko okenskih okvirjev v ometu. Obnovljena Dermotova hiša, ki ima tudi pomembno lego na trgu Na Plavžu, predstavlja, predvsem zaradi izjemnega prizadevanja in poslušnosti lastnikov ter dobrega sodelovanja z njimi ves čas prenove, enega boljših primerov obnov kulturne dediščine v Železnikih.

Damjana Pediček Terseglav

97

Naselje: Žirovnica, Vrba, Breg, Smokuč, Rodine
Občina: Žirovnica

Ime: Dežela

Naslov: **arheološka interpretacija lidar posnetka Dežele**

Področje: A

Obdobje: vsa obdobja

Pregledali smo lidar posnetek 17,23 km² velike površine Dežele, prostora med Žirovnico, Begunjami in Radovljico. Geološko je ravninski del rezultat fluvio-glacialnih (ledenjskih in rečnih) prodnih nanosov, ki jih je sčasoma prekrila rodovitna prst. Po koncu ledene dobe je reka Sava v nanose vrezala skoraj 70 m globoko sotesko. S pomočjo laserskega skeniranja površja (LiDAR, Light Detection and Ranging ali ALA, Airborne Laser Altimetry) lahko zelo natančno izmeritimo zemljino površje in ustvarimo digitalni moderl površja. Lidar omogoča opazovanje tal pod vegetacijskim pokrovom in ponuja veliko možnosti za prepoznavanje topografskih značilnosti arheoloških krajin in razumevanje geomorfoloških ali antropogenih procesov, ki so krajino preoblikovali.

Prepoznali smo 46 značilnosti, ki jih lahko povežemo z znanimi ali potencialnimi arheološkimi najdišči. Devet značilnosti je znotraj območij enot nepremične dediščine, a jih le šest lahko neposredno povežemo z enotami nepremične dediščine, kar pomeni, da smo s pomočjo lidarja dopolnili poznavanje znanih najdišč. Natančnost metode omogoča, da že znana najdišča tridimenzionalno kartiramo, s čimer najdišča lažje opredelimo, datiramo in zamejimo.

Tako smo predvsem na pobočju Peči, na prostorih znanih arheoloških najdišč, datiranih v prazgodovino (EŠD 5315, Zbreznica, Naselbina Na Selcah; EŠD 5312, Žirovnica, prazgodovinska naselbina Lipje; EŠD 5311, Selo pri Žirovnici, prazgodovinska naselbina Lebenice) prepoznali značilnosti, ki jih le težko razumemo kot ostanke prazgodovinskih naselbin. Morda imamo opraviti s horizontom novoveških zemljenih vojaških utrd, ki so bodisi nove bodisi so se preuporabile starejše (prazgodovinske) strukture (na kar kažejo najdbe). Do podobnih

spoznanj smo prišli na prostoru srednje Save, kjer se na nekaterih najdiščih, datiranih v prazgodovino, pojavljajo relativno sveže zemljene strukture, ki jih morda lahko povežemo z novoveškimi utrdami. Težava je, dsssa v Sloveniji utrd tega horizonta horizonta skorajda ne poznamo. Manjkajo tako terenske arheološke raziskave kot ustrezni zgodovinski viri. Za boljše razumevanje teh značilnosti bosta potrebni terensko preverjanje in usmerjene arheološke raziskave.

V soteski Save nismo pričakovali velike gostote značilnosti, sledovi antropogenih dejavnosti so omejeni na komunikacije (poti in ceste) in na sledove neagrarnih dejavnosti, kot je žganje oglja in apna.

Najočitnejše arheološko najdišče so ostanki rimske kmetije oziroma vile rustike (villa rustica) iz 2. stoletja n. š. (EŠD 5298, Rodine – Vila rustika). Gre za z dvojnimi zidom obdano skupino stavb okoli osrednjega dvorišča. Prostor ni bil kasneje nikoli obdelan, zato lahko ostanke kmetije na lidarskem posnetku prepoznamo kot groblje in nasipe.

Vila rustika je locirana tik nad ježo najstarejše plesitocenske terase, nad opuščanim koritom reke Save. Korito je zamočvirjeno, na kar kaže tako ledinsko ime Blato kot tudi odsotnost sledov zemljiške razdelitve, agrarne obdelave in prisotnost osuševalnih jarkov. Prostor Blata je uporabljen za pašnike in travnike. Položaj vile rustice na robu dveh geomorfoloških enot morda kaže na dvojnost gospodarskih praks vile in na velik pomen živinoreje v ekonomiji vile. Nove značilnost, ki smo jo identificirali na tem prostoru, bi morda lahko povežemo s rimskodobno izrabo prostora.

Najdišče je del območja kulturne krajine Studenčice (EŠD 23128, Studenčice – kulturna krajina). Območje nepremične dediščine je opisano kot: »[n]jivska krajina na ravnici okrog gručastih vasi z deželno cesto. Pretežno pravokotna poljska razdelitev ustvarja mozaični preplet njiv, travnikov, pašnikov, sadovnjakov in drevesnih obmejov. Potencialni sledovi rimske centuriacije, ledeniške morene.«

V nalogi smo kartirali elemente kulturne krajine, kot so obmejni nasipi, poti in groblje kamenja, sledovi čiščenja talnih moren. Zanimala nas je predvsem časovna globina krajine. Kako stara je zemljiška razdelitev? Ali se navezuje na starejšo (antično) zemljiško razdelitev? In kdaj so bila tla očiščena talnih moren?

Lidar sam na ta vprašanja ne more odgovoriti, vendar lahko ponudi nekaj namigov. Kartiranje gostote grobelj kamenja kaže, da se groblje koncentrirajo prav v neposrednem zaledju vile rustike. Zdi se da je bil ravno ta prostor dlje oziroma bolj intenzivno

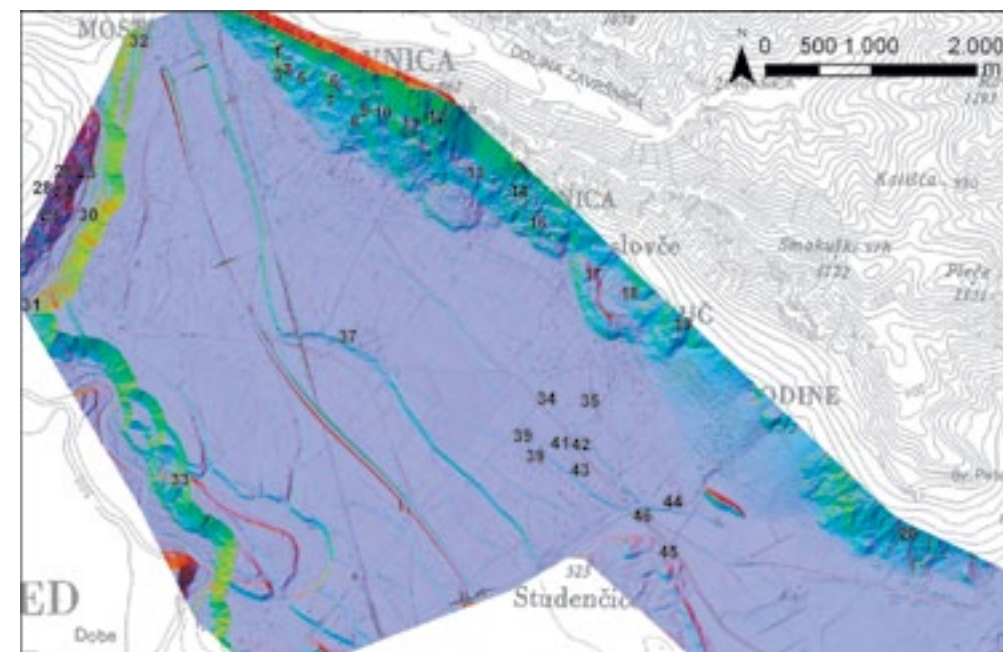
obdelovan. Ker prostor geomorfološko ne izstopa in ker je grobelj več kot v neposredni bližini vasi, lahko distribucijo grobelj povežemo s prisotnostjo vile. Če gostota grobelj kaže intenzivnost oziroma časovno globino agrarnih dejavnosti, potem je bil prostor v okolici vile najdlje oziroma najintenzivneje obdelovan. Da so groblje lahko zelo stare, namigujejo tudi Sebenjski zaklad, ki je bil najden v podobni groblji nekaj kilometrov stran, in slovanski grobovi, najdeni v enem od obmejov (EŠD 23125, Doslovče – staroslovoskova grobišče). V distribuciji grobelj nismo opazili pravilnosti, groblje se sicer pojavljajo v vrstah, ki pa med seboj niso vzporedne in se ozirajo na topografske značilnosti (ježa terase) in zemljiško razdelitev oziroma poti in kolovoze. Tudi obmeji (linearni nasipi) sestavljajo nepravilno mrežo, vezano predvsem na topografske značilnosti. Mrežo obmejov smo poskusili analizirati tudi metrično, vendar nismo odkrili nobenega modula, vezanega na rimski actus. Tudi moderna zemljiška razdelitev na grudaste delce oziroma na prave delce ne kaže pravilne mreže, značilne za rimsko centuriacijo; modul delcev ni vezan na rimski actus. Tako očitnih sledov rimskodobne zemljiške razdelitve nismo našli, kar pa še ne pomeni, da je kulturna krajina nastala šele v srednjem veku. Prav koncentracije grobelj sugerirajo, da ima krajina okoli vile precejšnjo

časovno globino. Drugo vprašanje je, ali je prostor rimske vile rustice sploh bil kdaj centuriran.

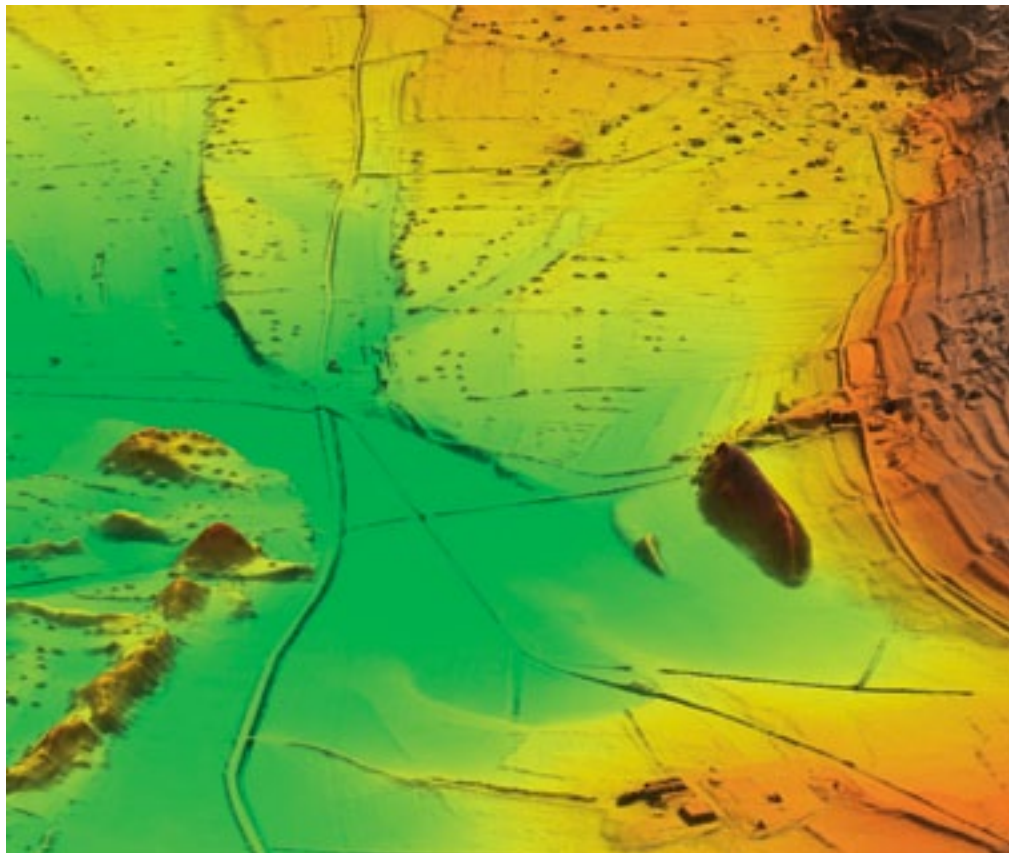
Krajina, kot jo dokumentira digitalni model površja, izmerjen s lidarjem, je rezultat tisočletij delovanja različnih procesov in dogodkov. Sledovi teh posegov so se kot brazgotine vrezale v površje in mnogokrat prekrile ali zabrisale starejše sledove, mnogokrat pa so posegi upoštevali starejše sledove, jih ohranili, se jim izognili ali jih vključili vase. Moderne kulturne krajine tako ne smemo in ne moremo razumeti zgolj kot tafonomski poseg, ki je zabrisal starejše sledove. Kulturna krajina je artefakt, ki je nastal s preurejanjem in predelovanjem starejših krajin. Čeprav je kulturna krajina, kot je dokumentirana na lidar posnetku, dobila končno obliko v 20. stoletju, je rezultat trajanja človeškega bivanja na tem prostoru in je dobila oblike mnogo prej. V marsikaterem primeru je preoblikovala in vključila elemente starejših krajin, kot so starejše zemljiške razdelitve in morda celo obrambne strukture.

Čeprav očitnih sledov rimskodobne zemljiške razdelitve nismo ugotovili, to še ne pomeni, da je kulturna krajina nastala šele v srednjem veku. Kamnite groblje se koncentrirajo v okolici rimske kmetije, kar kaže, da ima krajina okoli vile precejšnjo časovno globino.

Dimitrij Mlekuž

Kombinacija analitično senčenega in enakomerno osvetljenega (delež vidnega neba) digitalnega modela terena študijskega območja in položaj prepoznanih značilnosti (izdelava: D. Mlekuž, arhiv ZVKDS)

Perspektivni pogled na ostanke rimske kmetije pri Rodinah (EŠD 5298, Rodine – vila rustica) sredi kulturne krajine (EŠD 23128, Studenčice – Kulturna krajina). Pogled z jugovzhoda (izdelava: D. Mlekuž, arhiv ZVKDS)

Kazalo kratic

A – arheologija
E – etnologija
R – restavratorstvo
U – urbanizem
UA – umetnostna zgodovina
UR. KR. – urejanje krajine
T – tehnika
Z – zgodovina

Seznam avtorjev

ZVKDS, Območna enota Celje

Bogdan Badovinac

ZVKDS, Območna enota Ljubljana

Damjana Pediček Terseglav
Tjaša Pristov
Sabina Ravnikar
Marija Režek Kambič

ZVKDS, Območna enota Maribor

Mihaela Kajzer Cafnik
Nina Nahtigal
Branko Ramšak

ZVKDS, Območna enota Nova Gorica

Eda Belingar
Marta Bensa
Ernesta Drole
Andrejka Ščukovt

ZVKDS, Območna enota Novo mesto

Danilo Breščak
Tanja Mesojedec
Dušan Strgar

ZVKDS, Restavratorski center

Zoja Bajdè
Barbka Gosar Hirci
Sanela Hodžić
Andrej Jazbec
Zdenka Salmič Pungerčar

ZVKDS, Center za preventivno arheologijo

Matija Črešnar
Tomaž Fabec
Judita Lux
Philip Mason
Dimitrij Mlekuž
Ildikó Pintér
Mira Strmčnik Gulič
Vesna Tratnik
Alfred A. Trenz
Katarina Udovč
Alja Žorž

Zunanji sodelavci

Saša Djura Jelenko
Manca Kavčič
Maša Kavčič
Boris Kavur
Bine Kramberger
Otmar Kovač
Borut Križ
Matevž Lavrinc
Milan Lovenjak
Tanja Mesojedec
Miha Murko
Vesna Obid
Damjana Pediček Terseglav
Mateja Ravnik
Petra Stipančič
Gojko Tica
Aleš Tiran
Tomaž Verbič
Manca Vinazza
Katharina Zanier
Bernarda Županek

ISSN 1580-5166

VS VS VS VS VS VS VS VS